

Marina Lindell

Deliberation och åsiktsförändring

En studie av individegenskaper och gruppkontext

Marina Lindell

Född 1973 i Pedersöre, Finland

Politics magister 1998 (Åbo Akademi)

Politics licentiat 2012 (Åbo Akademi)

DELIBERATION OCH ÅSIKTSFÖRÄNDRING

Deliberation och åsiktsförändring

En studie av individegenskaper och gruppkontext

Marina Lindell

Åbo Akademis förlag | Åbo Akademi University Press
Åbo, Finland, 2015

CIP Cataloguing in Publication

Lindell, Marina.

Deliberation och åsiktsförändring :
en studie av individegenskaper och
gruppkontext / Marina Lindell. -

Åbo : Åbo Akademis förlag, 2015.

Diss.: Åbo Akademi. - Summary.

ISBN 978-951-765-790-7

ISBN 978-951-765-790-7

ISBN 978-951-765-791-4 (digital)

KTMP Group

Korsholm 2015

Innehållsförteckning

Tabellförteckning

Figurförteckning

Förord

1. Introduktion: Deliberation och åsiktsförändring

- en studie av ”avvikande” individer.....	1
1.1 Deliberativ demokrati som tankeskola.....	5
1.2 Avhandlingens syfte och forskningsfrågor.....	8
1.3 Avhandlingens disposition.....	10
2. Deliberativ demokratiteori.....	12
2.1 Gamla idéer med nya influenser.....	14
2.2 Utvecklingen av deliberativ demokratiteori.....	17
2.3 Diskussion av fyra normativa ideal i deliberativ demokratiteori.....	28
2.3.1 Inklusion.....	28
2.3.2 Jämlikhet.....	35
2.3.3 Argumentation.....	37
2.3.4 Reflektion.....	40
2.4 Kan en normativ teori fungera i praktiken?.....	41
2.5 Kritik av medborgardeliberation.....	43
2.5.1 Avsaknad av möjlighet och motivation att delta.....	44
2.5.2 Ojämlig modell.....	46
2.5.3 Begränsad inverkan.....	47
2.5.4 Oklar representativitet.....	47
2.5.5 Oklar demokratisk legitimitet.....	48
2.5.6 Svårigheter att utkräva ansvar.....	50
3. Från deliberativa ideal till praktisk tillämpning: empirisk forskning om medborgardeliberation.....	52
3.1 Deliberativa mini-demos.....	52
3.1.1 Deliberativa mini-demos design.....	53
3.1.2 Olika modeller av deliberativa mini-demos.....	56
3.1.2.1 Medborgarjuryer.....	57
3.1.2.2 Deliberativa opinionsundersökningar.....	59

3.1.2.3 Medborgarsamlingar.....	60
3.1.2.4 Deliberativa experiment.....	62
3.2 Enklavdeliberation.....	66
3.2.1 Gruppolarisering.....	68
3.2.2 Fördelar och nackdelar med deliberation i enklaver.....	75
3.3 Deliberativa mini-demos och det politiska systemet.....	79
3.4 Förväntade effekter av medborgardeliberation.....	82
3.4.1 Mer genomtänkta åsikter.....	82
3.4.2 Kunskapsökning.....	87
3.4.3 Utveckling av medborgerliga färdigheter.....	89
3.4.4 Mer demokratiska beslut.....	92
3.5 Luckor och obesvarade frågeställningar i forskningen.....	93
3.6 Teoretiska utgångspunkter för den empiriska analysen.....	100
3.6.1 Individegenskaper och gruppkontext som oberoende variabler.....	103
3.6.2 Åsiktsförändring som beroende variabel.....	115
4. Metod och material.....	117
4.1 Experiment som metod.....	117
4.2 Experiment om medborgardeliberation i enklaver.....	123
4.3 Mätinstrument.....	130
4.4 Invandring som politisk fråga i Finland.....	133
4.5 En deskriptiv analys av urvalspopulationen.....	134
4.6 Operationalisering av variablerna i den kvantitativa analysen.....	137
4.7 Kombination av kvantitativ och kvalitativ metod (Mixed methods design).....	146
5. Åsiktsförändring inom och mellan enklaver.....	150
5.1 Leder enklavdeliberation till gruppolarisering?.....	150
5.2 Leder enklavdeliberation till att kognitiva feluppfattningar förstärks?.....	164
6. Analys av ”avvikande” individer.....	166
6.1 Åsiktsförändring för avvikande individer.....	168
6.2 Jämförelse mellan avvikande individer och individer med medelförändring.....	172
6.3 Jämförelse mellan olika typer av avvikande individer.....	177

6.4 Jämförelse mellan två gruppkontexter.....	185
6.5 Analys av alla fyra typer av avvikare.....	186
6.6 Kunskapsförändring.....	196
6.7 Sammanfattning.....	197
7. Analys av samtalen.....	200
7.1 Analys av deliberativa samtal.....	201
7.2 Analys av olika individers beteende i gruppdiskussionen.....	206
7.3 Kodningens reliabilitet.....	214
8. Konklusioner.....	218
8.1 Vilka är de ”avvikande” individerna?.....	218
8.2 Från empirisk forskning till deliberativ demokratiteori.....	224
8.3 Studiens begränsningar och framtida forskning.....	230
8.4 Vilken roll kunde medborgardeliberation ha i det demokratiska beslutsfattandet?.....	232
8.5 Avslutande reflektioner.....	236
English Summary.....	240
Litteraturförteckning.....	250
Appendix A. Kodning av variabler.....	280
Appendix B. Kunskapsfrågor om invandring.....	283
Appendix C. Normalfördelningskurvor för experimentpopulationen och för de fyra analysenheterna.....	284
Appendix D. Normalfördelningskurvor för de fyra avvikargrupperna.....	286

Tabellförteckning

Tabell 1. Likheter och skillnader mellan fyra modeller.....	64
Tabell 2. Sammanfattning av likheter och skillnader mellan deliberativa samtal och enkla samtal.....	78
Tabell 3. Luckor i forskningen om deliberativa mini-demos.....	93
Tabell 4. Medelvärdet för åsikten om invandring i rekryteringsprocessens olika skeden.....	127
Tabell 5. Frågeformulär som används i analysen.....	127
Tabell 6. Faserna i experimentet.....	128
Tabell 7. Åsiktsfrågorna i frågeformulären.....	132
Tabell 8. Sociodemografiska karakteristika i experimentgruppen, kontrollgruppen och nationella valundersökningen.....	135
Tabell 9. Operationella definitioner för oberoende och beroende variabler.....	138
Tabell 10. Identifiering av avvikande individer.....	143
Tabell 11. Avvikande individer i olika riktning.....	144
Tabell 12. Åsiktsförändring hos gruppdeltagarna i fråga om de enskilda frågorna.....	151
Tabell 13. Åsiktsförändring hos alla deltagare.....	153
Tabell 14. Åsiktsförändring i åsiktsenkla.....	154
Tabell 15. Åsiktsförändring för de olika analysenheterna.....	157
Tabell 16. Åsiktsförändring i kontrollgruppen.....	160
Tabell 17. Åsiktsförändring i kontrollgruppen enligt åsiktsenkla.....	160
Tabell 18. Jämförelse mellan experiment- och kontrollgruppens åsiktsförändring.....	161
Tabell 19. Åsiktsförändring i diskussionsgrupperna.....	163
Tabell 20. Kunskapsökning för de olika analysenheterna.....	164
Tabell 21. Åsiktsförändring vid olika tidpunkter för avvikande individer och övriga	
Tabell 22. Styrkan på åsiktsförändringen för de olika avvikargrupperna i två gruppkontexter.....	170
Tabell 23. Jämförelse mellan åsiktsenkla.....	173

Tabell 24. Jämförelse mellan avvikande individer i ”åsiktsenkla-ven:mot invandring” och övriga i samma åsiktsenkla-ven	174
Tabell 25. Jämförelse mellan avvikande individer i ”åsiktsenkla-ven: för invandring” och övriga i samma åsiktsenkla-ven.....	175
Tabell 26. Jämförelse mellan avvikande individer och individer med medelförändring.....	176
Tabell 27. Skillnader och likheter mellan polariserade, mer moderata och individer med medelförändring.....	179
Tabell 28. Jämförelse av polariserade individer i olika riktning.....	181
Tabell 29. Jämförelse av mer moderata individer i olika riktning.....	182
Tabell 30. Avvikande individer i likasinnade grupper och i grupper där olika åsikter finns representerade.....	185
Tabell 31. Jämförelse mellan polariserade och mer moderata individer i båda åsiktsenkla-vern.....	188
Tabell 32. Multinominell regression.....	194
Tabell 33. Kunskapsökning för de olika grupperna.....	196
Tabell 34. Indikatorer för att analysera gruppdiskussionen.....	203
Tabell 35. Andel avvikare per diskussionsgrupp.....	208
Tabell 36. Kvantitativ innehållsanalys av beteende i gruppen.....	211
Tabell 37. Kvantitativ innehållsanalys av beteende i gruppen för polariserade, mer moderata och individer med medelförändring.....	213
Tabell 38. Inter- och intrakodarreliabilitetstest.....	216
Tabell 39. En sammanfattande jämförelse mellan olika typer av avvikande individer.....	221

Figurförteckning

Figur 1. Deliberativa mini-demos indelade enligt metod för beslutsfattande och deltagarantal.....	55
Figur 2. Teoretiska utgångspunkter för individens åsiktsförändring.....	102
Figur 3. Histogram över den initiala åsikten om invandring utgående från vilken de två åsiktsenklaerna skapades.....	125
Figur 4. Rekryteringsprocessen.....	126
Figur 5. Stratifierat och slumpmässigt urval.....	129
Figur 6. Den empiriska analysens olika nivåer.....	130
Figur 7. Fördelning av deltagarna i olika typer av grupper.....	140
Figur 8. Avvikande grupper av individer.....	145
Figur 9. Metoder använda i avhandlingen.....	148
Figur 10. Schema för jämförelser mellan polariserade och mer moderata individer.....	178

Förord

Dagarna och åren som jag har arbetat med min doktorsavhandling har varit de mest utmanande och stressfyllda, men samtidigt de roligaste och mest givande i mitt liv. Det har varit ett enormt privilegium att få vara en del av det statsvetenskapliga teamet vid Åbo Akademi i Vasa och Åbo. De dagar då avhandlingsarbetet har känts mindre inspirerande och mer problemfyllt har diskussioner med kollegor förgyllt dagen. Jag står i tacksamhetsskuld till så många och det är omöjligt att nämna alla vid namn, men jag vill naturligtvis ta tillfället i akt och tacka personer som på olika sätt bidragit till att denna avhandling blev skriven.

Mitt största tack vill jag rikta till min handledare professor Kimmo Grönlund, som inte bara har handlett mig i avhandlingsarbetet utan även sett till att jag haft finansiering under hela processen. Kimmo har även inkluderat mig i internationella sammanhang och erbjudit mig möjlighet att skapa kontakter med andra forskare (nationellt och internationellt) inom mitt forskningsområde. Mitt största tack till dig Kimmo för ditt engagemang, din omtänksamhet och din vägledning. Utan dig hade avhandlingsarbetet inte rots i land. Ett stort tack vill jag rikta även till professor Göran Djupsund som tagit sig tid att läsa och kommentera mina texter vid flera tillfällen. Du har fått mig att lyfta blicken och se helheten när jag fastnat i detaljer.

Jag vill också tacka avhandlingens två förgranskare, professor PerOla Öberg (Uppsala universitet) och professor Maija Setälä (Åbo universitet) för era värdefulla kommentarer som hjälpte mig att förbättra avhandlingen avsevärt. Tillsammans med docent Ann-Cathrine Jungar (Södertörns högskola) var Maija även opponent för min licentiatavhandling. Tack till er för goda samtal och värdefulla kommentarer då jag lade fram min licentiatavhandling i januari 2012. Den finlandssvenska forskarskolan i statskunskap, som Åbo Akademi upprätthåller tillsammans med Helsingfors universitet och Mittuniversitetet i Sverige, har erbjudit en gynnsam miljö för mig att presentera min forskning. Tack till doktorander, forskare och professorer som deltagit på dessa seminarier och gett feedback på min forskning. Dessa tillfällen har varit mycket givande och lärorika. Ett extra tack till professor Lauri Karvonen för all konstruktiv feedback och uppmuntran.

Tack till PD Peter Söderlund som har guidat mig i variablernas och regressionsanalysernas underbara värld och tack för att du alltid uppmuntrat mig att kämpa vidare. Ett tack också till PD Staffan Himmelroos som alltid varit redo att bistå

med hjälp och svara på frågor. Tack till prof. Dr. André Bächtiger (Universitetet i Stuttgart) för värdefulla och inspirerande diskussioner om avhandlingens resultat och om forskningsfältet i allmänhet. Tack till professor Kaisa Herne (Tammerfors universitet) för konstruktiv feedback, uppmuntran och stöd. Ett tack också till PM Janne Berg som hjälpte mig med reliabilitetskodning, både i teori och praktik. Jag vill även tacka FM Catharina Östman som språkgranskade min avhandling på ett föredömligt sätt. Ett stort och innerligt tack till Ari Sundberg som hjälpte mig att redigera avhandlingsmanuskriptet så det kunde tryckas.

Utan finansiering hade jag inte kommit långt på denna väg. Jag vill därför rikta ett stort tack till Svenska litteratursällskapet (SLS) och speciellt den samhällsvetenskapliga nämnden, där jag varit nämndforskare i 2,5 år. Ett stort tack även till toppforskningsenheten i demokratiforskning, Democracy: A Citizen Perspective, vid Åbo Akademi. Tack till Kimmo Grönlund som i tidernas begynnelse anställde mig i SLS-projektet "Svensk politik i Finland – beteende, opinion, framtid" och nu senare i Finlands Akademi-projektet "Deliberation within and across Enclaves".

Avslutningsvis ett innerligt och kärleksfullt tack till min "stora" familj, speciellt mina barn, Victoria och Måns, som aldrig riktigt har förstått vad jag jobbar med men som gett mig arbetsro när jag behövt det och distraktion däremellan. Ni är helt underbara! Ett speciellt tack till min moster Gun-Britt Wärnman som hjälpt mig med logistik och stöd på alla möjliga sätt. Tack till Nicke för att du har trott på mig, uppmuntrat mig och funnits där för att glädjas med mig då arbetet med avhandlingen framskridit.

Vasa 4 maj 2015

Marina Lindell

1. Introduktion: Deliberation och åsiktsförändring - en studie av "avikande" individer

Den här avhandlingen handlar om demokratiska samtal mellan medborgare och om hur medborgarnas åsikter formas. Samtalets roll är att klargöra olika uppfattningar, reda ut konflikter och hitta en lösning som alla kan acceptera och samtalet utgör en av det demokratiska styrelsesättets mest grundläggande mekanismer. Ett öppet demokratiskt samhälle kännetecknas av en mångfald av åsikter och argument som läggs fram och prövas i offentlig debatt. När politiska sakfrågor debatteras offentligt tenderar argumenten att bli mer allmängiltiga och riktade mot det gemensamma bästa, eftersom endast sådana argument som kan accepteras av flertalet kan ses som legitima. Debatten kan även ses som ett fredligt sätt att låta folk ventilera sina motsättningar och åsikter och som ett sätt att främja delaktighet och fostra demokratiska medborgare. Dessutom behövs det en dialog mellan medborgare och beslutsfattare för att demokratin skall fungera (Reinikainen & Reitberger 2004, 294). Det har skett en förskjutning i synen på demokrati de senaste åren, där en allt större tyngdpunkt har lagts på samtalet som demokratins hörnsten. Deliberativ demokratiteori, även kallad samtalsdemokrati, betonar behovet av dialog och diskussion mellan personer som representerar olika åsikter och intressen. För att beskriva en diskussion där deltagarna presenterar, överväger och reflekterar över varandras preferenser och argument för att slutligen fatta ett gemensamt beslut för det gemensamma bästa används begreppet deliberation (Chambers 2003, 203).

Folkvalda politiker har ett stort ansvar när det gäller att beakta medborgarnas behov och intressen, och överväga argument och alternativ innan de fattar beslut. I riksdag, regering, kommittéer och utskott delibererar politikerna innan de fattar ett gemensamt beslut. Utan deliberativa samtal mellan politiker vore beslutsfattandet mindre legitimt. Deliberation behöver dock inte begränsas till att omfatta endast folkvalda representanter och tjänstemän på olika nivåer. Ett politiskt beslut är legitimt om det tillkommit i laga ordning, om beslutsprocessen varit rättvis och om man tagit behoven hos de som berörs av beslutet i beaktande. Ett sätt att öka beslutens legitimitet är att i högre grad inkludera de som berörs av besluten i den deliberativa process som leder fram till besluten. Enligt Dryzek (2000) har det under de senaste tre decennierna funnits ett ökat intresse hos både forskare och politiker att skapa nya möjligheter för medborgare att diskutera politiska frågor och delta i demokratiskt beslutsfattande. Även om vardagliga politiska samtal mellan medborgare är viktiga

har arrangerade samtal om politiska sakfrågor mellan medborgare fått en alltmer central roll i demokratiteori.

Empiriska studier av medborgardeliberation tyder på att deltagarna i en deliberation ökar sin kunskap och förändrar sina åsikter (Andersen & Hansen 2007; Delli Carpini et al. 2004; Fishkin et al. 2010; Goodin & Niemeyer 2003; Grönlund et al. 2010; Huitema et al. 2007; Luskin et al. 2002; Muhlberger & Weber 2006; Schweigert 2010). Många studier hävdar att det är på grund av att deltagarna lär sig som deras åsikter förändras (se Farrar et al. 2010; Fishkin 2009; Luskin et al. 2002). Andra studier har dock inte lyckats identifiera någon entydig bakomliggande orsak till varför åsikter förändras i deliberation (Sanders 2012). Det är än mindre klarlagt om och i så fall varför deltagarna förändrar sina åsikter på olika sätt och i olika riktning. De flesta studier analyserar åsiktsförändring på aggregerad nivå, vilket gör att det kan finnas stor åsiktsförändring på individnivå, som inte är synlig på aggregerad nivå. Om deltagarnas åsikter i en grupp förändras i olika riktning tar de individuella förändringarna ut varandra på aggregerad nivå. Endast en bråkdel empiriska studier analyserar åsiktsförändring på individnivå. Bristen av analyser på individnivå gör att det fortfarande saknas forskning om hur olika typer av individer påverkas av att delta i deliberation. Med tanke på att det ur demokratisk synvinkel är viktigt att alla medborgare har samma möjlighet att vara delaktig i diskussionen, vore det skäl att närmare analysera huruvida alla medborgare har samma förutsättningar att delta och om och hur deras förutsättningar påverkar deras deltagande i deliberativa diskussioner.

Deliberativ demokrati förutsätter att det finns olika åsikter men det finns många diskussioner där detta inte uppfylls. Diskussioner med endast likasinnade leder nödvändigtvis inte till någon större förståelse för åsikter som avviker från de egna. På internet och i sociala medier kan de politiska samtalen se lite annorlunda ut, eftersom vi fritt kan välja vem vi samtalar med och människor tenderar att undvika oliktankande individer och konflikter i politiska samtal (Mutz 2006). Enligt Sunstein (2002; 2007; 2009) är demokratins framtid hotad om vi endast diskuterar med människor som delar vår åsikt. Han hävdar att eftersom en stor del av den politiska diskussionen numera sker på internet, finns det en växande trend mot enklavsamtal. När personer som tycker lika diskuterar med varandra tenderar de att bekräfta varandras åsikter och åsikterna riskerar även att bli mer extrema än vad de var innan diskussionen (Sunstein 2007, 60–61). Denna process kallas för gruppolarisering. Gruppolarisering uppstår när likasinnade personer bekräftar varandras åsikter (Pomerantz et al. 1995). Gruppens aggregerade initiala åsikt bestämmer riktningen eftersom polariseringen

sker i den initialt rådande åsiktens riktning. Med gruppolarisering avses en förändring inom gruppen som gör att gruppmedlemmarnas åsikter blir mera lika varandra och att de närmar sig varandra vid en mera extrem åsikt än vad de enskilda medlemmarnas åsikter var innan deliberation. I avsaknad av avvikande åsikter riskerar deltagarna dessutom att bekräfta varandras kognitiva feluppfattningar. Enklavsamtal kan på sikt leda till en polarisering av samhällsklimatet med minskad respekt och förståelse för olikheter och ökade svårigheter att komma överens om demokratins spelregler. I vissa situationer kan dock deliberation inom enklaver vara positivt. Marginaliserade individer kan ha lättare att göra sin röst hörd i grupper där likasinnade ingår. De kan då utveckla gemensamma intressen och åsikter (Sunstein 2000).

När olika åsikter inte finns representerade uppmuntras medborgarna inte att reflektera och överväga sina åsikter och preferenser. Individer har en tendens att vilja skapa en gruppidentitet och se sin egen grupp som ”vi” och de andra som ”dem”. Sunstein (2007, 60–61) hävdar att när likasinnade diskuterar med varandra, utan att höra avvikande åsikter, är det troligt att deras åsikter blir mer extrema eftersom de stöder varandras initiala åsikt. Han diskuterar två bakomliggande mekanismer till varför detta sker: socialt inflytande och en begränsad argumentanvändning.

Deliberativ demokratiteori förhåller sig mycket mer positiv till möjligheten att deltagarnas åsikter blir mer moderata. Mer moderata åsikter ses t.o.m. som det ideala utfallet av vissa forskare eftersom det är nödvändigt för att kunna uppnå konsensus. Deliberation betonar öppenhet då människor med olika åsikter möts och diskuterar. Deltagarna bör vara redo att släppa sina starka åsikter för att konsensus skall kunna uppnås (Barabas 2004, 689). Personer med starka åsikter kan också bli mer osäkra när de interagerar med andra och lär känna deras synpunkter (Mutz 2006, 102–105). Efter deliberation tenderar deltagarna att känna till olika sidor av sakfrågan (Ackerman och Fishkin 2004, 53). Konformitet får gruppvariansen att krympa då gruppmedlemmarna börjar tänka mer lika (Luskin et al. 2002; Schweigert 2010). Detta händer mera troligt om gruppmedlemmarna är jämnt fördelade i undergrupper och är villiga att lyssna på varandra. Det finns flera studier som visar att åsikterna blir mer lika varandra efter deliberation (Farrar et al 2010; French & Laver 2009; Goodin och Niemeyer 2003; Lang 2007; Schweigert 2010).

Även om Sunstein i huvudsak beskriver gruppolarisering diskuterar han även förstärkning av åsikter på individnivå. Han erkänner det faktum att åsikter även kan polariseras i båda riktningarna, dvs. om det finns två rådande åsikter i en grupp,

kan vardera åsikten förändras i en mer extrem riktning och skillnaden mellan åsiktslägren ökar (Sunstein 2009). Jag är medveten om att begreppet polarisering i huvudsak används på aggregerad nivå för att beskriva hur grupperns åsikter förändras. I denna avhandling använder jag dock polarisering för att beskriva hur en individs initiala åsikt blir mer extrem. En annan term för detta som används på engelska är *extremisation* men den termen är inte lika beskrivande i mitt fall. Polariserade åsikter innebär att initiala åsikter förstärks, men det behöver inte nödvändigtvis innebära att åsikter blir extrema och förflyttar sig ända ut till polerna. En polariserad åsikt är mer extrem än innan, men den kan fortfarande befinna sig relativt långt från extrempolen. Jag kommer därför att laborera med termen polarisering också på individnivå. Polarisering indikerar att individer stärker sin initiala åsikt. I en grupp kan därför polarisering ske i båda riktningarna samtidigt. Se även Wojcieszak (2011) som använder begreppet polarisering på liknande sätt.

Gruppolarisering har analyserats i socialpsykologiska experiment alltsedan 1970-talet. I dessa experiment analyseras medborgardiskussioner, men experimenten saknar den deliberativa kontext som innefattar aktivt deltagande, riktad uppmärksamhet, kritiskt lyssnande och genomtänkt diskussion om ett specifikt tema där de som deltar skall fatta ett gemensamt beslut efter att ha argumenterat och övervägt olika alternativ. Samhällsvetenskapliga experiment där gruppolarisering testats i enklavdeliberation har inte genomförts systematiskt. Denna studie är därför en av de första där deliberation i enklaver analyseras grundligt.

I mars–april 2012 genomfördes vid Åbo Akademi ett experiment i samtalsdemokrati där 207 medborgare (med en initialt negativ eller positiv åsikt om invandring) diskuterade invandring med likasinnade eller med personer av annan åsikt (inom eller mellan enklaver). Gjorda analyser tyder på att ingen systematisk gruppolarisering ägde rum. Deltagarnas inställning till invandring blev överlag mer positiv. Genom att införa deliberativa samtalsnormer verkar man kunna förhindra de i tidigare forskning funna effekterna av gruppolarisering och en ökning av kognitiva feluppfattningar. Analyser på gruppnivå tar bl.a. fasta på om det finns variation mellan grupper, hur olika grupperns åsikter förändras, i vilken grad och i vilken riktning. Det experiment som analyseras i denna avhandling är det första i sitt slag som tillämpar deliberativa samtalsnormer på enklavdeliberation. Upplägget för diskussionerna är detsamma för alla grupper, oberoende av grupp sammansättning, och följer designen för deliberativa mini-demos. Tack vare experimentets utformning kan jag med andra ord jämföra en typisk mini-demos design där olika åsikter möts med en enklavdesign

där likasinnade diskuterar, för att utröna om det finns skillnader i hur åsikterna förändras, både på aggregerad och individnivå. Detta är dock inte en avhandling om enklavdeliberation utan en avhandling om hur individer påverkas av att deliberera i olika gruppkonstellationer. För att få mera kunskap om och en bättre bild av vad som sker i medborgardeliberation är det befogat att se på hur och varför individers åsikter förändras. Varför blir en del individer mer extrema i sina åsikter medan andra blir mer moderata, när de trots allt deltar i samma diskussion och hör samma argument?

1.1 Deliberativ demokrati som tankeskola

Deliberativ demokratiteori baserar sig på en människosyn där individen inte enbart antas vara självisk och driva sina egna fördelar utan förväntas argumentera och fokusera på det gemensamma bästa. Deliberativ demokratiteori är i mångt och mycket ett motdrag till den demokratisyn som funnits bland teoretiker som betonar instrumentell rationalitet (rational choice). Inom denna skola ses alla aktörer som rationella i den bemärkelsen att de handlar utifrån hur de tror att motparten kommer att handla. Allt är alltså ett spel där man försöker optimera sin egen nytta och politik ses som ett sätt att förverkliga egna intressen (Rosenberg 2007, 337). Problemet är att aktörer sällan har fullständig information att tillgå och sålunda inte alltid kan handla utgående från vad som är mest rationellt.

En ideal deliberation innefattar aktivt deltagande, riktad uppmärksamhet, kritiskt lyssnande och genomtänkt diskussion om ett specifikt tema (Gastil et al. 2002, 587). Ett övergripande syfte med deliberation är att de som deltar skall fatta ett gemensamt beslut efter att ha argumenterat och övervägt olika alternativ. Deliberativ demokratiteori består av många olika idéer och normativa antaganden som betonas i olika grad av forskare. Även om det inte råder någon utbredd konsensus mellan forskare om vilka ideal som skall betonas har följande fyra ideal en central plats i teorin, och jag kommer att diskutera dem utförligare i avhandlingen.

- 1) *Inklusion* innebär att alla som berörs av ett beslut skall delta i den process som leder fram till beslutet. Eftersom medborgarnas antal är så stort är det i praktiken omöjligt att alla berörda skulle delta i deliberation. Urvalsprinciper blir därför viktiga.
- 2) *Jämlikhet* innebär att alla har lika värde och skall behandlas lika.

- 3) *Argumentation* betyder att den deliberative diskussionen skall sätta argument och rationellt övervägande i centrum.
- 4) *Reflektion* har en viktig roll i varje deliberation. I en deliberation bör medborgare ges möjlighet att reflektera över den fråga man delibererar om. Information om en fråga ökar kunskapen och förbättrar förutsättningarna för reflektion.

I diskussionen mellan jämlika medborgare bör det vara argumentens tyngd som skall fälla avgörandet om vilka beslut som skall fattas, inte makt, utbildning, verbal och intellektuell förmåga. I en ideal situation skall alla argument som presenteras värderas i relation till varandra och de bästa argumenten successivt vinna ökat stöd, eftersom dessa argument kan accepteras av flest individer. Individernas åsikter blir mer riktade mot det gemensamma bästa och det blir en slags "förnuftets seger" genom att individerna blir sams om det förnuftigaste beslutet (Chambers 1996; Habermas 1981; Steiner et al. 2004). För att främja en deliberativ diskussion har man ofta gemensamma regler som skall garantera ett tryggt och öppet diskussionsklimat.

Enligt Mendelberg (2002, 153) kan deliberation ge upphov till en mer empatisk attityd till andra, mer kunskap om politiska problem och en bättre förståelse för varför man tycker som man gör. Inte alla hyser dock uppfattningen att deliberation kan förbättra demokratin. Bland skeptikerna finns en oro över att den deliberativa diskussionen domineras av medborgare med mer resurser på bekostnad av missgynnade grupper och individer. Ju tveksammare inställning man har till att medborgarna är kompetenta att deliberera, desto mindre entusiasm har man för deliberation (Mendelberg 2002, 152). Ett problem med deliberativ demokratiteori är att den visat sig vara svår att förverkliga i praktiken. Detta gäller även andra teorier som presenterar en normativ bild av verkligheten. Förespråkare för deliberativ demokrati ser s.k. deliberativa mini-demos som en metod att förverkliga den deliberativa idén i praktiken och utveckla demokratin mer generellt.

Forskningen om deliberativ demokrati är bred och mångfacetterad. Forskarna har i huvudsak analyserat enskilda deliberativa händelser och experiment men syftet har varit att kunna överföra resultaten till större skala och större sammanhang (Bächtiger et al. 2010, Thompson 2008). Tack vare den omfattande forskningen är det idag möjligt att överblicka deliberativ demokratiteoris och forskningsområdets utveckling. Enligt Dryzek (2010) har forskningen till stora delar handlat om hur deliberativ

demokrati kunde institutionaliseras, varav deliberativa mini-demos i olika form och utförande är en väsentlig del (Chambers 2009; Fishkin 2009; Smith & Wales 2000), och hur demokratiska institutioner kunde bli mer deliberativa. Forskningen har även varit inriktad på praktik då den fokuserat på att testa och utveckla demokratiska och politiska innovationer för att förbättra demokratin. Därtill är en stor del av forskningen idag empirisk och handlar om att testa olika förväntningar och normativa krav som finns på den deliberativa processen. All denna forskning har till stora delar undersökt en typ av deliberativt forum, nämligen deliberativa mini-demos.

Demokratiska innovationer (ex. folkomröstningar, medborgarinitiativ, medborgarjuryer) har ett gemensamt syfte: de vill öka och fördjupa medborgarnas deltagande i demokratiskt beslutsfattande och främja politisk jämlikhet. Politisk jämlikhet innebär att alla åsikter skall höras och övervägas innan ett beslut fattas. Detta kan innebära att medborgarna ges mera makt och att deras åsikter ges mera utrymme. Problemet är att medborgarnas kunskap i politiska sakfrågor kan vara bristfällig och att besluten inte blir genomtänkta. När politiker konsulterar medborgare t.ex. via offentliga höranden är det ofta samma typ av medborgare som deltar. Urvalet är långt från att vara representativt och medborgare som företräder olika intressegrupper tenderar att vara överrepresenterade. När man vid en gallup-undersökning slumpmässigt väljer medborgare att intervjua, har de oftast inte tänkt igenom frågorna de får och har därmed inte någon genomtänkt åsikt. Om medborgarna skulle få mera kunskap och få möjlighet att diskutera politiska sakfrågor med andra kunde deras kunskap öka och deras åsikter bli mer genomtänkta (Fishkin 2012).

Deliberativ demokratiteori inbegriper antaganden om att individen har kapacitet och intresse att deliberera om politiska sakfrågor som berör honom eller henne. Kraven på individen är högt ställda. Deliberation kräver förnuftiga deltagare som är villiga att ge av sin tid, dela med sig av sin kunskap och vara beredda att omvärdera sina egna omdömen allteftersom de får ny information och får ta del av andras åsikter. Klarar individen av detta? Enligt Rosenberg är individen inte så logisk i sina reflektioner och antaganden som hon tror. Individen tenderar att favorisera egna omdömen och skriver ner värdet på de omdömen som står i motsats till de egna (Rosenberg 2007, 343–345).

Deltagande i (en) deliberation ställer krav på dem som deltar i den: de förväntas ta in ny kunskap, diskutera den med andra och ta andras åsikter i beaktande samtidigt som de kritiskt överväger sin egen åsikt. Det är viktigt att varje deltagare i diskussionen kan

uttrycka sin åsikt och att det råder ömsesidighet både vad gäller att presentera egna argument och lyssna till andras. Om någon av deltagarna exkluderas i diskussionen blir deltagandet ojämnt och det finns en risk för att endast ”de starkastes” röst hörs. Det leder till att de efterföljande överenskommelserna också gynnar ”de starkare” individerna mera. Det bästa alternativet för alla som berörs av beslutet har då inte identifierats utan endast det bästa alternativet för en mindre grupp medborgare. Detta skapar ojämlikhet och är förödande för demokratin. Det uppstår intern exklusion när alla deltagare inte kan delta på lika villkor, vilket kan leda till att ojämlikheten mellan deltagarna ökar. En viktig aspekt för att minska den ojämlikhet som finns är att få en bättre förståelse för vilka individuella faktorer som bidrar till ojämlikhet (Muhlberger & Weber 2006, 4). Enligt deliberativ demokratiteori utvecklar medborgarna sin förmåga när de deltar och de klarar av att diskutera och fatta beslut även i komplexa politiska sakfrågor. Empirisk forskning om deliberativ demokrati är dock inte lika övertygande. Resultaten är blandade och även om medborgarna skulle ha de egenskaper som behövs så är dessa egenskaper inte jämnt fördelade bland befolkningen. Individer med hög utbildning och hög socioekonomisk status kan ha en fördel eftersom de troligen har större vana att debattera och argumentera, i större utsträckning kan tänka logiskt och rationellt och bortse från sina egenintressen och fokusera på det gemensamma bästa. Det är dock inte helt klarlagt att så är fallet (Karpowitz et al. 2012; Rosenberg 2007). Å andra sidan finns det forskning som tyder på att det snarare är erfarenhet av att delta i politiska diskussioner (och inte hur politiskt sofistikerad man är) som ger en fördel i deliberativa sammanhang. Det är rimligt att anta att ju mer en individ diskuterar politik med andra, ju mer övar de sig på att uttrycka sina åsikter och ju mer kunniga blir de och ju större fördel har de i framtida diskussioner (Dutwin 2003, 240–244, 260). Vi vet idag inte tillräckligt om hur olika individegenskaper påverkar åsikterna och hur olika individegenskaper inverkar på förmågan att delta i deliberation. Denna avhandling adresserar denna lucka i forskningen.

1.2 Avhandlingens syfte och forskningsfrågor

Empiriska studier av medborgardeliberation tyder på att deltagarna förändrar sina åsikter relativt ofta och även relativt mycket (Fishkin 2009). Idag vet vi dock inte tillräckligt mycket om vad som orsakar dessa åsiktsförändringar. Luskin et al. (2002) anser att kunskapsökning ligger bakom åsiktsförändring. I en ny studie baserad på en europeisk deliberativ opinionsundersökning (Europolis) kunde Sanders (2012) dock inte finna någon entydig förklaring till åsiktsförändring. Idag vet vi fortfarande lite om

vad som får åsikterna att förändras i olika grad och i olika riktning. Denna avhandling fokuserar på att öka vår förståelse och kunskap om hur och varför åsikterna förändras. Trots avsaknad av gruppolarisering på aggregerad nivå, finns det individer som har polariserats i sina åsikter. Samtidigt finns det även individer som har blivit mer moderata, dvs. som har försvagats i sin åsikt och förflyttat sig närmare mitten.

Avhandlingens syfte är att öka kunskapen om hur och varför åsikterna förändras i deliberation. Mer konkret är syftet att analysera avvikande individer vars åsikter skiljer sig från medelförändringen. Det finns många olika faktorer som kan ha en inverkan på hur åsikten förändras i små grupper. Gastil et al. (2008) nämner kvaliteten på gruppens deliberation som en viktig faktor och gruppmedlemmarnas personlighet som en annan (Gastil et al. 2008, 26). Personlighet har länge varit erkänd som en viktig faktor för gruppens beteende (Bales 1950; Gastil et al. 2008, 27). En individ kan ha en uppsättning individegenskaper som i teorin anses viktiga för ett deliberativt beteende och ett deliberativt beteende kan i sin tur vara gynnsamt för att deliberationen skall få effekter på individnivå. För att analysera deliberationens inverkan på individnivå är det nödvändigt att ta både individuella faktorer och faktorer på gruppnivå i beaktande.

Avhandlingen har följande två forskningsfrågor:

1. *Vilka är de individer vars åsikter förändras på ett avvikande sätt jämfört med aggregerad förändring?*
2. *Vad beror detta på?*
 - a. *Går förklaringarna att finna hos individerna, dvs. i deras egenskaper?*
 - b. *Har det att göra med kontextuella faktorer, främst gruppens sammansättning?*

Jag kommer att använda mig av två typer av data: kvantitativa data och transkriberingar av diskussionerna. I avhandlingen används både en kvantitativ och en kvalitativ ansats, en s.k. *mixed methods design*, vilket innebär att kvantitativa data först analyseras varefter de kvantitativa resultaten ytterligare förklaras med hjälp av kvalitativ data. I avhandlingens kvantitativa del analyseras huruvida individegenskaper, bland annat kognitiva och affektiva egenskaper, inverkar på hur åsikterna förändras. Genom att analysera gruppkontext kan även olika grupp sammansättning analyseras. Avhandlingens andra del utgår från kvalitativa data för att ytterligare förklara vissa kvantitativa resultat. I denna explorativa del av studien är syftet att utforska om utformningen av och beteendet i diskussionen kan

bidra till att förklara olikheter i utfallet. I analyser på gruppnivå utgår man ifrån att alla förändras som gruppmedelvärdet. Denna avhandling visar att det finns stora variationer på individnivå som tidigare forskning ofta förbisett. Genom att jämföra deliberation inom och mellan enklaver kan två olika gruppkontexter inkluderas i analyserna. Resultatet kommer att ha betydelse för både empirisk forskning och normativ teori då det saknas systematisk forskning om både enklavdeliberation och förändringar på individnivå.

1.3 Avhandlingens disposition

Avhandlingen inleds med en diskussion av deliberativ demokratiteori i kapitel 2. Jag diskuterar utvecklingen av deliberativ demokratiteori och betonar fyra deliberativa ideal: inklusion, jämlikhet, argumentation och reflektion. Jag identifierar dessa ideal som centrala i definitionen av deliberativ demokrati. Eftersom medborgardeliberation är centralt i denna avhandling, diskuteras även den kritik som framförts mot medborgarnas möjligheter att delta i deliberativa diskussioner. I kapitel 3 övergår fokus till empirisk forskning om medborgardeliberation. Jag sätter speciellt fokus på att diskutera deliberativa mini-demos och enklavdeliberation. I kapitlet diskuteras även förväntade effekter av att delta i deliberation, med fokus på förändrade åsikter, kunskapsökning, utveckling av medborgerliga färdigheter och mer demokratiska beslut. Kapitlet avslutas med en diskussion om luckor och obesvarade frågeställningar i den empiriska forskningen samt presentation av de teoretiska utgångspunkterna för den empiriska analysen. I kapitel 4 diskuteras avhandlingens metoder, datamaterial och operationalisering av variablerna i den empiriska analysen. Även det experiment i samtalsdemokrati som analyseras i avhandlingen presenteras mera detaljerat i detta kapitel. Jag jämför urvalspopulationen med urvalet i Nationella valundersökningen för att tydliggöra om det datamaterial som analyseras i avhandlingen är skevt i någon bemärkelse. I kapitel 5 finns resultatet av de empiriska analyserna på aggregerad nivå. Jag analyserar om enklavdeliberation leder till gruppolarisering och bekräftelse av varandras kognitiva feluppfattningar såsom Sunstein hävdar. En kvantitativ analys av åsiktsförändring på individnivå med fokus på avvikande individer görs i kapitel 6. Jämförande analyser görs mellan olika typer av individer för att utröna om individegenskaper och/eller gruppkontext påverkar hur individers åsikter förändras. Kapitel 7 har en mer kvalitativ utgångspunkt och här använder jag mig av en annan typ av data, nämligen transkriberingar av gruppdiskussionerna, för att med hjälp av kvantitativ innehållsanalys analysera om individer med en avvikande åsiktsförändring

också har ett avvikande beteende i diskussionen. Jag fokuserar på tre dimensioner: jämlikhet, dominans och rationalitet för att analysera individuellt beteende. Avhandlingen avslutas med en sammanfattande och framåtblickande diskussion där avhandlingens centrala resultat diskuteras. Jag avslutar med att reflektera över medborgardeliberationens roll i det politiska systemet.

2. Deliberativ demokratiteori

I detta kapitel granskas deliberativ demokratiteori. Jag diskuterar först teorins utveckling från antikens dagar till idag, och med utgångspunkt i litteraturen och tidigare forskning identifierar jag sedan fyra deliberativa ideal som diskuteras utförligare. Deliberativ demokratiteori består dels av gamla idéer och ideal av vilka en del är centrala även i andra demokratiteorier, och dels nyare element som betonar det rationella samtalets betydelse för medborgarnas åsikter och för demokratin. Syftet med detta kapitel är att diskutera de element som är utmärkande för deliberativ demokrati. Någon systematisk jämförelse görs inte med andra demokratiteorier, utan syftet är enbart att belysa deliberativ demokratiteori. De ideal jag diskuterar kan ses som beståndsdelar i en minimidefinition av deliberativ demokrati och är centrala i de flesta definitioner av deliberativ demokrati.

Definitionerna av deliberativ demokrati är otaliga även om det finns en relativt stor enighet när det gäller att definiera centrala deliberativa ideal. Forskarna betonar dock idealen i olika grad och de identifierar även olika värden inom idealen, vilket medför att forskare har olika utgångspunkter och därigenom olika definition av begreppet (Bächtiger & Steiner 2005, 156). Även om definitionerna betonar olika sidor av deliberativ demokrati är de inte sinsemellan motstridiga (Herne & Setälä 2005, 176). Bland forskarna finns inte någon utbredd konsensus om hur deliberation skall definieras och särskiljas från andra former av samtal, t.ex. köpsläende och retorik (Chambers 2003, 309). En del forskare inkluderar olika former av samtal, medan andra endast inbegriper rationella samtal som baserar sig på argumentation och övervägande av olika ståndpunkter.

Deliberativ demokratiteori är i huvudsak en normativ teori och Habermas (1962; 1981) och Rawls (1971; 1993) är fortfarande de stora inspirationskällorna för många forskare inom forskningsområdet. Habermas teori om det kommunikativa handlandet (1981) sätter interpersonlig kommunikation och kommunikativt förnuft i centrum. Genom rationell kommunikation mellan jämlika parter torde samförstånd kunna nås. Habermas diskuterar ”den ideala samtalsituationen”, som är hans föreställning om en diskussion där alla former av makt och intressekamp är frånvarande och där det enda som styr är argumentens bärkraft. Diskussionen utmärks av krav på att det som sägs skall vara sant, giltigt och uppriktigt. I sin ”rättviseteori” föreställer sig Rawls (1971)

ett samhälle med fria och jämlika medborgare, där tillgångarna för de som har det sämst skall maximeras. Diskussion om politiska sakfrågor skall leda till överenskommelser och beslut som är rättvisa för alla. I diskussionen bör parterna föra fram allmängiltiga skäl för sina argument.

Den empiriska forskningen om deliberativ demokrati är i mångt och mycket deduktiv till sin natur och har till stora delar fokuserat på att testa teoretiska antaganden och hypoteser. De senaste tre decennierna har alltfler deliberativa experiment genomförts och olika modeller utvecklats. Resultaten från dessa experiment har delvis varit motstridiga, då en del resultat kunnat verifiera teoretiska antaganden medan andra resultat ifrågasatt dem. På senare tid har även en mer induktivt inriktad teori fått fotfäste inom den empiriska forskningen om deliberativ demokrati, då empiriska erfarenheter har gjort att man kunnat dra teoretiska slutledningar som så småningom inkorporerats i normativ teori.

Att forskningsfältet expanderat kommer bland annat till uttryck i att antalet vetenskapliga artiklar om deliberativ demokrati har blivit betydligt fler sedan år 2000. En sökning i *ISI Web of Science* på ”*deliberative democracy*” visar att antalet publicerade vetenskapliga artiklar om deliberativ demokrati har ökat från ca 20 artiklar per år under slutet av 1990-talet till fler än 100 artiklar per år (2010). Av dessa artiklar är det alltfler som har empirisk fokus, exempelvis studeras i vilken utsträckning som de normativa idealen uppnås i deliberativa försök och konsekvenserna av idealens förverkligande eller försökens genomförande (Bächtiger et al. 2010, 32).

Forskningen om deliberativ demokrati är bred och mångfacetterad men har i huvudsak fokuserat på enskilda experiment med syftet att kunna generalisera resultaten även till större sammanhang och andra kontexter (se Bächtiger et al. 2010; Thompson 2008). Tack vare den omfattande forskningen är det idag möjligt att ta ett steg bakåt och överblicka deliberativ demokratiteori och dess utveckling. Enligt Dryzek (2010) har forskningen till stora delar handlat om hur deliberativ demokrati kunde institutionaliseras (se Chambers 2003), av vilken deliberativa mini-demos i olika form och utförande är en väsentlig del (se Chambers 2009; Fishkin 2009; Smith & Wales 2000) samt hur demokratiska institutioner kunde bli mer deliberativa. Forskningen har även varit praktisk då den fokuserat på att testa och utveckla demokratiska och politiska innovationer för att förbättra demokratin. Därtill är en stor del av forskningen idag empirisk och handlar om att testa olika förväntningar

och normativa krav som finns på den deliberativa processen. All denna forskning har till stora delar undersökt en typ av deliberativt forum, nämligen deliberativa minidemos.

På senare tid har forskningen börjat fokusera på deliberativa system, dvs. hur olika institutioner och forum kan interagera med varandra. Ett deliberativt system förutsätter inte att det finns bra deliberation överallt hela tiden, men att dålig deliberation inom ett område kan kompenseras av, eller inspireras av, bra deliberation inom ett annat. Dryzek (2010) förespråkar ett deliberativt system som inrymmer olika aktörer, arenor, nivåer och värderingar.

Hur begreppet deliberativ demokrati definieras har även att göra med ur vilken synvinkel teorin granskas. En del forskning utgår från resultatet, t.ex. om deliberation leder till en förändring av åsikter medan annan forskning fokuserar på processen, t.ex. om och hur diskussionen där olika argument övervägs föregår beslutsfattande. Ett tredje sätt att definiera deliberativ demokrati är utifrån den deliberativa kontexten (*setting*), dvs. som en uppsättning institutionella villkor som skall gynna objektivitet och opartiskhet i processen.

Det är inte möjligt att helt skilja mellan normativ deliberativ demokratiteori och dess empiriska tillämpningar eftersom de flesta forskare rör sig mellan dessa två läger i olika omfattning. I detta kapitel där deliberativ demokratiteori granskas kommer fokus att sättas på den normativa teorin så långt det är möjligt. Granskningen av deliberativa experiment och medborgardeliberationer görs i kapitel 4. Utöver diskussionen om deliberativ demokratiteori och dess ideal kommer detta kapitel att fokusera på den ideala deliberativa processen och förväntade positiva effekter av deliberation. Detta kapitel går från antikens Aten via Habermas och Cohen för att slutligen landa i dagens utvecklingstendenser gällande deliberativ demokratiteori.

2.1 Gamla idéer med nya influenser

Tanken om deliberativa samtal är lika gammal som själva demokratitanken. Demokratiteori består av en ansamling olika element och principer, varav många har sitt ursprung i antikens Aten där det centrala elementet var medborgarnas eget deltagande i samhällets gemensamma beslut (Pettersson 2009b, 56–59). Atenarna betonade alla medborgares lika rätt att tala i den styrande folkförsamlingen, *isegoria*, och likhet inför lagen, *isonomia*. Enligt den tidens synsätt kunde en stad knappast

vara demokratisk om inte alla medborgare ofta kunde träffas för att diskutera och tillsammans fatta beslut för allas och det gemensammas bästa.

I det antika Aten styrdes stadsstaten inte bara av folket utan medborgarna turades också om att delta i administrationen, dvs. rådet, medborgarnämnder och magistratens olika styrelser (Dahl 1989). Medborgarskapet var dock ytterst selektivt då endast fria män inkluderades. Demokratins ledande princip var att varje medborgare skulle ha möjlighet att omväxlande leda och ledas. Demokratisk frihet bestod i att inte bara lyda sig själv utan även i att lyda någon annan, vars position man kunde inneha i morgon. Det syftade till att främja demokratisk rättvisa eftersom de som gav befallningar tidigare hade varit i den underordnades ställning. Det fanns även ett incitament att ta hänsyn till de underordnades åsikter, eftersom den person som ena dagen bestämde visste att han senare skulle vara den som måste lyda andras bestämmelser. Denna tanke återkommer tvåtusen år senare i generalitetsprincipen som formulerats av Rousseau: när en medborgare röstar för en viss lag vet han att den kommer att gälla för honom likaväl som för alla andra och röstar därför för lagar som är rättvisa mot alla (Manin 2002, 39–42).

I antikens Aten fanns en sorts direkt demokrati där talare och förespråkare för olika grupper och intressen talade direkt till folket (inte till varandra) och försökte övertyga folket om riktigheten i de egna argumenten (Elster 1998, 2). I representativ demokrati är folkets möjligheter att påverka enskilda politiska beslut begränsade. Det är den stora skillnaden mellan dagens representativa demokrati och den demokrati som fanns i de antika stadsstaterna. Storleken på dagens stater gör det praktiskt omöjligt att låta folket inneha en central roll. En annan skillnad är att man använde sig av lottning för att välja representanter till olika organ, inte val som idag. Lotten drogs bland dem som på förhand anmält sitt intresse men denna självselektion sågs inte som något problem. Tvärtom sågs lottning som mer demokratiskt och rättvist än val, eftersom alla medborgare oberoende av resurser hade lika stor möjlighet att bli vald (Manin 2002, 19–25).

Med det grekiska synsättet måste en demokratisk ordning uppfylla åtminstone sex villkor: medborgarnas intressen måste stå i harmoni med varandra, medborgarna måste vara mycket homogena (lika ekonomiska tillgångar, intressen, religionstillhörighet, språk, ras och kultur), medborgarnas antal (*demos*) måste vara mycket begränsat, helst mindre än 40 000–50 000, medborgarna måste kunna samlas och besluta direkt om lagar och politik, medborgardeltagandet bör vara utbrett och aktivt och

stadsstaten måste helst förbli helt autonom och självförsörjande politiskt, ekonomiskt och militärt. Dessa villkor står i skarp kontrast till vår kolossala medborgarkår och samhällets mångfald. Skillnaderna och mångfalden i dagens samhälle upplöser den harmoni som ingick i det grekiska idealet – det är politiska konflikter, inte harmoni, som utmärker modern demokrati (Dahl 1989, 36–38).

Vi bör dock vara medvetna om att antikens atenska demokrati också hade sina begränsningar. Där fanns också en klyfta mellan politiska ideal och verklighet. Det blir lätt så att det målas upp en bild av en idealisk politisk ordning som inte har mycket att göra med den tidens politiska realiteter. Man kan inte ta för givet att folk i de grekiska stadsstaterna var mindre upptagna av egenintressen och mer benägna att se till det gemensamma bästa än medborgare i moderna demokratier. Endast en minoritet av medborgarna deltog troligen i folkförsamlingens möten. Det går inte heller att avgöra hur representativ denna minoritet var för *demos*. Medborgarskapet var dessutom ytterst selektivt då kvinnor, personer av utländsk härkomst och slavar var uteslutna. Villkoret var att båda föräldrarna var atenska medborgare. Grekerna erkände inte några universella anspråk på frihet, jämlikhet eller andra rättigheter. Frihet var ett kännetecken på medlemskap i en viss stad, vilket förhindrade varje försök att förena skilda städer till större enheter (Dahl 1989, 40–43).

Även om den politiska makten utövades av folket fattades många beslut troligen enhälligt utan längre diskussioner. Meningsskiljaktigheter löstes genom handuppräknung utan någon exakt rösträkning. I folkförsamlingen fattades beslut om försvar och ekonomi, de stiftade allmänna lagar och beslöt om enskilda ärenden (Petersson 2009, 58). Även i den antika atenska församlingen fanns det i praktiken representanter för olika åsikter. Skillnaden till dagens representativa system är att det var medborgarna som slutligen röstade om olika beslut, hos oss är det våra representanter som röstar. De som förespråkar det representativa systemet anser att medborgarna, även om det var möjligt, inte skulle ha tid att sätta sig in i politiska frågor för att kunna rösta om dem (Dahl 1989). Även om politiska samtal i sig fanns redan under antiken har sättet vi pratar på, vem vi pratar med och vad vi pratar om förändrats mycket (Gastil 2008, 16).

Redan då diskuterades fördelar och nackdelar med medborgarnas deltagande i politiken. Sokrates var skeptisk till flera element i de atenska styrelseformerna och riktade kritik mot att många skulle vara med och fatta beslut. Han ansåg att endast ett fåtal hade de kunskaper och den vishet som behövdes för att styra ett samhälle. Aristoteles var den första som systematiskt analyserade olika statsskick och

styrelseformer, och klassificerade samhällen efter hur många som styr och vems bästa de styrande har i åtanke. Enligt Aristoteles är medborgarnas deltagande i offentliga livet till gagn både för samhällets utveckling och för individen (Pettersson 2009b, 59–62).

2.2 Utveckling av deliberativ demokratiteori

Två centrala förgrundsgestalter, som redan nämndes, när det gäller att definiera deliberativ demokrati är Habermas (1962) och Rawls (1971). Habermas myntade idén om att demokrati handlar om hur preferenser och åsikter bildas snarare än endast aggregeringen av preferenser. Denna tanke har fått starkt fotfäste i demokratiteori och kommit att bli en av de ledande tankarna inom deliberativ demokratiteori (Elster 1998, 1). Habermas och Rawls betonade jämlikhet, frihet, rationalitet, konsensus och strävan efter det gemensamma bästa som centrala demokratiska element.

Habermas (1962) är mest känd för sin teori om den ideala samtalssituationen, där det kommunikativa handlandet leder till vissa förändringar hos individerna. Han betonade rationell argumentation (*the standards of reason*) vilket innebär att de argument som deltagarna i diskussionen för fram är det viktiga, inte vem som för fram dem. Genom ett samtal där argumentens bärkraft prövas kommer det bästa argumentet att vinna över sämre argument eftersom det bästa argumentet kan accepteras av alla. Habermas använde uttrycket seger genom styrkan i bättre argument (*the force of the better argument*) för att beskriva denna situation där deltagarna i en diskussion argumenterar för sin ståndpunkt med hjälp av underbyggda skäl och där alla goda argument ställs mot varandra och genom samtalet får de bästa argumenten successivt mer understöd (Habermas 1962; Mansbridge et al. 2006, 2–3).

Cohen (1989) var den första teoretikern som identifierade kriterier med vars hjälp deliberationens demokratiska legitimitet kunde bedömas. Han identifierade följande kriterier och betonade deras betydelse för deliberativ demokrati:

- 1) *Frihet*: deltagarna skall vara fria att resonera, uttrycka sin åsikt och förändra den under deliberationen. Deltagarna bör kunna vara bundna av deliberationen som sådan och efteråt kunna agera utifrån resultatet.
- 2) *Argumentation*: deltagarna bör motivera sina argument och åsikter, och beslut skall fattas på basis av de skäl som deltagarna presenterar.

- 3) *Jämlikhet*: deltagarna skall ha lika möjligheter att bidra till deliberationen.
- 4) *Konsensus*: deliberation skall sträva efter att nå en rationellt motiverad konsensus med fokus på det gemensamma bästa.

För Cohen är demokratiska beslut rättvisa eller legitima så länge som de uppnås genom en rättvis deliberativ process. Demokratiska procedurer är källan till legitimitet. Han bryr sig dock inget om själva innehållet, dvs. om bästa argumentet ”vinner”, om diskussionerna är deliberativa eller hur kvaliteten på slutresultatet är. Utgångspunkten är att en rättvis process leder till rättvisa resultat eftersom processen i vissa normativa hänseenden är rättvisare än andra processer (enligt Cooke 2000, 950–951). Även Thompson (2008, 498) diskuterar detta då han beskriver deliberativ demokratis självkorrigerande karaktär. Jämlika förhållanden skapar en mer jämlik process, vilket i sin tur ger upphov till mer jämlika förhållanden osv. Detta kan även verka i motsatt riktning så att förhållandena blir alltmer ojämlika. En deliberativ process är legitim då individerna inte har en förutbestämd vilja utan omformar sina preferenser under processens gång (Smith & Wales 2000, 53).

I likhet med många andra politiska begrepp har deliberativ demokrati olika innebörd för olika människor. Trots denna variation i perspektiv och fokus har deliberativ demokrati en del centrala kärnvärden som gör att man kan särskilja den från andra demokratiteorier. Normativ deliberativ demokratiteori fokuserar på två kärnvärden: (1) övervägande av åsikter mellan medborgare skall vara den centrala proceduren i beslutsfattandet, istället för köpsläende och drivandet av egenintressen, och (2) detta övervägande skall vara en offentlig handling, till skillnad från röstandet som utgör en privat handling. I ett deliberativt forum skall ingen annan makt råda förutom kraften i bättre argument. Liksom i andra demokratiteorier betonas jämlikhet mellan medborgare men i deliberativ demokrati har denna jämlikhet att göra såväl med lika möjligheter till deltagande som att bästa argument skall vinna oberoende av vem som för fram det. Detta innebär att processen skall vara inkluderande, argumenten det mest avgörande, deltagarna skall visa ömsesidig respekt för varandra och låta alla komma till tals lika mycket (Parkinson 2006, 2–3).

Då forskningen om deliberativ demokrati har ökat har forskningen följaktligen kommit att fokusera på olika aspekter av deliberativ demokrati. En del forskare analyserar deliberativa processer på mikronivå, t.ex. enskilda deliberativa mini-demos medan andra forskare intresserar sig för deliberativa system som inkluderar allt från

formella representativa strukturer till informella forum och privata diskussioner (Parkinson 2006, 6). Dryzek (2010) reflekterar över hur deliberativ demokratiteori har utvecklats och identifierar fyra särskilt framträdande faser inom forskningen om deliberativ demokrati, som alla haft stort inflytande på forskningsområdet: en betoning av institutioner, en betoning av system, en betoning av praktisk tillämpning och en betoning av empiri.

Enligt Chambers (2003) har betoningen av institutioner inneburit att fokus inom deliberativ demokrati kommit att förflyttas till hur olika deliberativa forum kan se ut. Framförallt har olika typer av deliberativa mini-demos utvecklats. Dryzek efterlyser en mångfald av deliberativa forum eftersom deliberativ demokrati inte är något som kan förverkligas i en typ av forum utan bör finnas på olika håll i samhället och i politiken (Dryzek 2010, 6).

Betoningen av system innebär att forskningen kommit att fokusera på deliberativa system (Dryzek 2010; Mansbridge 1999; Mansbridge et al. 2012; Parkinson 2006). Enligt Mansbridge et al. (2012) fokuserar ett deliberativt system på samtal för att lösa politiska konflikter och problem och inbegriper allt från vardagligt prat till formella debatter i riksdag. Beslutsfattandet och legitimiteten är inte begränsad till ett forum eller ett organ utan ansvaret delas mellan olika beståndsdelar i systemet och varje del har en viktig roll för att helheten skall fungera. I ett deliberativt system har olika forum olika roller och varje forums styrkor och svagheter tas i beaktande och bidrar till helheten. T.ex. medborgardeliberation har en viktig roll men yrkesutövare, experter, intressegrupper, välgörenhetsorganisationer, administratörer osv. har alla en viktig roll för att skapa ett bra politiskt system med fokus på politiska samtal inom och mellan olika parter. Deliberativ teori intresserar sig för den demokratiska processen som helhet och en aktör eller ett forum kan inte uppnå alla krav deliberativ demokrati ställer. Deliberativ demokrati handlar om mer än summan av olika deliberativa händelser (Mansbridge et al. 2012). Dryzek (2010) förespråkar också ett deliberativt system som inrymmer olika aktörer, arenor, nivåer och värderingar, dvs. allt från deliberativa mini-demos på lokal och regional nivå till globala aktörer på internationell nivå. Ett system har deliberativ kapacitet om där finns deliberation som är autentisk, inklusiv och som har en inverkan på kollektiva utfall.

Betoning av praktisk tillämpning innebär att fokus satts på hur deliberativ demokrati kan utveckla existerande institutioner och system. Detta utvecklingsarbete sker oftast i samarbete mellan civilsamhällets aktörer och forskare. T.ex. deliberativa mini-demos

ordnades under 1970- och 80-talet främst av aktiva utövare för att driva medborgarnas sak men har under senare tid alltmer ordnats av forskare och utövare tillsammans för att utveckla demokratin (Dryzek 2010, 8). Slutligen diskuterar Dryzek (2010) betoningen av empiri som handlar om att empirisk testning av deliberativ demokrati fått en allt större plats i forskningen. Ofta testas olika hypoteser och forskarna söker kunskap om förändringar och effekter på åsikter, kunskapsnivå och värderingar hos individerna. En orsak till fokus på empiri och institutioner är att det är lättare att studera deliberation i små designade forum än i stora och komplexa deliberativa system.

Dessa olika forskningsinriktningar har även medfört att begreppet deliberation fått lite olika betydelse i olika sammanhang. Bächtiger et al. (2010) skiljer i sin analys av deliberativ teori mellan två idealtyper som de benämner ”Typ I deliberation” och ”Typ II deliberation”. Typ I inbegriper en definition av deliberation i snäva termer, sätter processen i fokus och har sin utgångspunkt i Habermas ideala teori om kommunikativt handlande: ”Mere talk, conversation, or information-sharing do not directly qualify as deliberation, because they lack standards of rational justification. Even more importantly, they also lack the precondition of focusing on disagreements over validity claims” (Bächtiger et al. 2010, 37). I begreppets kärna finns tanken om styrkan i bättre argument och i princip förväntas deliberation sluta i konsensus. De forskare som företräder typ I anser att deliberation skall utvärderas utgående från hur nära genomförandet i praktiken är det normativa idealfallet. Typ II definierar deliberation bredare och inbegriper mer flexibla former av samtal. Betoningen är på resultatet snarare än på processen och på att övervinna de hinder som finns i ”den verkliga världen” när normativa ideal skall förverkligas. Typ II inbegriper vid sidan av rationella argument även andra former av samtal, t.ex. historieberättande, egna erfarenheter och upplevelser, och berättelser. Förespråkande av egenintresse är även accepterat i denna typ av deliberation. Normativa anspråk ses här som hypoteser som skall testas empiriskt och det finns en öppenhet att vid behov modifiera teorin så att den bättre beskriver verkligheten: ”The goal is to identify theoretically promising standards that can be achieved in the real world” (Bächtiger et al. 2010, 45).

Dessa två typer representerar idealtyper. I praktiken finns forskarna och forskningen någonstans mellan dessa två. I mitt tycke är denna diskussion om två typer av

deliberation väsentlig och åskådliggör på ett bra sätt de skillnader som finns mellan forskare inom forskningsområdet. Typ I deliberation är normativ till sin natur medan typ II deliberation är mer empiriskt förankrad. Det finns fallgropar och problem med båda. Om det deliberativa samtalet endast fokuserar på rationellt övervägande av argument blir det exkluderande för många medborgare. Å andra sidan finns det en överhängande risk att begreppet deliberation tappar sin betydelse om all diskussion medborgare emellan ses som deliberation. Vi får en urvattning av begreppet, på engelska kallar man det *concept stretching*. Forskningen borde gå mot en *via media* där inte all kommunikation ses som deliberativ men där inte heller all annan kommunikation utöver rationellt argumenterande är exkluderad (Bächtiger et al. 2010). Om deliberativ demokrati är allting, är det snart ingenting. Det bör finnas vissa element som deliberativ demokrati inte är, såsom befallningar, villfarelser, uttänkta strategier, köpsläende, lek, poesi, våld, terapi, vänskap, religion och konformitet med sociala normer (gruppsyck). Inte heller dominans och exklusion hör hemma i deliberativ demokratiteori (Dryzek 2010, 207).

Deliberativ demokrati började som en teori för att öka demokratisk legitimitet och har fortfarande kvar detta fokus. Enligt deliberativ demokratiteori nås legitimitet då alla som berörs av ett beslut deltar i den process som leder fram till beslutet. Genast uppstår då problemet med att kunna inkludera många eftersom deliberation inte kan inkludera mer än uppemot 20 personer som i grupp resonerar och argumenterar tillsammans. Detta skalproblem är erkänt och mycket omdiskuterat och tangerar ett annat problem nämligen att deliberation kräver mycket tid och energi av medborgarna. Enligt Dryzek är en lösning att begränsa deliberationens omfattning (ibid., 21–25).

Ett sätt är att begränsa antalet gånger deliberation används och endast använda deliberation för verkligt viktiga frågor såsom konstitutionella och rättvisefrågor. Det vore dock anmärkningsvärt att ha en liten grupp medborgare att besluta om så stora frågor. En annan möjlighet är att begränsa deliberationen till ett litet antal representanter. De som deltar bör då representera de som inte deltar. Problemet med detta tillvägagångssätt är att besluten fortsättningsvis måste rättfärdigas för de som inte har deltagit och varken val eller lottdragning är ideala urvalsmetoder. Ett tredje alternativ är att begränsa deliberationen till dem som bäst kan urskilja allmänhetens

vilja. Det kan dock vara problematiskt att legitimera deras beslut inför resten av allmänheten. Dryzek föredrar en fjärde väg, nämligen att se till att olika diskurser¹ finns representerade (Dryzek 2010, 25-41).

Trots en del skillnader betonar alla deliberativa demokratiteorier samma ideal, nämligen att beslutsfattande skall föregås av en process där medborgarna ägnar sig åt rationellt argumenterande som formar och eventuellt förändrar deras åsikter (Andersen & Hansens 2007, 539; Cooke 2000, 947-948; Dryzek 2000, 1). I linje med detta ideal skall demokratiska beslut baseras på diskussioner bland jämlika medborgare eller deras representanter och åsikterna skall granskas utifrån de skäl som medborgarna presenterar. Beslutsfattande baserat på deliberation förväntas ge mer rationella och övervägda beslut än beslut som baseras endast på individuella preferenser. Deliberation förväntas ”filtrera” medborgarnas preferenser och värderingar (Andersen & Hansen 2007; Grönlund et al. 2010; Setälä, Grönlund & Herne 2010; Smith & Wales 2000). I en deliberativ process uppmuntras medborgarna att lyssna på varandra på ett öppet sätt, se på sakfrågan från olika perspektiv, ställa frågor och formulera åsikter (Barber 1984; Guttman 2007, 413). Det är viktigt att alla medborgare känner sig inkluderade och att de också motiverar och förklarar sina åsikter för andra (Schneiderhan & Khan 2008, 19–21).

Flera forskare (Mackie 2006, 298–299; Mansbridge et al. 2006, 7) har anammat Chambers (2003) definition av deliberation. Definitionen är bred och omfattar såväl diskussionens natur, hur beslut fattas och syftet med deliberation. Det gör den lämplig också för denna studie. Deliberation definieras här som:

Debatt och diskussion där syftet är att nå förnuftiga och välinformerade åsikter, genom att deltagarna granskar sina preferenser i ljuset av ny diskussion, ny information och yrkanden gjorda av andra deltagare. Även om konsensus inte behöver vara det ultimata målet med deliberation och deltagarna förväntas driva sina egna intressen, karakteriseras deliberation av ett övergripande intresse för resultatets legitimitet (förstått som beaktande av alla som berörs av beslutet).

(egen översättning, Chambers 2003, 309)

¹ Med diskurs avser han en helhet av sammanhängande uttryck, utsagor och begrepp som kännetecknas av speciella antaganden, omdömen, intentioner och förmågor. Det handlar om olika idésystem och tankesystem som kan men inte behöver vara representerade av en individ. Varje diskurs har en kärna som innefattar åsikter om fakta och värderingar.

När medborgare kommer samman för att deliberera är det inte en privat handling utan en offentlig handling. Resultatet kan komma att påverka också andra. En god medborgare bör därför fråga sig ”vad är bra för landet” och inte ”vad är bra för mig”.

Medborgarskapets uppgift är att sätta sig över egenintressen och seriöst fundera på det gemensamma bästa. Detta fick John Stuart Mill att oroa sig för den slutna omröstningen som handling. När väljaren inte behöver förklara sitt val för någon glömmar han/hon ofta det gemensamma bästa och ser till personliga fördelar och intressen. Väljaren reflekterar inte ens över hur egenintressen står i motsats till den egna uppfattningen om det gemensamma bästa. I en deliberation blir varje medborgare tvungen att motivera sina val och personliga intressen lär inte få mycket understöd. Processen av att diskutera problem tillsammans kan skapa en social kontext där medborgarnas åsikter och värderingar förändras (Ackerman & Fishkin 2002, 143–144).

Morrell (2005, 55) skiljer mellan tre olika typer av deliberation: dialog, deliberativ diskussion och deliberativt beslutsfattande. Dessa typer skiljer sig åt vad gäller syfte och resultat. Studiecirkel är ett exempel på den första typen. Studiecirkelns syfte är att skapa bättre förståelse, utbyta erfarenheter och främja samhällsdeltagande och -utveckling men i en studiecirkel fattas inget beslut. Deliberativ diskussion har sin utgångspunkt i en grundlig och upplysande diskussion mellan medborgare om ett aktuellt och viktigt samhällstema. Syftet med en deliberativ diskussion är inte att medborgarna skall fatta ett beslut, snarare undviks beslutsfattande för att inte orsaka socialt tryck på deltagarna med krav på att nå konsensus. Dialog och ett grundligt utforskande av temat är viktiga element också i deliberativt beslutsfattande men här krävs även att medborgarna fattar ett gemensamt beslut.

Beslutsfattande är ett centralt element i deliberation eftersom en deliberativ process bör utmynna i någon form av resultat. Thompson (2008) påpekar att endast diskussion troligen ger upphov till andra effekter än en beslutsorienterad diskussion. Om deltagarna tror på att de är delaktiga i resultatet och kommer att få leva med det tillsammans med sina diskussionsparter tar de troligen diskussionen mer seriöst och försöker verkligen fatta ett beslut som alla kan leva med. Vetskapen om att beslutet kommer att få en betydelse kan också ha motsatta effekter. Deltagarna kan agera mer strategiskt och visa mindre tolerans för andras åsikter. Hur stort fokus sätts på det gemensamma bästa i deliberativ demokratiteori? Förespråkande av egenintresse är rationellt för individen men inte produktivt för gruppen. Gruppen fungerar bättre om alla förespråkar det gemensamma bästa. Forskning visar att diskussion i grupp

gör att individen börjar se sitt egenintresse som överensstämmande med de andra individernas intresse och individer börjar agera utgående från syftet att maximera hela gruppens intresse. Ju mer deliberativ diskussionen är desto mer samarbete ger den upphov till (Mendelberg 2002, 155–156).

I moderna demokratiska länder finns det en mångfald av grupper, sammanslutningar och intressen och man kan fråga sig om det alls finns något gemensamma bästa för medborgarna och hur det i så fall skulle kunna upptäckas och läggas till grund för människors handlande. Även om medborgarna är eniga om att ha det gemensamma bästa för ögonen så går åsikterna isär om vad detta bästa är. Vems bästa skall man ta hänsyn till då man försöker bestämma det gemensamma bästa? Enligt Manin (1997, 203) existerar allmänintresset bara i form av enskilt intresse och allmänintresset är det enskilda intresse som är gemensamt för det största antalet röstande. Enligt Dahl (1989) borde man vid kollektiva beslut ta hänsyn till alla personer som berörs av beslutet. I praktiken är detta ofta svårt att uppnå. Ett väsentligt element i det gemensamma bästa för en grupp människor är det som medlemmarna skulle välja om de hade maximal förståelse av vilka erfarenheter detta val och dess mest relevanta alternativ skulle leda till. Eftersom upplyst förståelse är en förutsättning införlivar Dahl möjligheten att uppnå upplyst förståelse som en väsentlig del av det gemensamma bästa (Dahl 1989). En del forskare går så långt att de anser att det borde vara legitimt att uttrycka egenintressen i en deliberation. Individer har olika skäl och olika intressen som kan vara sinsemellan motstridiga. För att erkänna individens frihet och mångfald menar dessa forskare att man måste inkludera egenintressen och konflikter om dessa intressen i en deliberation (Mansbridge et al. 2006, 22–23; Mansbridge et al. 2010, 69). Även om sökandet efter det gemensamma bästa teoretiskt sett är ett ideal är det i praktiken inte lika entydigt att definiera det gemensamma bästa.

Hur mycket betonas konsensus i deliberativ demokratiteori? Fokus på att nå konsensus har traditionellt sett varit ett viktigt element i deliberativ demokrati. Enligt deliberativ demokratiteori bör omröstningar och förhandlingar undvikas och man bör istället förlita sig på samtalets samförståndsgenererande kraft. Detta synsätt har dock kritiserats av forskare både inom och utanför forskningsfältet. Huvudkritiken går ut på att detta är oförenligt med demokratins ideal och t.o.m. med de ideal som kännetecknar deliberativ demokratiteori. Krav på konsensus kan hindra medborgarna från att driva sin linje ända till votering och kan ge upphov till icke deliberativa samtal där olika härskartekniker kan dominera. Idén att demokratin skulle fungera utan

omröstningar och enbart bestå av respektfulla samtal kan bli fylld av motsägelser (Hermansson et al. 2008, 17–18).

En betoning av konsensus är främst associerat med Habermas och Cohen och en central del av kritiken mot deliberativ demokrati rör just problemen med att kräva och uppnå konsensus. Dryzek m.fl. (se t.ex. Cooke 2000) anser att konsensus inte är väsentlig eller ens nödvändig i deliberativ demokrati. Att visa på oenighet kan vara att föredra i många situationer. Det är även svårt att empiriskt skilja konsensus från kompromiss. Individerna säger hellre att hon accepterar ett beslut som en kompromiss än att hon har ändrat åsikt (Thompson 2008, 508). Enligt Smith & Wales (2000, 59–60) måste det finnas utrymme för oenighet i processen. En förväntning på att nå konsensus kan skapa ett hinder för en kritisk dialog och enskilda perspektiv kan komma att dominera agendan och definiera konsensus.

Det finns idag även hos förespråkare för deliberativ demokrati ett erkännande av att man kan rösta även om man vill uppnå konsensus. Många forskare skiljer mellan fakta- och värderingsfrågor. Enligt Goodin (2003) är behovet av samtal särskilt stort i värdefrågor eftersom det är olyckligt att rösta om komplicerade normativa problem. Det finns då en risk för att majoriteten ”kör över” minoritetens åsikter. I faktafrågor anser Goodin att vi kan förlita oss på majoritetsbeslut eftersom sannolikheten att majoriteten skall ha rätt i en fråga där det finns en ”slutlig sanning” är större än att en enskild individ har rätt. Andra forskare har fört fram en motsatt åsikt. De anser att det i faktafrågor finns en ”sanning” som experter och sakkunniga känner till. De bör därför diskutera och fatta ett beslut i faktabaserade frågor. I värdefrågor finns ingen sanning och då återstår inget annat än att rösta (Goodin 2003; Hermansson et al. 2008, 18–19).

Dryzek (2000) definierar konsensus som samstämmighet, inte bara gällande ett gemensamt beslut, utan också gällande de normativa grunderna för beslutet. Han har introducerat begreppet meta-konsensus som innebär just detta att söka konsensus vad gäller värderingar och övertygelser. Dryzek (2010) identifierar även olika former av meta-konsensus: normativ, epistemologisk, preferens och diskursiv meta-konsensus. Forskare i deliberativ demokrati som inspirerats av Habermas teori om kommunikativt handlande har tvingats acceptera också hans åsikt om att deliberation i idealfallet leder till konsensus. Problemet är att det inte finns någon konsensus om

vad konsensus innebär. Enligt Dryzek borde deliberation sträva efter meta-konsensus, vilket innebär konsensus om värderingar, trosföreställningar, preferenser och diskurser (Dryzek 2010, 85–86).

Normativ meta-konsensus uppstår då det finns en enighet om vilka värden som är legitima även om det inte finns enighet gällande vilka värden som är bäst för ett givet beslut. Detta innebär att även om deltagarna är oense så erkänner de varandras värderingar. På denna abstrakta nivå brukar det vara lätt för deltagarna att hitta enighet. Epistemologisk meta-konsensus innebär att deltagarna accepterar att det finns omtvistade uppfattningar och att dessa är både trovärdiga och relevanta. Motsatsen till denna meta-konsensus är en liknande situation som den när vetenskapliga paradigmsätts mot varandra. Meta-konsensus om preferenser uppstår när deliberation leder till konsensus gällande omfattningen av godtagbara alternativ. Meta-konsensus om diskurser handlar om att det finns enighet gällande vilken eller vilka diskurser (inriktningar) som är relevanta. Exempelvis uppnåddes meta-konsensus om diskurser då protestanter och katoliker på Nordirland ingick vapenvila med varandra. Även om de inte accepterade varandras budskap så erkände de legitimiteten i varandras budskap. Ett annat exempel är att miljö- och feministdiskurserna idag har blivit allmänt accepterade medan de rasistiska diskurserna inte inkluderats på samma sätt (ibid., 93–113).

Normativ meta-konsensus är viktigt att uppnå när det finns djupa konflikter mellan olika värderingar. När det finns mäktiga aktörer som riskerar att hänvisa till tvivelaktiga empiriska krav för att få stöd för sina egna intressen är epistemologisk meta-konsensus extra viktigt. Meta-konsensus om preferenser har störst betydelse i situationer där en eller flera aktörer kan manipulera processen, t.ex. genom att manipulera omfattningen av möjliga alternativ för att erhålla största möjliga bifall för sina egna alternativ. Meta-konsensus om diskurser behövs i situationer där det finns djupa klyftor och stora skillnader mellan olika identiteter, speciellt i splittrade samhällen (ibid., 115). Åsikterna om hur mycket konsensus skall betonas i deliberation går isär. En del förespråkare för deliberativ demokrati ser deliberation som ett förstadium till röstning och då behöver deltagarna inte hitta någon konsensus. Andra anser dock att deliberation skall ersätta röstning och att en deliberation därför bör utmynna i ett konsensusbeslut (ibid., 86). Det finns en uppenbar motsättning mellan pluralism och konsensus och hur dessa två skall kunna förenas är något som forskarna har olika åsikter om. Det finns en risk för att betoningen av enighet och det gemensamma bästa leder till att vissa åsikter undertrycks (Young 1996, 125–126). Gemensamt beslutsfattande är en viktig del av

deliberation och många forskare definierar också deliberativ demokrati som en metod där deliberation föregår gemensamt beslutsfattande (Bohman & Rehg 1997; Cook & Jacobs 2004; Delli Carpini et al. 2004; Elster 1998; Gutmann & Thompson 1996).

Enligt deliberativ demokratiteori bör ett antal förhållanden uppfyllas innan deliberationen börjar. Det bör finnas politiskt utrymme och någon form av löften att beslut inte fattas och att det politiskt inte vidtas några åtgärder innan deliberationen är avslutad. Alla berörda eller alla relevanta synvinklar bör inkluderas i diskussionen. Deliberationen bör vara offentlig så att alla som berörs av ett beslut men som inte kan delta i deliberation underrättas och kan ge svar på de argument som framkommit i deliberationen. Resultatet av deliberationen bör vara bindande för dem som deltagit (Rosenberg 2007, 340–341). Om deliberation skall ha någon inverkan på andra än de som deltar måste processen i någon mån göras offentlig. Legitimitet uppnås också bara om den deliberativa processen är transparent och öppen. Offentlighet har många fördelar. Det motverkar manipulation av processens resultat och offentlighet får deltagarna att motivera sina argument bättre vilket kan ha en positiv inverkan på processens resultat. Offentlighet kan även ställa till med problem då deltagarna ogärna vill visa utåt att de bytt åsikt eftersom det kunde få dem att framstå som svaga och inkonsekventa (Hansen 2004, 147).

Då skillnaderna mellan deltagarna är få fungerar konsensusregler bättre än om skillnaderna är stora. När omständigheterna tillåter är konsensus att föredra framom majoritetsbeslut. Sökandet efter konsensus gör deltagarna mer öppna och villiga att lyssna till minoritetsåsikter, mer villiga att lösa konflikter och låta alla komma till tals (Mansbridge 1993; Mendelberg 2002, 179).

Kravet på att deltagarna skall bli eniga och nå konsensus gör att mera information delas och kunskapen ökar i högre grad än vid andra metoder att fatta beslut (Grönlund et al. 2010). Även om kravet på konsensus kan leda till att minoritetsåsikter i gruppen pressas till att forma sig efter gruppen så skapar det även en förväntan om att allas åsikt skall beaktas. Tvärtemot kan beslutsfattande med majoritetsbeslut signalera att det är godtagbart att konflikter finns i gruppen och att vissa perspektiv inte inkluderas i gruppens slutliga beslut (Karpowitz et al. 2012, 535).

2.3 Diskussion av fyra normativa ideal i deliberativ demokratiteori

Som framgått av föregående kapitel är litteraturen om deliberativ demokrati omfattande, och beroende på utgångspunkt och forskningens fokus betonar forskare olika aspekter av teorin. Även om olika definitioner har olika utgångspunkter och fokus så är de sällan motstridiga. Jag är intresserad av att hitta en minimidefinition, med andra ord att identifiera normativa ideal som är centrala i de flesta definitioner av deliberativ demokrati. Det finns två ideal som kan ses som universella i deliberativ demokratiteori och som är viktiga för såväl normativt som empiriskt inriktade forskare. Det är inklusion och jämlikhet. Även om det finns vissa skillnader mellan hur olika forskare operationaliserar dessa begrepp så är de viktiga normativa ideal i deliberativ demokratiteori. Förutom dessa två finns ytterligare två ideal som utgör kärnan i en deliberativ process. Det är argumentation och reflektion. Även här operationaliserar forskarna begreppen på lite olika sätt men detta oaktat finns de med i de flesta diskussioner om deliberativ demokrati. Jag har valt att betona dessa fyra normativa ideal och kommer att diskutera dem utförligare i detta kapitel.

2.3.1 Inklusion

En av demokratis centrala principer är att makten skall utgå från folket. Hur folket förväntas utöva sin makt skiljer sig mellan olika demokratimodeller men det finns ett generellt antagande om att medborgarna skall inkluderas i det demokratiska beslutsfattandet (Gastil 2008, 5). I deliberativ demokratiteori betonas att de medborgare som påverkas av konsekvenserna av ett beslut borde inkluderas i den beslutsprocess som leder fram till beslutet. I dagens stora och komplexa samhällsstrukturer är det sällan möjligt att identifiera alla berörda, och om det vore möjligt skulle alla berörda knappast vilja delta. De skulle av praktiska skäl inte heller kunna deliberera tillsammans i ett rum eftersom alla inte skulle få plats. Den optimala gruppstorleken för beslutsfattande är fem till sju personer och detta är även den mest tillfredsställande gruppstorleken när man frågar deltagarna i diskussionen (Parkinson 2006, 6, 68).

För att ett beslut skall vara legitimt bör de som berörs av beslutet ha beretts möjlighet att delta i den process som leder fram till att beslutet fattas. Vem ”de som berörs” är varierar från gång till annan. För vissa beslut kan en mindre grupp berörda medborgare identifieras (till exempel för lokala frågor) medan det i andra fall kan handla om en stor del av befolkningen. För att öka legitimiteten i beslutsfattandet

bör olika typer av medborgare delta – inte bara ett stort antal medborgare (Parkinson 2006, 149). I deliberativ demokratiteori är det speciellt viktigt att alla röster och alla åsikter blir hörda i beslutsfattandet. Marginaliserade och exkluderade grupper som vanligtvis inte deltar i det demokratiska beslutsfattandet bör inkluderas (ibid., 69).

I praktiken deltar knappt en procent av befolkningen i deliberativa diskussioner som föregår beslutsfattandet och detta skapar ett problem eftersom merparten av medborgarna aldrig kommer att kunna delta. Detta s.k. skalproblem som deliberativ demokrati har gör att vi måste hitta ett sätt att bestämma vem eller vilka som kan tala för medborgarna och fatta beslut för de andra (ibid., 149–151). Deliberativa beslut kan sakna legitimitet hos de medborgare som inte deltar i deliberationen medan inkluderandet av fler än några få människor skulle göra händelsen till mera prat än deliberation (ibid., 5). Även deliberativ demokrati kräver därför någon form av representativt system. Jämlikhet blir då viktigt, nämligen att varje medborgare behandlas lika i den politiska processen (Herne & Setälä 2005, 177).

Problemet med att så få kan delta är inte lika stort om de enskilda deliberativa processerna är fortlöpande, institutionaliserade och inte enstaka ad hoc-händelser. Det bör också finnas någon form av länk mellan de som deltar och de som inte deltar (Parkinson 2006, 149). Ett sätt att skapa länkar till de som inte deltar är att ge processen och resultatet offentlighet via media. Det utgör dock en envägs kommunikation eftersom argumenten som framförts och diskuterats i ett deliberativt mini-demos når allmänheten via media men allmänheten har ingen möjlighet att bemöta argumenten. Hur stort uppslaget i media blir beror till stor del på huruvida ämnet man delibererar om är aktuellt, om det kan dramatiseras, polariseras och individualiseras och om det har en inverkan på beslutsfattandet. Offentlighet är essentiellt men kan dock inte likställas med representation eftersom det saknas ett band mellan medborgarna (eller representanterna) som delibererar och de medborgare som är utanför (ibid., 155, 158).

Eftersom alla medborgare omöjligt kan delta samtidigt blir urvalet viktigt. En del forskare betonar att urvalet bör vara representativt för befolkningen, dvs. en spegelbild av demos, medan andra fäster större vikt vid mångfald, dvs. att olika åsikter, perspektiv och sociala karakteristika finns representerade. Ur deliberationens synvinkel är det viktigare att alla argument finns representerade snarare än att alla medborgare inkluderas (Gastil 2008). Ofta används slumpmässigt urval för att

garantera ett diversifierat urval. De slumpmässigt utvalda medborgarna kan dock inte ses som representanter för någon grupp även om de enligt vissa karakteristika är representativa för befolkningen (Parkinson 2006, 149).

Innan man väljer ut de medborgare som skall delta måste man bestämma sig för från vilken population urvalet skall göras (Smith & Wales 2000, 57). En del metoder väljer slumpmässigt ut medborgare bland sådana som har anmält intresse på förhand medan andra inkluderar t.ex. (en del av) de röstberättigade. Varje urvalsmetod inbegriper ett visst element av självselektion eftersom medborgaren själv väljer om han/hon vill delta eller inte (Mansbridge et al. 2006, 10).

I teorin har slumpmässigt urval flera syften. För det första ger det alla medborgare samma chans att bli vald, det förhindrar att starka intressen kan manipulera och påverka gruppens sammansättning och det ger en försäkran om att sociala grupper är representerade i proportion till dess storlek i samhället. I praktiken är situationen inte lika entydig. Vid slumpmässigt urval finns samma problem som vid vanliga opinionsundersökningar. Alla som väljs ut vill inte delta och alla som säger sig vilja delta kommer inte (French & Laver 2009, 424–425).

Som redan diskuterats bör de som berörs av beslutet vara en del av den delibererande gruppen (Mansbridge et al. 2006, 32–34). Det kan ibland vara svårt att inkludera små minoritetsgrupper – de kan bli exkluderade i urvalsprocessen eller så kan de själva välja att inte delta – men för att deliberationen skall kunna dra nytta också av deras synvinklar och argument vore det viktigt att de deltog. Det kan vara motiverat att använda speciella mekanismer för att garantera deras närvaro, t.ex. i urvalsprocessen för att garantera att de blir utvalda. Om de inte är med kommer deliberationen inte att kunna dra nytta av deras speciella erfarenhet och kunskap (Smith & Wales 2000, 57).

Det är i princip omöjligt att få ett rättvist, riktigt, representativt urval. Det finns inte statistiskt representativa individer utan endast någorlunda statistiskt representativa urval. Även om man kunde urskilja ”en vanlig medborgare” så kan det bli svårt att motivera honom eller henne att delta. Ett alternativt tillvägagångssätt när det gäller urval är att göra det utgående från åsikterna, inte medborgarna (Parkinson 2006, 70–72). Grupperna skulle då bli åsiktsrepresentativa så att de åsikter som finns i urvalet är proportionellt representativa i förhållande till hela populationen. Hur kan man annars veta att alla åsikter som finns representerade i samhället återfinns i urvalet?

Urval av deltagare

Det finns olika metoder för att välja vilka medborgare som skall inkluderas i en deliberation. Följande tre metoder är ofta förekommande i demokratiska sammanhang: slumpmässigt urval, självselektion och val. Jag kommer nedan att diskutera dessa tre metoder som urvalsmetod för att välja deltagare till deliberativa mini-demos.

a) Slumpmässigt urval – en spegelbild av befolkningen

Slumpmässigt urval är den vanligaste metoden att välja deltagare till ett deliberativt mini-demos (Ryfe 2002). Det är även den metod som normativt sett är mest önskvärd (Bohman 2007, 351–352; Caluwaerts & Ugarriza 2012, 7). Slumpmässigt urval, eller lottnings, har fördelen att det är rättvist och behandlar medborgarna jämlikt (Parkinson 2006, 75). Det säkerställer också att den interna variationen i grupperna blir tillräckligt stor. Med tillräckligt stora urval försäkras vi oss om att de perspektiv och uppfattningar som finns bland medborgarna är representerat i urvalet (Caluwaerts & Ugarriza 2012, 7). Användningen av slumpmässigt urval kan bidra till ökad jämlikhet eftersom vi kan få ett urval som är representativt för befolkningen (Gastil 2008, 200–201).

Enligt Manin (2002, 7–8) maximerar lotten som urvalsprincip jämlikhet genom att varje medborgare som önskar har lika stor chans att bli vald. Med tillräckligt stora representativa församlingar skulle de bindande besluten kunna fattas av ett mikrokosmos av demos. Manin går så långt att han anser lottnings vara en i många avseenden mer demokratisk och mer jämlik urvalsmetod än val. Både Fishkin (1997) och Manin (2002) drar paralleller till det antika Aten och deras system med att använda lottdragning för att tillsätta en del ledande poster. Enligt Barber (1984, 266–272) kunde en del lokala politiska uppdrag idag tillsättas genom lottnings. Enligt honom vore det bra för utvecklingen av medborgarskapet och för att stärka demokratin att alla någon gång kan delta i någon av de ansvarsuppgifter som finns i lokal förvaltning och i kommunalt beslutsfattande.

Slumpmässigt urval kan främja inklusion. Många urval är dock inte slumpmässiga obundna urval utan de är slumpmässiga stratifierade urval, eller kvoturval. Dessa två metoder blandas ofta ihop även om de borde skiljas åt. Vid kvoterade urval väljs deltagarna ut enligt vissa på förhand identifierade karakteristika i förhållande till deras andel av befolkningen (Parkinson 2006, 75). T.ex. när en medborgarjury väljs baserar sig urvalet ofta på sociodemografiska karakteristika för att säkerställa att urvalet blir

tillräckligt diversifierat. Andra gånger kan det vara motiverat att göra urvalet på basis av åsikt för att säkerställa att alla åsikter blir representerade (Caluwaerts & Ugarriza 2012, 8). Ett verkligt slumpmässigt urval kan vara representativt om det är tillräckligt stort medan ett stratifierat urval kan vara mycket mindre och ändå representativt eftersom det inte lämnar urvalet av centrala karakteristika åt slumpen. Ett problem med små urval är att även om relativt små grupper kan sägas vara representativa så är de det bara på de utvalda kriterierna och viktiga skillnader som inte beaktats vid urvalet kan gås miste om (Parkinson 2006, 76).

Slumpmässigt urval ger dock inte alla medborgare lika möjlighet att delta – endast samma sannolikhet att få delta (Brown 2006, 212). Representativitet och representation är två olika saker. Ett slumpmässigt urval kan vara representativt men det är inte detsamma som representation, vilket innebär att slumpmässigt urval saknar legitimitetsgrund (Parkinson 2006, 79). Representation (med utsedda eller valda representanter) är väsentlig för att beslutsfattandet skall ses som legitimt. Det verkliga värdet i slumpmässigt urval finns inte i representationsfrågan utan i dess förmåga att främja rättvisa, inklusion och politisk jämlikhet (ibid., 84).

Ett problem med slumpmässigt urval är att det alltid finns en viss grad av självselektion. Även om deltagarna väljs genom slumpmässigt urval så väljer de efter det huruvida de vill delta eller inte. Även om urvalspopulationen efter denna självselektion skulle vara representativt kan personer som meddelat att de deltar välja att inte dyka upp vid deliberationsdagens början. Sådant är väldigt svårt att förutse och i värsta fall är de som deltar inte representativa för befolkningen och minoritetsgrupper kan lämnas helt utan representation.

Brister i representativitet är inte speciellt förvånande med tanke på att högutbildade ofta är överrepresenterade även i andra typer av politiskt deltagande. I deliberation krävs det dessutom mera av individen än vid t.ex. en vanlig opinionsundersökning (Teorell 2008, 65). Resultatet från en metastudie om deliberativa mini-demos tyder på att unga, kvinnor och lågutbildade ofta tenderar att vara underrepresenterade i deliberativa mini-demos. De som deltar tenderar även att ha större tilltro till sin egen förmåga att påverka det som händer i politiken, vara mer politiskt aktiva, mer benägna att rösta i val och deltar i politiken i större utsträckning (Lindell 2012). Även annan forskning har visat att lågutbildade konstant är underrepresenterade i deliberativa mini-demos. Detta innebär att det kanske finns ett behov av att översampla personer med lägre utbildning (och andra underrepresenterade grupper) för att försäkra sig

om att tillräckligt många av dem deltar. Detta kan vara viktigt då det dessutom finns forskning som visar att de med lägre utbildning är de som mest troligt förändrar sin åsikt i en deliberation (French & Laver 2009, 439). Extra uppoffringar kan behövas för att få underrepresenterade grupper, dvs. kvinnor och individer med lägre utbildning att delta. En möjlighet är att dessa grupper "överrekryteras". För generaliserbarheten är det viktigt att även dessa grupper finns representerade (Caluwaerts & Ugarriza 2012, 13–14).

b) Självselektion – de aktiva representerar de inaktiva

Det finns alltid en viss grad av självselektion eftersom en individ själv fattar beslut om han eller hon deltar eller ej. En annan typ av självselektion är när aktiva medborgare representerar de inaktiva och passiva. Ibland kan det vara en fördel att marginaliserade och exkluderade grupper i samhället har en "professionell" representant som kan föra deras talan och driva deras sak. Om självvalda representanter dock har en svag koppling till dem de skall representera blir deras mandat svagt. I ett deliberativt minidemos är det facilitatorernas uppgift att hjälpa svagare deltagare att göra sin röst hörd, vilket gör att de själva skall kunna föra sin talan (Parkinson 2006, 86–89). Självselektion förespråkas inte som urvalsmetod för att välja deltagare till en deliberation eftersom individer med starka åsikter och intressen tenderar att dominera diskussionen. Intresserepresentation är inte önskvärd i deliberativ demokrati eftersom argumenten – inte på förhand identifierade intressen – skall styra processen.

När en deliberativ diskussion är öppen för alla att delta i, tenderar individer med resurser, intresse och tid att delta. De som dyker upp har ofta högre socioekonomisk status än befolkningen. Resultatet kan därför gynna dessa personer mera, vilket är ett problem för deliberation. Även om de aktiva representerar de inaktiva borde det finns kriterier för urvalet som gör att de som deltar är representativa för befolkningen (Fung 2007, 162).

c) Valda representanter

Ett sätt att lösa skalproblematiken är genom representation. Den starkaste formen av representation är valda representanter som är förbundna med sina väljare (Parkinson 2006, 152). Det har debatterats huruvida folkvalda representanter skall ta "instruktioner" från väljarna (medborgarna) eller inte. Om folkvalda styrs för mycket av folkviljan spelar det ingen roll att de delibererar eftersom deras åsikt kommer att

vara bestämd på förhand av väljare som sitter hemma utan möjligheten att deliberera. Beslutsfattande föregår då deliberation istället för tvärtom. När folkvalda styrs för mycket av folkviljan (uttryckt i huvudsak i val) mister de möjligheten att sätta sin i en fråga och genom deliberation hitta det bästa alternativet (Fishkin 1995, 31).

Den mest berömda förespråkaren för ett folkvalt parlament där eliten kan deliberera för resten av medborgarna är Edmund Burke. Han ansåg att parlamentets ledamöter skulle ha friheten att bestämma vad som var bäst för deras väljare. I motsats till väljarna hade de folkvalda ledamöterna möjlighet att höra olika argument och diskutera tillsammans. Enligt Burke handlar regering och lagstiftning om förnuft och omdöme, inte vilja. Han såg det som en absurd situation att de folkvalda skulle ta instruktioner från medborgarna. I så fall skulle beslutsfattande föregå diskussion, en grupp medborgare skulle deliberera och en annan fatta beslut, och de som fattar beslut skulle vara långt ifrån de som hör argumenten. Burke hävdade att det vore ett stort misstag att låta väljarnas vilja styra eftersom de satt hemma och inte hade möjlighet att lyssna till alla argument och motargument. Burke valde att skilja mellan en kongress och ett parlament. Med kongress avsåg han en samling ambassadörer som liksom ambassadörer för ett land följer instruktioner från sina respektive stater. Medan ett parlament skulle vara en deliberativ samling där diskussioner ansikte mot ansikte² tillät representanterna att fatta övervägda beslut för hela nationens bästa (Fishkin 1995, 31–32).

Så här uttryckte Burke sig år 1774:

”Your representative owes you, not his industry only, but his judgement; and he betrays instead of serving you, if he sacrifices it to your opinion parliament is a deliberative assembly of one nation, with one interest, that of the whole; where, not local purposes, not local prejudices ought to guide, ut the general good. Resulting from the general reason of the whole.”

(Burke 1960)

Young (2000, 125–126) definierar representation som en relation. Representanterna skall då de delibererar föra fram sina väljares värderingar, åsikter och erfarenheter och sedan återkoppla till sina väljare genom att redogöra för de orsaker och skäl som förts fram för eller mot deras värderingar. Det bör vara en fortgående tvåvägs kommunikation och utfallet skall utvärderas enligt hur bra denna kommunikation

² Ansikte mot ansikte syftar på engelskans begrepp face to face (F2F).

och denna relation fungerar. Page (1996) diskuterar att det vore ett misstag att helt förlita sig på att de folkvalda representanterna delibererar för resten av medborgarna, eftersom detta gör medborgarna för svaga och okunniga för att kunna ställa representanterna till svars. För att medborgarna skall kunna kontrollera vad de styrande gör måste medborgarna vara välinformerade och därför menar Page krävs det någon form av offentlig deliberation som inkluderar medborgarna (Page 1996; Gastil 2008).

Muhlberger (2006) tar upp en alternativ rekryteringsmetod: att skicka bakgrundsmaterial till en stor del av befolkningen och sedan anta medborgare till deliberation utgående från deras kunskaper om materialet. Endast ett fåtal skulle delta men en mycket större allmänhet skulle vara motiverade att lära sig om ämnet.

De individer som deltar bör på något sätt vara representativa för de som inte deltar. Oberoende om urvalet sker genom val eller lottning måste de beslut som fattas av representanterna rättfärdigas för de som inte haft möjlighet att delta. Om detta inte görs kan legitimiteten för de fattade besluten bli lidande (Dryzek 2010, 25–27).

2.3.2 Jämlikhet

Deliberativ demokratiteori sätter stort värde på att inkludera medborgarna i demokratiskt beslutsfattande. En annan aspekt, som berör detta och som betonas av de flesta forskarna, är politisk jämlikhet. Det innebär att varje medborgare skall kunna göra sin röst hörd, att varje medborgares röst skall vara lika mycket värd, att processen inte skall kunna manipuleras av någon och att den ömsesidiga förståelsen mellan medborgare skall främjas (Fishkin 1995; Gastil 2008; Guttman 2007; Smith 2005, 39; Smith & Wales 2000, 53–54). För att göra en deliberativ process kvalitativ bör den innehålla tillräcklig information om den aktuella sakfrågan, en verklig balans mellan argument, mångfald (allmänhetens åsikter finns representerade), noga övervägande av argument utgående från dess förtjänster ("the force of the better argument") och ett jämlikt övervägande oberoende av vem som framför argumenten (Fishkin 2009).

Mycket forskning har gjorts om hur olika grupper i samhället exkluderas från politiken och beslutsfattandet. Det har framkommit att de valda representanterna skiljer sig från sin väljarkår på flera punkter, t.ex. är representanterna högre utbildade och en högre andel av dem är män. Frågan om vilken inverkan dessa skillnader mellan valda representanter och väljarkåren har på politiken och beslutsfattandet diskuteras också

inom deliberativ demokratiteori (Hansen 2004, 146–147). Politisk jämlikhet handlar om att varje individs vilja skall tillskrivas samma betydelse och det handlar också om att varje individ ska ha lika möjlighet att uttrycka sin åsikt och få andra att ta den i beaktande. Jämlikhet handlar alltså om ömsesidighet (växelverkan) och samverkan. För att främja jämlikheten bör deliberationen vara inkluderande, offentlig och rättvis (Rosenberg 2007, 356).

Den deliberativa diskussionen bör sträva efter att omfatta och inkludera alla och varje deltagare skall kunna föra fram sina åsikter i samma utsträckning som de andra. Inkluderande handlar inte enbart om att få möjlighet att delta i deliberation utan också om i vilken utsträckning deltagarna inkluderas i själva diskussionen. Extern inklusion används för att beskriva huruvida alla bereds möjlighet att delta medan intern inklusion handlar om huruvida alla som inkluderats i deliberationen också inkluderas i diskussionen. Inkluderande inbegriper jämlikhet och att allas röst skall vara lika värdefull. Facilitatorns roll kan vara viktig för att inkludera alla och facilitatorn kan fördela talturer och se till att alla får lika möjlighet att säga sin åsikt (Mansbridge et al. 2006, 27–30).

Olika grupper i samhället är inte jämlikt representerade i beslutsfattandet. Varje grupp som anser sig ha legitima intressen för att vara representerade i beslutsfattandet har inte tillräckliga resurser för att göra sin röst hörd och alla grupper åtnjuter inte tillräcklig trovärdighet för att deras intressen skall uppfattas som legitima av politiker och beslutsfattare. Ett annat problem har att göra med självzensur. Alla aktörer har inte kapaciteten (när det gäller den svagare) eller villigheten (när det gäller den starkare) att anpassa sig till den deliberativa diskussionen (Papadopoulos & Warin 2007, 455).

Jämlikhet har att göra med resurser, kompetens, status och makt som deltagarna besitter i olika grad i det verkliga livet och som de tar med sig i deliberationen. En viktig fråga i den deliberativa demokratiforskningen är hur denna ojämlikhet skall kunna minskas för att uppnå mindre ojämlika förhållanden i framtiden. Ojämlika resurser ger troligen upphov till ojämlikt deltagande i deliberativa forum (Thompson 2008, 509).

Det råder inte jämlikhet mellan medborgarnas kunskaper och kompetens och det kan uppstå problem när en del medborgare har mera kunskap än andra och då intar rollen som experter i diskussionen. När en eller flera personer dominerar gruppen hindras det fria flödet av idéer och diskussionen karakteriseras mera av att bemöta

dessa personers yrkanden än att ömsesidigt resonera kring olika åsikter. Erfarenheter visar dock att fritt flöde av idéer inte alltid behöver kräva jämlikhet. Förutsättningen ligger i själva interaktionen mellan medborgare. En kunnig dominerande medborgare kan tillföra ny information och nya idéer till gruppen förutsatt att utbytet mellan medborgarna fungerar (Mansbridge et al. 2006, 27–30). Det är avgörande att medborgarna utvecklar ömsesidig respekt för varandra. Av denna orsak avsätts i många fall tid i början för att utarbeta ”uppföranderegler” som betonar behovet av respekt och att lyssna på andra (Mansbridge et al. 2006; Smith & Wales 2000, 58).

Undersökningar av hur juryer fungerar visar att jurymedlemmar med högre status talar mera, framför fler argument och deras argument uppfattas som bättre och mer korrekta än andras. Kvinnor tenderar att ha mindre inflytande än män i grupper. Speciellt utbildning har visat sig leda till ojämlikt deltagande i deliberation. Så är det också för andra former av politiskt deltagande. Utbildning ger verktyg för att inse att det gemensamma bästa ibland måste gå före egenintressen och att olika åsikter bör tolereras. De högutbildade har också bättre förmåga att resonera och argumentera. Utbildning ger upphov till mer empatiska, mer kunniga och mer kompetenta deltagare i deliberation. (Mendelberg 2002, 165–166).

2.3.3 Argumentation

Kravet på rationalitet återfinns i Habermas teori om kommunikativt handlande. I huvudsak handlar rationalitet om att argumentera och presentera sina argument med underbyggda skäl. Endast då kan det bästa argumentet vinna över sämre argument. Deliberativ demokrati är ett demokratiideal som i synnerhet fokuserar på rationalitet vilket kan ses som en reaktion på den irrationella process som består av köpsläende och manipulation (Parkinson 2006, 4). Även om den rationella diskussionen av många forskare ses som deliberation *per se* har kravet på rationalitet på senare tid fått en mindre framträdande roll. Forskning har visat att fokus på rationalitet gynnar medborgare som bättre kan argumentera för sin sak. Rationalitet är dock en av de faktorer som särskiljer deliberativ diskussion från andra typer av diskussion.

Samtal och diskussion är det centrala elementet i deliberativ demokrati men all diskussion är inte deliberativ. Utmärkande för en deliberativ diskussion är att den består av rationell argumentation där olika aktörer för fram skäl för sina argument. Chambers (2003) benämner detta granskande av preferenser, Andersen och Hansen (2007) rationellt argumenterande, Herne och Setälä (2005) att åsikter skall granskas

utgående från deras förtjänster, Guttman (2007) övervägande av fakta, Gastil (2008) fokuserar på övervägande av olika åsikter och Ackerman och Fishkin (2004) nämner reflektion kring argument.

Deltagarna måste ge skäl som de som är av annan åsikt kan acceptera – uttryck som går utöver deras eget specifika intresse – för att förbinda dem med mer generella moraliska principer. Det bör finnas både ömsesidig förståelse och erkännande av varandra (Dryzek 2010, 102). Individen bör ta ansvar för de omdömen hon eller han gör i en deliberation och presentera de egna argumenten med underbyggda skäl så att de andra i diskussionen kan överväga dem på ett rationellt sätt (Cooke 2000, 955).

Forskare har uttryckt oro över att skillnader mellan människor inte tas i beaktande i deliberation. Det starka fokus på argumentation och kravet på att presentera underbyggda skäl för sina argument ger medborgare som är vana vid att diskutera och tala inför människor en fördel. Många forskare (Dryzek 2000; Sanders 1997; Young 1996) anser att känslomässiga band till en viss fråga kan ha en del fördelar. Dels gör det att motivationen att delta i diskussionen är större och viljan att verkligen ta andra i beaktande och överväga det som sägs ökar. När deltagarna blir personliga och känslomässigt involverade i en fråga kan det bli lättare för dem att diskutera med varandra (Parkinson 2006, 138).

Kritiken mot den deliberativa diskussionen handlar till stora delar om att diskussionen mera liknar ett akademiskt seminarium än en diskussion mellan vanliga medborgare. Forskning visar dock att diskussionen tenderar att röra sig på olika nivåer, från abstrakta diskussioner till berättandet av historier och personliga erfarenheter. Enligt Parkinson (2006, 139-140) har diskussioner som berör på det personliga planet större förmåga att förändra tankesätt och åsikter än mer abstrakta diskussioner. När empatin väcks blir det också lättare att verkligen sätta sig in i den andres situation.

Young (2000) är en av de forskare som riktat skarp kritik mot den starka betoningen av rationell argumentation i deliberativ demokrati. Hon anser att deliberationsprocessen borde öppna upp för hälsningar, retorik och historieberättande, vid sidan av givandet av skäl. Även Sanders (1997) anser att det sansade övervägandet av olika skäl missgynnar dem som inte kan debattera. Båda betonar att mer inkluderande sätt att kommunicera behövs för att vissa grupper inte skall exkluderas (Bächtiger & Steiner 2005, 154; Mansbridge et al. 2006, 6). Rationalitet i en diskussion behöver inte betyda att argument baserade på känslor inte skulle vara accepterade. För att deliberation skall

fungera bör deltagarna i diskussionen vara på samma nivå. Detta är problematiskt om det finns grupper som inte förmår nå upp till samtalskriterierna (Chambers 2003, 321–322; Herne & Setälä 2005).

Parkinson (2006, 140–142) anser att det inte finns fog för denna kritik. Hans forskning tyder på att medborgarna kan föra en rationell diskussion och att deltagarna i diskussionen är tillåtande till olika sätt att kommunicera. En deltagare som inte kan motivera sina åsikter och som inte har fog för sina argument eller som utan orsak nedvärderar en annan deltagare blir tillrättavisade, endera direkt eller indirekt, av de andra deltagarna.

Forskarnas åsikter om betoningen av rationalitet går isär. Enligt Cohen borde deliberativa resultat avgöras endast utgående från de skäl som deltagarna i diskussionen presenterar. Detta anser även Bessette, Rawls och Habermas (Mansbridge et al. 2006, 4–5). Andra forskare (t.ex. Barber 1984; Dryzek 2000; Mansbridge et al. 2006) anser att känslouttryck bör vara en accepterad del av en deliberativ diskussion. Dryzek (2000, 1–2) myntar begreppet autentisk deliberation i vilket han innefattar olika typer av kommunikation såsom argument, retorik, humor, känslor, vittnesmål eller historieberättande och skvaller. Det enda kravet för autentisk deliberation är då att kommunikationen medför reflektion kring preferenser på ett sätt som inte tvingar medborgaren till något visst synsätt. Mansbridge et al. (2006, 20) drar på basis av sin forskning slutledningen att känslouttryck är bra när de tillför insikt, engagerar deltagarna och kan ge nytt fokus och nya perspektiv. Känslor och känslouttryck ses som icke produktiva när de gör att deltagarna känner sig arga eller defensiva och när det hindrar deltagarna från att ta andras åsikter i beaktande eller att förklara orsakerna till den egna åsikten. När känslor ger nya idéer och nya perspektiv ses de som ett positivt inslag medan de ses som negativa när de på olika sätt hindrar kommunikationen.

De flesta forskare är överens om att strävan efter det bästa alternativet för den grupp som berörs, ömsesidig respekt, samförstånd och jämlikt deltagande är karakteriserande för det som kallas givande av skäl i deliberativa diskussioner. Ingen av dessa faktorer kräver dock att de som delibererar *endast* använder sig av skäl i sina diskussioner. Även känslomässiga vädjanden, informella argument, retorik och personliga berättelser kan vara viktiga ingredienser i en deliberativ process (Thompson 2008, 504–505).

Individer som har en stark åsikt i en fråga presenterar flera argument till stöd för den egna åsikten och mot andra åsikter, än vad individer som inte bryr sig så mycket om sakfrågan gör. På engelska talar man om *motivated reasoning*, på svenska kan man kalla det subjektivt resonerande, för att beskriva hur individer med ett intresse i en fråga söker information och bevis som stöder den egna åsikten medan de ifrågasätter och underkänner information som inte stöder deras åsikt. Detta får dem att bli ännu mer övertygade om riktigheten i den egna åsikten. Även grupper, speciellt homogena sådana, tenderar att söka efter information som stöder deras initiala åsikt och tenderar att bortse från annan information. Detta stärker gruppmedlemmarnas självförtroende och övertygelse om att det fattade beslutet är det rätta. Ur normativ synvinkel är subjektivt resonerande dåligt för en deliberation eftersom det begränsar öppenhet, opartiskhet och rättvisa (Mendelberg 2002, 168–169).

2.3.4 Reflektion

Shapiro (2002, 197) betonar att vi kan vara reflektiva på egen hand men inte deliberativa (i Herne & Setälä 2005). Dryzek (2000) anser att deliberation som endast handlar om inre reflektion förbiser den sociala eller interaktiva aspekten av deliberation. Argumenten testas då inte i verklig politisk interaktion vilket är en väsentlig del i deliberation. Även Rawls (1997) poängterar att deliberativ demokrati kräver medborgare, inte bara hypotetiskt, för att utbyta åsikter och rationellt argumentera för sina åsikter (Goodin & Niemeyer 2003, 627–628). De flesta forskarna inom området anser att medborgarna bör engageras i en verklig snarare än hypotetisk diskussion för att det skall vara verklig deliberation (Mercier & Landemore 2012, 246). Samtidigt betonas att medborgarna i en deliberation bör reflektera över sina och andras ståndpunkter.

Goodin och Niemeyer (2003, 628) understryker att inre deliberation (*deliberation within*) är en viktig del av den deliberativa processen. Deras forskning visar att den inre reflexiva processen kan vara ett viktigare element än den så omvärnade diskussionen. Diskussion ses inte som ett mål i sig utan som ett sätt att nå mer övervägda och underbyggda beslut. Syftet med deliberation är att göra beslutsprocessen mer reflektiv och bidra till mer övervägda och genomtänkta beslut. Den interna processen av övervägande föregår alltid deltagande i en diskussion. Det är trots allt så vi bestämmer oss för vilken inställning vi skall ha i den kommande diskussionen. De deliberativa idealen säger att vi skall ha ett öppet sinne och vara villiga att förändra våra åsikter men om ingen är förberedd på att ta ställning för eller emot något skulle deliberation

inte ha någonstans att börja. Självreflektion finns alltså med när vi reagerar på de argument som andra presenterar. Den inledande processen med att sätta fokus på ett ämne, lägga fram information om det och inbjuda medborgarna att på djupet fundera igenom det ger troligen ett starkt stimuli för självreflektiv deliberation. Inte bara informationen som medborgarna haft om sakfrågan förändras utan också sättet medborgarna bearbetar den informationen på och därigenom vad de anser i sakfrågan (Goodin & Niemeyer 2003, 629, 642).

Mercier och Landemore (2012, 251–252) anser att inre deliberation kan fungera om en individ verkligen överväger sin åsikt och reflekterar över argument för och emot. De betonar dock att deltagande i debatt eller diskussion är det bästa sättet att lära sig om olika åsikter och kunna överväga olika alternativ. Goodin (2000, 2003) anser att deliberation kan ske inom var och en. När en person reflekterar över vilka behov och intressen även de som inte deltar har, sker en form av intern deliberation. Detta övervägande som sker inom varje deltagare kan liknas vid det Rawls kallar public reason även om det inte är en social process (Dryzek 2010, 29).

2.4 Kan en normativ teori fungera i praktiken?

Deliberativ demokrati är en normativ teori som varit utsatt för mycket empirisk prövning. Man kan fråga sig varför man överhuvudtaget utsätter normativa teorier för empirisk testning. Av hävd bör varje normativ teori i någon mån relatera till empiriska indikationer och vice versa för att inte bli endera en utopi eller enbart en deskriptiv analys (Hansen 2004, 140). Relationen mellan normativa teorier och empirisk forskning är inte helt oproblematiske. Normativa teorier behöver inte alltid vara empiriskt prövbara och empirin kan inte fälla det slutliga avgörandet om hur teorin skall utformas. Samtidigt kan normativa teorier inte helt särskiljas från empirisk forskning och även normativ teori vilar på vissa antaganden om hur den empiriska verkligheten ser ut (Gilljam & Hermansson 2003, 11).

För att en demokratisk teori skall vara plausibel måste den diskutera både normativa och empiriska frågor. Det kan lätt uppstå en konflikt mellan normativa och empiriska antaganden, speciellt då det ibland görs jämförelser mellan icke-jämförbara element. Det finns även en tendens att jämföra de mest idealiserade normativa antagandena med de värsta empiriska scenarierna vilket i slutändan knappast gynnar någondera sidan (Hansen 2004, 140).

Normativa diskussioner kan ge upphov till ganska utopistiska tankeexperiment som kan upplevas som relativt abstrakta i empiriskt hänseende. Det behöver inte per definition innebära att de inte skulle kunna vara normativt önskvärda men utopistiska antaganden fungerar bäst som idealtyper och inte som realistiska modeller. Empiriska antaganden å sin sida kan användas för att utvärdera hur institutioner och myndigheter fungerar. Utan normativa infallsvinklar är det dock svårt att få någon bild av hur berättigade dessa institutioner är eller hur de skulle kunna förbättras (Hansen 2004, 141).

Denna avhandling har i första hand en empirisk ambition där normativa antaganden i deliberativ demokratiteori prövas i praktiken. En stor del av forskningen i deliberativ demokrati har denna ambition, där normativa ideal vägs mot empiriska fynd. Deliberativ demokratiteori innehåller många normativa antaganden om vad som händer när människor tvingas prata med varandra om kontroversiella frågor. När vi närmare undersöker hur dessa normativa antaganden kan förverkligas i praktiken framträder dilemman och motsägelser som i sin tur kan leda till nya teoretiska insikter. Deliberativ demokratiteori erbjuder en bred normativ referensram för hur deliberation kan implementeras men saknar nödvändiga detaljer om hur de normativa idealen verkligen skall förverkligas (Guttman 2007, 412).

Empiriskt inriktade forskare behöver inte enas om hur deliberation skall definieras i praktiken – det har inte heller teoretikerna lyckats med. Om den empiriska forskningen skall vara relevant för deliberativ teori måste forskarna dock bli på det klara med vilken praxis de undersöker. Empirisk forskning kan påverka – och bör påverkas av – normativ teori men både teoretiker och empiriker bör få en klarare uppfattning om de olika elementen i deliberativ demokrati (Thompson 2008, 498, 501). Mycket av den oenighet som finns kring idealen i deliberativ demokratiteori handlar om att teoretiker och empiriker ser på idealen ur olika synvinklar. Teoretiker och empiriker pratar ofta förbi varandra (Neblo 2005; Thompson 2008, 498).

En första invändning mot det deliberativa idealet är att tanken i sig är alltför idealistisk. Även i den bästa av världar kvarstår faktum att olika politiska idéer har principiella skillnader som kan vara oförenliga och därför kanske vetenskapen om att tvisten i slutändan avgörs genom omröstning motiverar deltagarna att ta samtalet på allvar. Även om en normativ teori erbjuder ett ideal som verkligheten inte riktigt når upp till har det deliberativa idealet kritiserats för att ge en förljugen bild av vad som är önskvärt. Demokratins syfte är just att vi skall kunna hantera åsiktsskillnader och

konflikter men enligt deliberativ teori skall demokrati vara möjligt utan köpslående mellan olika intressen och politiska inriktningar (Gilljam & Hermansson 2003, 23).

När deliberativ demokratiteori konfronteras med empiriska resultat kan vi öka vår kunskap om hur deliberativ demokrati kan utvecklas för att inte bli en utopi och hur institutioner kan utvecklas för att bli mer deliberativa (Hansen 2004, 142). I följande kapitel kommer jag att diskutera den kritik som framförts mot deliberativ demokrati och jag kommer i huvudsak att fokusera på kritiken mot medborgardeliberation eftersom denna avhandling handlar om vad som händer när medborgarna delibererar.

2.5 Kritik av medborgardeliberation

Flera forskare har lyft fram att man inte skall idealisera medborgardeltagande och dess effekter och att alla normativa antaganden om deltagandets och deliberationens fördelar inte kan omsättas i praktiken (Papadopoulos & Warin 2007). Även om problemen på det normativa planet är annorlunda än de problem man konfronteras med då deliberation ska genomföras i praktiken så finns det ingen tydlig gräns mellan normativa och praktiska problem. De flesta invändningar mot deliberativ demokrati är samtidigt av både normativ och empirisk karaktär.

Även om deliberativa demokratimodeller kritiserats för att vara svåra att genomföra i praktiken innebär det inte att den representativa demokratimodellen inte kan utsättas för liknande kritik. Den framförda kritiken handlar om att marginaliserade grupper och individer har svårt att göra sin röst hörd i representativ demokrati. Även om deliberativa demokratimodeller inte genererar rättvisa vad gäller möjligheter att delta så riktas kritik mot representativ demokrati när det gäller möjligheterna att inkludera marginaliserade grupper och minoriteter i beslutsprocesserna (Premfors & Roth 2004, 319–320).

Deltagardemokrati och deliberativ demokrati har som gemensamt mål att vilja förbättra demokratins legitimitet – om än med lite olika metoder. Enligt förespråkare för deltagardemokrati är deltagande högt värderat hos medborgarna och medborgarnas direkta deltagande i offentliga angelägenheter stärker demokratin. Deliberativ demokratiteori fokuserar mera på själva proceduren att fatta beslut medan deltagardemokrati fokuserar på frågor som handlar om öppet tillträde till den politiska processen (Papadopoulos & Warin 2007, 450). Kritiken som riktas mot deltagar- och

deliberativ demokrati är till stora delar likartad – att teorin är orealistisk eftersom medborgarna inte vill delta i politiken, inte heller vill de deliberera (Thompson 2008, 511–512).

Kan vi ha högt deltagande och deliberation samtidigt eller kan båda dessa inte uppnås samtidigt? Även om deltagardemokrati och deliberativ demokrati betonar olika element så finns det på det normativa planet inga tydliga motsättningar mellan dem. En del forskare ser till och med deliberativ demokrati som ett komplement till deltagardemokrati. Till listan av medborgardeltagande aktiviteter sätts deliberation (Thompson 2008, 511–512). En forskare som argumenterat för att vi inte kan ha både deliberation och deltagande samtidigt är Mutz (2006). Enligt henne är ett problem med deliberativ demokrati att både aktivitet och deliberation har byggts in i en modell där båda samtidigt krävs av individen. Är det realistiskt att förvänta sig att de aktiva kontinuerligt skall överväga sina åsikter? Likasinnade medborgare kan sporra varandra till gemensamma handlingar och skapa den passion och den entusiasm som är central när det gäller att motivera till politiskt deltagande. En social kontext som inbegriper kontakt mellan människor med olika åsikter och perspektiv kan främja ett utbyte av politiska idéer men det leder inte till någon passion för politik. Mutz ser en motsättning mellan ett samhälle med entusiastiskt deltagande medborgare och ett samhälle präglad av tolerans och respekt för olika åsikter (Mutz 2006). Diskussionen ovan har till största delen avhandlat kritik mot deliberativ demokratiteori i generella termer. Jag fokuserar nu på den kritik som framförts mot deliberativa mini-demos i synnerhet.

2.5.1 Avsaknad av möjlighet och motivation att delta

Hibbing och Theiss-Morse (2002) hävdar i sitt verk "Stealth Democracy" att medborgarna ogillar politiska konflikter och debatter, och helst ser att besluten fattas av neutrala osjälviska experter som inte behöver någon input från medborgarna. Mutz (2006) konstaterar på basis av sin forskning att många personer inte tycker om konflikter och därför undviker att diskutera politiska frågor med personer som har en annan åsikt. Mutz stöder dock inte Hibbing och Theiss-Morse i deras åsikt att eftersom medborgarna inte tycker om sådana diskussioner så behöver vi inte oroa oss för att de inte äger rum. Hibbing och Theiss-Morse anser att öppna konflikter kan skada demokratin medan Mutz anser att konflikter och meningsskiljaktigheter bör vara en del av interaktionen med andra. Det finns individer som ogillar konflikter

och inte vill riskera sina sociala relationer genom att delta i diskussioner präglade av oenighet. Dessa individer drar sig undan från deltagande med en önskan om att undvika sociala konflikter. Mutz ser detta, lägre deltagande, som den enda negativa följden av att utsättas för oenighet men hon ser desto fler fördelar.

Deliberativ demokrati inbegriper även tankar och idéer som återfinns inom deltagardemokratiska teorier. Detta gör deliberativ demokrati mottaglig även för den kritik som riktas mot deltagarcentrerade demokratimodeller överlag. Enligt Schumpeter borde medborgarnas deltagande i demokratin minimeras eftersom medborgarna är okunniga och oengagerade och deras förmåga till rationella ställningstaganden i stora samhällsfrågor är överskattad. Han ansåg t.o.m. att medborgarnas deltagande har en skadlig inverkan på politiken. Medborgarnas inflytande borde därför begränsas till att avsätta och tillsätta sina representanter genom val (Reinikainen & Reitberger 2004, 277–280).

En mer modest men liknande kritik har riktats mot deliberativ demokrati av flera forskare. Kritiken går ut på att medborgarna varken hinner med politiskt arbete eller är villiga att satsa sin tid på att sätta sig in i politiska frågor. Downs (1957) myntar begreppet rationell okunnighet (*rational ignorance*). Enligt honom finns det skäl för medborgarna att inte sätta sig in i politiska frågor. När det gäller de flesta komplexa politiska frågor kan det vara relativt tidskrävande för en person att bilda sig en välgrundad och genomtänkt åsikt. Samtidigt kommer den personliga rösten knappast att inverka på slutresultatet i alla fall. Det kan vara rationellt för medborgarna att förbli okunniga då det finns andra fordringar på den personliga tiden, gällande aktiviteter som de kan påverka (Downs 1957; Fishkin 1997).

Legitimitetsfrågan är problematisk för deliberativ demokrati eftersom beslut fattade av ett begränsat antal individer saknar legitimitet. Samtidigt är en deliberation krävande för individen, vilket gör att många inte vill delta (Parkinson 2006, 2). Hibbing och Theiss-Mose (2002) hävdar att det sista medborgarna vill är att behöva involvera sig i det politiska beslutsfattandet. Istället för mer deltagande vill medborgarna ha en välfungerande demokrati som de inte behöver engagera sig i, om de inte vill. Enligt deras forskning önskar en stor del av medborgarna att besluten fattades av empatiska osjälviska experter som kan fatta rationella och kloka beslut utan att ta hänsyn till medborgarnas obefintliga politiska preferenser. Medborgarna är mer intresserade av

att processen fungerar än av själva politiken. Medborgarna vill ha demokrati men de vill inte delta eller engagera sig och de vill absolut inte deliberera och delta direkt i beslutsfattandet.

2.5.2 Ojämlig modell

En annan kritik rör den deliberativa modellens förmåga att garantera rättvisa i beslutsfattandet. Kritiker hävdar att deliberativ demokrati har en elitistisk prägel (Reinikainen & Reitberger 2004, 301–302). Sanders (1997) och flera med henne anser att de deliberativa idealen överbetonar rationella argument och gynnar medborgare med högre socioekonomisk status. Detta gör att deliberativa processer ofta domineras av grupper som är vana att resonera, argumentera och debattera medan de missgynnar de lågutbildade och resurssvaga grupper som inte kan argumentera lika bra. Skillnader i status och makt i samhället syns även i en deliberation. Den som pratar mycket och väl anses ofta presentera bra argument medan den som pratar lite och är osäker inte anses presentera lika bra argument. Jämlikhetsidealet handlar om att alla medborgares intressen skall vara lika mycket värda oberoende av hur bra medborgaren kan framföra dem, vilket gör att det kan vara mer jämlikt att inte behöva försvara sina ståndpunkter offentligt (Reinikainen & Reitberger 2003, 301–304; Sanders 1997). Det finns forskningsresultat som tyder på att skillnaderna mellan medborgare inte är så stora eftersom informationsfasen där medborgarna lär sig mera om ämnet kompenserar för de ojämlikheter som finns vid deliberationens början (Blais et al. 2008).

Förespråkare för deliberativ demokrati hävdar att då en deliberation är välorganiserad har den ojämlikhet som finns i samhället inte någon inverkan på deliberationen. Kritiker hävdar dock att deliberation medför ojämlikhet eftersom skillnaderna mellan män och kvinnor förstärks i en deliberation och att det deliberativa samtalet gynnar mäns sätt att kommunicera framom kvinnors (Reinikainen & Reitberger 2004, 304). Kvinnor har generellt sett lägre auktoritet i samhället och pratar därför mindre i en deliberation och har därav lägre auktoritet i en deliberation än män (Mansbridge 1983; Young 1996; Karpowitz et al. 2012). För att göra deltagandet mellan könen mer jämlikt har man bl.a. försökt öka kvinnornas antal i deliberativa diskussioner. Kvinnor tenderar att känna sig mer självsäkra då det finns fler kvinnor med i sammanhanget och mer obekväma i sammanhang där det är övervägande män (Karpowitz et al. 2012, 533–535).

Extern exklusion innebär att alla individer inte deltar medan intern exklusion innebär att vissa individers idéer och perspektiv dominerar diskussionen. Förespråkare av deliberativ demokrati har som svar på kritiken framfört att den deliberativa modellen gör mera för att minska ojämlikheterna än vad representativ demokrati gör (Reinikainen & Reitberger 2004, 306).

Kritiker frågar sig om deltagarnas åsikter faktiskt förändras och om det är resultatet av deltagande i mini-demos samtal och diskussioner? Deltagarna i ett mini-demos utsätts för alltför många komponenter på samma gång: läser nytt informationsmaterial, reser till en ny plats, träffar nya människor, träffar politiker och experter, diskuterar, ägnas särskild uppmärksamhet av forskare och politiker, fyller i enkäter, svarar på intervjufrågor och uppträder i TV och radio. Det är svårt att entydigt klargöra vad som är effekter av vad.

2.5.3 Begränsad inverkan

Ett annat problem är att medborgardeliberation sällan haft någon tydlig inverkan på det politiska beslutsfattandet. I normativ demokratiteori hittas goda skäl för att ge vanliga medborgare en mer central plats i politiska processer. Deliberativa mini-demos är en metod där det s.k. storleksproblemet (det stora medborgarantalet i dagens nationer) kan övervinnas och demokratisk praxis förbättras. Det finns exempel där deliberativa mini-demos kunnat vara med och påverka också ”makro” politiken. Främst har det handlat om en rådgivande och informativ roll³ (Goodin & Dryzek 2006). Det är dock ofta svårt att påvisa någon direkt effekt. Om fördelarna endast är att de som deltar blir mer upplysta, förändrar sina preferenser och i efterhand är tillfredsställda med resultatet så är frågan vilken funktion dylika mini-demos fyller i samhället. Den främsta orsaken till att deliberativa mini-demos haft så begränsad inverkan är att de inte getts tillräckliga befogenheter.

2.5.4 Oklar representativitet

Representativiteten är många gånger bristande då de som deltar i ett mini-demos inte utgör ett tvärsnitt av befolkningen. Deltagarna har oftast högre utbildningsnivå och högre inkomst än befolkningen överlag (Teorell 2008, 67). Samtidigt finns det en risk att man skapar en falsk bild av verkligheten. Om ett deliberativt mini-demos ses som

³ För en utförligare diskussion om deliberativa mini-demos och deras inverkan se kapitel 3.

ett mikrokosmos av samhället borde mini-demos vara en exakt spegelbild av folket och tänka, känna, resonera och agera för dem. Det finns vissa problem med denna typ av representation eftersom det ligger en fara i att man skapar falska illusioner av enighet. Exempelvis förväntas kvinnor representera alla kvinnor i samhället, äldre deltagare alla äldre medborgare osv. Medför detta också att en medborgare inte kan representera någon annans intressen än ”den egna gruppens”? (Smith & Wales 2000)

Slumpmässigt urval och representativitet är en svår mix. För vissa politiska beslut behövs det beslutsfattande där representanterna är befullmäktigade och ansvariga för de medborgare som inte deltar och detta är svårt att uppnå genom slumpmässigt urval (Parkinson 2006, 149). I medborgardeliberation kan representationsfrågan vara svår: vem företräder medborgaren i en deliberation? Kan en medborgare vara representant för någon annan (medborgare, grupp eller intressen) om personen i fråga inte blivit vald till uppgiften och därmed inte kan avsättas? De flesta forskare är ense om att de som deltar inte skall ses som representanter för sin sociala grupp utan att deliberationen bör fortgå genom att deltagarna reflekterar över olika ståndpunkter och synvinklar och drar nytta av varandras bakgrund och erfarenheter och är öppna för att granska och förändra sina åsikter (Smith & Wales 2000, 61). Deltagarna i ett mini-demos är då inte ansvariga för befolkningen på samma sätt som valda representanter (Goodin & Dryzek 2006, 221).

2.5.5 Oklar demokratisk legitimitet

Ett problem för deliberativ demokrati och specifikt för deliberativa mini-demos är frågan om legitimitet. Ett av de viktigaste sätten att uppnå legitimitet är att tydligt kunna motivera varför vissa medborgare inkluderats medan andra exkluderats. Legitimitet är ett ”flytande” ideal, inte en bestämd punkt på en skala. Legitimitet kan inte ägas av en enskild individ eller plats. Det finns ingen fixerad linje som innebär att när den överskrids så blir ett beslut eller en regim legitim. Snarare kan ett system eller en process ses som utmärkt på en nivå och svag på en annan. Ett minimikrav för ett legitimt beslutsfattande är att beslutsfattarna kan hållas ansvariga för de beslut de fattar. Detta är ett problem för deliberativa mini-demos eftersom deltagarna inte kan hållas ansvariga för beslutet (Parkinson 2006, 41–43).

Ett av de viktigaste sätten att uppnå legitimitet är att tydligt kunna motivera varför vissa medborgare inkluderats medan andra exkluderats (Cooke 2000, 67). Enligt deliberativ demokratiteori uppnås legitimitet när de som berörs av ett gemensamt

beslut fått deliberera och delta i beslutsfattandet. Problem uppstår när alla som berörs inte kan delta eftersom en deliberation som inbegriper mer än ca 20 personer gör det svårt för deltagarna att överväga och reflektera tillsammans (Dryzek 2010, 21–22).

Att överväga argument är fortfarande ett mindre legitimt sätt att fatta beslut än att räkna röster (Setälä 2011, 211). Dryzek (2010) anser att deliberativ legitimitet kan uppnås även om inte alla som berörs av ett beslut kan delta men då måste den deliberativa händelsen vara en del av ett större sammanhang – som en del i ett deliberativt system. Han diskuterar även tre lösningar på hur legitimitet kan uppnås i sådana fall där alla berörda inte kan delta: begränsa de tillfällen då deliberation behövs, begränsa deliberationen till att inbegripa representanter för de som berörs och begränsa deliberation till att inbegripa de som bäst kan urskilja andras intressen och behov (Dryzek 2010, 24–25). Det finns inget fullkomligt legitimt beslut, en fullkomligt legitim institution, eller en fullkomligt legitim regim, Även om våra institutioner inte kan nå idealet betyder det inte att de inte kan förbättras (Parkinson 2006, 43).

Deltagarna i ett deliberativt mini-demos kan inte vara ansvariga för andra eftersom de är slumpmässigt utvalda och därmed inte representerar någon grupp av individer. Deras beslut borde därför vara rådgivande. Medborgare som blivit slumpmässigt valda att delta i en deliberation saknar ofta en koppling till de som finns utanför forumet, vilket innebär att forumet inte borde användas för att fatta bindande kollektiva beslut (Parkinson 2006, 80–90).

Setälä (2011, 209) anser att deliberativa mini-demos mycket väl kunde fatta bindande beslut. Det faktum att deltagarna i ett mini-demos inte kan hållas ansvariga för de beslut de fattar och inte behöver vara oroliga att avsättas har också en positiv sida. Eftersom de inte för någon annans talan än sin egen kan de deliberera utan att känna sig bundna av sina väljare. Deliberationen borde då hålla högre kvalitet. Problemet har i praktiken inte varit att deliberativa mini-demos haft för mycket inflytande utan snarare det motsatta, nämligen att deliberativa mini-demos ordnats för långt från det demokratiska beslutsfattandet. Länken mellan deliberativa mini-demos och det demokratiska beslutsfattandet borde stärkas eftersom deliberativa mini-demos har stor demokratisk potential men saknar formella möjligheter att ta ett konstitutionellt ansvar (Warren 2008, 62–69).

Deliberativ demokrati är en modell som är utvecklad för diskussioner i små grupper. Forskare har betonat behovet av nya institutioner för att få deliberation att

fungera i våra storskaliga samhällen. Hur deliberation kunde kopplas samman med beslutsfattandet i stora samhällen är en fråga som ännu söker sitt svar (Goodin 2008, 3). I och med förvaltningens centralisering och ökade komplexitet har hindren för medborgardeliberation blivit fler och behovet av teknisk och juridisk expertis har ökat (Setälä 2003, 173). De flesta forskare ser deliberativ demokrati som ett komplement till representativ demokrati men det är inte klarlagt hur deliberativ demokrati kunde institutionaliseras.

I en ideal deliberativ process diskuterar alla som är berörda av sakfrågan sig fram till ett beslut som alla kan stå bakom. Legitimiteten för ett dylikt konsensusbeslut torde vara stark eftersom alla fått delta (Jodal 2003, 279). Detta ideal är svårt att implementera i nutida samhällen vilket kritiker också påpekat. Alla berörda parter effektiva deltagande är bara möjligt i små sammanhang vilket väcker frågan hur ett beslut fattat av en bråkdel av medborgarna skall kunna anses vara demokratiskt legitimt (Reinikainen & Reitberger 2004, 283–284).

Offentlighet i beslutsfattandet och i den diskussion som föregår beslutsfattandet anses ge upphov till rättvisa, genomtänkta och på det hela taget godtagbara beslut. På detta grundar sig legitimiteten för deliberativ demokrati (Setälä 2003, 172–173). För att deliberativa händelser skall kunna anses vara legitima bör processen vara objektiv och transparent (Setälä 2010, 12). Ett demokratiskt beslut är i normativ bemärkelse legitimt endast om de som berörs av beslutet är inkluderade i diskussionen och beslutsfattandet (Young 2000, 23 enligt Theodorsson 2004, 42).

2.5.6 Svårigheter att utkräva ansvar

Kravet på utkrävande av ansvar är ett dilemma för deliberativ demokrati. Hur skall medborgare som inte deltagit i deliberationen kunna förstå och omfatta förklaringarna till besluten? Det kan finnas stora skillnader mellan de skäl som accepteras av deltagarna i deliberationen och de skäl som kan omfattas av de som inte deltagit i deliberationen. En stor del av medborgarna utanför deliberationen har troligen svårt att förstå och urskilja hur bra de motiveringar som används för att rättfärdiga offentliga beslut är (Gutmann & Thompson 1996, 128–129). Även om deltagarna i en deliberation förväntas förklara sina argument och sina beslut inför andra, kan de inte hållas ansvariga eftersom de inte agerar i någon annans namn. De har inte blivit valda av väljarna på samma sätt som politiker och kan därför inte heller avsättas. De är ansvariga endast för sina argument och i t.ex. ett deliberativt mini-demos bör

deltagarna i diskussionen grundligt motivera sina argument så att de gemensamt kan förklara och ta ansvar för argumenten. Denna typ av ömsesidig ansvarighet kan bidra till att deltagarna vill lära sig mera om ämnet (Brown 2006, 211). Vissa beslut borde därtill rättfärdigas för medborgare i andra länder eller för framtida generationer.

I deliberativ demokrati handlar ansvarsutkrävande alltså om att ge skäl för argumenten och motivera åsikter och beslut. Medborgare och tjänstemän bör sträva efter att motivera och förklara sina beslut för alla de som förpliktigas av beslutet och en del av dem som berörs av beslutet (Gutmann & Thompson 1996, 128; Setälä 2011, 205).

På grund av det begränsade antalet deltagare är allmänhetens medvetenhet om en händelse såsom ett deliberativt mini-demos viktig för att ge demokratisk legitimitet åt resultatet. Varje deltagare är ansvarig även för de andras yrkanden och har därför ett ansvar att försöka sätta sig in i deras situation. Deltagarna tvingas tänka på vad som kan ses som goda skäl för alla andra involverade. Representativ demokrati håller sina folkvalda ansvariga för de beslut de fattar, men motsvarande ansvarighet är nästan omöjlig att kräva av deltagarna i ett deliberativt mini-demos. Därför är det svårt att göra ett deliberativt mini-demos beslut bindande för de som inte deltagit. Å andra sidan har val genom lottdragning historiskt använts för dess neutralitet. Det är svårt för starka aktörer att påverka valet och slumpmässigt urval främjar politisk jämlikhet (Andersen & Hansen 2007, 547–552).

I följande kapitel granskas den empiriska forskningen om deliberativ demokrati, främst utgående från forskning om olika typer av deliberativa mini-demos och deliberativa försök.

3. Från deliberativa ideal till praktisk tillämpning: empirisk forskning om medborgardeliberation

Detta kapitel utgår från både empiriska studier av deliberativa mini-demos och teoretiska diskussioner om vilken inverkan deliberativa mini-demos förväntas ha. Empiriska studier har gjort mycket för att berika deliberativ demokratiteori när det gäller vad deliberation kan uppnå, vilka hinder och problem som finns och hur den deliberativa processen borde utformas. Dryzek (2010, 6) och Chambers (2003) identifierar en betoning av forskning om institutioner inom deliberativ demokratiteori (*institutional turn*) som tar sig uttryck genom att alltmer fokus har satts på att analysera deliberation i olika forum. Även om institutioner inbegriper vitt skilda forum, nämner Dryzek deliberativa mini-demos som ett passande forum där deliberation kan analyseras. Studier av deliberativa mini-demos ger oss en fingervisning om vad deliberation kunde åstadkomma i ett större politiskt system samt vilka utmaningar som finns och hur de kunde undvikas eller bemötas (Dryzek 2010, 157).

Även om syftet med politiska samtal är att få möjlighet att överväga olika argument och få kännedom om andras synvinklar behöver alla samtal inte nödvändigtvis leda till någon större förståelse för åsikter som avviker från de egna. Sunstein (2002; 2007; 2009) är oroad över att demokratin försämras om vi endast diskuterar med personer som är av samma åsikt som vi själva. I detta kapitel går jag igenom den empiriska forskningen om medborgardeliberation. Jag fokuserar på deliberativa mini-demos, deras inverkan och de positiva förväntningar på dem som finns utgående från empirisk forskning. Jag diskuterar även enklavdeliberation, och fördelar och nackdelar med deliberation inom och mellan enklaver. Utgångspunkten för denna diskussion är Sunsteins antaganden om att åsikterna polariseras när endast likasinnade diskuterar. Jag gör en jämförelse mellan deliberativa samtal och enklavsamtal innan jag presenterar den teoretiska modell som utgör grunden för avhandlingens empiriska analys.

3.1 Deliberativa mini-demos

Deliberativa mini-demos är den mest kända formen av empirisk forskning om deliberation. Orsaken till detta är att det är relativt enkelt att analysera deliberation i enskilda experiment och under kontrollerade former. Om medborgardeliberation inte fungerar under dylika förhållanden så torde det inte heller fungera under andra

förhållanden. Detta är huvudargumentet för att man använder deliberativa mini-demos för forskning. Den empiriska forskningen har ofta handlat om att testa enskilda delar av teorin, vilket väl låter sig göras genom att analysera deliberativa mini-demos. Eftersom deliberativa mini-demos utgör en central del av den empiriska forskningen om deliberativ demokrati kommer olika modeller av deliberativa mini-demos att granskas närmare. Jag kommer först att diskutera deliberativa mini-demos allmänt och därefter gå djupare in på fyra olika modeller. På detta vis vill jag belysa likheter och skillnader mellan olika modeller av deliberativa mini-demos.

3.1.1 Deliberativa mini-demos design

Smith (2005) analyserar i sitt verk ”Beyond the Ballot” 57 demokratiska innovationer från olika delar av världen. Han delar in dessa innovationer i sex grupper: valinnovationer som strävar efter att öka valdeltagandet, konsultativa innovationer vars syfte är att informera beslutsfattare om medborgarnas åsikter, deliberativa innovationer som strävar efter att samla medborgarna för att deliberera om politiska frågor och vars resultat kan påverka beslutsfattare, innovationer rörande *governance* som handlar om att ge medborgarna inflytande på beslutsprocessen, direktdemokratiska innovationer som strävar efter att ge medborgarna den slutliga makten att fatta beslut i centrala frågor samt innovationer för e-demokrati som med hjälp av informationsteknologi vill engagera medborgarna i beslutsprocessen. Deliberativa mini-demos kan ses som en demokratisk innovation och enligt Smiths (2005) klassificering som en deliberativ innovation. Mini-demos är designade för att vara tillräckligt små för att vara verkligt deliberativa och tillräckligt representativa för att vara verkligt demokratiska. Det finns skillnader mellan olika design men de förlitar sig alla på smågruppsdeliberation med vanliga medborgare. Det är detta som skiljer dem från andra demokratiska innovationer (Goodin & Dryzek 2006, 220).

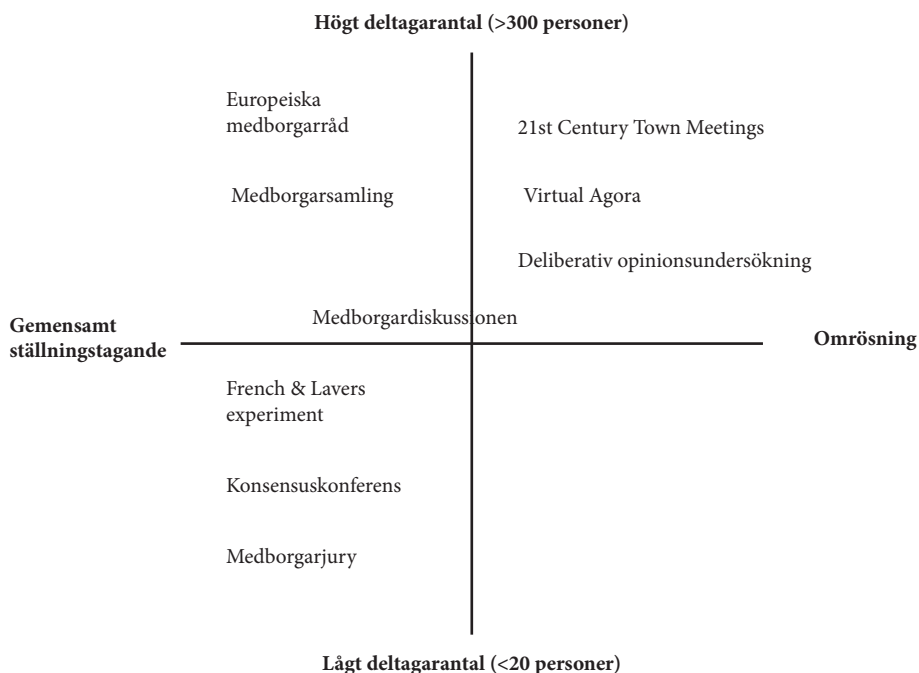
I verket ”Demokratin och dess antagonister” frågar sig Dahl hur vi i dagens samhälle kan förverkliga de möjligheter till politiskt deltagande som, åtminstone i teorin, en gång existerade i småskaliga demokratier. Det skulle krävas en kritisk mängd välinformerade medborgare, som är tillräckligt stor och aktiv, för att förankra processen. Dahl talar om en vaken allmänhet som skulle vara välinformerad och representativ och som skulle representera *demos* egen genomtänkta uppfattning. Även om han anser det vara önskvärt så tror Dahl att dagens komplexa politik inte gör det möjligt för demos att delta på bred front. Han utvecklar därför idén om ett mini-

demos bestående av 1000 slumpmässigt utvalda medborgare. Deras uppgift skulle vara att (kanske under ett år) reflektera över en fråga och sedan offentliggöra sitt beslut. Medlemmarna kunde mötas över nätet och ett mini-demos kunde inrättas för varje viktig fråga på dagordningen och på alla nivåer – nationell, regional och lokal. Det skulle bistås av rådgivande specialister och administrativ personal. En sådan institution med mini-demos skulle fungera som ett komplement till de lagstiftande organen och fogas till den representativa demokratis institutioner. En bedömning som ett mini-demos gjorde i en fråga skulle representera demos bedömning och ses som det beslut demos självt skulle ha fattat, om de haft samma möjligheter att begrunda och överväga sakfrågan (Dahl 1989, 520–522). Sedan Dahl publicerade sina tankar har olika former och modeller av deliberativa mini-demos sett dagens ljus. Även om modellerna skiljer sig åt på flera punkter så finns det en mängd procedurala likheter mellan dem. Deltagarna väljs ofta ut genom slumpmässigt urval, de får tillgång till bakgrundsmaterial och får lyssna och ställa frågor till en expertpanel. Diskussionerna sker i mindre grupper med hjälp av oberoende facilitatorer. Dessas uppgift är främst att ingripa om balansen i gruppen blir ojämn, dvs. om någon dominerar diskussionen eller om någon har svårt att göra sin röst hörd, om det förekommer gruppträck eller avsaknad av respekt för varandras åsikter (Grönlund et al. 2010). I det experiment som analyseras i denna avhandling följde alla smågruppsdiskussioner detta mönster, även om en del av grupperna bestod av personer med likasinnade åsikter.

I begreppet mini-demos inkluderas ibland sådana metoder som baserar sig helt på självselektion. Det finns alltid en viss grad av självselektion eftersom medborgaren själv väljer huruvida han eller hon deltar. Modeller som enbart utgår från medborgarens eget intresse att delta och som väljer medborgare till deliberationen utgående från de som registrerat sig eller anmält intresse kommer troligen till största delen att dra till sig starka förespråkare. Goodin och Dryzek (2006, 221–222) väljer att definiera mini-demos mera snävt och exkluderar metoder där medborgarna är självvalda eller utsedda på annat sätt än slumpmässigt, t.ex. *Participatory Budgeting*.

Deliberativa mini-demos skiljer sig åt vad gäller antalet deltagare, beslutsmetoder, deliberationens längd och själva syftet med deliberationen. En del modeller inkluderar ett stort antal deltagare, t.ex. deliberativa opinionsundersökningar som kan ha uppemot 500 deltagare. I motsats till dessa finns medborgarjuryer som ofta inbegriper ca 12–16 personer. Deliberativa mini-demos skiljer sig tydligt åt även när det gäller hur slutresultatet är tänkt att se ut. En del modeller förespråkar individuell

omröstning, medan andra kräver ett gemensamt ställningstagande. Modeller kan också implementeras på olika sätt beroende på syfte och kontext. De mest kända och använda modellerna går relativt lätt att särskilja från varandra om vi ser på deltagarantal och beslutsmetoder. I figur 1 listas olika typer av deliberativa mini-demos. Jag gör inte anspråk på att täcka in alla typer av mini-demos som finns, men de mini-demos jag diskuterar här representerar olika typer med olika utgångspunkter och olika design. I figuren åskådliggörs de olika typerna utgående från deltagarantal och metod för att fatta beslut.

Figur 1. Deliberativa mini-demos indelade enligt metod för beslutsfattande och deltagarantal

Vetenskapliga deliberativa experiment genomförs på olika sätt. T.ex. medborgardiskussionen i Åbo inkluderade ett relativt stort antal deltagare och där fattades beslut både genom gemensamt ställningstagande och omröstning. *Virtual Agora* är ett annat experiment med olika behandlingar, bl.a. hade man en grupp som inte alls diskuterade utan endast reflekterade individuellt. Ett annat experiment som analyserats av French och Laver (2009) kombinerar element från medborgarjuryer och deliberativa opinionsundersökningar. Modellerna skiljer sig även åt vad gäller deliberationens längd. *America Speaks* och de flesta experiment

(medborgardiskussionen, *Virtual Agora*, French och Lavers experiment – som alla beskrivs mera nedan) är endagshändelser. Europeiska medborgarråd och deliberativa opinionsundersökningar varar i regel ett veckoslut, medan medborgarjuryer och konsensuskonferenser pågår 3–4 dagar. Medborgarsamlingarna har en speciell 10,5

21st Century Town Meeting ordnas av organisationen *America Speaks* i USA. Deliberation sker i smågrupper och leds av utbildade facilitatorer. Totalt deltar 50–5000 personer i en eller flera dagar beroende på vad deliberationen handlar om. Genom användning av datorer och mentometerknappar kan diskussionen i de små grupperna sammanföras till en gemensam diskussion under processens gång och viktiga problem och ställningstaganden kan diskuteras.

Det finns naturligtvis en uppsjö övriga modeller som inte diskuterats här. Dock är inte huvudsyftet med avhandlingen att analysera alla olika deliberativa mini-demos men samtidigt är det skäl att diskutera några modeller mer utförligt. Medborgarjuryer, deliberativa opinionsundersökningar och medborgarsamlingarna har vissa likheter men skiljer sig ändå tydligt från varandra. I samtliga dessa modeller väljs deltagarna genom slumpmässigt urval och deliberationen äger rum i små grupper efter att deltagarna fått ta del av information, lyssnat till och frågat ut experter och förespråkare för olika intressen. Modellerna skiljer sig åt när det gäller deltagarantal, deliberationens längd, sättet att fatta beslut på, betoningen av konsensus och kopplingen till det demokratiska beslutsfattandet. Dessa tre modeller kommer att granskas närmare tillsammans med deliberativa experiment som belyses med hjälp av tre olika experiment. Avsikten med att belysa fyra modeller grundligare är att påvisa hur olika design deliberativa mini-demos kan ha.

3.1.2 Olika modeller av deliberativa mini-demos

Medborgarjuryer, deliberativa opinionsundersökningar, medborgarsamlingarna i Kanada och deliberativa experiment är fyra olika typer av deliberativa mini-demos med mycket olika utgångspunkter, syften och design. Jag har valt att analysera just dessa fyra eftersom de på grund av sin olikhet representerar olika typer av deliberativa mini-demos. Dessa modeller sätter medborgaren i centrum och strävar efter att föra samman ett representativt urval: ett mikro demos som kan representera hela demos. Genom ett mini-demos där medborgarna sätter sina egna intressen åt sidan till förmån för allmänviljan kan den folksamling som Rousseau föreställde sig efterliknas. Syftet med dylika medborgarforum är att medborgare får träffa andra medborgare

som har andra åsikter än de själva. De flesta forskare är överens om att en förändring sker i dylika situationer när medborgarna kan fundera över sina åsikter och tänka och tala utgående från den gemensamma viljan. Även om medborgarna är oense med varandra kan deliberation vidga perspektivet och få annorlunda beslut till stånd än om sakfrågan hade undersökts på egen hand (Gastil 2008, 200).

De olika modellerna har märkbart skilda syften. Medan deliberativa opinionsundersökningar strävar efter att se hur individens åsikter förändras så strävar en medborgarjury efter att se hur en mix av information och deliberation kan få deltagarna att nå en bred konsensus i en snävare fråga. Med tanke på juryns uppgift är det nödvändigt att minska på antalet deltagare och förlänga tiden för deliberation. Deltagarna i en medborgarjury har också mera påverkningsmöjligheter på processen. De kan kalla in vittnen på nytt, kräva mera information, kalla nya vittnen och begära mera tid för deliberation (Gastil 2008, 201–205). Även om media behövs för att ge en medborgardeliberation offentlighet och ge medborgare som inte fått delta möjlighet att ta del av de centrala argumenten så kan media även ha en negativ effekt. Parkinson (2006, 145) kritiserar det sätt som deliberativa opinionsundersökningar utförs på. Han menar att det faktum att deliberativa opinionsundersökningar TV-sänds gör att deltagarna kan bli strategiska och försöka övertyga allmänheten via kameran istället för att grundligt överlägga med varandra. Han ser en del fördelar med medborgarjuryer eftersom det formatet ger deltagarna tid att lära känna varandra, att uttrycka känslor, t.ex. ilska, och sedan ha tid att ta itu med känslan. Deltagarna kan även till viss del påverka processen eftersom de kan kalla in nya vittnen, skriva rekommendationer och interagera med arrangörerna. Därför, menar han, är den deliberativa kvaliteten högre i en medborgarjury även om det finns stor osäkerhet när det gäller vilken demokratisk inverkan en sådan har.

3.1.2.1 Medborgarjuryer

Jefferson Center i USA grundades av Ned Crosby 1974, och centret har sedan dess varit med i genomförandet av över 30 medborgarjuryer i USA. Medborgarjury är ett varumärke i USA vilket innebär att om någon vill genomföra en medborgarjury där så måste de ha tillstånd från Jefferson Center. Eftersom varumärket endast är skyddat i USA kan de medborgarjuryer som arrangeras i t.ex. Europa skilja sig både från det amerikanska tillvägagångssättet och från varandra (Jefferson Center Handbook 2004).

En medborgarjury består av 12–24 slumpmässigt utvalda medborgare som demografiskt skall vara representativa för befolkningen. Urvalsprocessen inleds med en telefonintervju varefter de som indikerat intresse att delta får ytterligare information om ”projektet”. Bland dessa väljs sedan den slutliga juryn och det viktigaste är att bilda en medborgarjury som reflekterar befolkningen som helhet. Som i de flesta urvalsprocesser finns det även här ett tydligt element av självselektion. Enligt French och Laver (2009, 426) gör det låga antalet deltagare att urvalet inte kan ses som representativt för samhället och det gör det svårt att dra slutsatser om moderpopulationen och samhället i stort. Sakfrågan för deliberation och hur den framställs (t.ex. med vilka specificerade frågor) är viktigt och framställningen bör inte leda till att jurymedlemmarna påverkas i någon riktning. Jefferson Center skickar inte ut något informationspaket på förhand till jurymedlemmarna. Enligt deras erfarenhet kan informationen skrämja bort en del av jurymedlemmarna så att de väljer att inte delta. En del medborgare uppskattar att få ta del av information på förhand medan andra ändå inte skulle komma att läsa det. Frånvaron av information på förhand gör att jurymedlemmarna anländer den första dagen med väldigt olika kunskapsnivå. Processen fokuserar sedan på att utbilda och informera jurymedlemmarna. Mycket fokus sätts på hörande av expertvittnen och det bör finnas en dialog mellan jurymedlemmarna och expertvittnena så att jurymedlemmarna kan utforska sakfrågan grundligt. Juryprocessen ger förutsättningar för att deltagarna skall kunna reflektera över sakfrågan och tänka igenom den ordentligt, både på egen hand och tillsammans med andra (Jefferson Center Handbook 2004).

Juryn har möjlighet att korsförhöra vittnen och vid vissa tillfällen begära kompletterande information och/eller kalla in nya vittnen. Informationen är viktig eftersom juryn skall motivera sina åsikter och rekommendationer i slutrapporten. Juryn väljer ut en representant som under den sista dagen presenterar juryns rekommendationer för allmänheten. Det krävs också ofta att den grupp som initierat medborgarjuryn (ofta en statlig avdelning, lokal myndighet eller annat organ) reagerar på medborgarrapporten genom att agera enligt den eller förklara varför de inte samtycker. Även om det finns skillnader dras paralleller ofta till juridiska medborgarjuryer. En medborgarjury träffas 3–5 dagar vilket betyder att det finns mycket tid för diskussioner och deliberation. Diskussionerna äger rum både i små och stora grupper och under vittnesutfrågningarna finns en eller två moderatorer med för att leda processen (Citizens Jury Handbook 2004). I en medborgarjury förväntas deltagarna nå en form av konsensus, även om majoritetsbeslut kan förekomma och

det finns möjlighet att i text ge uttryck för minoritetens ståndpunkter. Forskare har kritiserat detta och påpekat att krav på konsensus kan leda till gruppträck och maktspel. Ett sätt att försöka undvika detta är att ge juryn ordentligt med tid att fatta sitt beslut (Smith & Wales 2000). Den begränsade insynen i juryns arbete gör att de ofta har liten inverkan på den allmänna debatten. Medborgarjuryn är den mest institutionaliserade formen av deliberativa mini-demos och det finns ofta ett kontrakt med beslutsfattare att de skall reagera på rapporten. Det finns även mycket erfarenhet och forskning kring metoden och den har genomförts i många länder.

3.1.2.2 Deliberativa opinionsundersökningar

I opinionsundersökningar ger personer som intervjuas ofta ett annat svar när de blir återintervjuade, delvis eller till största delen beroende på att de inte har någon åsikt i sakfrågan (Farrar et al. 2010, 336). Traditionella opinionsundersökningar visar vad allmänheten tycker, även om allmänheten inte har någon egentlig åsikt i eller inte gett sakfrågan någon större uppmärksamhet. Syftet med en deliberativ opinionsundersökning är att visa vad allmänheten *skulle* tycka om de var mer informerade och hade bättre möjligheter att överväga olika alternativ. Deliberativa opinionsundersökningar (*Deliberative Polling*) har utvecklats av professor James S. Fishkin år 1988. Tillämpningen har skett i samarbete med professor Robert C. Luskin och modellen har sedan den testades första gången i Storbritannien år 1994 använts i stora delar av världen. Fishkin och Luskin torde ha varit med i genomförandet av samtliga drygt 40 deliberativa opinionsundersökningar som per dagsdato hållits i olika delar av världen (USA, Europa, Asien, Australien) (Fishkin 2005; 2009). Deliberativa opinionsundersökningar är ett av de första och kanske det mest kända exemplet på empirisk forskning kring deliberation.

Efter en inledande traditionell opinionsundersökning med syftet att ta reda på personens åsikter och inställning i olika frågor görs en ny urvalsprocess bland dem som svarat och dessa utvalda inbjuds att delta i en deliberation. Deltagarna får balanserad information, diskuterar i små grupper under ledning av en facilitator och har möjlighet att ställa frågor till experter och politiker. Ofta deltar 400–500 personer vars åsikter mäts på nytt efter deliberationen (Fishkin 1995). Deltagarna skriver inget gemensamt ställningstagande och slutresultatet är en jämförelse av deltagarnas åsikter före och efter deliberation. En fördel med detta kan vara att det minskar risken för gruppträck och att åsikterna skulle polariseras eftersom det endast råder krav på konsensus vad gäller frågorna till experterna, inte vad gäller svaren eftersom inget

gemensamt ställningstagande görs. Själva deliberationen sker i små grupper som leds av en facilitator, vars roll är att skapa en trygg atmosfär i gruppen. Analyser av deliberativa opinionsundersökningar visar att diskussion är den enskilt viktigaste faktorn till åsiktsförändring. Detta är dock inte entydigt eftersom de olika faktorerna inte har särskiljts genom olika forskningsdesign. Det finns en öppenhet i och med medierapporteringen som kan bidra till att skapa förtroende och trovärdighet för händelsen. Det publiceras oftast många artiklar i media redan innan potentiella deltagare skall bestämma sig för att delta och resultatet basuneras även ut efteråt i TV och radio (Fishkin 1995; 2005; 2009). Deliberativa opinionsundersökning har genomförts även under krävande förhållanden såsom utanför ett etablerat demokratiskt system (ex. Kina), i delade samhällen (ex. mellan aboriginer och australiensare i Australien, mellan katoliker och protestanter på Nordirland), i virtuella rum och multinationella sammanhang (ex. på europeisk nivå) (Fishkin 2009).

3.1.2.3 Medborgarsamlingar

Medborgarsamlingen i Brittiska Columbia bestod av 160 medborgare som möttes under januari till november 2004 för att lära sig om olika valsystem, diskutera med allmänheten och deliberera. I december 2004 gav medborgarsamlingen ut en rapport där de rekommenderade ett byte av valsystem från proportionell representation till STV (*single transferable vote*). I maj därpå följande år ordnades en folkomröstning om förslaget att byta valsystem. Kravet för att förslaget skulle godkännas var 60 procent av rösterna och en majoritet av rösterna i 60 procent av valdistrikten. Förslaget fick en majoritet av rösterna i 77 av 79 valdistrikt och lyckades få 57,7 procent av rösterna. Detta är anmärkningsvärt eftersom mindre än 60 procent av allmänheten var medveten om medborgarsamlingen och dess rekommendation. Regeringen erkände det breda understödet för förändring och tillkännagav i september 2005 att förslaget skulle tas till folkomröstning igen i maj 2009 i samband med det allmänna valet. Denna gång skulle regeringen finansiera ja och nej kampanjer för att synliggöra förslaget bättre och skapa debatt (Warren & Pearse 2008, 6–7). Denna gång fick förslaget dock endast 38,8 procent av rösterna.

Det torde vara första gången i demokratins historia som ett organ bestående av slumpmässigt utvalda medborgare har fått befogenhet att fatta beslut i en konstitutionell fråga (Thompson 2008, 21). Processen är också anmärkningsvärd eftersom den var så grundlig och varade över en längre tid. Medborgarsamlingen tillsattes som ett deliberativt organ och gavs tid, makt, stöd och finansiering för att

kunna fatta ett trovärdigt, representativt och genomtänkt beslut (Warren & Pearse 2008, 7). I urvalsprocessen tog man hänsyn till kön, regional spridning och ålder men urvalet resulterade även i en mångfald vad gällde etnicitet, utbildningsnivå och sysselsättning. Urvalet var trots detta inte representativt för samhället. Självselektion gjorde att deltagarna mera troligen var vita, äldre, universitetsutbildade, medlemmar i en organisation eller förening och mer aktiva än medeltalet i samhället (ibid., 10–11).

Den deliberativa processen kan delas in i tre faser. Den första fasen bestod av sex veckoslut mellan januari och april. Under denna tid fick deltagarna lära sig om ämnet, ta del av föreläsningar, material, smågruppsdiskussioner och webbdiskussioner. Det anordnades även en workshop kring utmaningarna med deliberation. Vid slutet av denna fas publicerade medborgarsamlingen en preliminär rapport om vad de åstadkommit så långt och inbjöd allmänheten att ge input. Den andra fasen bestod av hörande av allmänheten och det ordnades 50 tillfällen där deltagare från medborgarsamlingen deltog. Denna fas varade under maj och juni. Den sista fasen var deliberationsfasen som ägde rum under sex veckoslut från september till november. Under deliberationen utvärderade deltagarna valsysteem utgående från grundläggande värderingar och mål. Detta resulterade i att tre valsysteem valdes ut. Deltagarna var relativt eniga i sitt beslut att rekommendera en förändring av valsystemet. Rösterna föll 123–31 till förmån för STV (ibid., 11–12).

I Ontario (en annan kanadensisk region) genomfördes två år senare ett liknande experiment. Medborgarsamlingen här var inspirerad av den i Brittiska Columbia och uppläggningsen var detsamma. Även här föreslog medborgarsamlingen en förändring av valsystemet (till MMP). Det finns dock två stora skillnader mellan de båda medborgarsamlingarna. I Brittiska Columbia var det medborgarsamlingen som bidrog till att legitimera förslaget om nytt valsysteem. I Ontario hände det motsatta. Medborgarsamlingen här fick mycket lite uppmärksamhet och få kände till att den existerade. Detta visar på vilken makt myndigheterna har i att skapa förtroende för processen. Efter att ha inrättat medborgarsamlingen i Ontario övergav och isolerade myndigheterna den. Det visade sig att myndigheterna här inte var speciellt intresserade av att förändra valsysteem utan endast ville testa en ny metod för medborgardeliberation. När medborgarsamlingen föreslog en förändring av valsysteem med påföljande folkomröstning splittrade detta myndigheternas inställning. Den påföljande folkomröstningskampanjen (vilket skedde samtidigt med en vanlig valkampanj) var otillräcklig och kort. Det saknades information om förslaget vilket ledde till att väljarna var dåligt informerade. Dagspressen gav

dessutom förslaget mycket negativ uppmärksamhet vilket ökade osäkerheten hos väljarna. Slutligen röstade 37 procent av medborgarna för förslaget (Leduc 2009).

3.1.2.4 Deliberativa experiment

Under de senaste två decennierna har en mängd vetenskapliga experiment ordnats i syfte att empiriskt testa deliberativ demokratiteori. Vid experiment testas ofta hypoteser härledda ur teorin och deliberationens utformning styrs till stora delar av den forskningsfråga som forskaren söker svar på. I denna studie inkluderas tre olika vetenskapliga experiment. De är alla renodlat vetenskapliga experiment, de har olika forskningsdesign och testar olika delar av teorin. De presenterar även intressanta resultat som kan berika teorin.

Medborgardiskussionen i Åbo 2006 arrangerades av Åbo Akademi och Åbo Universitet. Temat för deliberationen var om ett sjätte kärnkraftverk skall byggas i Finland. En motsvarande medborgardiskussion ordnades år 2008 virtuellt, med hjälp av Virtual Polity, ett virtuellt system som utvecklats av toppforskningsenheten i demokratiforskning vid Åbo Akademi. Jämförelser mellan medborgardeliberationen ansikte mot ansikte och den virtuella har gjorts (se Grönlund et al. 2009) men detta kommer inte att diskuteras ytterligare i denna studie.

Valet av deltagare skedde genom slumpmässigt urval enligt samma stegvisa process som vid deliberativa opinionsundersökningar. Deltagarnas åsikter mättes före, under och efter deliberationen. Deltagarna fick ta del av information och höra och fråga ut experter. Själva deliberationen ägde rum i små grupper till vilka deltagarna valdes slumpmässigt. Varje grupp leddes av en facilitator och grupperna ombads fatta ett beslut i den politiska sakfrågan ”Skall ett sjätte kärnkraftverk byggas i Finland?”. Temat hade valts på förhand och orsaken till valet av tema var flera: det var ett relevant tema som berör alla medborgare, sakfrågan hade debatterats i media och bland politiska beslutsfattare och ett politiskt beslut om huruvida ett sjätte kärnkraftverk skall byggas var på gång (Grönlund et al. 2010; Setälä et al. 2010). Eftersom detta var ett vetenskapligt experiment ville man se vilken inverkan olika sätt att fatta beslut hade. I hälften av grupperna fattades beslut genom sluten omröstning och i andra hälften gjordes ett gemensamt ställningstagande. Det fanns inget krav på konsensus, om grupperna inte lyckades nå konsensus kunde de inkludera olika åsikter i ställningstagandet. Det betonades att grupperna skulle försöka hitta meta-konsensus, dvs. konsensus vad gäller värderingar och övertygelser. Enligt undersökningsresultaten fanns det inget

gruppträck, inte ens i grupperna som gjorde ett gemensamt ställningstagande och diskussionerna var deliberativa under hela medborgardiskussionen. Resultaten ger ett visst stöd för användandet av konsensusbyggande metoder i deliberativa mini-demos (Grönlund et al. 2010; Setälä et al. 2010).

I Dublin ordnades år 2003 ett experiment som kombinerade element från medborgarjuror med deliberativa opinionsundersökningar. Man hade fyra smågrupper som diskuterade och som i plenum tog del av information och vittnesutfrågningar. Alla grupper fick samma behandling. Temat för deliberationen var sopförbränning som vid tidpunkten var ett mycket omdebatterat ämne pga. ett impopulärt regeringsförslag som dessutom tillkommit utan att allmänheten haft något att säga till om. Genom slumpmässigt urval valdes slutligen 55 medborgare att delta. Unga, lågutbildade och kvinnor var underrepresenterade medan de som deltog var mer benägna att delta i politiskt beslutsfattande och mer benägna att rösta (French & Laver 2009). Deliberationen varade en dag och karakteriserades av tre speciella omständigheter. Som huvudmoderator för deliberationen använde man en känd journalist för att ge händelsen en neutral och offentlig profil. Man använde sig av professionella utfrågare av vittnena vilket fick positiv respons av deltagarna. Slutligen blev det en "ensidig talareffekt" eftersom myndighetsrepresentanter vägrade att delta för att försvara förslaget eftersom de ansåg att de inte skulle kunna vinna en dylik debatt (French & Laver 2009). Deltagarnas åsikter förändrades i huvudsak på grund av deliberationen. Det fanns inga markanta förändringar i åsikterna vid dagens början jämfört med dem vid rekryteringstillfället vilket tyder på att beslutet att delta inte påverkade åsikterna (French & Laver 2009).

Experimentet *Virtual Agora* ordnades i USA år 2004. 568 slumpmässigt utvalda medborgare deltog i en endags deliberation. Under tre veckors tid ordnades deliberationer med upp till 60 deltagare per dag. Man ville ha ett urval som speglade deltagande i verkligheten och använde därför inga demografiska variabler för att få ett representativt urval. Som vid andra typer av deliberativa mini-demos var yngre personer och lågutbildade underrepresenterade. Det intressanta med detta experiment är att det fanns en grupp som endast fick information (ingen diskussion överhuvudtaget) och att resultaten för dessa jämfördes med de grupper som även diskuterade. Det visade sig att lärande i huvudsak uppstod genom att läsa material, inte tack vare diskussion. De som lärde sig mest var också de vars åsikt förändrades mest. Det väcker frågan om hur man kan motivera deltagarna att verkligen läsa materialet. De deltagare som endast tog del av informationsmaterialet och sedan reflekterade på

egen hand uppgav att de kände sig besvikna och uttråkade. Diskussionen kan därför sägas ha en motiverande effekt på deltagande (Muhlberger & Weber 2006).

Hur skiljer sig genomförandet av olika modeller av deliberativa mini-demos från varandra? I tabell 1 har likheter och skillnader mellan de fyra olika modellerna sammanställts.

Tabell 1. Likheter och skillnader mellan fyra modeller

	Medborgarjuryer	Deliberativa opinionsundersökningar	Deliberativa experiment	Medborgarsamlingar
Demokratisk grund	Information och deliberation = grunden för ett genomtänkt beslut	Vad skulle medborgarna ha för åsikter om de hade möjlighet att överväga och reflektera?	Hur fungerar teorins normativa antaganden i praktiken?	Kan medborgare fatta ett övervägt beslut i en konstitutionell fråga?
Design	Gruppdiskussioner + Facilitator	Gruppdiskussioner + Facilitator + Plenum	Gruppdiskussioner + Facilitator + Plenum	Gruppdiskussioner + Plenum
Deltagarantal	12–42	70–500	55–600	160/ 103
Varaktighet	4 dagar–flera månader	Ett veckoslut	En dag	8–11 månader
Informationens utformning	Ingen information på förhand, informationen viktig under deliberationen	Skriftlig förhandsinformation	Skriftlig förhandsinformation	Lång informationsfas, webbforum
Expertpanel	Vittnena har en central roll	Expertpanelen har en central roll	Både expertpanel och förespråkare för olika intressen används	Experter viktiga i processen
Beslutsfattande	Gemensamt ställningstagande	Mätning av åsikter via enkät	Gemensamt ställningstagande/ individuell omröstning	Gemensamt ställningstagande
Krav på konsensus	Ja	Nej	Ja/nej	Ja
Koppling till beslutsfattare	Ofta avtal med myndigheter att de skall bemöta rapporten	Ordnas ofta i samband med val eller andra händelser. Stor medieuppmärksamhet men ingen direkt koppling	Nej, vetenskapligt experiment som ordnats i vetenskapligt syfte	Ja, myndigheterna inrättade medborgarsamlingen
Inverkan	Varierad inverkan	Varierad inverkan	Ingen inverkan	Direkt inverkan
Speciella särdrag	- Lågt deltagarantal men längre tid för deliberation - Fokus på att undersöka sakfrågan grundligt och korsförhöra "vittnen" - Ofta krav på konsensus - Genomförandet varierar mellan olika medborgarjuryer	- Slutresultatet är en mätning av åsikterna - Vill visa vad allmänheten skulle tycka om de var mer informerade - Samtliga deliberativa opinionsundersökningar följer samma mönster	- Analyserar olika faktorerers inverkan	- Befogenhet att fatta beslut i en konstitutionell fråga - Deliberationen varade ett år och ledde till en folkomröstning

Deltagarantalet kan inte på något entydigt sätt kopplas till varaktigheten, även om få deltagare öppnar möjligheten för en längre deliberation. En medborgarjury verkar ha en tydligare koppling till den förda politiken än vad deliberativa opinionsundersökningar och experimenten har. Medborgarsamlingarna är exceptionella eftersom de var tillsatta av myndigheter. En medborgarjury där deltagarna ombes fatta ett gemensamt beslut har oftare en koppling till beslutsfattandet än vad deliberativa opinionsundersökningar

och experiment har. Å andra sidan får deliberativa opinionsundersökningar ofta stor medieuppmärksamhet i TV och radio.

Deliberativa mini-demos är kvasiexperiment där experimentgruppen utsätts för en särskild behandling som kontrollgruppen inte utsätts för. Ett problem är att deltagarna utsätts för så många komponenter på en gång: läser informationsmaterial, träffar experter, diskuterar med nya människor, får särskild uppmärksamhet, fyller i enkäter osv. Vad som i slutändan påverkar vad är svårt att säga. Vissa deliberativa mini-demos har designats så att vissa element kunnat särskiljas, men i de allra flesta fall utsätts deltagarna för allt samtidigt. Ett effektivt sätt att undersöka olika faktorerers inverkan vore att slumpmässigt dela in det ursprungliga urvalet i mindre grupper som blir ”manipulerade” endast ifråga om ett element. En grupp får informationsmaterial, en annan får diskutera med experter och en tredje diskuterar. Slutligen borde det finnas en kontrollgrupp som inte utsätts för någon behandling med vilken resultaten kan jämföras (Teorell 2008, 73). Eftersom ett kvasiexperiment är mindre kontrollerat än ett experiment så är det svårare att identifiera kausala orsakssamband.

Även om den empiriska kunskapen om deliberativ demokrati har ökat samtidigt som forskningen fått alltmer empirisk fokus så är ett problem svårigheten att få överblick över den empiriska forskningen. Avsaknad av övergripande studier försvårar utvecklandet av empiriska teorier om deliberativ demokrati, vilket försvåras ytterligare av att de empiriska studierna har olika teoretiska och metodologiska utgångspunkter. Detta gör även jämförelser av studier svåra liksom möjligheten att integrera resultat från fler studier i sammanhållna teoribildningar. Ett sätt att skapa en översiktlig förståelse om hur den empiriska forskningen om deliberativ demokrati ser ut är att granska publicerade studier om hur deliberativa mini-demos har genomförts. Det finns väldigt få systematiska övergripande studier när det gäller den empiriska forskningen om deliberativa mini-demos. Samtidigt vore dylika studier viktiga och kunde även bidra till att identifiera luckor och obesvarade frågeställningar inom forskningsområdet.

Delli Carpini et al. (2004) övergripande studie om deliberationens effekter i olika deliberativa forum är en av få dylika studier inom området. Deras studie visar att deliberation kan ge upphov till vissa av de individuella och kollektiva fördelar som teorin hoppas på men deliberation kan även vara ett ineffektivt sätt att engagera medborgarna. Enligt deras studie är deliberationens inverkan starkt beroende av kontexten. Deliberationens effekter varierar beroende på syftet med deliberationen,

vilken (politisk) sakfråga som avhandlas, vem som deltar, kopplingen till beslutsfattare och beslutsprocesser, vilka diskussionsregler som gäller, vilken information som deltagarna får ta del av, deltagarnas tidigare övertygelser och deliberationens verkliga resultat.

En annan övergripande studie är den metastudie som återfinns i författarens licentiatavhandling från år 2011. I licentiatavhandlingen görs en metastudie⁴ där de fyra diskuterade modellerna (medborgarjuryer, deliberativa opinionsundersökningar, medborgarsamlingarna (i Kanada) och deliberativa vetenskapliga experiment) granskas. Metastudien tyder på att oberoende av hur deliberation är upplagd, dvs. oberoende av vilken modell av deliberativa mini-demos som används, har deliberation likartade effekter – åsikterna förändras och kunskapen ökar. Detta stöder teoretiska antaganden om att åsikterna förändras i en deliberation då deltagarna får möjlighet att grundligt utforska sina åsikter tillsammans med andra. Medborgarsamlingarna i Kanada har en myndighet som arrangör men i många andra deliberativa mini-demos är arrangören en neutral aktör. Resultaten i Lindells licentiatavhandling visar tydligt att om man strävar efter att resultatet från deliberationen skall ha en inverkan på politiken skall man ha en myndighet som medarrangör. Det bästa sättet för att resultatet skall ha en inverkan på det politiska beslutsfattandet är att ha med en myndighet vid planeringen och genomförandet av deliberationen. Det finns självklart risker med detta eftersom en myndighet kan göra processen partisk.

3.2 Enklavdeliberation

Termen enklavdeliberation, dvs. deliberation inom enklaver, är inte etablerad i svenskan. Det är en direkt översättning från engelskans *enclaved deliberation*. Jag väljer dock att använda ordet enklavdeliberation, eftersom det inte finns något motsvarande begrepp som är lika beskrivande. Enligt Svenska Akademiens ordlista betyder ordet enklav ”område omslutet av annan stats territorium”. Inom deliberativ demokrati har

⁴ Metastudien kan likställas vid en systematisk litteraturgenomgång som är en systematisk, tydlig, omfattande och reproducerbar metod för att identifiera, utvärdera och sammanställa forskningen inom ett område (Fink 2005). Syftet med en systematisk litteraturgenomgång är att identifiera, utvärdera och sammanställa resultat för att ge en mer pålitlig och detaljerad bedömning av ett forskningsområde än om endast en studie analyseras. En systematisk litteraturgenomgång kan även visa på luckor i forskningen och föreslå vad forskningen kunde fokusera på i framtiden. Det finns alltid ett mått av subjektiv tolkning men en väl genomförd systematisk litteraturgenomgång är så transparent och tydlig att andra forskare kan replikera processen (Okoli & Schabram 2010). För mera information om metastudiens utformning och genomförande se Lindell 2012.

begreppet enklavdeliberation använts för att beskriva en diskussion där likasinnade ingår, t.ex. personer med lika åsikter, kvinnor, invandrare osv. Mansbridge (1994, 63) var troligen den som först introducerade begreppet då hon diskuterade att demokratin kunde må bra av att utsätta grupper i samhället delibererade i egna enklaver där de fritt kunde utforska sina idéer i en trygg och uppmuntrande miljö. Definitionsmässigt utgör enklavdeliberation inte deliberation i regelrätt mening eftersom olika åsikter inte möts (se Thompson 2008, 502), men begreppets användning är trots det utbrett.

Enklavdeliberation är främst ett empiriskt fenomen och anses generellt sett inte vara deliberation i egentlig mening, eftersom endast personer med likasinnade åsikter möts i diskussionen. En stor del av de diskussioner som förekommer i civilsamhället sker just i enklaver, då människor tenderar att dras till personer med liknande åsikter och undviker att diskutera politik med personer som är av annan åsikt. Människor väljer i stor utsträckning vänner och föreningar som har liknande politiska åsikter som de själva. Demografisk forskning visar att människor i allt högre grad också väljer bostadsort på basis av faktorer som leder till ökad segregation. Då livsstil korrelerar med politiska åsikter blir grannskapen homogena, och människor tenderar att välja sin omgivning utgående från att där bor "andra som jag" när det gäller livsstil och värderingar. Diskussioner över åsiktsgränser blir därför alltmer sällan förekommande (Mutz 2006). En bidragande orsak till uppkomsten av extremistorganisationer och terrorismnätverk är att likasinnade dras till varandra och sedan avskärmar de sig från resten av samhället. Information och åsikter utanför gruppen börjar ses som felaktiga och diskussionen inom gruppen kan fortgå utan störning utifrån (Sunstein 2009, 4–5). Det finns ett tydligt behov av att bättre förstå vad som händer när likasinnade diskuterar med varandra.

Forskningen om enklavdeliberation är begränsad. Mycket av den forskning som finns härstammar från socialpsykologiska experiment där diskussioner mellan likasinnade analyseras. Dessa experiment skiljer sig dock från deliberativa experiment eftersom deliberativa samtalsnormer inte har tillämpats i socialpsykologiska experiment. Det experiment som analyseras i denna avhandling är det första i sitt slag som tillämpar deliberativa samtalsnormer på enklavdeliberation. Upplägget för diskussionerna är detsamma för alla grupper, oberoende av gruppammansättning, och följer designen för deliberativa mini-demos. Detta gör det möjligt att testa huruvida deliberativa samtalsnormer förhindrar den i tidigare forskning funna polariseringen av gruppens åsikter i likasinnade grupper. Tack vare den experimentella designen kan jag med

andra ord jämföra en typisk mini-demos design där olika åsikter möts med en enklavdesign där likasinnade diskuterar, för att utröna om det finns skillnader i hur åsikterna förändras. Samtliga diskussionsgrupper fick balanserad information, en facilitator ledde diskussionen och det fanns samtalsregler som uppmuntrade deltagarna att lyssna på varandra, respektera varandras argument och åsikter, samt att presentera och motivera sina egna åsikter.

3.2.1 Gruppolarisering

Gruppolarisering torde vara den mest analyserade effekten av enklavdeliberation. Enligt Sunstein (2009, 2–3) finns det en uppenbar risk för att medborgarna när de diskuterar i grupp, blir mer övertygade i sin åsikt och därmed får en mer extrem åsikt än de hade innan deliberation. Detta är speciellt troligt att ske när medborgarna diskuterar i likasinnade grupper, eftersom de då stöder varandras initiala åsikter. Samtidigt kan feluppfattningar förstärkas, eftersom ensidiga och felaktiga epistemiska uppfattningar bekräftas. Detta benämns gruppolarisering och definieras av Sunstein (2002, 176) så här: "[...] members of a deliberating group predictably move toward a more extreme point in the direction indicated by the members' predeliberation tendencies". Med andra ord, när endast likasinnade deltar i en diskussion utan att utsättas för avvikande åsikter är det troligt att de blir mer extrema i sina åsikter. Notera att extrem i detta fall definieras internt inom gruppen och i förhållande till gruppens initiala medelåsikt, och inte i förhållande till andra grupper. Begreppet gruppolarisering är aningen vilsledande eftersom det inte behöver betyda att gruppmedlemmarna förflyttar sig utåt mot båda polerna samtidigt och att variansen i gruppen ökar (även om detta kan vara resultatet). Gruppolarisering innebär endast att medlemmarna inom gruppen, och gruppen som helhet, intar en mer extrem position – i den riktning som den initiala åsikten ligger. Resultatet av gruppolarisering är både att variansen mellan gruppmedlemmarna minskar, då individuella skillnaderna minskar, och att gruppen enas om en mer extrem åsikt (Sunstein 2002, 178). Gruppolarisering är unilateralt då gruppens åsikt förflyttar sig mot endera polen. Eftersom grupper kan polariseras i olika riktning kan samhällsklimatet överlag bli mera polariserat då åsikterna blir mer extrema i båda riktningarna. Detta gör det svårare att komma överens i politiska sakfrågor och att fatta demokratiska beslut.

Sunstein erkänner det faktum att både grupper och individer kan polariseras. En grupp som skall fatta beslut i en sakfråga förändras i den riktning som var rådande

innan deliberation. Detsamma sker på individnivå, då individens åsikt blir mer extrem i den initiala åsiktens riktning. I litteraturen särskiljs sällan mellan dessa två nivåer, även om en del forskare har använt begreppet *choice shift* för att beskriva gruppförändring och *group polarization* för att beskriva hur individer förändras (Sunstein 2002, 176). Det råder en viss begreppsförvirring i litteraturen angående användningen av polarisering på individnivå. Sunstein gör ett försök att skilja mellan grupp och individnivån genom att benämna mera extrema åsikter på individnivå för ”extremisering” och mera extrema åsikter på gruppnivå för ”gruppolarisering”. I denna avhandling används begreppet gruppolarisering för att beskriva gruppförändring medan begreppet polarisering innebär att en individ får en mer extrem åsikt efter deliberation. Extremisering hade även kunnat användas på individnivå men det implicerar att åsikten de facto har blivit extrem, vilket inte behöver vara fallet (även om det kan vara så). Polarisering på individnivå behöver inte vara unilateral, den kan även ske utåt mot båda polerna samtidigt. Individer med olika initiala åsikter kan båda förstärka sina ursprungliga åsikter och polariseras därmed i olika riktning. Detta gör att skillnaden mellan olika åsikter ökar, vilket gör det svårare att nå konsensus och komma överens.

Enligt Sunstein är det alltså möjligt att förutspå i vilken riktning gruppen åsikter förändras genom att se på medelvärdet på gruppens åsikt innan deliberation. Om åsikterna t.ex. mäts på en 8-gradig skala och gruppens medelvärde initialt ligger över värdet 4, kommer gruppens åsikt efter deliberation att vara högre än 4 på skalan. Det samma gäller motsatsen. Om medelvärdet är lägre än 4 på en 8-gradig skala, kommer gruppens åsikt efter deliberation att vara lägre. Deliberation leder ofta till mer extrema åsikter och denna risk är större i likasinnade grupper (Sunstein 2009, 15–17). Också Myers och Lamm (1975) konstaterar att det finns ett starkt samband mellan medelvärdet på den initiala åsikten före och medelvärdet på åsikten efter deliberation. Gruppdiskussioner tenderar att förstärka den initialt dominerande åsikten.

Sunstein (2009) hävdar att polariseringen kommer att vara starkare om individerna ser sig själva som en del av samma sociala grupp, dvs. om de har en känsla av en gemensam identitet. På engelska används *in-group identity* för att beskriva en samhörighet mellan medlemmarna i en grupp, medan *out-group* används för att beskriva de grupper och individer som inte inkluderats och inte finns representerade i diskussionsgruppen. Likheter mellan gruppmedlemmarna tenderar att öka polariseringen liksom införandet av en rivaliserande grupp utanför gruppen. Gruppolarisering är inte

konstant utan kan öka eller minska beroende på olika omständigheter. Det är egentligen inte så förvånande att likheter stärker den gemensamma sociala identiteten, vilket kan leda till att åsikterna polariseras starkare. Om gruppen har träffats under en längre tid och kontakterna mellan gruppmedlemmarna har utvecklats och fördjupats tenderar polariseringen också att bli starkare. Ad hoc-grupper löper inte samma risk att polariseras. Om enskilda medlemmar uppfattar andra i gruppen som vänliga, sympatiska och lika dem själva kommer sannolikheten för polarisering att öka. En stark känsla av gruppsamhörighet leder till en starkare gruppolarisering (Sunstein 2009, 42).

I litteraturen kan två huvudsakliga förklaringar till varför åsikter polariseras i likasinnade grupper urskiljas: informationens inverkan och normativ påverkan (Brauer et al. 1995; El-Shinnawy & Vinze 1998; Isenberg 1986; Kaplan & Miller 1987; Karpowitz et al. 2009; Lamm et al. 1973; Myers 1982; Myers & Lamm 1975; Schkade et al. 2007; Sunstein 2002; Vinokur & Burnstein 1978).

Den första förklaringen hävdar att gruppolarisering beror på informationens inverkan, dvs. på att informationen är snedvriden i majoritetens riktning. Det framkommer flera argument och mer information som stöder majoritetens åsikt, eftersom fler personer för fram dessa argument och denna information. Medborgarna hör endast argument som stöder den rådande åsikten och informationen som framkommer är partisk. Den initialt rådande åsikten stöds av fler argument i diskussionen vilket leder till en polarisering av den initiala åsikten i gruppen (Vinokur & Burnstein 1978, 873). Medborgarna tenderar att se information som inte stöder den egna åsikten som mindre övertygande, medan information som är i linje med den egna åsikten används för att förstärka den redan rådande uppfattningen (Mercier & Landemore 2012, 251; Wojcieszak 2011). För att information skall ha inflytande förutsätts att det finns ett behov av att minska osäkerheten och att man ser den information som andra tillhandahåller som riktig (Hewstone et al. 2012, 246). Gruppolarisering förekommer då informationen är partisk utan att gruppmedlemmarna vet om eller märker det. De agerar som om informationen i gruppen vore objektiv och representativ för olika uppfattningar. Personer med extrema åsikter har ofta en begränsad epistemologi i den meningen att de vet väldigt lite, och det de vet stöder deras åsikt. Gruppolarisering beror därför till stor del på att den information som framkommer i diskussionen stöder den egna initiala åsikten (Sunstein 2009, 121–122).

En annan förklaring betonar att det i likasinnade grupper finns en normativ påverkan, dvs. en anpassning till den sociala normen. Individer vill bli socialt accepterade och jämför sig med de andra i gruppen. I en diskussion söker individen stöd för sin åsikt, och stöd förstärker den egna initiala åsikten. Extrema åsikter som är i linje med majoritetsåsikten tenderar att vara uppskattade i gruppen och en individ kan därför vilja presentera en mer extrem åsikt för att få social acceptans. Individen strävar efter att bli accepterad i gruppen, jämför sig med andra, vill framstå i positiv dager, vill ha andras godkännande och vill undvika oenighet, vilket gör att åsikten tenderar att förflyttas i majoritetens riktning. Åsikten förändras beroende på vad de andra gruppmedlemmarna tycker (Brauer et al. 1995; Lamm et al. 1973; Myers & Lamm 1975). Normativt inflytande förutsätter att det finns ett behov av social acceptans och harmoni med andra. När individerna anpassar sig till de förväntningar andra har på dem och de undviker att uppträda på ett sätt som väcker andras ogillande handlar det om normativt inflytande (Hewstone et al. 2012, 246).

Individens åsikt kan ibland styras av hur han eller hon vill framstå och förändrar därför sin åsikt när det framgår vad de andra gruppmedlemmarna har för åsikt. Om medborgarnas initiala åsikter bekräftas blir de mer självsäkra, mer övertygade om att de har rätt och de kommer att stärkas i sina åsikter och en polarisering äger rum. Sociala nätverk kan ge upphov till gruppolarisering, eftersom de bidrar till att bekräfta och på så sätt förstärka medborgarnas initiala åsikter (Sunstein 2009, 23–26). I situationer där det finns en klar majoritetsåsikt i gruppen anger båda förklaringarna att gruppens åsikt polariseras. Om däremot medlemmarna i gruppen är jämnt fördelade mellan två åsiktsläger kan vi enligt den normativa förklaringen förvänta oss att klyftan mellan grupperna ökar, medan den informationsbaserade förklaringen anger att klyftan minskar (Vinokur & Burnstein 1978). Socialt inflytande som baserar sig på normativt inflytande är mer temporärt än socialt inflytande som utgår från informationens inverkan (Hewstone et al. 2012, 246). Enligt Sunstein (2009) är medborgare med starka åsikter och medborgare som är säkra på sig själva mera benägna att få en mer extrem åsikt efter deliberation. Som en del av en grupp börjar individen tycka och tänka saker som hon eller han inte skulle ha gjort på egen hand och gruppens åsikt förflyttas ytterligare i samma riktning som den var innan deliberation. Individer har olika trösklar för när deras åsikter förändras. Individer som initialt har starka åsikter behöver mycket information eller socialt tryck för att deras åsikter skall förändras.

Polarisering behöver inte vara dåligt *per se*, allting beror på varför gruppolarisering sker. Ibland kan en mer extrem inställning vara bättre, och gruppolarisering

har gett bränsle till många samhällsförändringar bl.a. främjades engagemanget i antislaverirörelsen delvis genom att grupperns åsikter polariserades mot slaveri. När medborgare som ett resultat av gruppolarisering kan finna lösningar på samhällsproblem och blir engagerade att delta, kan gruppolarisering även medföra goda ting. Samhället kan gynnas av enklavdeliberation, eftersom det kan skapa engagemang och ge marginaliserade grupper självförtroende att argumentera för sina åsikter (Sunstein 2009, 149–150, se även Mutz 2006).

Sunstein (2009) medger att gruppolarisering kan minimeras och t.o.m. undvikas genom gruppdiskussionernas struktur och genom att deltagarna får ta del av argument som de från början inte understödde. Sunstein konstaterar att facilitatorer, slumpmässigt urval och frånvaro av omröstning kan minska gruppolarisering och öka deliberationens kvalitet (se även Chambers 2003, 319–320). Thompson (2008, 503) konstaterar att byte av fokus från individ till grupp har visat sig ha positiva effekter. Även om det kan påstås att åsikterna efter deliberation är mer kunskapsbaserade och därigenom mer rationella, finns det inget som skulle bevisa att deltagarnas åsikter förändras på samma sätt, dvs. i samma riktning. Goodin (2000) är inne på samma linje då han hävdar att åsiktsförändring är beroende av hur gruppen är sammansatt.

Anta att en grupp där medlemmarna är relativt jämnt fördelade mellan förespråkare för kärnkraft och motståndare till kärnkraft skall deliberera om kärnkraft. Gruppen får neutral och opartisk information med argument för och emot kärnkraft. Många tror att detta kommer att leda till att åsikterna modereras då de får kunskap om nya infallsvinklar och får höra nya argument. Enligt Sunstein är detta inte vad som sker. Information leder till att båda åsiktslägren stärks i sin initiala åsikt och blir mer extrema. I vissa frågor uppvisar medborgarna ”partisk assimilation”. De tar endast sådan information som stöder deras initiala åsikt i beaktande. De bearbetar informationen på ett sätt som passar deras övertygelser. Om medborgarna däremot har en moderat åsikt och inte är övertygade om att någondera åsikten är den rätta kommer de att bli mer moderata och förflytta sig mot mitten. Medborgare påverkas av andra individer som de identifierar sig med (Sunstein 2009, 52).

Även Mendelberg (2006) hävdar att deltagarna i en deliberation påverkas av varandra och att gruppammansättningen påverkar utfallet minst lika mycket som individuella variabler. Detta kan innebära att individer i minoritetsposition har en nackdel, eftersom de knappast kommer att få stöd för sina argument, och de kan även medvetet eller omedvetet påverkas att förändra sina åsikter i enlighet med majoritetens åsikt.

När beslutet som fattas inte medför någon fördel eller nackdel för den som deltar, dvs. det inte finns någon direkt personlig konsekvens i någon form, kan individen komma att påverkas mera av gruppen. Det motsatta gäller om ämnet som diskuteras är aktuellt och omdebatterat. I sådana fall kan deltagarna redan ha tänkt igenom sin åsikt, de har hört många argument och påverkas inte så mycket av grupp sammansättningen och andras åsikter (Farrar et al. 2009, 636).

Sunstein (2009) verkar förhålla sig skeptisk till att deliberation faktiskt fungerar i praktiken. Han anser att diskussioner leder till att gruppens åsikt blir mer extrem p.g.a. socialt inflytande som får medlemmarna att vilja presentera sig själva som försvarare av den mest förekommande åsikten i gruppen. Trots målet att skapa grupper där "åsiktslägren" är lika stora behöver inte åsikterna hos medlemmarna i en grupp vara jämnt fördelade, och argumenten kan vara snedfördelade i en viss riktning. En ojämn fördelning av åsikter kan göra att en åsikt blir ledande och det skapar obalans i uppsättningen argument. En grupp kan även kräva att de individer som har avvikande åsikt skall forma sig efter gruppen. Ju mer likasinnade och lika varandra gruppmedlemmarna är från början, ju starkare kommer gruppolariseringseffekten att bli (Chambers 2003, 319; Sunstein 2009).

Under felaktiga förhållanden kan även en grupp med välmenande och kunniga experter, policyrådgivare och ledare diskutera sig fram till bristfälliga och felaktiga beslut. Detta kallas grupptänkande och kan uppstå även i medborgardeliberation. En grupp måste ha vissa specifika egenskaper för att grupptänkande skall inträffa. Gruppen måste ha en stark sammanhållning, ha strukturella fel (vara homogen, isolerad, sakna objektivt ledarskap och procedurer) och befinna sig i en provokativ kontext. Ju mer enväldigt och diktatoriskt ledarskapet är, ju mindre deliberativa är gruppens diskussioner. Grupptänkande ligger bakom flera stora politiska fiaskon såsom USA:s invasion av Grisbukten på Kuba och misslyckandet att förutse attacken på Pearl Harbour under andra världskriget. För att undvika detta grupptänkande behövs en kritisk utvärdering av idéer – genom att någon medlem intar rollen som "djävulens advokat" (för att väga för och emot), man bjuder in utomstående experter (ökar informationen), bildar undergrupper som kan komma med förslag (fler förslag att överväga), möts utan ledaren (mer balanserat deltagande) osv. Hemliga möten kan ha en positiv inverkan på deliberation, men man bör akta sig för att isolera en grupp för mycket med tanke på risken för grupptänkande. Det bör finnas en balans mellan behovet av allmän insyn och öppenhet, och slutna deliberation (Gastil 2008, 140–142).

Empiriska studier

De första studierna som undersökte majoritets- och minoritetsinflytande i grupper gjordes inom socialpsykologin (Asch 1951; Moscovici 1980; Moscovici & Zavalloni 1969). Bland andra Asch (1951) konstaterar att individen tenderar att foga sig efter majoriteten – även då majoriteten har fel. Gruppolarisering har undersökts i socialpsykologiska studier allt sedan 1970-talet och diskuterades först av Moscovici och Zavalloni (1969), medan Myers och Bishop (1970) var de första som konstaterade att åsikter polariseras då likasinnade diskuterar.

Socialpsykologiska studier (se t.ex. Brauer et al. 1995; Lamm & Sauer 1974; Myers & Bishop 1970) skiljer sig ganska markant från deliberativa försök som gjorts (se t.ex. Andersen & Hansen 2007; Farrar et al. 2009; Luskin et al. 2002), även om båda forskningsområdena undersöker gruppdynamiska processer och vad som sker när individer diskuterar tillsammans. I deliberativa diskussioner finns oftast samtalsnormer som betonar att diskussionsdeltagarna skall visa hänsyn mot varandra, respektera varandras åsikter, låta alla komma till tals och bidra till en öppen diskussion med en angenäm och avslappnad atmosfär där det är lätt att uttrycka sina åsikter. Oftast finns en facilitator i gruppen för att säkerställa att alla har samma möjlighet att göra sin röst hörd i diskussionen. Gruppolarisering har inte konstaterats i lika stor utsträckning i deliberativa diskussioner, vilket anses bero på dessa samtalsnormer och facilitatorns närvaro i diskussionsgrupperna. När argumenten i diskussionen är balanserade så att det presenteras argument både för och emot, är också risken för gruppolarisering mindre. Flera studier har visat att åsikterna blir mer moderata i en grupp där olika synvinklar finns representerade (se t.ex. Goodin & Niemeyer 2003; Luskin et al. 2002; Myers & Bach 1974; Vinokur & Burnstein 1978).

Studier inom socialpsykologi har visat att ett olämpligt socialt tryck kan förhindra demokratiska förhållningssätt och beteenden. Med andra ord kan människan förmås att handla mot sin vilja om det sociala trycket är tillräckligt starkt. Forskning tyder på att även slumpmässigt sammansatta grupper tenderar att fungera mer enkelriktat och polariserat, dvs. mer extremt än vad individerna gör enskilt. Enligt Mercier och Landemore (2012, 253) kommer individen inte att överväga sin åsikt om alla i gruppen har samma initiala åsikt. Även om individen på egen hand skulle kunna överväga argument för och emot den egna åsikten händer detta inte i diskussion med likasinnade. I en diskussion med liksinnade presenteras endast argument som stöder gruppens initiala åsikt, vilket gör att ingen egentlig argumentation äger rum.

De använder begreppet *confirmation bias*, snedvriden bekräftelse, för att beskriva hur åsikter polariseras när inget egentligt övervägande av argument sker. Det saknas dock fortfarande systematisk forskning om gruppolarisering i enklavdeliberation. Sunstein och många andra forskningsresultat baserar sig till största delen på analyser av vanliga diskussioner, vilket gör att det behövs mera forskning om vad som sker när likasinnade deltar i diskussioner med deliberativa samtalsnormer.

3.2.2 Fördelar och nackdelar med deliberation i enklaver

Jag har hittills diskuterat problem och farhågor med enklavdeliberation men det finns även forskare som ser fördelar med enklavdeliberation. Karpowitz et al. (2009) konstaterar att demokratisk jämlikhet bäst uppnås om marginaliserade grupper först delibererar i sina egna enklaver innan de övergår till den publika sfären. Deliberation i enklaver kan för dessa grupper få samma fördelar som deliberation i mer heterogena grupper och införandet av dylika enklaver kan öka kvaliteten på demokratin. De identifierar tre olika typer av enklaver: ad hoc-grupper som har liknande åsikter i en fråga, individer som har samma position i samhället och slutligen individer som har en gemensam identitet, t.ex. nationalitet. Även om risken för gruppolarisering är en utmaning och åsikter och infallsvinklar exkluderas, ser de fler fördelar än nackdelar med enklavdeliberation. Gruppolarisering behöver inte alltid vara negativt – det kan även skapa ett engagemang och en samhörighet som kan leda till en positiv samhällsförändring.

Även Sunstein ser vissa fördelar med enklavdeliberation. I heterogena grupper kan deltagare med lägre status, t.ex. lägre utbildning eller minoriteter, ha svårt att göra sin röst hörd och få stöd för sina argument. Enklavdeliberation kan vara en möjlighet för dem att utveckla sina åsikter och argument i en trygg miljö. Sunstein betonar att institutionerna bör designas så att det inte är gruppodynamik utan det bästa argumentet som gör att åsikterna förändras och att gruppolarisering är ett resultat av lärande och inte beror på gruppodynamik (Sunstein 2002, 188–190). En risk med deliberation i enklaver är att gruppolarisering kan leda till att gruppmedlemmarna förändrar sina åsikter utan att ta hänsyn till huruvida åsikterna stöds av bra argument och skäl. I extrema fall kan enklavdeliberation leda till våld och oroligheter. Enligt Sunstein bör enklavdeliberation aldrig ske isolerat utan alltid som en del av en större helhet där kontakt med andra enklaver och åsikter ingår (Sunstein 2009, 154).

Krav på konsensus i deliberation kan göra att minoritetsåsikter exkluderas. För medborgare i minoritetsposition kan det kännas lättare att överväga sina åsikter bland likasinnade, än i en grupp där man tvingas försvara en minoritetsåsiikt. Enklaver kan främja jämlikhet genom att ge marginaliserade grupper möjlighet att tillsammans diskutera sina gemensamma intressen. Enklavdeliberation kan främja inklusion av medborgare genom att de som sällan deltar kan komma att delta och deras åsikter och synvinklar (som annars kan komma att ignoreras) kan lyftas fram (Karpowitz et al. 2009). I en deliberation där argumenten förväntas bli bedömda utifrån deras förtjänster skall vem som presenterar argumenten inte ha någon betydelse. I praktiken kan minoriteter dock ha mindre möjligheter att påverka än majoriteten. En minoritet som argumenterar mot en majoritet kan dock få majoriteten att tänka i nya banor och se nya alternativ från olika perspektiv, något som sällan händer vice versa. Det verkar även vara så att en minoritet har inflytande endast om dess medlemmar är överens med varandra och om dess argument baserar sig på objektiva fakta (Mendelberg 2002, 162–163, Moscovici 1985). En minoritets inflytande kan även vara indirekt och påverka åsikter i anslutning till en politisk sakfråga, även om åsikterna i sakfrågan inte direkt påverkas (Mendelberg 2002, 162).

Även om Thompson (2008, 502) hävdar att enklavdeliberation inte kan definieras som deliberation anser han att diskussion bland likasinnade kan ha vissa fördelar. Dylka diskussioner kan hjälpa medborgarna att utforska sina åsikter och inse att de är mer överens eller mer oense än de tidigare trodde. Diskussioner bland likasinnade kan också bidra till att mobilisera stöd för en viss politisk sakfråga och öka det politiska deltagandet. Mutz (2006) är inne på samma linje när hon konstaterar att diskussion med personer som har en annan åsikt kan ha en negativ inverkan på deltagandet. Personer som är med i heterogena sociala nätverk drar sig tillbaka från politisk aktivitet i huvudsak p.g.a. att de inte vill riskera sina sociala relationer. Konfliktradda personer reagerar mera negativt på att utsättas för avvikande politiska åsikter, genom att begränsa sitt politiska deltagande. Diskussion med personer av annan åsikt skapar också större osäkerhet om politiska valmöjligheter och gör det svårare att fatta beslut. Enligt Mutz (2006) främjar diskussion med likasinnade engagemang och entusiasm, eftersom det skapas en vi-anda som är viktig för att man skall engagera sig i samhällsliga frågor. Hon ser även risken med att homogena nätverk kan fungera som en källa för intolerans och extremism. I samhället idag finns tillräckligt med umgänge bland likasinnade och därför behöver detta inte desto mera uppmuntras.

Mansbridge (1994, 63–64) ser enklavdeliberation som ”trygga” platser där deltagarna kan utforska sina åsikter, men nämner också två nackdelar med enklavdeliberation. I en diskussion med likasinnade exkluderas åsikter och deltagarna uppmuntras inte att lyssna till olika åsikter. Deltagarna i enklavdeliberation lär sig inte att formulera sina åsikter så att även utomstående kan ta dem i beaktande. Ett annat problem är att en diskussion i enklaver är skyddad också från konstruktiv kritik. Liksom de flesta andra forskare anser Mansbridge att deliberation i enklaver bör kopplas till ett större sammanhang där fördelarna från både enklavdeliberation och deliberation kan utnyttjas.

Under de senaste åren har forskningen delvis fokuserat på hur deliberation fungerar i en situation där förhållandena inte är så gynnsamma, dvs. i samhällen där det råder stora motsättningar. Man talar om *deliberating across divides*, som handlar om deliberation mellan enklaver och över klyftor, t.ex. över språk- och etnicitetsgränser, över stora åsiktsklyftor och över nationsgränser. Två studier som fokuserat på detta är värda att nämnas. Fishkin et al. (2009) har genomfört en deliberativ opinionsundersökning på Nordirland, där protestanter och katoliker diskuterade det lokala utbildningssystemet. Deras undersökning visar att deltagarna fick en mycket mer positiv bild av den andra gruppen, de lärde sig mera om ämnet och båda gruppernas åsikter förändrades åt samma håll. Caluwaerts (2010) analyserar ett deliberativt experiment i Belgien där deliberationen skedde över språkgränserna. Han konstaterar att diskussionen var mer deliberativ, dvs. mer lik Habermas ideala samtalsituation i den grupp där deltagarna kom från båda språkgrupperna. Det visade sig att deltagarna i kontakten med den andra gruppen lyssnade grundligare på de argument som presenterades och ansträngde sig mera i presentationen av de egna argumenten än vad de gjorde i gruppen med likasinnade, där de antog att alla tyckte som dem. Även om delade samhällen inte tillhandahåller gynnsamma förhållanden för deliberation, såsom empati och ömsesidigt förtroende mellan grupper i samhället, verkar deliberation fungera också i dem.

Efter att ha diskuterat deliberativa mini-demos och enklavdeliberation kan vi konstatera att det finns en märkbar skillnad mellan deliberativa samtal och enklavsamtal. I tabell 2 finns en sammanfattning av antagandena för deliberativa samtal och enklavsamtal. Ett viktigt element i deliberation är att olika åsikter skall inkluderas och att deltagarna i diskussionen skall kunna överväga olika argument och ta olika åsikter i beaktande. I enklavsamtal finns inte denna förutsättning eftersom alla deltagarna i diskussionen delar samma åsikt. Enligt gruppolariseringsteorin polariseras åsikterna i de grupper

där likasinnade delibererar och åsikterna blir mer extrema i den riktning som åsikterna var före deliberation. Sunstein medger dock att i grupper där det finns lika mycket stöd för vardera åsikten borde de två åsiktslägren närma sig varandra, dvs. åsikterna modereras. Generellt sett förväntar jag mig därför att det i grupper där olika åsikter möts sker en moderering, medan grupper där likasinnade diskuterar polariseras.

Tabell 2. Sammanfattning av likheter och skillnader mellan deliberativa samtal och enklavsamtal

	Deliberativa samtal	Enklavsamtal
Teoretiska utgångspunkter	Normativ teori i huvudsak, men med empiriska influenser	Socialpsykologisk, empirisk
Förväntning på hur åsikterna förändras	Medborgarnas åsikter närmar sig varandra. Större koherens Mer genomfänkta åsikter	Åsikterna polariseras i den initialt rådande riktningen. Större olikhet Mer extrema åsikter
Förklaring till varför åsikterna förändras	Bästa argumentet får mest stöd och vinner över sämre argument. Dåliga argument filtreras bort i diskussionen.	Mer information och argument i majoritetens riktning. Socialt inflytande och gruppnormer. Avsaknad av motargument.
Farhågor	Majoriteten kan köra över minoriteter. Individer med högre socioekonomisk status och som är politiskt mer sofistikerade har mer inflytande.	Majoriteten kan köra över minoriteter. Individer med högre socioekonomisk status och som är politiskt mer sofistikerade har mer inflytande. Goda argument förbises. Sämre beslut fattas.

Kritikerna ifrågasätter om allt det goda som utlovas i deliberativ demokratiteori kan uppnås. De anser att jämlikhet blir lidande då alla personer inte kan delta på lika villkor i en deliberation. Personer som pratar mindre får mindre auktoritet i gruppen, vilket gör att ett ojämnt deltagande i deliberationen leder till ojämnt deliberativt inflytande och auktoritet. Lika möjlighet att göra sin röst hörd innebär inte heller lika utnyttjande av den möjligheten. Liksom forskning om politiskt deltagande, som fokuserar både på den formella möjligheten att delta och på hur deltagandet är fördelat mellan olika sociala grupper, borde forskning om deliberation inte bara handla om lika möjligheter att delta utan även om vems röst som hörs mest. Forskning tyder på att kvinnor har svårare att göra sin röst hörd, och speciellt då de är i minoritetsposition kan det vara svårt för dem att bli delaktiga i diskussionen. Män har inte samma problem. Det gör att kvinnor kan dra en fördel av att diskutera i egna grupper (enklaver). Deliberation i enklaver kan göra att även de med sämre deliberativ kapacitet eller de som annars skulle vara i numerärt underläge vågar delta (Karpowitz et al. 2012, 533–538). Denna avhandling torde vara en av de första där systematiska analyser av gruppolarisering och åsiktpolarisering görs och där olika gruppammansättning kan jämföras. Resultaten från denna avhandling gör att vi kan dra större slutsatser om fördelar och nackdelar, och om likheter och skillnader mellan deliberativa samtal och enklavsamtal. Enligt Thompson (2008, 502) behövs det mer

normativ och empirisk forskning om diskussion bland likasinnade eftersom dylika diskussioner kan ha både positiva och negativa effekter.

3.3 Deliberativa mini-demos och det politiska systemet

Vilken inverkan har deliberativa mini-demos? Deliberativa forum, både i form av deliberativa mini-demos och enklavdeliberation, kan ses som en möjlighet till mer djupgående och inkluderande konsultering av allmänheten än vad folkomröstningar och offentliga möten erbjuder. Medborgare som inte har någon tidigare erfarenhet av att delta i politiken och i politiska diskussioner kan komma att delta eftersom man ofta använder sig av lottning som urvalsmetod (French & Laver 2009, 423). Det kan uppstå en konfliktsituation mellan valda representanter (politiker) och slumpmässigt valda deltagare (i ett deliberativt mini-demos) då båda parter skall delta i beslutsfattandet. Denna konflikt kan minimeras om politikerna ser medborgarkonsultativa processer som ett positivt inslag i demokratin och erkänner diskussionen och utfallet som en del av den demokratiska beslutsprocessen. Konflikten är troligen mindre om de valda representanterna verkligen företräder folket och har en tydlig länk till sina väljare. Intressegrupper kan ha en viktig roll i beslutsfattandet genom att de kan driva vissa gruppers intressen men utan att vara formellt valda har de begränsade möjligheter att fatta legitima beslut. Slumpmässigt valda medborgare kan påverka beslutsfattandet genom att valet av dem ses som mera rättvist och starka intressenter inte kan påverka utgången (Parkinson 2006, 96).

En svaghet med deliberativa mini-demos är den bristande kopplingen till det politiska systemet och den otydliga roll de har i det demokratiska beslutsfattandet. Även om demokratiteori idag tillskriver delibererande medborgare en central roll är en stor fråga obesvarad nämligen hur medborgardeliberation kan få betydelse i praktiken (Goodin & Dryzek 2006, 220–221). En genomgång av forskningen visar att deliberativa mini-demos haft varierande betydelse för det demokratiska beslutsfattandet. Då arrangörerna på förhand haft en överenskommelse med den aktuella myndigheten att mini-demos rapport skall tas i beaktande vid beslutsfattandet så har även inverkan naturligt nog varit större. Vetenskapliga experiment syftar sällan till att ha någon policy inverkan och har det också sällan. Deliberativa mini-demos har olika syften och delvis som ett resultat därav olika inverkan. Om enklavdeliberation kan fungera som en del av ett större sammanhang där även deliberation mellan enklaver ingår torde inverkan av deliberation i enklaver kunna likställas med den inverkan deliberativa mini-demos

har. Goodin och Dryzek (2006) presenterar en överblick över olika typer av inverkan, allt från direkt inverkan på politiken till ökad självkänsla för de som deltar:

Direkt inverkan på politiken: Ett deliberativt mini-demos kan på förhand ha getts befogenhet att vara en del av beslutsprocessen. Detta har varit ovanligt och det mest kända exemplet är medborgarsamlingen i Brittiska Columbia. Denna medborgarsamling var tillsatt av de regionala myndigheterna och bestod av 160 slumpmässigt utvalda medborgare som hade till uppgift att ge rekommendationer om hur valsystemet skulle reformeras. Denna metod beskrevs utförligare tidigare i detta kapitel.

Rekommenderande kraft: Det är vanligt att ett deliberativt mini-demos producerar rekommendationer som förmedlas till det politiska systemet. Arrangören har då oftast ett avtal med myndigheterna om att mini-demos rekommendationer kommer att tas med i beslutsprocessen. Det ges dock sällan några garantier för att man i beslutsprocessen verkligen kommer att ta hänsyn till rekommendationerna. Exempel på dylik inverkan ser vi ofta hos organisationen America Speaks, konsensuskonferenser och medborgarjuryer. Även om, i bästa fall, endast några hundra medborgare deltar kan de göra anspråk på att representera en välinformerad allmänhet i sakfrågan.

Tillför information till den allmänna debatten: Denna inverkan har i regel skett genom att media bevakat och rapporterat från deliberativa mini-demos. Ett deliberativt mini-demos kan bidra till att väcka uppmärksamhet kring en fråga. Konsensuskonferenser och deliberativa opinionsundersökningar har ofta haft en tydlig sådan inverkan.

Prövande av politiska förslag och idéer: Liksom företag testar sina idéer på marknaden finns det ett behov hos politiker att "marknadstesta" sina förslag. Marknadsexperter har många gånger använt sig av fokusgrupper för att marknadstesta olika produkter och mini-demos kan ha samma funktion för det politiska systemet mer generellt. Ett exempel på detta är en deliberativ opinionsundersökning om förnyelsebar energi i Texas. Ett annat exempel är *Listening to the City* forumet som arrangerades i New York av organisationen America Speaks. I forumet röstades alla sex förslag om återuppbyggnaden av World Trade center ner (Dryzek 2010, 167).

Legitimering av den förda politiken: Många deliberativa mini-demos saknar den legitimitet som valda representanter har eftersom ett mini-demos inte har auktoritet att föra någon annans talan. Ett stort antal deltagare kan dock ha en legitimerande effekt, ex. America Speaks involverar ofta tusentals medborgare. Risken finns att en

skeptisk allmänhet tror att mini-demos verkliga syftet är att "sälja" en politik snarare än att lyssna till allmänhetens åsikter om den förda politiken.

Ökad subjektiv medborgarkompetens och *främjat förtroende*: Deltagarna blir säkrare på sig själva tack vare den kunskap de tillägnat sig och de insikter och färdigheter de får genom att vara med i processen. Det finns även en sociologisk effekt i och med att de grupper som deltar blir mobiliserade och kommer att ha en bättre möjlighet att påverka det politiska systemet även på andra sätt.

Folklig kontroll: Deliberativa mini-demos kan även fungera som en metod för folklig kontroll som tvingar till offentligt ansvar. Beslutsfattare tvingas förklara och motivera sina politiska beslut inför ett mini-demos. Alla mini-demos har i någon mån denna inverkan men inverkan är troligen större för ett mini-demos som pågår under längre tid eller återkommer regelbundet.

Förtydligande av oppositionsgruppers budskap och alternativa valmöjligheters innebörd: En vanligt förekommande kritik mot de konsultativa möjligheter som erbjuds från myndighetshåll är att syftet med dem är att införliva oppositionsgrupperna i processen och därmed ta ifrån dem legitimiteten för fortsatt opposition. Detta är sällan fallet med deliberativa mini-demos eftersom så få slutligen deltar och det stora antalet medborgare inte deltagit och inte riskerar att sugas upp av systemet och processen. Genom den öppenhet som deliberativa mini-demos ofta präglas av blir det svårt att manipulera och styra processen.

Dessa typer av positiv inverkan diskuteras mera sällan än de begränsningar och misslyckanden som deliberativa mini-demos också karakteriseras av. Eftersom ett deliberativt mini-demos kan ses som ett alternativ till den traditionella politiska makten så passerar de ofta obemärkta och får lite uppmärksamhet av media, allmänhet och politiker. Eftersom de ofta också är ad hoc-händelser så faller ett deliberativt mini-demos snabbt i glömska. Det finns dock goda skäl i normativ demokratiteori att tillskriva medborgarna en mer central roll i den politiska processen, och deliberativa mini-demos är en metod där storleksproblemet som är ett problem för deltagandeteorier generellt kan övervinnas (Goodin & Dryzek 2006, 237–238).

Testningen av deliberativa demokratiteorier i praktiken har ökat avsevärt under de senaste årtiondena. I framförallt Danmark, USA, Tyskland och England har deliberativa mini-demos använts i olika sammanhang och på olika samhällsnivåer sedan 1970-talet. Deliberativa mini-demos kan vara institutionaliserade men trots det

endast ha en symbolisk funktion och de kan vara av ad hoc-karaktär utan att vara institutionaliserade (Papadopoulos & Warin 2007, 460; Smith & Wales 2000, 55).

3.4 Förväntade effekter av medborgardeliberation

Utgående från empirisk forskning om medborgardeliberation kan man förvänta sig att medborgardeliberation skall ha en del positiva effekter. Jag diskuterar här effekter av medborgardeliberation generellt sett utan att särskilja effekterna från enklavdeliberation (de diskuteras mer specifikt under fördelar och nackdelar med enklavdeliberation). Åsikts- och kunskapsförändring i enklavdeliberation kommer att adresseras längre fram i avhandlingens empiriska kapitel.

3.4.1 Mer genomtänkta åsikter

Termerna åsikt och opinion används ibland med samma betydelse. Ursprungligen betyder opinion löst tyckande, men idag används både åsikt och opinion som övergripande begrepp där verklighetsföreställningar, kunskaper, värderingar och ståndpunkter ingår. Enligt Svenska Akademiens Ordlista (SAOL) betyder ordet opinion allmän mening eller folkmening. Opinion är en kollektiv egenskap, t.ex. i sammansättningen: den allmänna opinionen. En åsikt beskriver en persons subjektiva uppfattning om något. Ett närliggande begrepp är attityd som beskriver en inställning till något (enligt SAOL). Termen attityd används främst i socialpsykologiska sammanhang. Enligt en vanlig definition består attityder av tre komponenter: en kognitiv komponent som inbegriper tankar och kunskap, en affektiv komponent som handlar om känslor eller sinnesuppfattningar och en beteendedel där handling eller avsikt att handla ingår. En förändring av en individs attityder kräver antingen en förskjutning av värderingar eller en omdefinition av verkligheten eller, för en mer djupgående verkan, en förändring av såväl affektiva som kognitiva element. Åsikter baserar sig på hur en individ tar emot information, lagrar information och tar fram information ur sitt minne. Åsiktsförändringar äger rum i två steg: först tar man emot ett budskap och sedan accepterar man det (Hewstone et al. 2012, 174–178; Petersson 2009, 12, 181–182).

Individens åsikter baserar sig i vissa fall på affekt (t.ex. åsikt om att donera blod) medan åsikten andra gånger baserar sig på kognition och beteendekomponenter (t.ex. åsikt om en teknisk apparat). Forskning under senare år har visat att vissa individer

har mera kognitivt baserade åsikter medan andra har mer affektbaserade åsikter. Förutom dessa olika komponenter så kan en åsikt vara endimensionell vilket innebär att negativa och positiva attityder i en fråga finns längs en linje (dvs. en dimension). Åsikten kan även vara tvådimensionell vilket innebär att positiva och negativa element finns längs två olika dimensioner. Detta kan medföra ambivalens då individen å ena sidan förhåller sig positivt till saken och å andra sidan negativt (Hewstone et al. 2012, 178–181). Inom socialpsykologin har det bedrivits mycket forskning kring hur åsikterna utvecklas och hur åsikterna påverkar beteendet. I denna avhandling nöjer jag mig med att konstatera att en åsikt består av många komponenter och ju fler komponenter som förändras, desto mer djupgående är åsiktsförändringen.

I statistiska analyser används aggregerade individuella åsikter för att beskriva en större grups (eller befolkningens) åsikter. Idéhistoriskt sett är det inte alls självklart att folkopinionen kan räknas fram genom att aggregera individuella åsikter. Enligt Rosseau är allmänviljan något annat än summering av privata åsikter och intressen. ”Den allmänna opinionen” används ofta som begrepp för att beskriva åsiktsläget i befolkningen även om folkopinionen inte är något bestående och varaktigt. Föränderlighet är regel, inte undantag (Petersson 2009, 9–13). Det kan förekomma stora åsiktsförändringar på individnivå utan att folkopinionen förändras. En sådan situation uppstår när två olika åsiktsströmningar tar ut varandra. Det är ett omfattande arbete att kartlägga hur åsikter förändras och ett ännu större arbete att förklara varför åsikter förändras. Fri åsiktsbildning kräver dels offentliga rum, dels upplysta medborgare (ibid., 14, 226). Forskare diskuterar ofta huruvida deliberation leder till mer eller mindre stabila åsikter och det finns empiriska belägg för båda antagandena.

Leder deliberation till åsiktsstabilitet eller ökad ambivalens?

Deliberation kan leda till åsiktsstabilitet. Ju mer deltagarna delibererar, ju fler argument och ju mer information de får, desto mer minskar sannolikheten för att de sedan skall konfronteras med nya argument eller ny information. I deliberation utforskar deltagarna olika sidor av en politisk fråga innan de bildar sig en åsikt. Deliberation medför därför att medborgaren utvecklar mer sammanhängande och konsekventa åsikter som samtidigt är mer stabila och genomtänkta (Hansen 2004, 144).

Deliberation kan leda till ökad ambivalens. Å andra sidan kan en deliberativ process leda till att åsikterna blir mer ambivalenta, eftersom medborgaren kan bli förvirrad och osäker då så mycket ny information och så många nya argument presenteras. Det

skapar en förståelse för att politiska frågor är mer komplexa än vad man tidigare tänkt. Åsikter som tidigare var helt motsatta de egna och oacceptabla kan plötsligt framstå som befogade och acceptabla. I enlighet med detta resonemang leder deliberation till mindre stabila åsikter (Hansen 2004, 184–185).

Att åsikter förändras i deliberation tyder på att åsikter inte är stabila utan föränderliga och utvecklas när folk diskuterar med varandra. Det finns många studier som visar att åsikter på individnivå varierar mycket över tid. Inom forskning om opinionsbildning tolkas åsikternas instabilitet som ett tecken på en okunnig och inkompetent allmänhet eller som en följd av otillräckliga och oprecisa mätmetoder. Åsiktsförändring ses endera som slumpmässig eller verklig (ibid., 195–197). För att kunna påstå att deliberation leder till att åsikterna förändras bör det finnas ett slags mönster som kan reflektera en verklig förändring.

En av de mest kända teorierna i forskningen om opinionsbildning är Converses teori om ”icke-attityder” (*nonattitude thesis*). Enligt honom är åsikter ständigt föränderliga och en stor del av befolkningen har inga egentliga åsikter i många av de politiska sakfrågor som är aktuella idag. Opinionsundersökningar ses inte som tillförlitliga eftersom folk ofta ger intuitiva svar när frågan ställs, vilket innebär att de inte tänkt igenom sakfrågan innan och inte har bildat sig någon egentlig åsikt i sakfrågan. Om stora delar av befolkningen saknar koherenta preferenser eller saknar preferenser på det stora hela, blir det svårt att kräva att någon skall lyssna på dem och än mindre följa deras vilja (uttryckt genom val) (Converse 1964).

Det finns forskning som tyder på att frågor om partitillhörighet, frågor som respondenten nyss kommit i kontakt med, frågor som hör nära ihop med vardagen och frågor gällande moral och religion är mer stabila. Det finns även forskningsresultat som visar att informationsnivån korrelerar med instabilitet. Enligt Zaller (1992) beror instabila åsikter på att medborgarna har för många åsikter och att deras åsikter är flerdimensionella och komplexa. En åsikt kan bestå av olika dimensioner, vilket i sig inte innebär att åsikten är instabil utan snarare komplex. Svaret en individ ger på en fråga reflekterar det som han eller hon anser vara mest aktuellt vid tidpunkten då frågan ställdes. Individen bildar sig en åsikt relativt snabbt och tar bara hänsyn till det som han eller hon spontant kommer att tänka på. Det är inte många politiska sakfrågor som består av endast en dimension (Hansen 2004, 199–200; Zaller 1992, 36). Enligt deliberativ demokratiteori skall diskussion och argumentation ge upphov till mer genomtänkta åsikter som är mer i linje med en individs egna grundläggande

värderingar. Undersökningar som gjorts visar att medborgare som tillåts inhämta information om sakfrågor och som får diskutera den med andra i många fall ändrar sina ståndpunkter (Premfors & Roth 2004, 16). Det finns tydliga skillnader i deltagarnas åsikter före och efter en deliberation (Ackerman & Fishkin 2004; Andersen & Hansen 2007; Fishkin 1995; Grönlund et al. 2010; Setälä et al. 2010; Smith & Wales 2000). Åsiktsförändring skiljer deliberativ demokrati från andra uppfattningar om demokrati. En del forskare ser åsiktsförändring som ett särdrag som kan definiera deliberativ demokrati, medan andra ser det som en typisk effekt av deliberation.

Forskningen har dock inte klarlagt i vilket skede av processen åsikterna förändras. I en deliberativ opinionsundersökning i Danmark visade det sig att åsikterna förändrades under hela deliberationen, men att de förändrades mest mellan rekryteringstillfället och deliberationens början samt efter själva deliberationen då folkomröstningsresultatet stod klart (Andersen & Hansen 2007). Relativt få studier mäter åsikterna vid deliberationens början. Vanligtvis mäts åsikterna endast vid rekryteringstillfället, eventuellt någon gång under deliberationen, och vid deliberationens slut. I medborgarsamlingen i Brittiska Columbia noterades att den största åsiktsförändringen skedde i slutet av de offentliga hörandena och i början av deliberationsfasen. Efter att de offentliga hörandena ägt rum diskuterade deltagarna aktivt fördelarna med olika valsystem på det webbforum som fanns till för deltagarna i medborgarsamlingen och deltagare uppgav att det var då åsikterna började utkristalliseras. Det fanns inga stora skillnader mellan de deltagare som hade mer kunskap vid medborgarsamlingens början och de som hade mindre. Båda grupperna förändrade sin åsikt i samma riktning. Den enda skillnaden var att personer med lägre kunskapsnivå i början förändrade sin åsikt senare i processen (Blais et al. 2008).

Den empiriska forskningen tyder dock på att åsiktsförändringen utfaller på olika sätt. I en deliberativ opinionsundersökning i Danmark konstaterades att: "Even though up to 28 per cent of the participants changed their opinion, they did not change it in one and the same direction or reach a consensus on the issue" (Andersen & Hansen 2007, 539). I en deliberativ opinionsundersökning i USA konstaterades att: "Respondent's value premises and opinions moved toward greater agreement" (Schweigert 2010, 23). Dessa citat åskådliggör hur motsägelsefulla de empiriska resultaten kan vara. I vissa deliberativa mini-demos förändrades medborgarnas åsikter i olika riktning medan åsikterna blev mer likartade i andra. Enligt teorin borde deliberation ge upphov till åsikter som är mer riktade mot det gemensamma bästa och därmed också mer riktade

mot konsensus. Om så är fallet också empiriskt är inte lätt att avgöra. Riktning, varaktighet och storlek på åsiktsförändringen har inte analyserats empiriskt i samma utsträckning som huruvida åsikterna förändras (Lindell 2011, 91–95).

I ett deliberativt experiment som analyseras av French och Laver (2009) använde man sig av rättegångsadvokater som professionella utfrågare av ”vittnena”. Efter utfrågningen diskuterade grupperna och fick möjlighet att ställa tillägsfrågor. Deltagarna gav mycket positiv respons på detta. I en medborgarjury i Flevoland uppgav deltagarna att såväl interaktionen med de andra deltagarna som med ”vittnena” hade bidragit till möjligheten att bilda sig en åsikt. Framförallt hade ”vittnena” en viktig roll i att förbättra deras förmåga att fatta beslut (Huitema et al. 2007). I en medborgarjury i Australien lämnade ”vittnena” rummet i 20 minuter efter att de haft sin presentation, för att deltagarna skulle få diskutera och formulera frågor. ”Vittnena” kallades sedan in för att svara på frågorna och reda ut eventuella oklarheter (Niemeyer 2004, 355).

Teoretiker inom deliberativ demokrati anser att åsiktsförändringen beror på att inkonsekventa argument, felaktiga föreställningar och orimliga krav filtreras bort i den deliberativa diskussionen (Herne & Setälä 2005, 178). Empiriker betonar att information och ökad kunskap ligger bakom åsiktsförändringen. Vid en deliberation får egenintressen inte understöd och för att få stöd för de egna åsikterna måste de bli mer riktade mot andras behov och mot det gemensamma bästa. Deltagarna får möjlighet att väga olika intressen mot varandra och det skapar bättre förståelse för olika argument, vilket gör att även om deltagarna är oense så har de bättre förståelse för vad de är oense om (Ackerman & Fishkin 2004, 53, 59). I Andersen och Hansens (2007) undersökning visade det sig att deltagarna fick en starkare tilltro till sina egna argument snarare än minskad tolerans för andras argument. Ju mer aktuell sakfrågan man delibererar om är, desto mindre tenderar åsiktsförändringen att vara. Detta beror på att medborgarna redan innan deliberationen tänkt igenom sakfrågan, diskuterat den med andra och på så vis torde ha en mer genomtänkt åsikt från början. Efter en deliberation tenderar de som tidigare inte haft någon åsikt att bilda sig en åsikt och de som haft åsikter som inte överensstämmer med deras värderingar tenderar att förändra sin åsikt. Detta gör att åsikterna efter en deliberation stämmer bättre överens med egna värderingar och intressen (Fishkin 2007).

3.4.2 Kunskapssökning

Kunskapsnivå har betydelse. Politisk kunskap har visat sig ha positiva och betydande effekter på tolerans för andras åsikter, valdeltagande och huruvida medborgarna överhuvudtaget har en åsikt. Individer med större kunskap uppger mer sällan att de inte har någon åsikt (s.k. *nonattitudes*) (Muhlberger & Weber 2006, 1). I en deliberation deltar varje medborgare med sin kunskap och sina erfarenheter i diskussionen och på så vis expanderar informationsförrådet och deltagarna lär av varandra. Genom att delta i deliberation förväntas medborgarna öka sin kunskap (Hansen 2004, 143).

I enlighet med teorin visar många empiriska resultat att deliberation har en positiv effekt på deltagarnas kunskapsnivå (se t.ex. Ackerman & Fishkin 2002; Fishkin 2009; Smith & Wales 2000). Det finns även en annan tydlig effekt. Den som planerar att delta i en deliberation vill inte framstå som dum och okunnig inför andra och kommer därför att läsa på en hel del kring temat på förhand. Personen kommer även att diskutera ämnet med sina bekanta innan. Även om personen inte läser på om ämnet blir han eller hon mer öppen och mottaglig för medias rapportering om ämnet (Ackerman & Fishkin 2002, 140). Denna effekt torde vara starkare om deliberationen är offentlig eftersom individen inte vill tappa ansiktet eller framstå som icke trovärdig (Hansen 2004, 153). Även om en del av lärandet sker på förhand är lärandet mer balanserat efter ankomsten till deliberationen. Framst beror detta på diskussionerna i små grupper mellan medborgare som är av olika åsikt. Efteråt tenderar medborgarna att känna till fler sidor av en fråga (Ackerman & Fishkin 2004, 53).

Deltagardemokrati delar detta anspråk om att politiskt deltagande har en utbildande effekt på medborgaren. Förespråkare för deltagardemokrati ser t.o.m. deltagande nödvändigt för att medborgaren skall kunna utveckla sin sociala och politiska förmåga (Pateman 1970). Även om deliberation genererar kunskap hos dem som deltar så kan denna kunskapssökning endast ses som en bieffekt vid deliberation. Det finns andra sätt för medborgaren att lära sig saker och det är svårt att entydigt visa att deliberation skulle vara det överlägset bästa sättet för medborgaren att lära sig nya saker. Samtidigt är knappast kunskapssökning det primära syftet med deliberation. Syftet torde snarare vara att fatta rationellt baserade beslut eller att utforska olika alternativ (Cooke 2000, 948–949). En kunskapssökning kan blockeras i och med faktumet att individen har en tendens att ta till sig ny information selektivt. Individens uppfattningar kan inverka på hurudan information och vilka argument han eller hon accepterar. Individen tenderar att i högre grad ta till sig information som stöder den egna uppfattningen

och som bekräftar det han eller hon redan vet. I vardagen tenderar individen även att söka sig till socialt homogena grupper som delar individens åsikt. Detta gör att individens informationsförråd är relativt litet och snedvridet i en bestämd riktning (Hansen 2004, 143).

Det finns forskning som visar att de medborgare som lär sig mest också är de som förändrar sin åsikt mest. Det råder relativt stor enighet bland forskare om att lärande ligger bakom åsiktsförändringen. Det som dock är oklart är *vad som leder till lärande*. Det finns resultat som tyder på att gruppdiskussionerna har störst inverkan på lärandet men det finns även resultat som visar att informationen är den faktor som har störst inverkan på lärande och åsiktsförändring. I deliberativ demokratiteori intar diskussionen en central plats. Informationen har en undanskymd roll i teorin även om det under de senaste åren har visat sig i empiriska studier att informationen kan spela en mer avgörande roll än vad som tidigare angetts. Resultaten från en deliberativ opinionsundersökning i USA visar att diskussionen var den enskilda faktorn som hade störst inverkan på åsiktsförändringen. Enligt Schweigert (2010, 27): "This feedback correlated with studies conducted by the designers of the Deliberative Polling process, pointing to the small group discussions as the most important contributor to changes in views among participants". Resultatet från en deliberativ opinionsundersökning i Storbritannien tyder dock på att kunskapsökningen är viktigare för att åsikterna skall förändras än vad gruppdiskussionerna är (Luskin et al. 2002). Problemet med många studier är att man inte har särskilt informationens och diskussionens inverkan och att det därför är svårt att entydigt dra några slutsatser.

Två studier är värda att nämnas i detta sammanhang. De har analyserat informationens inverkan på ett systematiskt sätt och enligt båda studierna har information en avgörande roll när det gäller kunskapsökning och åsiktsförändring. Detta tyder på att informationen har en mycket större roll än vad teorin anger. Goodin och Niemeyer (2003, 644) konstaterar i sin studie att självreflektion är betydligt viktigare än vad som tidigare har antytts. Enligt deras studie sker den största åsiktsförändringen och kunskapsökningen efter informationsfasen och före den deliberativa diskussionen börjar. Det är dock värt att notera, liksom författarna också gör, att informationsfasen inleddes med ett studiebesök, den inträffade före diskussionsfasen och den varade längre (tre dagar jämfört med en dag diskussion). När de frågade en av deltagarna vad som fick henne att ändra åsikt svarade hon: "Being in the rainforest itself, when

the driver turned off the engine”. Studiebesöket på ort och ställe verkar ha haft en stor inverkan och fått deltagarna att aktivt börja fokusera på sin uppgift.

Den andra studien där informationens inverkan analyseras är experimentet *Virtual Agora* som analyseras av Muhlberger och Weber (2006). I deras studie finns en grupp som endast får information och därefter reflekterade på egen hand. De jämför sedan denna grupp men den grupp som får både information och diskuterar. De konstaterar att lärande i huvudsak uppstod genom att läsa material, inte tack vare diskussionen. Även deras resultat tyder på att informationen spelar en viktigare roll än vad tidigare antytts. De testade dock inte vilka andra effekter diskussionen kan ha. En viktig fråga är hur man kan motivera deltagarna att läsa material och diskussion kan vara en viktig morot även om diskussion inte är den fokala behandlingen. Diskussion motiverar mera än att bara läsa material. Färre medborgare hade gått med på att delta i experimentet om de hade vetat att de uteslutande skulle läsa material och reflektera på egen hand. De som gjorde det var besvikna och uttråkade och kände sig lurade. Morrells studie från 2005 visar att den subjektiva medborgarkompetensen ökade tack vare diskussionen, inte av att läsa material.

3.4.3 Utveckling av medborgerliga färdigheter

Om vanliga medborgare ges möjlighet, klarar de av att deliberera även om komplexa politiska frågor. Det finns forskningsresultat som tyder på att vanliga medborgare har god förmåga att reflektera och överväga sin egen åsikt (Dryzek 2010, 158). De förväntade positiva effekterna av deliberation sammanfaller till stora delar med förväntade positiva effekter av deltagande. Ett antagande som ofta förs fram av forskare inom socialt kapital är att deltagande i frivilligföreningar och nätverk kan fungera som ”demokratiskolor” där man lär sig medborgerliga färdigheter och som ökar samhällsengagemanget (Bäck 2011, 22; Putnam 2000, 338). Detta antagande har också blivit ifrågasatt eftersom deltagande kan vara en effekt av socialt kapital (Bäck 2011, 23; Uslaner 2003, 106). Forskare inom deliberativ demokrati resonerar på liknande sätt angående deliberationen och dess inverkan på de medborgerliga färdigheterna.

Barber (1984) anser att deltagande i demokratisk verksamhet, främst direkt deltagande på lokal nivå, kan ge upphov till mer deltagande. Deltagande förväntas därmed leda till mer deltagande. Han talar om en stark demokrati där medborgarna är i centrum och där politik är något som görs av medborgarna, inte för dem.

Demokratiskt deltagande skapar demokratiska medborgare. Enligt Pateman leder deltagande till att medborgarna blir intresserade av politiska frågor, det skapas ökad förståelse och acceptans för kollektiva beslut och medborgarna får ett högre politiskt självförtroende (Pateman 1970, 63). Förespråkare av deliberativ demokrati är även öppna för möjligheten att effekten är omvänd och att deliberativt deltagande är en effekt av samhällsengagemang (och inte en orsak).

Deltagande anses ha allmänbildande effekter och deliberation bidra till att vidga medborgarnas synsätt. Bland förespråkare för deliberativ demokrati finns en tro på att medborgarna har inlärningskapacitet och är villiga att ägna sig åt inlärningsprocesser. Deliberation förväntas klargöra medborgarnas preferenser, hjälpa dem att få information om andras preferenser och att ta andras behov och intressen i beaktande. Deliberation skall också förbättra ömsesidig respekt eftersom deltagarna tvingas tänka på vad som kan vara bra orsaker för alla andra involverade, eller påverkade av, besluten som diskuteras (Andersen & Hansen 2007; Papadopoulos & Warin 2007; Smith & Wales 2000). Deliberation ökar den ömsesidiga förståelsen hos medborgarna. I en deliberation lär de sig förstå andras synsätt och åsikter. Den inblick de får i varandras tankevärld gör att förståelsen och toleransen för andras åsikter ökar även om de inte delar samma åsikt (Hansen 2004, 144–145).

En del teoretiker hävdar att deltagande i deliberation är nödvändigt för att individen skall kunna utvecklas moraliskt sett som medborgare. Hit hör utvecklingen av sådana färdigheter såsom förmåga att lösa politiska problem, kompetens att formulera och rättfärdiga förslag och förmåga att lyssna, samarbeta och kompromissa med andra (Delli Carpini et al. 2004; Grönlund et al. 2010, 98). Genom att delta i beslutsfattandet fostras medborgarna till upplysta, ansvarstagande och demokratiska medborgare. Deltagandet kan betraktas som ”en skola i demokrati”, en process där deltagande genererar mer deltagande (Oscarsson 2003, 17, jfr även Barber 1984). I litteraturen benämns effekterna av deltagande på lite olika sätt, bl.a. betonas aktivare medborgarskap, förbättring av de medborgerliga färdigheterna, bättre beslutsfattande, positiva sidoeffekter (se t.ex. Andersen & Hansen 2007; Barber 1984; Fishkin 2009; Grönlund et al. 2010). Medborgarna tros bli mer aktiva i sitt medborgarskap och mer aktiva i civilsamhället efter att ha deltagit i deliberation. Deliberation förväntas också leda till en starkare känsla för samhället och ge upphov till rättmätiga medborgare (Andersen & Hansen 2007; Papadopoulos & Warin 2007; Smith & Wales 2000). När en medborgare en gång aktiverats är det mera troligt att han eller hon fortsätter att

engagera sig också framöver. Deliberation skapar ”bättre medborgare” om man med det menar sådana som utvecklat sin förmåga att ta itu med samhällsliga problem. Deliberation verkar på så vis bidra till utvecklingen av medborgarfärdigheter (Fishkin 2009, 142–143).

I teorin finns det även positiva förväntningar om att deliberation kan leda till en känsla av förbättrad medborgarkompetens. På engelska används begreppet *internal efficacy*, som innebär att individen uppfattar det som att den egna politiska kompetensen ökar. En annan förväntad effekt som följer av deliberation är att individen i högre grad börjar uppfatta det politiska systemet som mer mottagligt för medborgarnas krav och åsikter, dvs. individen bedömer att hans eller hennes politiska åsikter och handlingar kan ha en inverkan på den politiska processen och att processen är mottaglig för medborgarnas krav och åsikter. På engelska används begreppet *external efficacy*. Utan detta riskerar medborgarna att bli apatiska, likgiltiga för och oengagerade i den politiska processen. Det politiska förtroendet anses öka som ett resultat av att medborgaren lär sig förstå hur det politiska systemet fungerar (Grönlund et al. 2010; Morrell 2005).

När deliberationen upplevs som positiv leder den till en ökad känsla av att kunna vara med och påverka politiken och att kunna vara delaktiga i politiska diskussioner och beslutsfattande. Deltagande i deliberation sprider sig till deltagande även på andra områden. Deliberation kan även skapa en känsla hos medborgaren att han eller hon varit med och utövat sitt medborgarskap. En negativ upplevelse av deliberationen kan å sin sida ha en negativ inverkan på det fortsatta deltagandet (Hansen 2004, 145–146). Deltagarnas förtroende för parlament och politiker förväntas öka även om villigheten att bli politiskt aktiv inte visat sig öka. Deliberation kan ändå sägas ha en positiv inverkan på deltagarnas förtroende för den representativa demokratis aktörer och institutioner. Medborgarna tenderar att utveckla en annorlunda inställning till omvärlden efter att ha deltagit i en process av reflektion över sina egna och andras värderingar (Brown 2006, 213; Grönlund et al 2010; Smith & Wales 2000, 60). Sannolikheten att fortsätta engagera sig i samhället efter en deliberation är till stor del beroende av hur personligt angelägen sakfrågan man delibererat om är. Ju närmare sakfrågan känns, desto större är sannolikheten att fortsätta engagera sig (Papadopoulos & Warin 2007, 594).

3.4.4 Mer demokratiska beslut

Rätt använt, hävdar Setälä (2011, 208) kan deliberativa mini-demos öka medborgarnas förtroende för det demokratiska beslutsfattandet. Deliberation kan leda till att tilliten mellan medborgare och politiker byggs upp och att avståndet dem emellan minskar. Besluten blir mer demokratiska eftersom det finns en koppling mellan besluten och medborgarna som berörs av dem. Enligt Karpowitz et al. (2009, 577) tenderar beslut som fattas efter deliberation att vara mer rättvisa och mer legitima eftersom de grundar sig på argument och inte på egenmäktiga och godtyckliga fördelar. Besluten är också mer genomtänkta eftersom olika perspektiv och information ligger till grund för dem.

Effektiviteten hos och resultatet av en deliberativ process beror på möjligheten att skapa en ökad förståelse för gemensamma beslut. Förståelsen av andras argument kombinerat med en hög kunskapsnivå kan komma att öka förståelsen för gemensamma beslut – även om konsensus rörande beslutet inte nås (Andersen & Hansen 2007, 546). Papadopoulos & Warin (2007, 457–458) hävdar att i osäkra och komplexa situationer ökar intressenternas deltagande chanserna för att politiken skall accepteras. Dessutom bidrar intressenterna med sin lokala eller sektoriella kunskap vilket kan vara till hjälp i beslutsfattandet och förhindra att beslut fattas som får oanade konsekvenser för de som berörs. I fragmenterade samhällen kan ordinära majoritetsprocedurer resultera i beslut gjorda av dåligt informerade majoriteter, vilket kan vara till nackdel för minoriteter vars åsikter och behov kränks. Konsultation kring olika relevanta intressen förväntas leda till mer ansvarsfulla och hållbara beslut. Enligt Habermas är kompromiss inte ett mål för deliberation men kompromisser kan accepteras i situationer där man inte kan komma överens. Deliberation förväntas leda till beslut som är objektiva och rationella (i Cooke 2000, 952). Beslutsfattande baserat på deliberation förväntas ge mer genomtänkta och rationella beslut eftersom besluten baserar sig på reflektion och övervägande av argument (Grönlund et al. 2010, 97). En deliberation där olika argument diskuterats gör att medborgaren får en större förståelse för olika förslag och lösningar vilket gör att medborgaren accepterar beslutet även om det inte är i enlighet med den egna åsikten. Beslutet blir lättare att implementera då det finns större förståelse för beslutet och dess konsekvenser (Hansen 2004, 146).

3.5 Luckor och obesvarade frågeställningar i forskningen

Även om den empiriska forskningen om deliberativ demokrati, och speciellt om deliberativa mini-demos, har ökat under det senaste decenniet så finns det fortfarande många obesvarade frågeställningar om vad som händer när medborgare delibererar om politiska frågor. Den deliberativa processen benämns ibland som en ”*black box*” vilket syftar på att vi vet väldigt lite om vad som *egentligen* händer. Även om forskningen varit omfattande har den sett tämligen likartad ut, vilket gör att en del områden inom forskningen är relativt väl kartlagda medan det saknas systematisk forskning om andra områden. Utgående från metastudien om den empiriska forskningen om deliberativa mini-demos i Lindells licentiatavhandling kan åtta luckor inom forskningsområdet identifieras. I tabell 3 finns dessa luckor i den empiriska forskningen listade och de diskuteras utförligare nedan.

Tabell 3. Luckor i forskningen om deliberativa mini-demos

Luckor i forskningen om deliberativa mini-demos:	
•	Deliberationens effekter utöver åsikts- och kunskapsförändring
•	Åsiktsförändring på längre sikt
•	Individuella olikheter i deliberationens påverkan
•	Experternas roll och inverkan
•	Sakfrågans inverkan
•	Diskussionernas deliberativa karaktär
•	Deliberation inom enklaver
•	Rollen av deliberativa mini-demos i det demokratiska beslutsfattandet

Deliberationens effekter utöver åsikts- och kunskapsförändring

Det torde inte finnas några som helst tvivel på att kunskaperna ökar i en deliberation och att kunskapsökning föregår åsiktsförändring (Fishkin 2009). Detta är egentligen inte särskilt överraskande med tanke på att medborgaren är relativt okunnig om politiska frågor och därför kan basera sin åsikt på bristfällig och ibland felaktig information. Enligt teorin förväntas deliberation även ge upphov till andra effekter, såsom ökad subjektiv medborgarkompetens, bättre förmåga att debattera, ökad tilltro till att de egna åsikterna kan ha en inverkan, ökat förtroende för de demokratiska institutionerna och ökat samhälleligt och politiskt engagemang. Det är dock inte empiriskt helt klarlagt om dessa effekter uppkommer. Det är förvånande att så få

studier undersöker andra effekter, utöver åsiktsförändring och kunskapsökning, med tanke på att det är både tids- och kostnadskrävande att ordna ett deliberativt mini-demos och att det finns en teoretisk förväntning på dessa effekter. Det finns ett tydligt behov att undersöka vilka effekter, förutom åsiktsförändring och kunskapsökning, som deliberation ger upphov till.

Åsiktsförändring på lång sikt

En del individer har redan innan deliberation format sådana åsikter som stämmer överens med deras värderingar och deras åsikter behöver nödvändigtvis inte förändras i någon större omfattning (Hansen 2004). Deliberation ger dock incitament att ta hänsyn även till allmännyttan och inte bara egna värderingar och intressen eftersom argument som kan accepteras av flertalet får mera understöd än argument som endast accepteras av några få. Åsikterna efter deliberation tenderar därför att vara mer riktade mot allmännyttan och gemensamma intressen (Ackerman & Fishkin 2004).

Kan man förvänta sig att åsikterna efter deliberation är relativt stabila eller fortsätter de att förändras? Detta är inte helt entydigt och det är inte heller klarlagt om åsikterna fortsätter att förändras i samma riktning som deliberationen gav upphov till eller om åsiktsförändringen stävjas när individen återkommer till sin normala vardag. Flera studier tyder på att åsikterna fortsätter att förändras även efter deliberationen och att åsikter inte är stabila över tid (Andersen & Hansen 2007; Goodin & Niemeyer 2003; Grönlund et al. 2010).

Endast kortvariga förändringar kan skönjas då åsikterna mäts före och efter deliberation. Ytterligare åsiktsmätningar en tid efter deliberationen behövs för att kunna säga något om hur långvariga effekterna av deliberation är. Det finns alltid en risk att åsikter inte är stabila på lång sikt och att deltagarna i en deliberation förändrar sina åsikter tillbaka i den initiala åsiktens riktning (Andersen & Hansen 2007). Förvånansvärt få studier mäter dock åsikterna då det förflutit en tid efter deliberationen. Det saknas därför forskning om deliberationens inverkan på åsikterna på längre sikt.

Individuella olikheter i deliberationens påverkan

Även om det är klarlagt att åsikter förändras så är det inte helt klarlagt i vilket skede av processen de förändras. Alla deliberativa mini-demos mäter inte åsikterna vid deliberationens början och alla har inte heller en kontrollgrupp att jämföra resultaten

med. Det är därför svårt att säga om åsikterna förändras under själva deliberationen och om det verkligen är deliberation som gör att åsikterna förändras. Det borde finnas fler experiment som är designade för att klargöra de olika fasernas (information och diskussion) inverkan på åsiktsförändringen.

Man borde även undersöka varför åsikten förändras – inte bara att den gör det. Mekanismerna som leder till åsiktsförändring är fortfarande inte helt klarlagda. Är det alltid det bästa argumentet som vinner över sämre argument eller kan det ibland finnas socialt tryck som får åsikterna att förändras i en viss riktning, oberoende av argumentens tyngd. Speciellt i likasinnade grupper finns det risk för att gruppens åsikter polariseras. Vid gruppolarisering blir gruppens åsikt efter deliberation mer extrem än vad de enskilda individernas åsikter var innan deliberation. Detta beror i huvudsak på att informationen som presenteras i gruppen kan vara snedvriden i en viss riktning och/eller att det finns ett socialt tryck som gör att eventuella avvikande individer formar sig efter gruppnormen. Det finns även en risk för grupptänkande som innebär att i slutna grupper leder strävan efter enighet till att gruppmedlemmarna inte längre analyserar olika handlingsalternativ och argument kritiskt (Gastil 2008). Frågan om och i vilka situationer gruppolarisering uppstår är fortfarande till stora delar obesvarad.

Deliberativ demokrati har kritiserats för att den ojämlikhet som finns mellan individer blir mer framträdande. Individer har olika förmåga att debattera, argumentera, ta andras åsikter i beaktande och överväga sina egna åsikter och kritiker hävdar att dessa skillnader förstärks i deliberation. En viktig aspekt för att minska ojämlikheten är att få en bättre förståelse för vilka individegenskaper som bidrar till ojämlikhet (Muhlberger & Weber 2006, 4). Har individer olika förmåga till deltagande och lärande i deliberativa sammanhang? Forskningens fokus har till största delen tidigare legat på aggregerad nivå och det är därför mindre klarlagt hur olika individer påverkas av deliberation. Kunskap förklarar en del men inte allt. Kanske är det så att folk påverkar och påverkas olika av diskussion? Det kan vara så att en person vet mycket men inte är benägen att samarbeta utan envist håller fast vid sin åsikt trots att nya argument träder fram i diskussionen. Kan man här prata om individers olika grader av samarbetsförmåga, samarbetsvilja och respekt för andras åsikter? En del forskare talar om medborgarnas deliberativa kompetens.

Forskningsresultaten går isär vad gäller huruvida utbildningen och ålder har någon inverkan på åsiktsförändringen. I medborgardiskussionen om kärnkraft i Finland

hade utbildning inte någon inverkan medan de äldsta deltagarna förändrade sina åsikter mest – i riktning mot lägre stöd för kärnkraft (Setälä et al. 2010). I French och Lavers (2009) experiment visade det sig att lägre utbildade förändrade sin åsikt mest medan ålder inte hade någon inverkan. Det finns ett behov av att analysera om och varför individer påverkas olika av att delta i deliberation.

Det flesta studierna sker på aggregerad nivå vilket gör att det ännu saknas kunskap om deliberationens effekter på individnivå. Det kan finnas liten nettorörlighet men fortfarande stor rörlighet på bruttonivå eftersom individuella förändringar tar ut varandra på bruttonivå. Det är därför viktigt att analysera båda nivåerna för att få ökad kunskap om deliberationens inverkan.

Experternas roll och inverkan

Resurspersonerna kan ha en stor inverkan på åsiktsförändringens riktning. I French och Lavers (2009) experiment blev det en ensidig ”talareffekt” eftersom myndigheterna som skulle försvara sitt politiska förslag vägrade att delta. Temat för deliberationen var sopförbränning och kommunen hade presenterat ett förslag som inte stöddes av allmänheten. Kommunfullmäktige som lanserat förslaget vägrade skicka representanter med motiveringen att de omöjligt kunde få gehör för sitt förslag och därmed ansåg att det vore bättre att inte alls delta. Av denna anledning blev argumentationen skev och detta hade stor effekt på utgången. Ett beslut kan vara starkt påverkat av en eller flera talare trots stor möda från arrangörshåll att skapa balans och myndigheter kan underminera deliberationen genom att vägra delta. Även i Setäläs et al. (2010) analys kan en liknande effekt skönjas. En av experterna var kritisk till användning av torv och hans budskap accepterades av många deltagare och det syntes sedan i beslutet. Experterna tenderar att utvärderas utgående från deras uppriktighet, hängivenhet till de egna argumenten, kommunikationsfärdigheter och trovärdigheten hos den organisation de representerar (Aldred & Jacobs 2000; Huitema et al. 2007; Teorell 2008, 63).

I publicerade rapporter från deliberativa mini-demos finns oftast liten eller ingen information om de vittnen och experter som deltar (French & Laver 2009, 429). Eftersom resurspersonerna tillhandahåller en stor del av informationen, och informationen konstaterats vara en viktig faktor i processen, borde deras inverkan undersökas närmare.

Sakfrågans inverkan

Vilken typ av politisk fråga som delibereras har troligen betydelse för hela den deliberativa processen. Trots detta finns det väldigt lite forskning kring sakfrågans inverkan. Enligt Mendelberg (2002, 160–161) fungerar rationellt övervägande av argument, som utgör det centrala elementet i deliberation, dåligt för värdeladdade politiska frågor. Däremot kan deliberation fungera för politiska frågor där det finns fakta och information som kan användas som grund för diskussion och beslutsfattande. Diskussion i politiska frågor där det finns en sanning och fakta tenderar att vara mer rationell och baserad på argumentation än politiska frågor som baserar sig på värderingar. Mendelberg anser att deliberation borde undvikas i sådana politiska frågor som är värdeladdade.

Enligt Goodin och Niemeyer (2003) kan deliberation om en politisk fråga som inte är så framträdande i debatten leda till att åsikterna förändras i högre grad och i en riktning som är lättare att förutse, eftersom deltagarna i en sådan deliberation tagit del av ny information och kan komma att förlita sig på den.

Parkinson (2006, 19) anser att bra deliberation endast kan finnas för sådana politiska frågor som inte har så stor personlig betydelse för de som deltar. Om deltagarna i deliberationen har något att vinna på vilket beslut som fattas eller om sakfrågan som diskuteras berör en personligen, så är det mera troligt att de uppträder strategiskt och att retorik och manipulation förekommer. Detta undergräver deliberationens kvalitet och legitimitet. Känslor, personliga erfarenheter och upplevelser ligger troligen mera på ytan i en fråga som berör en personligen och blir mera framträdande i diskussionen. Samtidigt finns det en större motivation att delta om sakfrågan berör på det personliga planet. Det finns ett tydligt behov av systematisk forskning om hur deliberation i olika typer av politiska sakfrågor inverkar på processen och deltagarna.

Diskussionernas deliberativa karaktär

Åsiktsförändring är inget tecken på att diskussionen varit deliberativ. Utan att analysera diskussionen kan man inte med säkerhet veta att den nya åsikten är bättre underbyggd än den gamla (Teorell 2007,66). Om åsikten baserar sig på ett grundligt övervägande av åsikter där allas åsikter och argument tagits i beaktande baserar sig åsikten på demokratisk deliberation. Diskussionen är deliberativ då den bygger på ett förnuftigt övervägande av allas åsikter. Den är demokratisk då processen genomsyras av autonomi och jämlikhet mellan deltagarna i diskussionen (Rosenberg 2007, 130).

Kritik som har framförts mot deliberativ demokrati utgår ofta från att de deliberativa idealen ställer alltför höga krav på medborgarna och att allt gott som utlovas i teorin inte realiserar i praktiken (Esaiasson 2008, 261).

Det har utarbetats flera verktyg med vars hjälp diskussionens deliberativa kvalitet kan mätas. Det kanske mest kända verktyget är *Discourse Quality Index (DQI)* som utvecklats av ett forskarteam i Schweiz. Även om kvaliteten på diskussionerna intresserar många forskare och det på senare år publicerats flera dylika studier så behövs det mer forskning som analyserar innehållet i diskussionerna.

Deliberation inom enklaver

Enklavdeliberation är ett begrepp som alltmer har börjat användas för att beskriva deliberation bland likasinnade. Enligt Sunstein (2002; 2007; 2009) är demokratins framtid hotad om vi endast diskuterar med människor som delar vår åsikt. Han hävdar att eftersom en stor del av den politiska diskussionen numera sker på internet, finns det en växande trend mot enklavsamtal. På nätet kan vi nämligen fritt välja vem vi talar med och människor tenderar att undvika olikänkande individer och konflikter i politiska samtal (Mutz 2006). När personer som tycker lika möts i grupp, utmynnar samtalet i åsikter som är mer extrema än vad de var innan diskussionen (Sunstein 2007, 60–61). Denna process kallas för gruppolarisering och uppstår när likasinnade personer bekräftar varandras åsikter (Pomeranz et al. 1995). I avsaknad av avvikande åsikter riskerar deltagarna dessutom att bekräfta varandras kognitiva missuppfattningar. Enklavsamtal kan på sikt leda till en polarisering av samhällsklimatet med minskad respekt och förståelse för olikheter och ökade svårigheter att komma överens om demokratins spelregler.

Enklavsamtal kan även ha vissa positiva effekter, t.ex. kan resursfattiga grupper öka sin subjektiva medborgarkompetens genom att först ”prata sig samman” innan de möter olikänkande resursstarka grupper. Det är en aspekt som gör att enklavsamtal inte endast kan avfärdas som skadliga ur demokratisynvinkel. Det saknas forskning om enklavdeliberation och vilken inverkan det har på dem som deltar. Sunsteins påstående om enklavdeliberationens negativa effekter har inte i någon större omfattning analyserats i en deliberativ kontext tidigare.

Rollen av deliberativa mini-demos i det demokratiska beslutsfattandet

Deliberativa mini-demos roll i den demokratiska processen verkar på det stora hela vara relativt oklar. Ett deliberativt mini-demos riskerar att bli en åsikt utan svar och det saknas ofta incitament för myndigheter och andra aktörer att följa dess utslag (Teorell 2008, 53). De flesta deliberativa mini-demos ordnas frikopplat från den politiska processen. Forskare efterlyser mera kritisk forskning kring deliberativa mini-demos och hur deliberativa mini-demos kunde institutionaliseras eller få en mer tydlig roll i det demokratiska beslutsfattandet. Brighthouse och Wright (se Lang 2008) kommer med förslaget att bjuda in slumpmässigt utvalda medborgare för att tjänstgöra i tre år. Denna nya institution skulle ha makt att bromsa införandet av nya lagar, att återremittera dem för omprövning och utöva vetorätt. Det behövs mera forskning om vilken roll deliberativa mini-demos skall ha och om och hur mini-demos kunde institutionaliseras.

Beroende på vilket perspektiv forskaren har så belyses självklart olika luckor i forskningen. De luckor som har diskuterats här handlar om obesvarade frågeställningar i den empiriska forskningen om deliberativa mini-demos. Ur ett teoretiskt perspektiv finns det självfallet andra luckor som är teoretiskt mer intressanta och jag gör inga anspråk på att täcka in hela forskningsområdet som sådant. Vilka av dessa identifierade luckor är då mest intressanta ur denna avhandlings synvinkel? I huvudsak adresserar jag frågan om deliberation inom enklaver. Det data som ligger till grund för analyserna ger även möjlighet att diskutera hur och varför individer påverkas olika av att delta i deliberation. De övriga luckorna diskuteras även i viss mån i avhandlingen men inte på något utförligt och systematiskt sätt. Från att ha redogjort för tidigare empirisk forskning om medborgardeliberation och enklavdeliberation övergår jag nu till att diskutera den teoretiska modell som utgör grunden för avhandlingens empiriska analyser.

3.6 Teoretiska utgångspunkter för den empiriska analysen

Ovan har jag diskuterat deliberativa mini-demos och enklavdeliberation, samt redogjort för fördelar och nackdelar med medborgardeliberation i olika kontexter. Efter att ha adresserat luckor i forskningen är det nu dags att presentera och diskutera den teoretiska modell som utgör grunden för avhandlingens empiriska analyser. Jag har valt att inkludera den teoretiska modellen i detta kapitel eftersom modellen till stora delar sammanfattar mycket av det som diskuterats här i kapitel 3. Även om modellen innehåller teoretiska utgångspunkter är den förankrad också i den empiriska forskningen om medborgardeliberation i olika kontexter. Innan jag börjar diskutera de teoretiska utgångspunkterna för den empiriska analysen vill jag upprepa forskningsfrågorna som genomsyrar avhandlingsarbetet. Avhandlingen har följande två frågeställningar:

- Vilka är de individer vars åsikter förändras på ett avvikande sätt jämfört med aggregerad förändring?
- Vad beror detta på?
 - a. Går förklaringarna att finna hos individerna, dvs. i deras egenskaper?
 - b. Har det att göra med kontextuella faktorer, främst gruppens sammansättning?

I en ideal deliberation skall alla individer vara fria att uttrycka sina åsikter, att bli hörda och respekterade och ha lika möjligheter att argumentera för sin åsikt och övertyga de andra i diskussionen. Deltagarna bör tydligt förklara sina egna argument och respektera och förstå andras. Deltagande i deliberation förväntas leda till att individerna börjar reflektera och interagera med varandra på ett sätt som är mer logiskt, rationellt, som tar andra i beaktande och som är riktat mot det gemensamma bästa. Även om individerna inte har utvecklat alla de färdigheter som krävs så förväntas de att utveckla dessa färdigheter under deliberationens gång. Deliberation förväntas leda till att individerna utvecklar ett mer logiskt tänkande och når djupare självreflektion. När förståelsen för andra och deras åsikter ökar och de egna åsikterna övervägs kan de egna åsikterna komma att förändras (Rosenberg 2007, 340–342). Normativa teoretiker ser deliberation som en metod för att öka jämlikheten mellan olika grupper i samhället eftersom makt och inflytande i civilsamhället inte betyder makt och inflytande i deliberationen. Då endast argument avgör blir maktpositioner

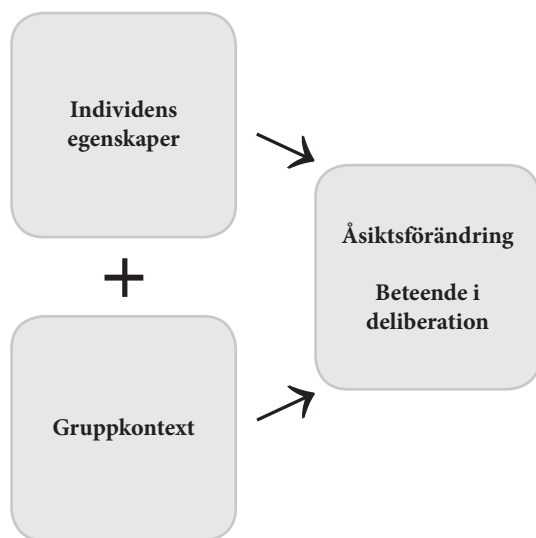
och övrigt inflytande mindre viktigt och alla medborgare får möjlighet att delta på lika villkor (Gutmann & Thompson 2004, 48–50; Karpowitz et al. 2012, 533).

Det finns många olika faktorer som kan ha en inverkan på hur åsikten förändras i små grupper. Kvaliteten på gruppens deliberation är en och gruppmedlemmarnas personlighet är en annan (Gastil et al. 2008, 26). Personlighet har länge varit erkänd som en viktig faktor för gruppens beteende (Bales 1950; Gastil et al. 2008, 27; Jennstål 2012). En individ kan ha en uppsättning individegenskaper som i teorin anses viktiga för ett deliberativt beteende och ett deliberativt beteende kan i sin tur vara gynnsamt för att deliberationen skall få effekter på individnivå (Karpowitz et al. 2012, 534). En av de få studier som empiriskt analyserar förhållandet mellan personlighet och deliberation är Jennståls studie från 2012 där hon analyserar fredsförhandlingarna i Sydafrika mellan Nelson Mandela och FW de Klerk. Hon hävdar att det är otillräckligt att endast analysera situationskontexten när deliberation analyseras, personliga förutsättningar och personlighetsdrag bör även tas i beaktande, eftersom deliberativt beteende inte är jämnt fördelat mellan individer. Vissa individer har lättare att få gehör för sina argument och sina åsikter, medan andra är mer benägna att förändra sina åsikter i en deliberation. Hennes forskning tyder på att personlighet utgör en stor utmaning för deliberativa förhandlingar.

Forskarna är inte eniga huruvida individens beteende styrs av situation eller av anlag och personlighet. Om beteendet är situationsbundet innebär det att samma individ kan bete sig på olika sätt beroende på i vilken situation eller kontext han eller hon befinner sig. Individen intar olika roller beroende på i vilken typ av grupp han eller hon deltar. Om beteende är beroende av personlighet medför det att beteendet i stort sett är detsamma oberoende av situation och att beteendet endast styrs av anlag och personlighet. Enligt denna tolkning har individen samma roll i alla sammanhang. Vilken inställning man har till detta påverkar hur man ser på individen i en deliberation.

I figur 2 åskådliggörs på ett teoretiskt sätt förhållandet mellan individuella egenskaper, gruppkontexten och åsiktsförändring. Individen har vissa på förhand givna egenskaper. Även om en del av dessa egenskaper kan påverkas under deliberationens gång så återstår det faktum att individer har olika förutsättningar vid deliberationens början. Variationen är inte oändlig, men det finns en variation som gör att individerna skiljer sig åt på en mängd punkter. De individuella egenskaperna kan också påverka hur individen betar sig i deliberation. Gruppkontexten inbegriper främst

gruppsammansättning, dvs. om diskussionen sker mellan personer av olika åsikt (enligt principerna i deliberativa mini-demos) eller med personer som har samma åsikt (i enklaver). Jag vill ännu en gång poängtera att samtliga diskussionsgrupper följde de deliberativa normer som finns för deliberativa mini-demos men att gruppsammansättning varierade.

Figur 2. Teoretiska utgångspunkter för individens åsiktsförändring

Analysen fokuserar på att identifiera individer med en avvikande åsiktsförändring (i förhållande till medeltalet), jämföra de avvikande individerna med varandra, och med individer med medelförändring. Eftersom deliberation handlar om interaktion mellan individer behöver man även ta gruppkontexten i beaktande. Utgående från diskussionen om enklavdeliberation kan man förvänta sig att olika gruppsammansättning och olika åsikter i gruppen kan ha en inverkan på hur åsikterna förändras på individnivå. Det är dock inte tillräckligt att enbart analysera kvantitativa variabler – det behövs en inblick i hur individerna beter sig i gruppen också. Jag kommer därför utöver kvantitativa analyser att undersöka individernas beteende i gruppen med en kvalitativ ansats. Beter sig samma typ av individer på samma sätt oberoende av gruppkontexten? I modellen (figur 2) utgör individegenskaper och gruppkontext analysens oberoende variabler medan åsiktsförändring är analysens beroende variabel. Även om diskussionen av oberoende och beroende variabler kunde

ha passat bra in under kapitlet om metod och material så väljer jag att diskutera dem här, i anslutning till den teoretiska modellen.

3.6.1 Individegenskaper och gruppkontext som oberoende variabler

Deliberativ demokrati utgår ifrån att medborgarna som delibererar fokuserar på det gemensamma bästa. Medborgare kan i praktiken ha svårt att underkasta sig allmänviljan och det gemensamma bästa riskerar då att definieras utgående från enskilda gruppers bästa. Kritikerna frågar sig också om vi är så resonliga som vi tror att vi är. Även de resonliga har ståndpunkter som de inte kan tänkas överge (t.ex. egalitära politiska värderingar) vilket gör att skillnaden mellan de mer extrema och de resonliga kanske inte är så stor. Argument har svårt att bita på djupt rotade värderingar, religiösa övertygelser eller uppfostran (Reinikainen & Reitberger 2004, 312–314). Enligt Reinikainen och Reitberger (2004, 311–312) bör vi se parterna i en diskussion som partners med det gemensamma målet att finna en gemensam sanning. Därför måste vi vara villiga att överge vår egen ståndpunkt om den visar sig omöjlig att försvara i offentliga sammanhang. Deliberation förutsätter att vi kan distansera oss från våra egna uppfattningar och rationellt betrakta och kritisera dem. Enligt Rosenberg (2007, 343–344) är individen inte så logisk i sina reflektioner och antaganden. Individen tenderar även att favorisera egna omdömen och skriva ner värdet på de omdömen som står i motsats till de egna. De tenderar även att nedvärdera de personer som har dessa värderingar och åsikter. Därför kan individen inte utöva kritisk reflektion eller ta andras åsikter i beaktande så som den normativa teorin kräver. Eftersom vissa personer har bättre förmåga än andra kommer de att kunna bidra mera till deliberationen.

Personlighet bör per definition medföra stabila beteendemönster vilket gör att en individ beter sig på samma sätt och intar liknande roller i grupper oberoende av kontexten. Personlighet gör också att vi söker oss till vissa sammanhang och undviker andra. Gör detta att bara individer med en viss typ av personlighet deltar i deliberation pga. självselektion? Tidigare forskning tyder på att individer med sämre förutsättningar (lägre socioekonomisk status, inte tidigare aktiv i samhället osv.) tenderar att gallra bort sig själva i urvalsprocessen. Eftersom det alltid finns en viss grad av självselektion kan man anta att individer med låg utbildning, liten erfarenhet av att diskutera politik med andra och inget intresse att göra det heller, inte anmäler sig villiga att delta. Å andra sidan kan slumpmässigt urval få individer som på eget initiativ inte skulle ha aktiverat sig i politisk och samhällelig verksamhet, att

delta. Har man ett tillräckligt stort urval borde även olika individegenskaper finnas representerade. Enligt Jennstål tenderar de som deltar i deliberativa händelser att ha lätt att få förtroende för andra och anser rättvisa och jämlikhet vara viktigt. I så fall kan det bli svårt att generalisera resultaten till att gälla hela demos eftersom deltagarna i deliberationen inte är representativa i alla aspekter (Jennstål 2012, 244).

Kanske kan det vara så att folk har olika respons till diskussionen? Det kan vara så att en person vet mycket men inte är benägen att samarbeta utan envist håller fast vid sin åsikt trots att nya argument träder fram i diskussionen. Kan man här prata om individers olika grader av samarbetsförmåga, samarbetsvilja och respekt för andras åsikter? En del forskare talar om medborgarnas deliberativa kompetens för att beskriva huruvida medborgaren har kapacitet att deliberera. Vilken respons en individ har till diskussionen kanske kan förklara varför han eller hon påverkas på ett visst sätt?

Även om individegenskaperna till viss del kan komma att påverkas under deliberationens gång så återstår det faktum att individerna har olika förutsättningar vid deliberationens början vilket kan påverka diskussionen och deliberationens utfall. Å andra sidan kan information som ges i början av deliberationen och den efterföljande diskussionen bidra till att jämna ut dessa skillnader. Personlighet är knappast allt, situationen påverkar också. Deliberation handlar till stor del om social interaktion. Om gruppkontext inverkar på hur individen påverkas av att delta i deliberation syns detta i de kommande analyserna genom att samma typ av individer påverkas olika beroende på att de delibererar i olika grupper.

Variabler på individnivå inbegriper individegenskaper som kan bidra till eller "försvåra" ett deliberativt beteende och påverka hur åsikterna förändras. De egenskaper som kan anses viktiga i detta sammanhang berör skillnader i utbildning, kunskap, erfarenhet av politiska diskussioner och politiskt intresse, men också skillnader i förmåga att känna empati, kunna respektera andra och kunna lita på andra. På individnivå analyseras även huruvida diskussionsdeltagarna upplevde grupptryck. Till gruppkontexten räknas gruppsammansättning, dvs. om diskussionen skedde i en grupp där alla deltagarna hade samstämmiga initiala åsikter eller om gruppen bestod av deltagare med olika åsikter. Gruppens initiala åsikt är även intressant (negativ till eller positiv för invandring) samt om det fanns en invandrare i diskussionsgruppen. Jag inleder med att diskutera de oberoende variablerna på individ och gruppnivå och övergår sedan till att behandla åsiktsförändring som beroende variabel.

Individegenskaper

Socioekonomiska variabler, politiskt intresse och erfarenhet av politiska diskussioner

Ett nyckelbegrepp i all demokratiteori är jämlikhet. Sambandet mellan deltagande och socio-ekonomisk status, speciellt utbildning, har tydliggjorts i tidigare forskning och även i deliberativa experiment tenderar högutbildade att vara överrepresenterade. Är högutbildade även privilegierade i den deliberativa diskussionen? Det finns forskning som tyder på att äldre män med högre utbildning dominerar i deliberativa diskussioner och att unga och kvinnor har svårare att göra sin röst hörd. Det betyder dock inte att äldre högutbildade män delibererar bättre – bara att de hörs mera (se t.ex. Caluwaerts 2012; Himmelroos 2012; Karpowitz et al. 2012).

Utbildningens och kunskapens betydelse för beteendet är omtvistat och sambanden är inte så entydiga som man vid en första anblick kunde tro. Det torde vara mer troligt att högutbildade har de färdigheter som krävs för att kunna presentera och överväga argument medan lågutbildade inte haft samma tillgång till sådana forum där dylika färdigheter utvecklas (Mendelberg 2002, 11). Medborgare med låg utbildning saknar ofta tillgång till sådana yrken som utvecklar förmågan att argumentera, resonera och prata inför andra. De saknar även tillträde till diskussioner där offentliga frågor diskuteras och får därför inte heller tillgång till samma typ av argument som högutbildade. Denna ojämlikhet är problematisk eftersom de högutbildade inte har samma perspektiv som lågutbildade. Högre utbildning ger högre klass och med klasstillhörighet kommer en uppsättning perspektiv och intressen. Eftersom de högutbildade deltar mera aktivt blir deras klassperspektiv bättre representerat i diskussionen (Mendelberg 2002, 166). Högre utbildning och kunskap torde ge bättre förutsättningar att deliberera. Det finns dock forskning som pekar i motsatt riktning, nämligen att de med lägre utbildning och lägre kunskap är bättre på att deliberera eftersom de inte är så övertygade i sina åsikter och har lättare att ta till sig ny information och i ljuset av den förändra sina åsikter. Putnam (2001, 338–339) har påvisat att föreningsverksamhet kan fostra individen i de medborgerliga färdigheter som behövs för att deliberera, t.ex. lär sig föreningsaktiva att diskutera och debattera gemensamma angelägenheter, delta i möten och uppträda offentligt.

Empiriska forskningsresultat går isär när det gäller huruvida ålder och utbildning har någon inverkan på åsiktsförändringen. I medborgardiskussionen i Finland förändrade de äldsta deltagarna sina åsikter mest i riktning mot lägre stöd för kärnkraft medan

utbildning inte hade någon inverkan på åsiktsförändringen (Setälä et al. 2010). I French och Lavers (2009) experiment hade ålder ingen betydelse medan individer med lägre utbildning förändrade sin åsikt mest.

Det finns skillnader i kunskap mellan individer. Det kan bero på att de har olika utbildning men även på att individerna har olika mycket kunskap i sakfrågan man delibererar om. Deliberativ teori utgår ifrån att alla vuxna medborgare besitter en viss kognitiv förmåga. Socialpsykologerna anser att deliberativ demokrati övervärderar denna förmåga och att den kognitiva förmågan i själva verket är på en betydligt lägre nivå bland medborgarna. Båda forskningsområdena ser på medborgaren på liknande sätt även om de har lite olika tilltro till individens förmåga. Utvecklingspsykologin kritiserar detta synsätt. Istället påstår de att även om de flesta vuxna medborgare resonerar på samma sätt så är förmågan olika mellan människor då en del är bättre på att resonera och argumentera än andra. Detta leder till ojämlikhet mellan individer (Rosenberg 2007, 346).

Utbildning och utveckling av individuella färdigheter anses viktigt i en deliberation för att jämna ut skillnader mellan individer. Individer som resonerar på olika sätt förstår och reagerar troligen på samma omständighet på olika sätt (Rosenberg 2007). För att göra deltagandet mer jämlikt avsätter man ofta tid innan deliberationen för att utbilda och informera deltagarna om det aktuella ämnet. På så vis vill man jämna ut kunskapsskillnaderna mellan deltagarna. Denna typ av information som ges till deltagarna innan diskussionen har visat sig vara en bidragande orsak till att kunskapsskillnaderna minskar (se t.ex. Fishkin 1995; Fishkin 2009; Goodin & Niemeyer 2003; Muhlberger & Weber 2006).

En annan faktor som kan bidra till ojämlikhet i deliberation är kön. Kvinnor har generellt sett lägre auktoritet i samhället och pratar därför mindre och har därav lägre auktoritet i deliberation än män (Karpowitz et al. 2012; Mansbridge 1983; Young 1996). För att göra deltagandet mellan könen mer jämlikt har man bl.a. försökt öka kvinnornas antal i deliberativa diskussioner. Utgående från litteraturen kan man förvänta sig att ju lägre andelen kvinnor är i en grupp, desto mindre deltar de och desto mindre är deras inflytande. Följaktligen ökar då klyftan ytterligare mellan könen. Att vara i minoritetsposition har en mer negativ inverkan på kvinnor än vad det har på män. Kvinnor tenderar att känna sig mer självsäkra då det finns fler kvinnor med i sammanhanget och mer obekväma i sammanhang där det är övervägande män (Karpowitz et al. 2012, 533–535). Karpowitz et al. (2012, 545) har

analyserat dessa antaganden empiriskt och konstaterar att då kvinnor är i minoritet och majoritetsbeslut skall fattas pratar de mindre och har mindre inflytande, men detta gäller inte vid konsensusbeslut. De hävdar därför att könen kan vara jämlika både vad gäller deltagande och inflytande. När kvinnor är i minoritet borde man använda sig av konsensusbeslut, och när kvinnor är i majoritet borde man använda majoritetsbeslut. För att minimera manligt inflytande borde gruppen ha en stor majoritet kvinnor och använda majoritetsbeslut, och för att maximera kvinnornas deltagande är könshomogena grupper bäst. Det finns dock studier som tyder på att det inte finns någon ojämlikhet mellan könen i en deliberation (se Hickerson & Gastil 2008)

Enligt Rosenberg (2007) handlar ojämlikhet om olika förmåga till logiskt tänkande, självreflektion, att ta andras perspektiv i beaktande, att presentera argument, att förstå policy-problem och att förstå innebörden av rättvisa. Kritisk självreflektion är en process som kan komma inifrån men oftare stimuleras den genom samarbetsvillig kommunikation med andra (ibid., 346, 356). Deliberation inbegriper ett specifikt förhållningssätt till andra människor som präglas av respekt, öppenhet, förståelse och diskussionsvillighet. I en bra deliberation skapas utrymme för förändring av åsikter och synsätt, identiteter och relationer. Diskussionsvillighet handlar om att motivera och redogöra för grunderna till de egna argumenten. Det bör finnas en öppenhet att förändra sina preferenser (Jennstål 2008, 148–151; Karlsson 2008, 175).

En god förmåga att deliberera handlar mycket om att kunna presentera välunderbyggda argument, att kunna ta andras argument i beaktande och att kunna reflektera över olika synsätt. Vuxna individer har olika förmåga att diskutera på en abstrakt nivå, att reflektera över sina egna förutsättningar, att förstå andras perspektiv eller att uttrycka sina egna åsikter på ett sådant sätt att andra kan förstå (Rosenberg 2007, 351). Ojämlikhet orsakas också av olika tillgång till information. T.ex. har politiker bättre möjligheter att skaffa sig information om en politisk fråga och därför har de en fördel i deliberativa sammanhang. Detsamma gäller för medborgare – de har olika tillgång till information. Det är viktigt att kunskapsklyftan mellan deltagarna minskas innan deliberationen (Mendelberg 2002, 167)

Förutom socioekonomiska variabler fokuserar jag även på politiskt intresse och erfarenhet av att diskutera politik (Dutwin 2003). Hur stort politiskt intresse en individ har kan säga något om hur insatta de är i politiska och samhällsfrågor. Ett större politiskt intresse innebär ett större intresse för demokratiskt beslutsfattande

och för politiska sakfrågor vilket medför bättre kunskap om hur politiken fungerar (Verba et al. 1995). Detta kan vara en fördel i deliberativa sammanhang.

Jag förväntar mig att hög utbildning, stor kunskap om invandring, högt politiskt intresse och tidigare erfarenhet av att diskutera politik innebär högre demokratiska värderingar (se Brundidge et al. 2014). Detta leder till större tolerans för andras åsikter vilket gör att högutbildade och kunniga deltagare modererar sina åsikter när de konfronteras med andras synpunkter och motargument. På motsatt sätt förväntar jag mig att låg utbildning, lågt politiskt intresse och liten erfarenhet av att diskutera politik kan bidra till polarisering.

Empati och socialt förtroende

Förståelse handlar om att förstå de underliggande motiven till varför andra betar sig och upplever situationer som de gör. Förståelsen kan vara ett resultat av att man själv upplevt liknande situationer. Det kan också handla om inlevelseförmåga och empati, dvs. att man kan sätta sig in i den andras situation och därmed förstå den personen bättre. Empati bygger på en vilja att lyssna på den andra (Jennstål 2008, 155). Genom att berätta om sina personliga erfarenheter blir deltagarna mer bekanta med varandra och även mer sårbara för varandra, vilket skapar empati och förtroende som behövs i deliberation (Rosenberg 2007, 355).

Individer besitter olika grad av empati, respekt för andra och socialt förtroende. Dessa egenskaper är nära förknippade med de värden som betonas i deliberativ demokrati. Morrell (2010) betonar empatins betydelse för demokrati i allmänhet och för deliberativ demokrati i synnerhet. Han önskar att deliberativ demokrati i större utsträckning skulle fokusera på empatins betydelse för en bra deliberation. Medborgare kan få teknisk och faktabaserad information om ett ämne utan att deliberera men utan deliberation är det mindre troligt att de förstår hur andra människor känner det. Deliberation fungerar som en empatiskapande process som resulterar i en ökning av både känslomässig och kognitiv information om andras perspektiv och synvinklar (Morrell 2010, 71).

Empati kan innebära flera olika saker. En del teoretiker och filosofer definierar empati som en känsla av sympati och medlidande medan andra inte ser empati som en känsla utan som en process genom vilken andra personers känslomässiga tillstånd eller situation påverkar oss. Empati har både en känslomässig och en kognitiv sida. Den kognitiva sidan handlar om perspektivtagande, dvs. att kunna se saken ur andras

synvinklar. Många forskare betonar denna sida av empati. Chambers (1996,100) skriver att opartiskhet uppnås genom att man sätter sig i en annan persons situation och försöker se saken ur den personens synvinkel. Den känslomässiga sidan handlar om rolltagande, dvs. att kunna sätta sig in i andra människors situation och känna vad de känner (Morrell 2010, 58–62). Denna aspekt av empati betonas inte lika ofta i deliberativ demokrati som den perspektivtagande aspekten.

Det finns forskningsresultat som tyder på att människor har en benägenhet att utvärdera information och argument som inte stöder deras egen åsikt negativt och att de dömer personer som har andra åsikter än de själva hårdare. Samtidigt ser de information och argument som stöder deras egen åsikt som mera värdefull och riktig. Utgående från dessa resultat kan man fråga sig om det överhuvudtaget går att uppnå en situation där alla skall behandlas lika, alla argument utvärderas lika, och där en gemensam förståelse utvecklas så att det uppstår ett ömsesidigt övervägande av varandras argument (ibid., 103–105).

Samtidigt finns det forskning som pekar på att när man fäster uppmärksamhet på att försöka förstå hur en människa i en annan grupp känner sig så ökar de positiva känslorna gentemot den individen vilket i sin tur ökar de positiva känslorna mot gruppen som helhet (ibid., 111). Mutz (2002, 121) drar på basis av sin forskning slutsatsen att personer som kan se saker ur andra människors perspektiv även är mer öppna för att överväga åsikter som avviker från de egna.

Känslomässiga band och emotionell anknytning spelar en viktig roll i deliberation. Trots detta fokuserar deliberativ demokrati teori väldigt lite på detta. Att endast låta bli att kränka andra räcker inte, det krävs att man verkligen sätter sig in i de andras situation och kan känna vad den personen känner. Detta skapar ett ömsesidigt erkännande och en känsla av att man tillsammans definierar det gemensamma bästa (Rosenberg 2007, 348). Empati behövs för att uppnå den samverkan och ömsesidighet som är så viktig i deliberativ teori. Facilitatorerna i en deliberation kunde i högre grad uppmana deltagarna att försöka se saker och ting ur andras perspektiv (Morrell 2010, 118, 127).

Förtroende är ett mångfacetterat begrepp som kan ha olika innebörd. Forskare skiljer för det mesta mellan socialt och politiskt förtroende. Ibland talar man om horisontellt eller mellanmänniskt förtroende för att beskriva huruvida individer kan lita på de människor som finns omkring dem och vertikalt förtroende som avser hur mycket de

litar på sina politiska ledare (Newton 2007, 344). Det är även vedertaget att skilja mellan förtroende för människor och förtroende för institutioner. Medborgarnas förtroende för sina grannar, vänner, kollegor och landsmän utgår från förvärvat kunskap medan förtroendet för institutioner såsom parlament, domstolar, myndigheter bestäms av hur bra de tycker att dessa institutioner fungerar. Enligt Easton (1965) är institutionellt förtroende ett mått på stödet för den politiska regimen och viktigt för att förstå politisk stabilitet. Eftersom socialt och institutionellt förtroende definieras av olika faktorer så skiljer man oftast i enkäter mellan förtroende för människor och förtroende för institutioner (Newton 2007, 344).

Mellanmänniskt förtroende inbegriper huruvida man anser att det går att lita på de flesta andra människor eller inte. Enligt Uslaner (2001; 2002) är förtroendenivån inte beroende av tillfälliga erfarenheter, dvs. attityden gentemot andra människor är rätt så stabil och de erfarenheter man får genom att interagera med andra påverkar inte denna nivå nämnvärt. Grunderna sätts tidigt i livet och förtroende för andra människor påverkas inte av sinnesstämningen. Förtroende är dock inte en konstant faktor eftersom det kan förändras med tiden, t.ex. har vi på senare år kunnat skönja en nedgång i förtroendenivåerna (Uslaner 2001, 571).

Förtroende har viktiga mänskliga och samhällsliga effekter. Förtroende har visat sig vara viktigt för att främja respekten mellan människor. Generellt sett kan man säga att de människor som litar på andra människor har en positivare syn på livet, medan de som inte litar på andra människor har en mer negativ syn. Förtroendenivån är i viss mån kontextbunden, t.ex. är förtroendenivån generellt sett hög i de nordiska länderna. Detta kan bero på ekonomiskt välstånd och välfärdsstatens omfattning men även på att de demokratiska institutionerna är opartiska och fungerar bra och effektivt (Grönlund & Setälä 2012, 524–525; Rothstein 2003; Uslaner 2002, 17–26). Forskning baserad på European Social Survey visar att det finns ett samband mellan mellanmänniskt förtroende och institutionellt förtroende (se Grönlund & Setälä 2012). Enligt Uslaner (2002) kan detta bero på att individer som litar på andra människor också litar på tjänstemän som arbetar i olika institutioner. De litar på att dessa tjänstemän är ärliga och hederliga. Enligt Warren (1999) är institutionellt förtroende beroende av att institutionerna lever upp till de normativa förväntningar som medborgarna här, dvs. hur bra institutionerna fungerar och hur medborgarna behandlas. Institutionellt förtroende är inte lika direkt avgörande för processen även om förtroende för demokratiska institutioner kan inverka på förtroende för processen överlag. Det finns empirisk forskning om deliberativa mini-demos som visar att

individerna efter att ha deltagit i deliberation får ökat förtroende för demokratiska institutioner och politiker. En orsak till detta kan vara att det blir tydligare för individerna hur komplext demokratiskt beslutsfattande egentligen är.

En annan viktig distinktion är den mellan partikulärt eller särskiljande förtroende, och generaliserat förtroende. Enligt Newton (2007, 344–345) handlar partikulärt förtroende om att man litar endast på de individer som man vet något om (ex. att lita på en vän) medan generaliserat förtroende utgår från generell information om sociala grupper och situationer (t.ex. jag litar på mina landsmän eftersom samhället fungerar, jag litar på taxichaufförer men inte på svarttaxichaufförer). I dagens avpersonaliserade samhällen är det viktigt att ha förtroende även för personer vi inte känner personligen eftersom det har en inverkan på samhällets stabilitet.

Partikulärt förtroende tenderar att vara högt i små samhällen där människorna som är relativt lika varandra är beroende av varandra och umgås mycket med varandra. Eventuella sociala sanktioner drabbar individen hårt eftersom samhället är så tydligt avgränsat. Fördelen med ett högt partikulärt förtroende är att samhörigheten i samhället är stor. Nackdelen är att grupper utanför samhället och främlingar troligen misstros. Förtroende inom en liten sluten cirkel är bra för de som är med men dåligt för dem som är utanför, ex. när man bara litar på protestanter och misstror katoliker och det skapas ”vi” och ”de andra”. Detta gör att generaliserat socialt förtroende är en viktigare faktor än partikulärt förtroende i ett samhälle, eftersom en stor del av interaktionen i samhället idag sker med sådana som vi varken känner eller har något gemensamt med (ibid., 348–349). Generaliserat förtroende är tron på att de flesta andra människor går att lita på medan partikulärt förtroende är tilltro endast till de som är lika en själv. Partikulärt förtroende kan förvärra konflikter mellan grupper eftersom det leder till att olikheterna mellan grupperna lyfts fram medan generaliserat förtroende har en positiv effekt på människornas engagemang i samhället (Uslaner 2001, 573). I enkäter verkar respondenterna förstå innebörden av begreppet förtroende bra och de attityder de ger uttryck för stämmer bra överens med hur de beter sig. Förtroende är dock inte någonting vi har eller inte har utan vi har det i varierande grad. Förtroende är alltså en variabel som rör sig längs en skala (Newton 2007, 343–344).

Generaliserat förtroende mäts oftast i enkäter genom standardfrågan ”Skulle du säga att man i allmänhet kan lita på de flesta människor eller att man inte kan vara nog försiktig när man har med andra människor att göra?”. Uslaner (2001, 575) har med hjälp av faktoranalys analyserat ett dussintal enkätfrågor om vad och vem folket litar

på och kommit fram till att det finns tre olika dimensioner: en dimension mäter hur mycket man litar på främlingar, en annan rör vänner och familj och en tredje handlar om politiska institutioner. Att umgås med likasinnade medför inte att vi automatiskt litar på folk vi inte känner. Enligt Uslaner (2001) leder inte samhälleligt engagemang eller engagemang i föreningar till ökat förtroende för andra människor. Den enskilt viktigaste faktorn för att öka generaliserat förtroende är att medborgarna tror på en bra framtid för sig själv och sin familj. När medborgarna har en optimistisk bild av framtiden ökar också förtroendet för andra människor, såväl vänner som främlingar.

Resultat från undersökningar som gjorts om huruvida deltagande i föreningslivet har någon inverkan på individens förtroende för andra människor går isär. Enligt Uslaner (2001) leder deltagande i olika sammanhang inte till en ökning av förtroendet för andra människor men det behövs ett visst förtroende för att individen skall engagera sig. Putnam (2000, 288) anser att förtroende för andra människor kan öka genom att kontakterna med andra människor ökar, och att det leder till högre tolerans, mindre cynism och mer respekt för andra. Individer med erfarenhet av föreningsliv och/eller som tidigare diskuterat politik och samhällsfrågor med andra människor torde därför ha bättre förutsättningar att också deliberera.

Enligt Uslaner (2001, 576) finns det ett tydligt samband mellan generaliserat förtroende och donering av pengar och tid till välgörenhet. Partikulärt förtroende å sin sida genererar inte detta. Människor som inte gillar utgrupper (grupper han eller hon inte är en del av) ger knappast varken tid eller pengar för att hjälpa människor som är annorlunda än dem. I föreliggande studie är det möjligt att analysera sambandet mellan generaliserat förtroende och viljan att donera en del av presentkortets summa (5 euro av 90 euro) till Röda Korsets verksamhet i hemlandet eller utomlands vid katastrofer o.d. Deltagarna fick ett presentkort värt 90 euro för sitt deltagande i deliberationen och det fanns möjlighet att donera 5 euro av detta till välgörenhet. Presentkortets värde var därefter 85 euro. De personer som donerade pengar borde därför ha ett större generaliserat förtroende, vilket i sin tur kan vara en fördel i deliberation eftersom deliberation förutsätter att det finns förtroende för andra människor.

Jag förväntar mig att empati bidrar till att åsikterna modereras. Individer som kan se saker ur andras perspektiv torde vara öppna för att också överväga åsikter som skiljer sig från de egna. Individer med låg empati förväntas polariseras i större utsträckning. Samma förväntningar finns på förtroende. Om individen litar på andra människor

är det lättare att ta deras åsikter i beaktande. På motsatt sätt förväntar jag mig att individer med lågt förtroende mera troligt polariseras i sna åsikter.

Subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet, förståelse för andras åsikter samt talaktivitet

I litteraturen skiljer man ofta på subjektiv medborgarkompetens (*internal efficacy*) och tilltron till det politiska systemets responsivitet (*external efficacy*). Subjektiv medborgarkompetens är ett mått på individens uppfattning om sin egen politiska kompetens och förmåga att delta i politiken och i politiska diskussioner (Craig et al. 1990, 290). Utan tilltro till sin egen förmåga blir medborgarna troligen likgiltiga för och oengagerade i den demokratiska processen (Morrell 2005, 50). Även om Morrell (2005) inte finner något stöd för att deliberation skulle leda till en ökad subjektiv medborgarkompetens anser han att deliberation ger medborgarna som deltar bättre självförtroende och tilltro till sin egen förmåga att delta, vilket i förlängningen har positiva effekter på framtida deltagande och på demokratin. Tilltro till det politiska systemets responsivitet mäter medborgarnas uppfattning om hur responsiva politiska organ och politiker är för medborgarnas krav (Craig et al. 1990, 290). Detta har att göra med hur rättvisa medborgarna anser att politiska processer och politiska resultat är.

Förväntningarna på subjektiv medborgarkompetens och tilltro till det politiska systemets responsivitet är desamma som för empati och förtroende. Jag förväntar mig att höga värden bidrar till att åsikten modereras snarare än förstärks. Individer som har en stark tilltro till sin egen förmåga och tror att deras åsikter och deltagande har en inverkan på det demokratiska beslutsfattandet är också mer öppna för att överväga åsikter som skiljer sig från de egna. Jag förväntar mig också att individer med god kognitiv och affektiv förmåga är mer aktiva i diskussionen och talar mera än individer med sämre förutsättningar.

Upplevt grupptryck och subjektiv upplevelse av diskussionen

Upplevt grupptryck och deltagarnas egna upplevelser av diskussionen är subjektiva mått. Genom att fråga deltagarna om hur de har upplevt diskussionen får vi en första inblick i hur diskussionen artade sig i gruppen. Det är alltså den individuella upplevelsen som mäts. För att bekräfta resultaten behövs det mera objektiva mått. Genom att även analysera en del av samtalen och hur olika typer av individer betar sig i diskussionen kan en mer nyanserad bild fås.

Jag förväntar mig att gruppträck kan förekomma i alla typer av grupper. I likasinnade grupper kan deltagarna uppleva att det finns ett tryck på att förstärka den rådande åsikten och att bli mer extrem i sin åsikt. Även i grupper där olika åsikter finns representerade kan deltagarna känna ett socialt tryck på sig att gå ”mot mitten”.

Gruppkontext

Deliberation handlar inte bara om diskussion utan om grupper och social dynamik (Mendelberg 2002, 180). Individer påverkar och påverkas av den grupp som de ingår i. Hur gruppens sammansättning ser ut kan också bidra till förutsättningarna att komma överens. Det är i samtalet med andra som eventuell oenighet framkommer. Tidigare forskning har kommit fram till att många människor helst undviker oenighet och konflikter, vilket får dem att undvika diskussioner med människor som utmanar deras åsikt. Istället drar sig likasinnade till varandra. Detta blir ett problem när medvetenheten om ”den andra sidan” minskar och toleransen mot olikheter och de som tycker annorlunda minskar. Oenighet är en viktig del i deliberation för att man skall kunna väga argument för och emot. Det kan vara svårt att göra medborgarna medvetna om alla rationella argument men inte paralyserad av all motstridig information och det korstryck det för med sig (Mutz 2006).

Deliberation i enklaver kan leda till grupptänkande och gruppolarisering eftersom argumentpoolen blir begränsad och deltagarna fattar sina beslut på ofullständig och partisk information. I grupper där olika åsikter finns representerade är risken för grupptänkande och gruppolarisering inte lika stor. Deliberation inom enklaver kan även ha fördelar, eftersom det ger marginaliserade individer och grupper en chans att utveckla sina tankar och idéer bland likasinnade. Det kan kännas tryggare att överväga sina åsikter bland likasinnade än i en mer heterogen omgivning. Utvecklingen av demokratiska värderingar och färdigheter för att delta är en viktig del i deliberativ demokrati och dessa färdigheter kan i vissa fall gynnas av att man diskuterar i likasinnade grupper. Demokratisk jämlikhet gynnas om marginaliserade grupper delibererar i sina egna enklaver innan de övergår till den publika sfären. Deliberation i enklaver kan även skapa ett engagemang som kan leda till en positiv samhällsförändring (Karpowitz et al. 2009).

Förutom grupp sammansättning, dvs. om det är en likasinnad grupp eller en grupp bestående av olika åsikter, fokuserar jag i den kvantitativa analysen på om närvaron av en invandrare i diskussionsgruppen har någon inverkan på hur åsikterna förändras.

Jag förväntar mig att deltagare med god kognitiv och affektiv förmåga närmar sig individer av annan åsikt speciellt i grupper där olika åsikter finns representerade. Eftersom de har vana att diskutera politik är de inte lika påverkade av gruppegenskaper som individer med sämre förutsättningar. På motsatt sätt kan man förvänta sig att deltagare med sämre kognitiva och affektiva förutsättningar kan komma att polariseras i sina åsikter, speciellt i enklavgrupper. De kan dock uppleva att det är trevligare att deliberera med likasinnade än i grupper där olika åsikter finns representerade.

3.6.2 Åsiktsförändring som beroende variabel

Åsiktsförändring på individnivå utgör den empiriska analysens beroende variabel. Jag identifierar individer som har förändrat sina åsikter på ett avvikande sätt, jämfört med medelförändring. I analyserna fokuserar jag på att söka samband mellan individuella egenskaper, gruppkontext och åsiktsförändring.

Åsiktsförändring mäts som skillnaden mellan åsikten vid T1 (före deliberation) och T4 (efter deliberation). Deliberationens effekter kan mätas både med objektiva och subjektiva mått. Objektiva mått är naturligtvis att föredra då de är mer tillförlitliga medan subjektiva mått delvis färgas av svarspersonens självinsikt. I praktiken och i mån av möjlighet kan det vara intressant att använda både objektiva och subjektiva mått för att på olika sätt mäta samma sak. När deltagarnas åsiktsförändring analyseras med objektiva mått jämförs åsikten de uppgivit i frågeformuläret efter deliberation med åsikten de uppgivit i frågeformuläret innan deliberation. När samma åsiktsförändring analyseras subjektivt används deltagarnas egen bedömning om huruvida de själva anser att deras åsikt förändrats i och med deltagande i deliberation. Det är viktigt att hålla i åtanke att hur bra ett subjektivt mått än verkar vara, så kan det aldrig ersätta objektiva mått. Skillnaden mellan upplevd förändring och faktisk förändring kan vara stor. Jag kommer vid sidan av objektiva mått att i viss mån belysa skillnader i subjektiva mått men jag kommer inte att systematiskt jämföra dem med varandra.

Teorier om deliberativ demokrati innehåller många empiriska antaganden om preferenser och åsiktsbildning. Forskningsresultaten är blandade när det gäller hur omfattande åsiktsförändringen är på aggregerad nivå. Vissa studier visar på stora och radikala förändringar på gruppnivå (Blais et al. 2008; Fishkin & Luskin 1999; Goodin & Niemeyer 2003; Luskin et al. 2002) medan andra visar endast mindre förändringar (Denver et al. 1995; Hall et al. 2011; Merkle 1996;). För det mesta sker åsiktsförändring på individnivå, med förändring i olika riktningar, som inte upptäcks vid aggregerade

analyser (Andersen & Hansen 2007; Barabas 2004). För att förstå hur åsikter bildas är det nödvändigt att förstå individens beteende. Många studier har redogjort för förändringar på gruppnivå, men vi vet förvånansvärt lite om hur individens åsikter förändras (se Gerber et al. 2014). Detta är inte bara intressant ur en analytisk och empirisk synvinkel, utan det kan också ha en viktig normativ betydelse.

Deliberativ demokratiteori är öppen för möjligheten att deltagarna får mer moderata åsikter när de delibererar. Åsiktsmoderering ses av vissa forskare som det ideala resultatet. I en deliberation uppmanas individen att vara öppen och överväga andras åsikter. I viss mån förväntas individen också tona ner starka åsikter för att gruppen ska kunna nå konsensus (Barabas 2004, 689). Personer med starka åsikter kan även bli mer osäkra när de interagerar med andra och utforskar andras perspektiv (Mutz 2006, 102–105). Deliberativa idealister räknar med att individer reviderar sina åsikter då de utsätts för nya argument och nya perspektiv (Hall et al. 2011, 2). Konformitet får gruppvariansen att minska då gruppmedlemmarna börjar tänka mer lika varandra (Luskin et al 2002; Schweigert 2010) och det finns flera studier som visar att åsikterna konvergerar efter deliberation (Farrar et al 2010; French & Laver 2009; Goodin & Niemeyer 2003; Lang 2007; Schweigert 2010).

Jag förväntar mig att individer förändrar sina åsikter i olika grad och i olika riktning. Inte alla individer torde förändra sina åsikter såsom det är normativt önskvärt. De individer som förändrar sina åsikter på ett annat sätt än de övriga gruppmedlemmarna förväntas också avvika vad gäller individegenskaper och eventuellt även vad gäller gruppkontexten.

4. Metod och material

I detta kapitel kommer jag att diskutera experiment som metod för att analysera samhällsvetenskapliga frågeställningar samt att diskutera det experiment i enkvaldeliberation som utgör grunden för mitt datamaterial. Jag kommer även att belysa urvalet i mitt experiment och jämföra det med kontrollgruppen och med den nationella valundersökningen, som utgör ett representativt urval av befolkningen. Slutligen diskuteras operationalisering av variablerna i analysen.

4.1 Experiment som metod

Med hjälp av experiment vill vi få kunskap om kausalitet, det vill säga orsak och verkan, men vi vill även kunna generalisera resultaten till en större population. Kausalitet och generaliserbarhet är centrala begrepp vid alla typer av experiment. Experiment gör det möjligt att studera effekterna av en eller flera förklaringsfaktorer på beroende variabeln samtidigt som andra potentiella förklaringsfaktorer hålls konstanta. Detta sker genom stratifierad randomisering, dvs. att slumpmässigt välja individer utgående från vissa på förhand bestämda kriterier och sedan skapa grupper slumpmässigt som utsätts för olika stimuli eller behandling. Ofta har man en kontrollgrupp som inte utsätts för något stimuli och med vilken man kan jämföra resultatet. Det är bra om experimentgruppen och kontrollgruppen är så lika varandra som möjligt. Forskaren försöker i ett experiment skapa en situation som är så lik verkligheten som möjligt men där han eller hon under kontrollerade former kan förändra förutsättningarna (Esaiasson et al. 2007, 175, 371–375).

Det utmärkande för experimentell forskning är att enheterna eller personerna som undersöks är slumpmässigt fördelade mellan olika behandlingar. Slumpmässig fördelning innebär att varje enhet eller person som studeras har lika stor chans att hamna i en viss grupp. Ett experiment kan ha en ”mellan-subjekt-design” (*between-subjects design*) vilket innebär att forskaren slumpmässigt fördelar personerna mellan olika behandlingar eller grupper och sedan jämför dessa subjekt med varandra för att kunna säga något om behandlingens inverkan. Ett annat alternativ är ”inom-subjekt-design” (*within-subjects design*) där en viss person observeras före och efter en behandling (Druckman et al. 2011, 16–18). Det aktuella experimentet har en ”mellan-subjekt-design”, vilket beskrivs utförligare senare i texten.

Det slumpmässiga urvalet av personer som skall ingå i experimentet (*random selection*) är betydelsefullt för experimentets externa validitet. Endast om urvalet är rätt gjort kan experimentresultaten generaliseras till en större population. Den slumpmässiga indelningen (*random assignment*) där det bestäms vilka som skall ingå i experimentgruppen och vilka som skall ingå i kontrollgruppen är avgörande för experimentets interna validitet. Denna indelning bestämmer med vilken säkerhet vi kan dra slutsatser om kausala samband. För att kunna dra vettiga slutsatser bör minst 30–40 personer ingå i varje experiment- och kontrollgrupp, för då kan man utnyttja kraftfulla statistiska tester (Esaiasson et al. 2007, 375–376).

Metodologiskt kan man skilja mellan fältexperiment och experiment. Vid fältexperiment försöker man efterlikna en experimentell situation men urvalet är inte slumpmässigt och det finns inte samma kontroll över de oberoende variablerna eftersom undersökningen sker i en verklig situation. Fältexperiment är en vanlig metod för att identifiera samband mellan åsikter och beteende, t.ex. genom att analysera korrelationen mellan åsikten om kriget i Irak och hur ofta en person läser dagstidningen. Problemet med en dylik design är att korrelation inte är detsamma som kausalitet och att det därför inte går att utesluta att en tredje variabel påverkar den beroende variabeln, nämligen att politisk kunskap kanske förklarar frekvensen av tidningsläsandet, inte åsikten i Irakfrågan. En annan fältexperimentmetod är att mäta åsikterna före och efter en offentlig politisk debatt. Även om det kausala sambandet här kan analyseras utförligare så återstår det faktum att det finns andra händelser och faktorer som kan ha inverkat på åsikterna. En tredje möjlighet är att använda sig av tidsserier där samma personer intervjuas flera gånger under en längre tidsperiod. Problemet med denna typ av datainsamling är att svaret vid T1 kan inverka på svaret vid T2 (Holbrook 2011, 144–146).

För att övervinna en del av problemen med observation som metod för att analysera samband har forskarna i allt högre grad börjat använda sig av experiment för att testa hypoteser om åsikter och attityder. Experiment kännetecknas av två saker: den oberoende variabeln manipuleras och försökspersonerna väljs slumpmässigt till olika behandlingar. Forskaren kan då vara säker på att den enda skillnaden mellan grupperna finns i den oberoende variabeln. Om någon förändring då uppstår i beroende variabeln kan forskaren utgå ifrån att det beror på skillnader i den oberoende variabeln (Holbrook 2011, 146).

Intern och extern validitet

När det kausala sambandet är starkt och alternativa förklaringar kan uteslutas, dvs. den manipulerade oberoende variabeln påverkar den beroende variabeln, så har ett experiment hög intern validitet. Det är viktigt att ett experiment är bra designat och väl kontrollerat så att alternativa förklaringar kan uteslutas (McDermott 2011, 28). Intern validitet försämras om försökspersonerna medvetet förändrar sitt beteende för att uppnå en viss effekt. De vill leverera det de tror förväntas av dem även om de många gånger inte uppfattat experimentets syften korrekt. Den enskilt viktigaste saken man kan göra för att förbättra intern validitet är att göra experimentet så likt verkligheten som möjligt (ibid., 33-34).

Extern validitet är viktigt om man vill att de experimentella resultaten skall ha en bredare samhällelig relevans. Hög extern validitet uppnås genom systematisk replikering där populationen och kontexten är en annan. Genom att inkludera personer med olika ålder, kön, ras, socioekonomisk status och utbildning ökar urvalets representativitet och möjligheterna att generalisera resultaten till en större population utanför experimentet (ibid., 37).

En svaghet som många experiment har är låg extern validitet. Forskare genomför experiment inte bara för att kunna säga något om orsak och verkan gällande en begränsad population utan för att kunna generalisera till populationen utanför experimentgruppen. Extern validitet handlar om i vilken omfattning orsakssambandet håller även i andra kontexter. Slumpmässigt urval stärker den externa validiteten, eftersom sannolikheten att personerna bättre återspeglar befolkningen är större (ibid., 19). Begränsade urval är ett hot mot extern validitet. Därför anser många forskare att det är viktigt att ha stora urval. Om försökspersonerna väljs från ett för begränsat urval eller från ett icke representativt urval kan experimentet behöva replikeras för att resultaten skall kunna generaliseras (ibid., 36).

Den s.k. Hawthorne-effekten utgör ett annat hot mot extern validitet. Det handlar om huruvida personerna i experimentet ändrar sitt beteende eller sina åsikter just på grund av att de är i en experimentell situation och de vet att de har blå ljuset på sig. När exempelvis personers respons till TV reklam undersöks kan de fästa mycket större uppmärksamhet vid reklamerna än vad de skulle göra i en verklig situation. I verkligheten skulle de kanske byta kanal eller gå ut ur rummet men i ett experimentlabb kan de inte göra det (ibid., 36-37). Det är många gånger nytt och spännande för en person att delta i ett experiment och situationen i sig gör att de

är lyhörda för den experimentella kontexten och reagerar på kraven de uppfattar att de har på sig snarare än på behandlingen. Detta får negativa effekter på intern validitet. De vanliga försiktighetsåtgärderna för att förhindra detta är att maskera experimentets verkliga syfte genom att förse försökspersonerna med en rimlig, men inte sanningsenlig, beskrivning av experimentets syften och att använda så diskreta mätmetoder som möjligt för att försökspersonerna i största möjliga grad skall imitera sitt verkliga beteende (Iyengar 2011, 77).

Det är självklart viktigt att sträva efter att maximera både intern och extern validitet. Ibland är det dock inte möjligt att uppnå båda. En maximering av intern validitet kan försämra möjligheterna att generalisera resultaten till situationer och populationer som inte ingått i experimentet. Om man prioriterar extern validitet kan viktiga aspekter gällande intern kontroll försummas så att orsakssambandet förblir oklart (McDermott 2011, 38). Är intern eller extern validitet då viktigare? Enligt Aronson et al. (1990, i McDermott 2011, 35) är intern validitet det absolut viktigaste eftersom slumpmässiga eller systematiska fel gör det omöjligt för forskaren att dra några slutsatser från experimentet och då uppstår aldrig frågan om huruvida resultaten kan generaliseras. Även Esaiasson et al. (2007, 371–375) anser att intern validitet är viktigare än extern validitet i experiment eftersom huvudsyftet med experiment är att kunna dra slutsatser om orsak och verkan och svag intern validitet gör att vi inte kan dra några säkra slutsatser alls.

Deliberativa demokratiexperiment

Samhällsvetenskapliga experiment har tidigare till största delen genomförts inom psykologi och sociologi. Idag har experiment börjat användas inom opinionsforskning, studier av politisk kommunikation, medieforskning och marknadsföring (Esaiasson et al. 2007, 371). Användning av experiment inom samhällsvetenskaperna har ökat mycket under de senaste tio åren. Ökningen beror på att andra metoder inte har kunnat ge svar på viktiga forskningsfrågor samt att nya intressanta forskningsfrågor om politiskt beteende har uppkommit som lämpar sig särskilt bra för experimentella studier (Morton & Williams 2010, 12).

Vid experiment där åsikter analyseras används ofta en före-efter-design. Enkelt förklarar delas personerna som deltar i experimentet in i två grupper varav den ena gruppen ges en viss behandling medan den andra inte får någon behandling. Åsikterna mäts både före och efter behandlingen och gruppen som fått behandling

jämförs sedan med gruppen som inte fått behandling (även kallad kontrollgruppen). Det är även möjligt att jämföra grupper som fått olika behandling med varandra. En nackdel är att före-mätningen kan påverka experimentdeltagarna i någon viss riktning, t.ex. göra dem uppmärksamma på någon viss sak. I experiment kan åsikterna också mätas endast efter att grupperna fått olika behandling och utfallet jämförs mellan grupperna. Detta kallas endast-efter-design. Nackdelen med denna design är att vi inte kan vara säkra på att skillnader mellan experiment- och kontrollgrupp har orsakats av behandlingen (Holbrook 2011, 147–148, Esaiasson et al. 2007, 376–377). Experimentet om enklavdeliberation som analyseras i avhandlingen har en traditionell före-efterdesign där utfallet efter jämförs med utfallet före.

För att analysera deliberation har även andra metoder använts, bl.a. deltagarobservationer, enkäter och innehållsanalyser av diskussionerna och experiment (Karpowitz & Mendelberg 2011, 260–261). I denna avhandling används experimentdata som består av enkäter och transkriberingar av diskussionen. Enkäterna utgör underlaget för den kvantitativa analysen medan transkriberingarna av diskussionerna används för att göra kvalitativa analyser.

Deliberativ demokratiteori är en normativ teori vilket gör att det kan uppstå problem när teorin ska testas i experimentellt hänseende. Ett problem är att teorin ger så många olika, och ibland vaga, utgångspunkter när det gäller praktisk tillämpning. Enligt Mutz (2008, 525) finns det lika många definitioner som det finns teoretiker inom forskningsområdet. Det finns inte heller någon klar gräns mellan teori och praktik. Det gör att experiment inte entydigt kan bevisa eller motbevisa deliberativa teorier. Experiment kan därför inte ge svar på frågan ”fungerar deliberation?” utan snarare på frågan ”under vilka förutsättningar fungerar deliberation?” (Karpowitz & Mendelberg 2011, 258–259). Operationalisering av en normativ teori är en av de stora utmaningarna vid experimentell forskning. En annan utmaning är extern validitet – att efterlikna de kausala relationer som finns i en verklig situation. I verkligheten måste medborgaren välja att deliberera – något som gör att de som deltar i en deliberativ händelse inte alltid utgör ett slumpmässigt representativt urval av befolkningen. I verkligheten tenderar de som deltar att ha stabilare åsikter, vara mer politiskt sofistikerade och ha större vana att diskutera och argumentera än de som väljer att inte deliberera (ibid., 267–268).

En utmaning med att undersöka deliberativa händelser såsom deliberativa mini-demos är att de kan ses som ”en stor behandling” som inkluderar deltagande i händelsen, ny

information, smågruppsdiskussioner, utfrågning av experter och politiker, informella diskussioner med de andra deltagarna och möten med nya människor. Det är mycket som händer på en gång och ur ett metodologiskt perspektiv kan det vara svårt att veta exakt vad som orsakar de observerade effekterna. Å andra sidan kan det vara så att någonting går förlorat när ”denna stora behandling” delas upp i mindre beståndsdelar. Enligt Karpowitz och Mendelberg (2011, 263) är det ändå viktigt att försöka särskilja de oberoende effekterna av varje variabel.

En stor del av den deliberativa forskningen är kvasiexperimentell. Det innebär att en del experimentella särdrag finns med såsom olika behandling, mätning av resultat och jämförelser mellan experimentgruppen och en kontrollgrupp – men fördelningen är inte nödvändigtvis helt slumpmässig. Frånvaron av slumpmässig fördelning av försökspersonerna till olika grupper ställer högre krav på forskaren när det gäller att särskilja effekterna av en viss behandling från andra potentiella orsaker och skillnader mellan grupperna. Kvasiexperiment kräver att man tydliggör ovidkommande orsaksfaktorer vilket inte behöver göras om man använder slumpmässig fördelning. Medborgardeliberation är förhållandevis lätt att ha kontroll över eftersom den inte behöver äga rum i en offentlig eller officiell kontext utan kan separeras från övrig politisk verksamhet och isoleras för att analyseras. Kontroll över experimentet gör det möjligt att styrka att det faktiskt är deliberation och inte andra faktorer som har en inverkan. Det ger oss också möjlighet att testa olika aspekter såsom homogena och heterogena grupper, kvinnorepresentation, gruppstorlek, metoder för beslutsfattande, tillgång till information, närvaro och frånvaro av facilitator osv. (Karpowitz & Mendelberg 2011, 261–262).

Ett problem med samhällsvetenskapliga experiment är att det är människor som studeras och det kan vara svårt att rekrytera deltagare. Ett problem med all datainsamling är risken för bortfall. En del personer uteblir, fyller inte i alla enkäter eller lämnar t.ex. uppföljningsenkäten obesvarad. Bortfall är problematiskt för experimentdata eftersom utfallet hos dem som uteblir inte ingår i de efterföljande analyserna. Det gör att resultaten kan vara snedvridna och partiska (Druckman et al. 2011, 19). Bortfall har också en negativ inverkan på validitet, främst på intern validitet (McDermott 2011, 30). Bortfall och svårigheter att rekrytera deltagare kan leda till bristande representativitet.

När man designar experiment är det fördelaktigt att försöka göra dem så verklighetstrognasom möjligt. Det finns ändå alltid en risk för att personerna

i experimentet inte beter sig så som de skulle göra i verkliga livet. Bara vetskapen att de ingår i ett experiment kan påverka resultatet. Ärlighet kan ge vika för försökspersonernas vilja att vara till lags och bete sig så som de tror förväntas av dem. De kanske inte vill uppge sin verkliga åsikt eftersom de inte vill uppfattas som störande eller besvärliga. Människor är även skickliga på att räkna ut vad som förväntas av dem och kan genomskåda experimentet och räkna ut vad som förväntas av dem (McDermott 2011, 32; Esaiasson et al. 2007, 386–389).

Den huvudsakliga fördelen med experiment är forskarens möjlighet att isolera och testa enskilda variabler och deras kausala samband. En annan fördel är att det är möjligt att utvärdera interaktionen (växelverkan och samverkan) mellan en viss behandling och individuella faktorer på ett objektivt sätt och analysera olika individuella effekter. Förutom möjligheten att analysera kausala samband har experiment den fördelen att de är relativt lätta att replikera. Samma experimentella design kan förhållandevis enkelt användas av forskare i andra kontexter (Iyengar 2011, 75–81). Endast när ett experiment har replikerats kan slutsatserna stärkas.

4.2 Experiment om medborgardeliberation i enklaver

Våren 2012 arrangerades en medborgardiskussion⁵ i Åbo. Temat för diskussionen var invandring, ett ämne som har debatterats mycket i Finland. Experimentets huvudarrangör var Institutet för samhällsforskning vid Åbo Akademi genom ett forskningsprojekt finansierat av Finlands Akademi, och den starka forskningsmiljön ”Demokrati – ett medborgarperspektiv” vid Statsvetenskapliga institutionen vid Åbo Akademi. Huvudsyftet med experimentet var att jämföra deliberation i två olika typer av smågrupper: a) grupper där likasinnade diskuterade, s.k. enklaver, och b) grupper där medborgare med olika åsikter fanns representerade.

Utgående från ett slumpmässigt urval på 12.000 individer deltog slutligen 207 individer i deliberationen. Urvalsprocessen skedde i flera steg och inkluderade flera frågeformulär. Ett första frågeformulär skickades i januari 2012 till 12.000 vuxna medborgare i Åbo-regionen. Denna första kontakt var utformad som en opinionsundersökning om invandring och inget om ett eventuellt deltagande i en diskussion nämndes. Frågeformuläret som innehöll 14 frågor om invandring samt fyra frågor om bakgrundsvariabler besvarades av 39 procent. De inkomna svaren

⁵ För mera information om experimentet och dess resultat se Karjalainen & Rapeli (2014) och Grönlund, Herne & Setälä (2015).

analyserades och utgående från dem kategoriserades deltagarna i två åsiktsgrupper: positiva åsikter om invandring eller negativa åsikter om invandring. Respondenter med extrema åsikter i någondera riktningen exkluderades eftersom deltagarna behövde ha utrymme att förändra sina åsikter i båda riktningarna. En person med en på förhand extrem åsikt kan inte bli mer extrem i sin åsikt och kan således inte förändras i den riktningen. Respondenter som låg i mitten av skalan mellan positiv och negativ åsikt exkluderades också eftersom experimentets uppläggningskrävde personer med klara åsikter, för eller emot, invandring. Syftet med frågeformuläret var alltså att på basis av svaren bilda åsiktsenklaavarna och för att förhindra bortfall var frågeformuläret kort. Respondenterna visste att de deltog i ett forskningsprojekt men trodde att de endast skulle fylla i frågeformulär som kartlade vad befolkningen hade för åsikter om invandring.

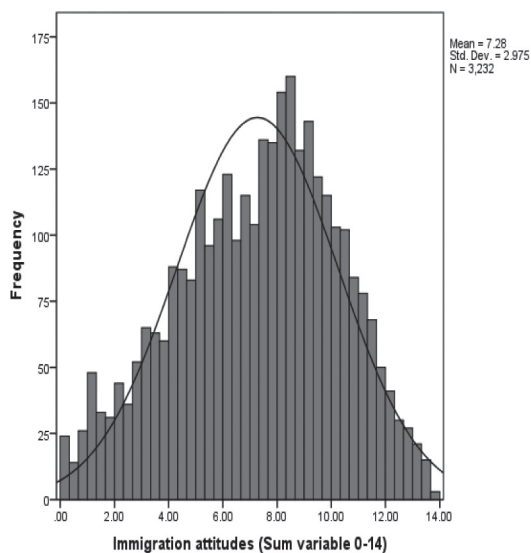
Av de 4687 individer som svarade var knappt 70 procent, eller 3232 individer, villiga att fylla i ytterligare ett frågeformulär. Dessa 3232 individer delades alltså in i två åsiktsenklaaver:

- **En åsiktsenklaav bestående av personer med positiva åsikter om invandring**
- **En åsiktsenklaav bestående av personer med negativa åsikter om invandring**

Åsiktsfrågorna i det första frågeformuläret testades på förhand i två pilotstudier med studenter vid två universitet. Det var viktigt att frågorna fångade upp olika dimensioner och att de senare kunde användas för att skapa en summavariabel. Frågorna fungerade bra både i piloterna och i experimentet. Alla 14 frågor laddade på en faktor och Cronbachs alfakoefficient uppmätte 0,94. Det var därför inga problem att skapa en summavariabel. De initiala åsikterna följde en normalfördelning vilket gjorde att summavariabeln tryggt kunde användas för att skapa åsiktsenklaavarna (se figur 4). **De individer som hade värden över 8,3 på summavariabeln inkluderades i ”åsiktsenklaaven: för invandring” och de som hade värden under 6,7 inkluderades i ”åsiktsenklaaven: mot invandring”.** Värdena i mitten, mellan 6,7 och 8,3, utslöts eftersom experimentet förutsatte att individerna som deltog hade klara åsikter för eller emot invandring och neutrala åsikter exkluderades därför⁶. Även individer med de mest extrema värdena exkluderades, värdena 0 och 14, eftersom deras åsikter inte kunde förändras i båda riktningarna vilket var nödvändigt för experimentets uppläggnings.

⁶ 631 personer som hade värden mellan 6,7 och 8,3 exkluderades.

Figur 3 visar hur åsikterna var fördelade bland de 3232 individer som svarade på frågeformuläret och tillät ytterligare kontakt. Histogrammet visar att åsikterna nästan hade en normalfördelning.

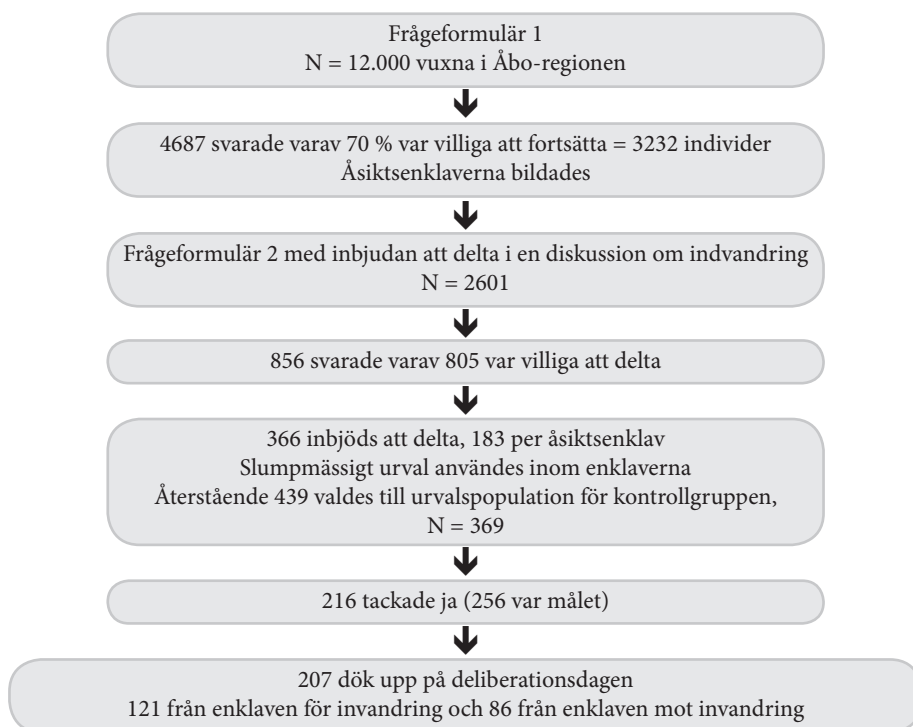

(Grönlund et al. 2015)

Figur 3. Histogram över den initiala åsikten om invandring utgående från vilken de två åsiktsenklaerna skapades

Det andra frågeformuläret skickades ut kort efter att åsiktsenklaerna bildats till de 2601 individer som kunde inkluderas i åsiktsenklaen för eller åsiktsenklaen mot invandring. I frågeformuläret kartlades åsikter om samhället och vårt demokratiska system och om tidigare erfarenheter av politiskt deltagande. Brevet innehöll även en inbjudan att delta i en diskussion om invandring och två datum att välja mellan gavs. Det betonades att deltagarna till diskussionen väljs slumpmässigt och att alla inte skulle bli valda. De som deltog utlovades ett presentkort på 90 euro. Om de inte blev valda till diskussionen kunde de bli valda att fylla i en sista enkät. Bland de som inte blev valda att delta i diskussionen valdes kontrollgruppen slumpmässigt och de som ingick i kontrollgruppen fick ett presentkort på 15 euro. 805 personer anmälde sig som villiga att delta i diskussionen – 415 personer från ”åsiktsenklaen: mot invandring” och 390 personer från ”åsiktsenklaen: för invandring”. Av dessa fick 366 personer (183 personer per enkla) en slutlig inbjudan att delta i diskussionen. Bland de återstående 439 personerna valdes kontrollgruppen senare slumpmässigt. Slumpmässigt stratifierat urval användes för att säkerställa att båda åsiktsgrupperna

samt olika åldrar och båda könen fanns representerade i båda åsiktsenkloven. Målet att få 256 deltagare nåddes inte då bara 216 tackade ja och på deliberationsdagen dök 207 personer upp. Det var i huvudsak personer med negativa åsikter om invandring som tenderade att tacka nej eller utebli på deliberationsdagen. Detta kunde inte förutses på förhand. Deltagarna delades slumpmässigt in i 26 smågrupper på basis av åsikten: tio likasinnade grupper för invandring, fem likasinnade grupper mot invandring och 11 grupper där olika åsikter finns representerade⁷. I figur 4 är rekryteringsprocessen åskådliggjord.

Figur 4. Rekryteringsprocessen

Eftersom individer med negativa åsikter om invandring tenderade att utebli i det sista rekryteringskedet är det skäl att kontrollera om de som deltog skiljer sig från det initiala urvalet. I tabell 4 jämförs de 2601 individer som fick en inbjudan att delta i diskussionen, de 805 som var villiga att delta samt de 207 som deltog i själva

⁷ Målet var 8 grupper där diskussionsdeltagarna hade en positiv inställning till invandring, 8 grupper där diskussionsdeltagarna hade en negativ inställning mot invandring och 16 grupper där olika åsikter fanns representerade.

diskussionen. Av jämförelsen framgår att individer med negativa åsikter som deltog, dvs. ”åsiktsenkla: mot invandring”, hade aningen mer moderata åsikter än det urval som inkluderades tidigare i rekryteringsprocessen. Skillnaden i åsikt mellan de i ”åsiktsenkla: mot invandring” som deltog ($N = 86$) och de som inte deltog trots att de blev valda ($N = 97$) är statistiskt signifikant. Det var tyvärr svårt att rekrytera deltagare med en stark negativ attityd mot invandring. Mellan de individer som deltog från ”åsiktsenkla: för invandring” och tidigare urval finns inga signifikanta skillnader.

Tabell 4. Medelvärdet för åsikten om invandring i rekryteringsprocessens olika skeden

	Antal individer			Medelvärde på summavariabel	
	Alla	Mot	För	Mot	För
Preliminärt inbjudna	2601	1304	1297	4,28	10,15
Villiga att delta	805	415	390	4,25	10,17
Slutligt inbjudna	366	183	183	4,33	10,24
Deltog	207	86	121	4,68	10,26

Notera. De som deltog i enkla mot invandring skiljer sig från de övriga urvalen i enkla mot invandring, $p < 0,01$.

Källa: Grönlund et al. (2015)

I tabell 5 finns en sammanfattning av de fem frågeformulär som ingår i experimentet. Deliberationen ägde rum under ett veckoslut, lördag 31 mars och söndag 1 april 2012. Diskussionen ordnades under två dagar så att hälften av deltagarna deltog på lördag och andra hälften på söndag. Vid deliberationens början fyllde deltagarna i ett frågeformulär (T3) som mätte deras kunskap om invandring och politik i allmänhet.

Tabell 5. Frågeformulär som används i analysen

Frågeformulär	Tidpunkt	Innehåll
T1	Januari 2012 (per post)	14 frågor som kartlägger åsikten om invandring. Används för att bilda åsiktsenkla. De individer som hade ett värde $>8,3$ inkluderas i enkla för invandring medan de individer som hade ett värde $<6,7$ inkluderas i enkla mot invandring
T2	Januari 2012 (per post)	Frågor om politiskt beteende, deltagande, samhälleligt deltagande, förtroende, empati
T3	30.3 och 1.4.2012 (på plats, vid deliberationsdagens början)	10 kunskapsfrågor om invandring + 5 frågor om allmän politisk kunskap
T4	30.3 och 1.4.2012 (på plats, vid deliberationsdagens slut)	Samma åsiktsfrågor som vid T1; samma frågor om politiskt beteende, deltagande, förtroende, empati som vid T2; samma kunskapsfrågor som vid T3; frågor om deltagarnas subjektiva upplevelse av deliberationen.
T5	20.4.2012 (på plats, debriefing tillfälle)	Samma åsiktsfrågor som vid T1; en del av frågorna om politiskt beteende, deltagande, förtroende, empati som vid T2; samma kunskapsfrågor som vid T3 och T4.

Efter detta gavs deltagarna information om invandring. Informationen gick igenom muntligt av en forskare och delades även ut i skriftlig form till deltagarna. Inga intressenter eller experter fanns på plats för att undvika att de påverkade deltagarna.

Diskussionerna i smågrupper varade i fyra timmar, inklusive en 45 minuters lunchpaus. I varje grupp fanns en utbildad facilitator och diskussionen inleddes med en genomgång där varje deltagare redogjorde för vilken aspekt eller vilken synvinkel han eller hon tyckte var viktig när det gällde invandring och som de ville diskutera. Facilitatorn skrev upp dessa teman på en tavla och temana diskuterades sedan fritt i gruppen. Facilitatorn ingrep endast om någon dominerade diskussionen, inte deltog alls eller uppträdde respektlöst och kunde föreslå att deltagarna skulle diskutera ett av de nedskrivna temana ifall diskussionen dog ut eller inte kom igång. Efter diskussionen ombads deltagarna i gruppen att rösta om tre frågor: Bör invandring ökas eller minskas? Bör arbetsrelaterad invandring ökas eller minskas? Bör på humanitära behov baserad invandring ökas eller minskas? Slutligen fyllde deltagarna i ett frågeformulär (T4) som bestod av frågor från T1, T2 och T3 samt frågor om hur de upplevde deliberationen. För sitt deltagande erhöll deltagarna ett presentkort på 90 euro men detta presentkort kunde lösas ut först efter att de deltagit i informationsmötet tre veckor efter deliberationen och fyllt i det sista frågeformuläret (T5). I tabell 6 finns experimentets olika faser listade.

Tabell 6. Faserna i experimentet

Före deliberationen (Januari 2012)
1. Frågeformulär om åsikter om invandring (T1) - enkla klaverna bildades
2. Frågeformulär (T2) - Inklusive inbjudan att delta i en diskussion om invandring
Deliberationsdagen (31 mars–1 april 2012)
3. Frågeformulär som testar invandrings- och allmänpolitisk kunskap (T3)
4. Allmänna instruktioner och information om invandring
5. Smågruppsdiskussioner (4h, inklusive 45 min. lunchpaus)
6. Röstning i smågrupper
7. Frågeformulär som mäter åsikts- och kunskapsförändring samt upplevelse av diskussionen (T4)
Informationsmöte efter deliberationen (20 april 2012)
8. Uppföljningsfrågeformulär som mäter åsiktsstabilitet (T5)
9. Information om experimentet och dess preliminära resultat till deltagarna samt utdelning av presentkort

Stratifierat urval användes för att skapa åsiktsenkla varen efter två typer av grupper (likasinnade och) introducerades. Själva experimentet var randomiserat och deltagarna hade lika stor chans att hamna i en likasinnad grupp eller i en grupp där olika åsikter finns representerade.

Stratifierat urval	Slumpmässigt urval		
		Likasinnade grupper	Grupper med olika åsikter
	Åsiktsenklaven: mot invandring	Likasinnade: mot invandring (N = 42)	Blandade: mot invandring (N = 44)
Åsiktsenklaven: för invandring	Likasinnade: för invandring (N = 77)	Blandade: för invandring (N = 44)	

(baserad på Grönlund et al. 2015)

Figur 5. Stratifierat och slumpmässigt urval

Stratifierat urval användes för att skapa åsiktsenklaverna och slumpmässigt urval för att bilda analysenheter. I figur 5 åskådliggörs processen och hur de fyra olika analysenheterna bildades:

- 1) *"Likasinnade: för invandring"* består av personer med invandringspositiva åsikter som diskuterar med andra invandringspositiva personer
- 2) *"Likasinnade: mot invandring"* består av personer med invandringskritiska åsikter som diskuterar med andra invandringskritiska personer
- 3) *"Blandade: för invandring"* består av personer med invandringspositiva åsikter som ingår i en grupp där även personer med invandringskritiska åsikter ingår
- 4) *"Blandade: mot invandring"* består av personer med invandringskritiska åsikter som ingår i en grupp där även personer med invandringspositiva åsikter ingår

Diskussionerna ägde rum i 26 smågrupper: 11 grupper där olika åsikter finns representerade (med åtta deltagare i varje grupp, fyra från vardera åsiktsenklaven), 10 likasinnade grupper för invandring och 5 likasinnade grupper mot invandring (med 7–9 personer i varje likasinnad grupp). I varje grupp fanns en facilitator vars roll var att leda diskussionen. Skriftliga regler för diskussionen delades ut till deltagarna och facilitatorerna läste även upp dessa regler i gruppen. Facilitatorns viktigaste uppgift var att se till att diskussionen var balanserad, att alla kunde uttrycka sin åsikt och att alla respekterade varandra och varandras åsikter. Däremot fick facilitatorn inte uttrycka sin egen åsikt om invandring utan måste vara fullständigt opartisk.

Den empiriska analysens nivåer

Även om den här avhandlingen handlar om variation på individnivå, är jag också intresserad av att analysera förändringar på en högre aggregerad nivå. De empiriska analyserna i avhandlingen görs på fyra olika nivåer och inledningsvis är jag intresserad av eventuella förändringar på högsta aggregerad nivå.

Figur 6. Den empiriska analysens olika nivåer

Analyserna inleds med att analysera alla deltagare i experimentet som en enda grupp. Därefter fokuserar jag på experimentets fyra olika analysenheter, vilka ger en bra möjlighet att analysera åsiktsskillnader mellan olika grupsammansättningar. Den tredje nivån utgörs av smågrupperna där diskussionerna äger rum. I experimentet deltog 207 individer som var slumpmässigt fördelade i 26 grupper: 11 grupper där olika åsikter finns representerade, 5 grupper där alla hade invandringskritiska åsikter och 10 grupper där alla hade en positiv inställning till invandring. Den lägsta analysnivån, och den mest centrala i avhandlingen, är individnivån. Jag är i första hand intresserad av att analysera hur och varför deliberation har olika inverkan på individerna som deltar. Individnivån analyseras både med hjälp av kvantitativa och kvalitativa metoder.

4.3 Mätinstrument

Om att mäta åsikter

Åsikter och attityder är subjektiva och det finns inget sätt att mäta åsikter som skulle vara helt fritt från feluppskattningar. Samhällsvetenskapliga forskare använder sig oftast av en av tre olika metoder att mäta åsikter. En av de vanligaste metoderna är att använda sig av frågeformulär där svarspersonerna själva svarar på ställda frågor. Frågeformulären mäter oftast inte enbart riktning (överensstämmer/överensstämmer inte) utan även gradskillnader och extremitet (överensstämmer helt/delvis/inte alls). Denna metod utgår ifrån att svarspersonerna är villiga att uppge sina åsikter,

vilket inte alltid behöver vara fallet. Det finns en risk för ”socialt önskvärda svar” då svarspersonerna kan komma att uppge sådana åsikter som är mer socialt accepterade och undvika att uppge åsikter som får dem att framstå mindre fördelaktiga i andras ögon.

En annan metod är att mäta åsikter och attityder indirekt. Svarspersonerna får då frågor med olika svarsalternativ och preferenser eller skall välja en kandidat framför en annan. Denna typ av frågor är mindre känsliga för att svarspersonerna skall uppge socialt önskvärda svar men mindre precisa, eftersom svaren inte indikerar vad svarspersonen i fråga tycker om det valda alternativet i sig. En tredje metod är att analysera hur svarspersonerna beter sig eller skulle vara beredda att bete sig. Här förväntas svarspersonerna kunna uppge exakt hur de kommer att agera i olika situationer. Dyliga svar kan dock vara oriktiga eftersom svarspersonerna inte kan förutspå sitt verkliga beteende och därtill kan även socialt önskvärda svar förekomma. Retrospektiva svar av tidigare handlingar förutsätter att svarspersonerna minns hur de har agerat i olika situationer vilket inte alltid är fallet, inte heller rapporterar de ärligt om sitt tidigare beteende. Analyser av vad svarspersonerna har gjort eller kan tänkas göra är ett indirekt sätt att mäta åsikter och andra faktorer (förutom åsikterna) kan inverka på beteendet (Holbrook 2011, 142–143). Frågeformulären i experimentet om enklavdeliberation innehåller olika typer av frågor – både direkta och indirekta frågor. Frågorna innehåller också olika svarsalternativ, riktning och gradskillnader.

Åsikten om invandring har kartlagts genom ett frågeformulär bestående av 14 frågor. Frågorna belyser olika dimensioner av invandring och ger därmed en tydligare uppfattning om åsikten än om endast en fråga hade ställts. För att ta reda på om åsikterna om invandring förändras kan man göra envariabelanalyser för varje fråga men det kan vara svårt att tolka resultaten och göra goda jämförelser. Istället används summavariabler eftersom det är mer lätthanterligt att analysera en samlad variabel än alla olika komponenter. Fördelen med att använda en summavariabel är också att man får en mer tillförlitlig (reliabel) operationalisering än man får för varje variabel skilt för sig. Förutsättningen för god reliabilitet i en summavariabel är att de enskilda variablerna faktiskt mäter samma sak. För att det skall vara befogat att slå ihop variablerna till en summavariabel bör variablerna vara korrelerade med varandra och mäta olika dimensioner av samma sak (Esaïasson et al. 2007, 435–436).

Fem av frågorna har en negativ laddning och de kodas omvänt så att höga och låga värden indikerar samma sak för varje fråga. Frågorna som omkodas på detta sätt är

märkta (r) i tabell 7. Eftersom olika skalor används i enkäten så omkodas också skalan så att svarsalternativen för alla frågor är fördelade mellan 0 och 1 där 0 innebär en maximalt negativ ståndpunkt och 1 innebär en maximalt positiv ståndpunkt. Innan experimentet genomfördes gjordes pilottester med studerande vid Åbo Akademi och Turun Yliopisto. Åsiktsfrågorna testades med målet att skapa en skala som fungerar så bra att frågorna kan slås ihop till en summavariabel.

Tabell 7. Åsiktsfrågorna i frågeformulären

Vad anser du om invandring? (ett svar per fråga)   1. Finland bör ta emot fler invandrare. Tycker du att det är ett dåligt eller bra förslag? (Skala 0–10) 2. Utlänningars inflyttning till Finland bör begränsas så länge vi har arbetslöshet i Finland. Tycker du att det är ett dåligt eller bra förslag? (Skala 0–10) (r) 3. Tycker du att Finland blir ett sämre eller bättre land att leva i av att människor från andra länder kommer för att bo här? (Skala 0–10) I vilken utsträckning tar du avstånd från eller instämmer i följande påståenden? (Skala: tar starkt avstånd, tar avstånd, instämmer, instämmer starkt)   4. Det är bra för Finlands ekonomi att människor från andra länder kommer för att bo här. 5. Invandrare tar jobb från infödda finländare. (r) 6. Invandrare borde ha samma rätt till sociala förmåner som finländare även om de inte var finländska medborgare. 7. Staten och kommunerna använder för mycket pengar på att stöda invandrare. (r) 8. Invandring utgör ett allvarligt hot mot vår nationella identitet. (r) 9. Alla som vill komma till Finland för att bo och arbeta här ska få göra det. 10. Invandringpolitiken bör i första hand gynna kristna personer framom andra trosinriktningar. (r) 11. Allmänt taget anpassar sig invandrare bra till det finländska samhället. 12. Jag skulle gärna ha en invandrare som arbetskamrat. 13. Jag skulle acceptera en invandrare som familjemedlem. 14. Jag skulle gärna ha invandrare som grannar.

Genom faktoranalys⁷ har jag kontrollerat att det fungerar och att det är befogat att slå ihop åsiktsfrågorna till en summavariabel. Samtliga frågor har en korrelationskoefficient⁸ över 0,3, *Kaiser-Meyer-Okin* värdet var 0,936 vilket överstiger det rekommenderade värdet på 0,6 och *Bartlett's Test of Sphericity* är statistiskt signifikant, $p < 0,001$. Cronbachs alfakoefficient uppmäter 0,94 vilket tyder på att en summavariabel kan skapas. Om de frågor som testas har alfavärde över 0,7 mäter frågorna olika dimensioner av samma sak. Frågorna laddar dessutom på en komponent. Faktoranalysen baserar sig på enkätsvaren från T1.⁹ I de fortsatta analyserna används därför medelvärdet av summavariabeln för att jämföra olika gruppers förändring med varandra.

⁷ *principal component analysis* används

⁸ Korrelationen mäts genom *Corrected Item-Total Correlation* som visar i vilken utsträckning varje fråga korrelerar med totalpoängen. Ett värde under 0,3 tyder på att frågan mäter något annat än summavariabeln som helhet.

⁹ Även faktoranalys av samma frågor vid T4 tyder på att vi kan slå ihop frågorna till en summa-variabel. Samtliga frågor har vid T4 en korrelationskoefficient på över 0,4 och Cronbachs alfakoefficienten uppmäter 0,931.

Om att studera diskussioner

Denna avhandling har två empiriska byggstenar: en kvantitativ del som bygger på analys av frågeformulären och en kvalitativ del som baserar sig på diskussionerna. För att kunna undersöka diskussionerna och deltagarnas beteende i diskussionerna spelades diskussionerna in och transkriberades. Med transkription avses en överföring av samtal till nedskrivnen text, som utförs i syfte att studera talets eller samtalets struktur, form och innehåll (Linell 1994). Med hjälp av transkriptionerna kan vissa grupper, enskilda deltagare och enskilda yttranden undersökas. Genom kvantitativa analyser identifierar jag resultat som behöver förklaras ytterligare. Dessa intressanta fall undersöks sedan kvalitativt med hjälp av transkriberingar av samtalen.

4.4 Invandring som politisk fråga i Finland

År 2012 var andelen utlänningar i Finland 4 procent av hela Finlands befolkning. Enligt OECD-statistik har antalet invandrare i Finland fördubblats mellan år 2000 och 2009, men i en internationell jämförelse är andelen invandrare fortfarande liten i Finland. Finland har lägst andel invandrare i Norden. År 2012 var ca 14 procent av befolkningen i Sverige födda utomlands medan motsvarande siffra i Island och Norge var 11 procent och i Danmark 8 procent. I genomsnitt har 10 procent av invånarna i OECD-länderna utländsk bakgrund.

Liksom i de flesta västeuropeiska länderna är invandring ett kontroversiellt ämne också i Finland. Invandring har debatterats flitigt i media under de senaste åren. Samhällsklimatet har hårdnat samtidigt som invandring också debatterats av politiker och i parlamentet. Invandring är en viktig fråga för medborgarna och det är också en fråga där medborgarna torde ha starka åsikter. I den nationella valundersökningen år 2011 uppgav 65,7 procent av de tillfrågade att invandringspolitik var viktigt när de valde vilket parti de skulle rösta på i riksdagsvalet. När de tillfrågades om vad de anser om ökad invandring svarade 59,1 procent att ökad invandring var ett övervägande dåligt alternativ.

EVA (Elinkeinoelämän Valtuuskunta - Näringslivets Delegation) gjorde år 2012 en undersökning om finländarnas åsikter om invandring. Var tredje finländare ansåg att när befolkningen i vårt land åldras och hotar att minska måste invandringen till Finland underlättas. 43 procent var dock kritiska till att underlätta invandringen. Andelen kritiska har dock minskat, år 2011 var över 50 procent kritiska. Högre

utbildning och socioekonomisk status medför en mer positiv åsikt om invandring. Även boningsortens storlek korrelerar positivt med en invandringsvänlig åsikt.

I parlamentsvalet 2011 ökade Sannfinländarnas väljarstöd med 15 procentenheter och partiet fick 19,1 procent av rösterna. Detta gjorde att partiet från att ha varit landets minsta riksdagsparti nu blev landets tredje största parti (Statistikcentralen). Partiet motsätter sig invandring, förhåller sig skeptiska till EU och är kritiska mot globaliseringen. Sannfinländarnas valseger 2011 var den största i Finlands historia för aldrig tidigare har ett parti ökat med 15 procentenheter från ett val till ett annat. Från att ha haft fem mandat under perioden 2007–2011 fick partiet 39 mandat perioden 2011–2015 (Arter 2013, 210). Enligt nationella valundersökningen 2011 uppgav 64,1 procent av väljarna att en önskan om att begränsa invandringen gjorde att de röstade på en kandidat från Sannfinländarna. Tre fjärdedelar av sannfinländarnas väljarkår förhåller sig kritiska till invandring (EVA-analyysi 2012). Parallellt med att åsikterna om invandring blivit mer kritiska anser många bedömare att även invandringspolitiken blivit mer restriktiv (EVA-analyysi 2012). Experimentet hade ingen koppling till den förda politiken och således ingen policy inverkan vilket inte heller var avsikten.

4.5 En deskriptiv analys av urvalspopulationen

Hur representativt är experimenturvalet för befolkningen? Även om slumpmässigt och stratifierat urval användes för att välja deltagare till experimentet så finns det alltid en viss grad av självselektion. Medborgarna väljer i sista hand själva huruvida de deltar eller inte. I tidigare forskning har det visat sig att unga, kvinnor och lågutbildade är underrepresenterade i deliberativa diskussioner. På motsatt sätt är män, högutbildade och medelålders överrepresenterade. De som deltar i deliberation tenderar även att ha större tilltro till sin egen förmåga att påverka det som händer i politiken, vara mer politiskt aktiva, mer benägna att rösta i val och deltar i politiken i större utsträckning (French & Laver 2009, 439; Lindell 2012, 97). Brister i representativitet är inte speciellt förvånande med tanke på att högutbildade ofta är överrepresenterade även i andra typer av politiskt deltagande. En deliberation kräver dessutom mera av individen än t.ex. en vanlig opinionsundersökning (Teorell 2008, 5).

För att få en bild av hur representativt urvalet är, har jag gjort en jämförelse mellan experimentpopulationen och urvalet i en nationell valundersökning, eftersom det kan vara intressant att se hur urvalet i det aktuella experimentet ser ut i jämförelse med urvalet för en stor opinionsundersökning. Nationella valundersökningar baserar sig

Tabell 8. Sociodemografiska karakteristika i experimentgruppen, kontrollgruppen och nationella valundersökningen

	Experimentgruppen (N = 207)	Kontrollgruppen (N = 369)	Nationella valundersökningen 2011 (N = 1298)/ befolkningen
Kön			
Kvinna	47,8	51,8	50,2
Man	52,2	48,2	49,8
Ålder			
18–34	22,2	16,3	24,4
35–49	16,4	15,2	22,1
50–64	27,5	33,6	24,8
65–	33,8	35,0	28,7
Medeltal	52,5	55,2	50,9
Utbildning¹			
Grundläggande utbildning	10,7	14,7	31,5
Yrkesutbildning och gymnasium	34,0	37,0	39,9
YH och lägre universitetsexamen	34,0	35,1	19,7
Högre universitetsexamen	21,4	13,3	9,0
Politiskt intresse			
Mycket intresserad	25,1	22,0	23,0
Något intresserad	73,9	76,3	71,7
Inte intresserad	1,0	1,6	5,2
Benägenhet att rösta i val			
Har röstat (de senaste fyra åren)	95,7	97,8	82,4
Har inte röstat (de senaste fyra åren)	4,3	2,2	11,9
Hur ofta diskuterar du politik och samhällsfrågor med andra?			
Ofta eller dagligen	53,7	52,3	41,9
Sällan eller ibland	46,3	47,4	54,5
Aldrig	0,0	0,3	3,6
Man borde ordna politiska diskussioner för vanliga medborgare			
Ja	82,3	78,6	71,8
Nej	17,7	21,4	23,6
Jag skulle själv vilja delta i dylika diskussioner			
Ja	58,7	48,4	40,6
Nej	41,3	51,6	58,2

Notera. ¹ = jämförelse med befolkningen (källa: statistikcentralen 2012).

på ett nationellt representativt urval av väljarkåren, där uppgifter samlas in i närheten av ett parlamentsval. En jämförelse med valundersökningen kan därför ge en bild av hur representativt urvalet i experimentet är.

Könsfördelningen i experimentet är relativt jämn. Männen har en knapp majoritet medan kvinnorna utgör en liten majoritet i kontrollgruppen och valundersökningen. Skillnaderna är små och torde inte ha någon större inverkan på analysernas resultat.

En jämförelse av åldersstrukturen mellan de olika urvalsgrupperna visar att de två äldsta åldersgrupperna 50–64 år och 65+ är överrepresenterade både i experimentgruppen med 27,5 procent, och i kontrollgruppen med 33,6 procent jämfört med nationella valundersökningen där motsvarande siffra är 24,8 procent. De två yngre ålderskategorierna 18–34 år och 35–49 år är underrepresenterade jämfört med valundersökningen. I experimentgruppen var 22,2 procent 18–34 år medan motsvarande siffra för kontrollgruppen är 16,3 procent och för nationella valundersökningen 24,4 procent. Andelen yngre som deltar i experimentet är större än i kontrollgruppen medan andelen i de två högre åldersgrupperna är större i kontrollgruppen än i experimentgruppen. Experimentpopulationen är alltså lite äldre (medelålder 52,5 år) än både kontrollgruppen (medelålder 55,2 år) och nationella valundersökningen (medelålder 50,9 år), och de som deltar i experimentet är yngre än de som deltar i kontrollgruppen.

Utbildningsnivån jämförs mellan experimentgruppen, kontrollgruppen och befolkningen. Både experimentgruppen och kontrollgruppen har en större andel personer med högre utbildning än befolkningen överlag. Andelen med yrkeshögskoleexamen eller lägre högskoleexamen är 34 procent i experimentgruppen, 35,1 procent i kontrollgruppen men bland befolkningen har endast 19,7 procent motsvarande examen. För högre universitetsexamen är mönstret detsamma. I experimentgruppen har 21,4 procent högre universitetsexamen, i kontrollgruppen är motsvarande siffra 13,3 procent men bland befolkningen har endast 9 procent högre universitetsexamen. På motsatt sätt är andelen med lägre utbildning underrepresenterad i både experiment- och kontrollgruppen. Detta stöder tidigare forskning som tyder på att lågutbildade ofta är underrepresenterade i deliberativa diskussioner.

Andelen personer med ett stort politiskt intresse skiljer sig inte nämnvärt mellan grupperna men andelen personer som inte är politiskt intresserade är betydligt

lägre i både experiment- och kontrollgruppen än i nationella valundersökningen. Individerna i både experiment- och kontrollgruppen är mer benägna att rösta i val än respondenterna i valundersökningen. Samma sak gäller även erfarenhet av politiska diskussioner. Andelen som diskuterar politik och samhällsfrågor ofta eller dagligen med andra är betydligt högre i både experiment- och kontrollgruppen. Värt att notera är även att stödet för att ordna politiska diskussioner för vanliga medborgare är högst i experimentgruppen. Detsamma gäller huruvida de själva skulle vilja delta i dylika diskussioner. Nästan 60 procent i experimentgruppen skulle vilja delta medan motsvarande andel i valundersökningen är endast 40 procent.

Utgående från denna jämförelse verkar deltagarna i experimentet vara mer politiskt sofistikerade än befolkningen överlag. De som deltog i experimentet är äldre, högre utbildade, mer benägna att rösta i val och stöder anordnandet av politiska diskussioner för vanliga medborgare i högre grad än deltagarna i nationella valundersökningen. Det är omöjligt att säga om detta har någon inverkan och i så fall vilken inverkan det har på resultatet. En sådan diskussion skulle bli mycket spekulativ. Det är dock viktigt att sträva efter att göra urvalet så representativt som möjligt för befolkningen och om någon grupp av medborgare är över- eller underrepresenterade kan detta bli problematiskt när resultatet skall generaliseras till en större population.

Vid en jämförelse mellan experimentgruppen och kontrollgruppen kan det konstateras att experimentgruppen är yngre och har högre utbildning än vad kontrollgruppen har, och att fler personer i experimentgruppen stöder ordnandet av politiska diskussioner. Det är omöjligt att säga om detta har någon inverkan på resultatet men utgående från tidigare forskning kan man anta att lågutbildade förändrar sin åsikt mera än högutbildade. I så fall kan åsiktsförändringen i experimentgruppen vara lägre än vad den skulle vara i verkliga livet.

4.6 Operationalisering av variablerna i den kvantitativa analysen

Innan variablerna kan analyseras bör de operationaliseras för att skapa en förståelse för vad som exakt kommer att analyseras. Operationalisering innebär att göra abstrakta begrepp mätbara. Genom att operationalisera begreppen gör man det möjligt att avgöra om det observerade fenomenet faller under det definierade begreppet och hur det skall mätas. Studiens interna validitet försämras om variablerna inte mäter det de borde mäta, dvs. om operationaliseringen är svag. I tabell 9 finns en sammanfattning

av de variabler som ingår i analysen. Information om hur variablerna har kodats finns i appendix.

Tabell 9. Operationella definitioner för oberoende och beroende variabler

Oberoende variabler:		
INDIVIDEGENSKAPER	EGENSKAP	OPERATIONALISERING
	Utbildning	Hög eller låg utbildning.
	Kunskap	Uppmått kunskapsnivå, dvs. andelen rätta svar på kunskapsfrågorna innan deliberation.
	Erfarenhet	Stor eller liten erfarenhet av att diskutera politik och invandring med andra enligt en femgradig skala.
	Politiskt intresse	Lågt eller högt intresse för politik och intresse för samhällsfrågor.
	Empati	Förmåga att se saker ur andras perspektiv och att kunna sätta sig in i deras situation.
	Socialt förtroende	Hur mycket man litar på de flesta andra människor (generaliserat förtroende)
	Subjektiv medborgarkompetens	Individens uppfattning om sin egen politiska kompetens.
	Tilltro till det politiska systemets responsivitet	Förstår vad som händer på den politiska arenan och bedömer att ens åsikter och handlingar har en inverkan på den politiska processen.
	Förstår avvikande åsikter	Tro på att personer som har en annan åsikt kan ha goda grunder för sin åsikt
	Atmosfären i gruppen	Subjektiv upplevelse av diskussionen, inklusive upplevt gruptryck och ömsesidighet
GRUPPKONTEXT	Typ av grupp	Experimentbehandling: likasinnad eller blandad grupp.
	Invandrare i gruppen	Fanns det en invandrare i diskussionsgruppen?
Beroende variabel:		
DELIBERATIONENS INVERKAN	Åsiktsförändring	Skillnaden i individernas och gruppernas åsikter före och efter medborgardiskussionen.

Operationalisering av oberoende variabler

Individegenskaper

Individegenskaperna inkluderar inledningsvis ålder, kön, utbildning, politiskt intresse, erfarenhet av att diskutera politik och kunskap om invandring. Ålder och kön är vanligt förekommande variabler i analyser av politiskt deltagande. I analyserna i denna avhandling används medelålder och procentuell andel män. När det gäller utbildning finns det ingen standardiserad definition på låg och hög utbildning. Jag har valt att definiera grundskola, yrkesinriktad grundexamen, studentexamen och yrkesinstitutexamen som låg utbildning medan yrkeshögskoleexamen (och motsvarande), lägre och högre högskoleexamen, licentiat- och doktorsexamen räknas som hög utbildning. Högt politiskt intresse innebär mycket eller ganska intresserad

av politik medan lite eller inte alls intresserad indikerar lågt politiskt intresse. Samma logik används för variabeln diskuterar politik: diskuterar politik ofta innebär dagligen eller ofta medan diskuterar politik sällan inbegriper ibland, sällan eller aldrig. Kunskap om invandring består av 10 enkätfrågor om invandring i Finland. I analysen används andelen korrekta svar.

Till individegenskaper hör även empati, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet, socialt förtroende, förståelse för åsikter som avviker från de egna och talaktivitet. Subjektiv medborgarkompetens (*internal efficacy*) är ett mått på individens uppfattning om sin egen politiska kompetens och ett högt värde innebär att individen upplever den egna förmågan att delta i politiken som god medan ett lågt värde indikerar att den egna förmågan upplevs som dålig. Uppfattningen om det politiska systemets responsivitet och förmåga att leverera politik som tillfredsställer medborgarna (*external efficacy*) handlar om att förstå sig på vad som händer på den politiska arenan och hur individen bedömer att hans eller hennes politiska åsikter och handlingar har en inverkan på den politiska processen. Ett högt värde innebär att individen uppfattar att han eller hon kan påverka och att det politiska systemet är mottagligt för medborgarnas krav och åsikter. Ett lågt värde indikerar att individen upplever det svårt att påverka och att det politiska systemet inte tar hänsyn till vad medborgarna gör och vad medborgarna tycker. Ett högt värde på generaliserat socialt förtroende innebär att man litar på och har förtroende för andra människor. Huruvida man förstår avvikande åsikter har mätts genom frågan ”de personer som har en annan åsikt än mig om invandring kan ha goda grunder för sin åsikt”. Högt värde tyder på god förståelse medan lågt värde innebär dålig förståelse. Samtliga summavariabler kan variera mellan 0 och 100. Talaktivitet är den relativa mängden prat som en individ producerat i sin grupp om man inte räknar med facilitatorn. Talaktivitet beskriver hur passiv eller aktiv en individ är i diskussionen, dvs. hur stor del av tiden individen talar. Detta säger något om hur inkluderande diskussionen var och om alla hade möjlighet att säga sin åsikt.

I analyserna inkluderar jag även deltagarnas subjektiva erfarenheter av diskussionen, och jag fokuserar på tre variabler. En kallas ”positiv upplevelse” och är en summavariabel bestående av tre frågor om huruvida att diskutera i grupp var en trevlig och angenäm upplevelse. Variabeln ”upplevt grupptryck” är en summavariabel som består av följande tre frågor: a) Vissa deltagare dominerade diskussionen för mycket, b) Andra deltagare avbröt mig när jag skulle prata och c) Jag tyckte det var jobbigt att lyssna till åsikter som inte stämmer överens med mina egna. Summavariabeln kan

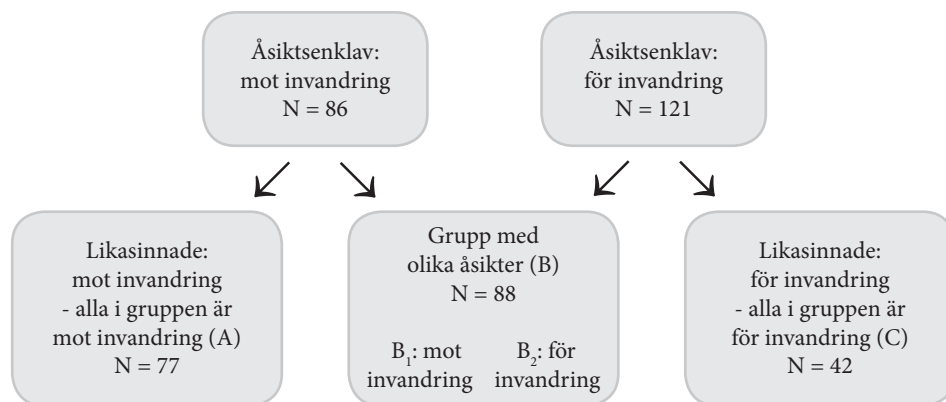
variera mellan 0 och 100 där 0 innebär maximal nivå av upplevt grupptryck och 100 avsaknad av grupptryck. "Ömsesidighet" är också en summavariabel som består av två frågor om huruvida deltagarna lyssnade på varandra och tog varandras åsikter i beaktande. Också denna variabel kan variera mellan 0 och 100. För alla variabler indikerar ett högt värde en positiv erfarenhet och lågt värde en negativ erfarenhet. I analyserna används medelvärdet på summavariablerna. För mera information om hur variablerna har kodats se appendix A.

Gruppkontext

Åsikterna kan även förändras olika beroende på om deltagarna i gruppen har liknande åsikter eller om olika åsikter finns representerade. I likasinnade grupper kan åsikterna bli mer extrema då deltagarna endast hör information och argument som stöder den egna åsikten. I grupper där olika åsikter finns representerade torde argumentationen vara mer nyanserad. Variabeln "likasinnad grupp" anger hur många procent av individerna som diskuterade i en grupp där diskussionsdeltagarna hade samma åsikt om invandring (jämfört med en grupp där olika åsikter fanns representerade). Till egenskaper på gruppnivå räknas även huruvida det fanns en invandrare i diskussionsgruppen. Siffran anger hur många procent av individerna som hade en invandrare i sin diskussionsgrupp.

Operationalisering av beroende variabeln: åsiktsförändring

Analyserna på individnivå utgår från de fyra olika analysenheterna. För tydlighetens skull redogör jag på nytt för hur de fyra analysenheterna ser ut. I experimentet fanns

Figur 7. Fördelning av deltagarna i olika typer av grupper

tre olika typer av diskussionsgrupper: likasinnade grupper där alla deltagare var mot invandring (A i figuren), likasinnade grupper där alla deltagare var för invandring (C i figuren) och grupper där deltagare med olika åsikter fanns med (B i figuren).

När initial åsikt (positiv eller negativ) och grupp sammansättning (likasinnad eller blandad grupp) korstabuleras fås fyra olika analysenheter. Även om det i själva diskussionen fanns tre typer av diskussionsgrupper (A-C), så består analyserna av fyra typer av grupper eftersom det finns analytiska skäl att skilja mellan individer med en positiv och negativ initial åsikt i den blandade gruppen. Därför finns följande fyra analysenheter:

- ”*Likasinnade: mot invandring*” som består av personer med invandringskritiska åsikter som diskuterar med andra invandringskritiska personer (A)
- ”*Blandade: mot invandring*” som består av personer med invandringskritiska åsikter, som ingår i en grupp där även personer med invandringspositiva åsikter ingår (B₁)
- ”*Blandade: för invandring*” som består av personer med invandringspositiva åsikter, som ingår i en grupp där även personer med invandringskritiska åsikter ingår (B₂)
- ”*Likasinnade: för invandring*” som består av personer med positiva åsikter om invandring, som diskuterar med andra personer som förhåller sig positiva till invandring (C)

För varje analysenhet analyseras hur åsikterna förändras från T1 (innan deliberation) till T4 (efter deliberation). Eftersom analysenheterna är fyra, får man fyra olika värden på åsiktsförändring. Dessa medelvärden och standardavvikelser för varje analysenhet används för att identifiera avvikande individer. Jag är intresserad av individer, vars åsikter förändras annorlunda än medelvärdet. Genom att beräkna individens avstånd till sin analysenhets medelförändring blir det möjligt att urskilja individer som förändras annorlunda än övriga individer i samma analysenhet. Det finns dock tre problem som är förknippade med att använda medelvärden som utgångspunkt. För det första måste populationen eller urvalet ifråga vara normalfördelad. Om det inte finns en normalfördelning kommer ”outliers” att påverka medelvärdena i för hög grad (Miller 1991). Både experimentpopulationen som helhet¹⁰ och de

¹⁰ Normalfördelningskurvor som bilaga

fyra olika experimentgrupperna har normalfördelning¹¹. Ett annat problem är att standardavvikelsen är känslig för ”outliers” (Miller 1991). Så verkar det inte vara i detta fall eftersom det justerade medelvärdet (medelvärdet då de fem procent lägsta och de fem procent högsta värdena exkluderats) inte avviker mycket från medelvärdet. Det tredje problemet med att använda medelvärden som utgångspunkt är att det är svårt att identifiera och inkludera ”outliers” i små urval (Cousineau & Chartier 2010). Grupperna i detta data är dock inte särskilt små, runt 40 personer. Detta gör att det inte borde vara något problem att använda medelvärdet som utgångspunkt.

Varför används medelvärdet för de fyra analysenheterna och inte för hela urvalspopulationen (N = 207)? Avhandlingens utgångspunkt är att analysera om skillnader i individegenskaper och gruppkontext har någon inverkan på hur åsikterna förändras. Eftersom initial åsikt och grupp sammansättning är viktiga variabler i analysen, är det befogat att identifiera avvikande individer inom respektive analysenhet. Detta garanterar att individer med olika initial åsikt och från olika grupp sammansättning finns representerade, och de avvikande individerna avviker i förhållande till sina grupper. Jag är medveten om att det finns olika tillvägagångssätt att identifiera avvikande individer och jag valde den metod som jag anser passar datamaterialet och frågeställningarna bäst.

Ofta används medelvärdet och två gånger standardavvikelsen som ett mått för att identifiera avvikare. I vissa fall används tre standardavvikelser för att identifiera de verkliga avvikarna, dvs. de med riktigt extrema värden. I denna avhandling använder jag en standardavvikelse som gräns. Gränsdragningen kunde ha varit hårdare men mitt syfte är att jämföra olika utfall och genom att använda en standardavvikelse som mått blir det möjligt att inte bara identifiera de extrema avvikarna utan även de avvikande individer som inte faller inom normalfördelningen. Det finns ingen definierad gräns men standardavvikelsen är ett vedertaget mått inom statistiken. Användningen av en standardavvikelse garanterar också att jag får tillräckligt med fall att analysera i alla grupperna¹². Inom en standardavvikelse ryms per definition 68 procent av fallen. De 32 procent som förändras minst en standardavvikelse eller mer än sin analysenhet ses därför här som avvikande. De avviker eftersom de har en större åsiktsförändring än medelförändringen. I tabell 10 framgår antalet individer med en åsiktsförändring nära medelvärdet (inom standardavvikelsen) och individer med en åsiktsförändring

¹¹ Värdet på Smirnov-Kolmogorovs test är inte signifikant i någon av grupperna vilket tyder på att grupperna är normalfördelade.

¹² Användningen av två standardavvikelser hade endast inkluderat nio individer.

som skiljer sig från medelvärdet (utanför standardavvikelsen). *Avvikande individer är de individer vars åsikter har förändrats på ett annat sätt än medelförändringen i gruppen.*

Tabell 10. Identifiering av avvikande individer

	Åsiktsenkav: mot invandring		Åsiktsenkav: för invandring		Totalt
	Likasinnad grupp	Blandad grupp	Blandad grupp	Likasinnad grupp	
Medelförändring på aggregerad nivå (Standardavvikelse)	0,67 ** (1,49)	1,80*** (1,44)	-0,06 (1,18)	0,29* (1,01)	0,61*** (1,41)
Antal individer inom standardavvikelse (=nära medelvärdet)	31	28	33	49	141
Antal individer utanför standardavvikelsen (=större eller mindre förändring än gruppens medelförändring) (andelen avvikare inom parentes)	11 (26,2%)	16 (36,4%)	11 (25%)	28 (36,4%)	66 (31,9%)
Totala antalet individer	42	44	44	77	207

Notera. Signifikantest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant * p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001.

De två åsiktsenkaverna, för och mot invandring, syns överst i kolumnerna. På raden under finns de två olika gruppkontexterna (likasinnad eller blandad grupp). Medelförändring och standardavvikelse på aggregerad nivå anger värdet för hela analysenheten, dvs. för alla individer som ingår i den gruppen. I ”åsiktsenkaven: mot invandring” är medelförändringen och standardavvikelsen större än i ”åsiktsenkaven: för invandring”. I samtliga analysenheter är standardavvikelsen mellan 1,01 och 1,49, vilket innebär att de individer som ses som avvikare förändrats minst 1,01 enheter annorlunda än medelvärdet. Andelen avvikare är densamma i båda enkaverna men p.g.a. att antalet individer i ”åsiktsenkaven: för invandring” är större, är även antalet avvikare från den enkaven större. I ”åsiktsenkaven: mot invandring” är andelen avvikare större i grupper där olika åsikter finns representerade, medan förhållandet är det motsatta i ”åsiktsenkaven: för invandring”, där en större andel avvikare hittas i likasinnade grupper.

Tabell 10 ger dock ingen information om riktningen. Det framgår inte om individerna som har förändrats mera än sin analysenhet har fått en mer positiv eller mer negativ åsikt om invandring. Genom att dela in avvikarna i negativ och positiv avvikelse blir det möjligt att se i vilken riktning individerna har förändrats. Negativ avvikelse innebär att individens åsikt om invandring har blivit minst en standardavvikelse mer negativ än gruppens medelförändring. Positiv avvikelse innebär att individens åsikt om invandring har blivit minst en standardavvikelse mer positiv än gruppens medelförändring.

Tabell 11. Avvikande individer i olika riktning

	Åsiktsenklaav: mot invandring		Åsiktsenklaav: för invandring		Summa
	Likasinnad grupp	Blandad grupp	Blandad grupp	Likasinnad grupp	
Medelförändring på aggregerad nivå	0,67	1,80	-0,06	0,29	
Antal individer som fått en mycket mer negativ åsikt om invandring (åsiktsförändring för avvikarna)	6 (-1,63)	8 (-0,60)	6 (-1,96)	11 (-1,22)	31 (-1,28)
Antal individer som fått en mycket mer positiv åsikt om invandring (åsiktsförändring för avvikarna)	5 (3,43)	8 (3,6)	5 (1,75)	17 (1,72)	35 (2,4)
Totala antal individer	11	16	11	28	66

Notera: Åsiktsförändring beräknas som skillnaden mellan åsikten vid T1 och T4 (T4-T1).

Heltalen i tabell 11 anger antalet individer i de olika grupperna. Totalt har 66 avvikande individer identifierats, som alla har en åsiktsförändring som avviker från medeltalet. Av de avvikande individerna har 31 individer fått en mycket mer negativ åsikt om invandring medan 35 individer har fått en mycket mer positiv åsikt om invandring. Inom parentes finns åsiktens medelförändring för den specifika gruppen avvikare. Kolumnen ”summa” längst till höger visar totala antalet avvikare per riktning, och den specifika gruppens medelförändring finns inom parentes. 31 avvikande individer har fått en mer negativ åsikt om invandring och de har i medeltal blivit -1,28 enheter mer negativ. 35 avvikande individer, vars åsikt blivit mer positiv, har i medeltal blivit 2,4 enheter positivare. Jag vill ännu en gång betona att avvikande individer är avvikande i förhållande till åsiktsförändringen inom sin respektive analysenhet.

Inom ”åsiktsenklaaven: mot invandring” finns det fler avvikare i blandade grupper än i likasinnade grupper (16 resp. 11 individer). Ser man på åsiktsförändringens riktning i denna åsiktsenklaav kan det konstateras att antalet avvikare är jämnt fördelat mellan dem som blivit mer negativa och dem som blivit mer positiva (14 resp. 13 individer).

I ”åsiktsenklaaven: för invandring” är förhållandet det omvända. Det finns fler avvikande individer i likasinnade grupper än i grupper där olika åsikter finns representerade (28 resp. 11 individer). I blandade grupper, i denna åsiktsenklaav, är de avvikande individerna jämnt fördelade mellan de som fått en mycket mer negativ åsikt och de som fått en mycket mer positiv åsikt (6 resp. 5 individer). I likasinnade grupper finns det däremot fler som har fått en mycket mer positiv åsikt än de som fått en mycket mer negativ åsikt (17 resp. 11 individer). Bland de individer med en initialt positiv åsikt polariserades fler i likasinnade grupper än i grupper där olika åsikter finns representerade. Detta kan bero på att antalet individer i ”åsiktsenklaaven:

för invandring” var större och att antalet likasinnade grupper i denna enklav var fler än motsvarande antal i ”åsiktsenkclaven: mot invandring”.

Drygt 30 procent av individerna har en större åsiktsförändring än medeltalet. Detta stämmer bra överens med den andel som per definition borde ligga utanför standardavvikelsen. 17 procent eller 35 individer har blivit mer extrem i sin initiala åsikt. 15 procent eller 31 individer har försvagats i sin initiala åsikt, dvs. de har blivit mer moderata. När vi kombinerar initial åsikt med åsiktsförändringens riktning (positiv eller negativ) får vi fyra grupper av individer med avvikande åsiktsförändring, se figur 8.

	Positiv initial åsikt	Negativ initial åsikt
Positiv förändring	Förstärkt åsikt: för invandring N = 22	Förstärkt åsikt: mot invandring N = 13
Negativ förändring	Försvagad åsikt: för invandring N = 17	Förstärkt åsikt: mot invandring N = 14

Figur 8. Avvikande grupper av individer

Det finns inga entydiga beteckningar för dessa fyra grupper av avvikande individer. Inför de kommande analyserna är det dock skäl att försöka hitta passande beteckningar som beskriver vilken typ av individer som ingår i gruppen. Beteckningarna ska ses som neutrala ställningstaganden som gör det möjligt att skilja mellan de olika grupperna. En polariserad åsikt har blivit mer extrem, vilket innebär en skärpning av motsättningar och en förstärkning av den initiala åsikten. Denna åsiktpolarisering går i en av två riktningar: mer positiv åsikt eller mer negativ åsikt. Individer med en initialt positiv åsikt och som förstärktes i sin positiva inställning har efter deliberation en tydligt mer positiv inställning till invandring. De kallas därför i fortsättningen för ”*förstärkt åsikt: för invandring*”. Individer med en initialt negativ åsikt och som skärpte sin åsikt har efter deliberation en tydligt kritisk inställning till invandring. För att beskriva dessa används beteckningen ”*förstärkt åsikt: mot invandring*”.

En mer moderat åsikt innebär att man försvagats i sin ursprungliga åsikt och att avståndet till individer av motsatt åsikt har minskat. Mer moderata individer har förändrat sin åsikt mot mitten av skalan. De individer som blev mer moderata i negativ riktning, dvs. som gick från en positiv åsikt till en mer negativ inställning

betecknas som ”*försvagad åsikt: för invandring*”. De individer vars åsikt gick från negativ till mer positiv kallas i fortsättningen för ”*försvagad åsikt: mot invandring*”. Jag är medveten om att dessa beteckningar språkligt sett är problematiska, men för att tydligt förklara vilken typ av grupp jag avser har jag ändå valt att använda dessa beteckningar eftersom de innehållsmässigt är väl avvägda.

Polariserade individer återfinns alltså i följande två grupper:

”Förstärkt åsikt: för invandring”

”Förstärkt åsikt: mot invandring”

Samtidigt består dessa två grupper av mer moderata individer:

”Försvagad åsikt: för invandring”

”Försvagad åsikt: mot invandring”

Det kan konstateras att det finns individer med en avvikande åsiktsförändring i båda åsiktsenklaerna och i både likasinnade grupper och i grupper där olika åsikter finns representerade. De avvikande individernas åsikter har förändrats i både positiv och riktning, vilket innebär att det finns individer som har polariserats och individer som blivit mer moderata i båda åsiktsenklaerna.

4.7 Kombination av kvantitativ och kvalitativ metod (Mixed methods design)

En forskningsdesign där både en kvantitativ och en kvalitativ ansats ingår kallas *mixed methods design*. På svenska finns ingen motsvarande term, istället används ofta den engelska termen också på svenska. Det finns ingen entydig definition av *mixed methods design* men en bred definition presenteras av Creswell & Plano Clark (2011, 5):

”Mixed methods research is a research design with philosophical assumptions as well as methods of inquiry. As a methodology, it involves philosophical assumptions that guide the direction of the collection and analysis and the mixture of qualitative and quantitative approaches in many phases of the research process. As a method, it focuses on collecting, analyzing, and mixing both quantitative and qualitative data in a single study or series of studies. Its central premise is that the use of quantitative and qualitative approaches, in combination, provides a better understanding of research problems than either approach alone.”

Kvalitativa data hjälper oss att få en djupare förståelse för ett forskningsproblem medan kvantitativa data ger oss en mer generell förståelse för samma forskningsproblem. I en kvantitativ analys analyseras många individer medan en kvalitativ analys fokuserar på endast några fall som undersöks på djupet. Genom att kvalitativt analysera några individer försvinner möjligheten att generalisera resultaten medan kvantitativa analyser av många förhindrar oss att förstå individerna. Begränsningarna i en metod kan kompenseras av styrkan i den andra, vilket gör att en användning av både kvantitativa och kvalitativa metoder ger en bättre förståelse för forskningsproblemet som undersöks. Ofta används en *mixed methods design* när en typ av data inte kan förklara tillräckligt mycket, eller när det finns ett behov av att ytterligare förklara resultaten från en kvantitativ analys. En annan typ av data används då för att förklara den första typen av data (Creswell & Plano Clark 2011, 8–10).

Det vanligaste när man analyserar deliberativ demokratiteori är att ha en kvantitativ utgångspunkt och med hjälp av statistiska metoder analysera förändringar och identifiera orsaker till förändringarna. Genom att även anta en kvalitativ ansats blir det möjligt att vara mer explorativ och utforska samband på ett djupare plan. Ett vanligt tillvägagångssätt vid användningen av kombinerad kvantitativ och kvalitativ metod är att komplettera en kvantitativ analys med en kvalitativ, och att kvalitativt undersöka mekanismer som bara antas i kvantitativa undersökningar. I denna avhandling handlar det om att söka ytterligare förklaringar till varför en del individer har en avvikande åsiktsförändring, dvs. vilka de individer är som polariseras eller blir mer moderata. Den kvantitativa och den kvalitativa undersökningen kompletterar varandra, genom att på olika sätt testa delar i samma teoretiska modell. Den kvalitativa analysen utgör ingen heltäckande analys av samtalen, men genom att fokusera på vissa centrala beteendekomponenter kan kunskap fås om och hur avvikande individer betar sig i diskussionen. I figur 9 finns den kvantitativa och kvalitativa ansatsen åskådliggjord.

Jag använder först kvantitativa analyser för att analysera åsiktsförändring på aggregerad och individnivå, och för att identifiera individer med en avvikande åsiktsförändring. Individegenskaper och gruppkontext analyseras för att förklara variationer i åsiktsförändring på individnivå.

I den kvalitativa analysen fokuserar jag på tre dimensioner: jämlikhet, dominans och rationalitet. Syftet är att få en bättre förståelse för vilka faktorer som leder till, eller inte leder till, en viss åsiktsförändring. Jag kommer nedan att kort beskriva

varför dessa dimensioner kan anses viktiga. En utförligare beskrivning av dimensionerna följer i kapitel 7 där samtalen analyseras.

Skede 1

Analys av följande egenskaper:

- (1) Individegenskaper: ålder, kön, utbildning, politiskt intresse, erfarenhet av att diskutera politik, kunskap om invandring, empati, socialt förtroende, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet, förståelse för avvikande åsikter, talaktivitet
- (2) gruppkontext: grupptyp, invandrare i gruppen, upplevelse av diskussionen, gruppträck, ömsesidighet

Medelvärdesanalyser och regressionsanalys av (1) hela urvalet (N = 207), (2) individer med medelförändring (N = 141) och (3) avvikande individer (N = 66).

Resultat som behöver förklaras ytterligare

Kan skillnaderna mellan individerna förklaras av individernas beteende i diskussionen? Avvikande intressanta fall identifieras för att undersökas närmare. Några grupper (N = 4) väljs ut för att analyseras ytterligare.

Skede 2

Har individer med avvikande åsiktsförändring också ett avvikande beteende i gruppen? Analys av:

- (1) Jämlikhet: relativa antalet inlägg och talaktivitet i diskussionsgruppen
- (2) Dominans: avbryter andra, uppträder respektlöst
- (3) Rationalitet: underbyggda argument

Figur 9. Kombination av kvantitativ och kvalitativ metod i avhandlingen

Deliberativ demokrati är mer öppen för att åsikterna blir mer moderata än för att de polariseras. I deliberation betonas jämlikhet, öppenhet och att alla diskussionsdeltagare skall kunna bidra till diskussionen. Det är problematiskt om en del individer pratar mera och oftare än vad andra gör, eftersom det då blir obalans i hur mycket olika individer bidrar till diskussionen. Hur ser mönstret ut för polariserade och modererade individer? Bidrar de lika mycket till diskussionen? Ett rimligt antagande är att individer som polariseras är mer säkra på sin åsikt, vilket ger dem mer självförtroende att uttrycka sin åsikt. Under dimensionen jämlikhet kommer jag att analysera hur många inlägg och hur mycket olika typer av avvikande individer talar i sin diskussionsgrupp. Detta är inte en kvalitativ ansats, utan snarare en kvantitativ ansats på en lägre aggregerad

nivå än i tidigare kvantitativa analyser. Denna analys bidrar dock till förståelsen av vilka de avvikande individerna är.

Dimensionen dominans analyserar hur ofta avvikande individer avbryter andra och om de uppträder respektlöst i diskussionen. I den kvantitativa analysen analyseras huruvida deltagarna upplevde att någon dominerade diskussionen. Genom denna kvalitativa ansats blir det möjligt att analysera om det endast handlar om upplevd dominans eller om det är verklig dominans.

Presentationen av rationella argument är central i alla definitioner av deliberativ demokrati. Inom socialpsykologisk forskning påstås att förmågan att framföra rationella argument inte är jämn fördelad mellan individer. Hur är denna förmåga fördelad mellan polariserade och modererade individer? En individ kan förstärka sina tidigare synpunkter genom att själv tvingas formulera dem i rationella termer, och därför blir individen mer, inte mindre övertygad. Man lyssnar mer till sig själv än till andra. Polariserade individer kan ha förmågan att diskutera i rationella termer om de har ett intresse av att övertyga andra. Situationen kan även vara omvänd: eftersom de är så övertygade i sin åsikt har de inte intresse av att lyssna på andra och att delta i diskussionen. De vet vad de tycker och ändrar sig inte.

5. Åsiktsförändring inom och mellan enklaver

Ett av grundfundamenten i deliberativ demokratiteori är att deliberation kan få åsikter att förändras. Även om inte alla forskare anser att konsensus behöver uppnås i en deliberation, finns det en förväntan på att deliberation skall vidga perspektiven, främja toleransen och förståelsen mellan individer och främja attityder som är fokuserade på det gemensamma bästa. Genom meningsutbyte förväntas individerna förstå andras åsikter och intressen bättre, samtidigt som de reflekterar över sina egna värderingar. Deliberation antas därmed ge upphov till mer insiktsfulla och genomtänkta åsikter (Mansbridge 2003, 318). Sunstein (2002) hävdar dock att det finns en uppenbar risk för att åsikterna polariseras när individer diskuterar, och enligt honom är detta mycket troligt i likasinnade grupper då diskussionsdeltagarna endast hör argument som stöder deras egen initiala åsikt. Detta kapitel innehåller analyser på aggregerad nivå: åsiktsförändring inom och mellan enklaver analyseras. Genom att jämföra enklavdeliberation med deliberation där olika åsikter finns representerade är det möjligt att dra slutsatser om vad som händer när likasinnade delibererar.

5.1 Leder enklavdeliberation till gruppolarisering?

Det experiment i samtalsdemokrati som genomfördes vid Åbo Akademi år 2012 var designat för att kunna testa om deliberativa samtalsnormer förhindrar gruppolarisering. Experimentet beskrivs utförligare i kapitel 4. I detta kapitel kommer resultatet rörande analyser på gruppnivå att presenteras. Innan åsiktsförändring analyseras på gruppnivå är det dock skäl att undersöka hur åsikterna förändras i de 14 frågorna som ingår i summavariabeln ”åsikt om invandring”. I tabell 12 framgår förändringen i de enskilda frågorna.

Som framgår av tabell 12 förändras svaren för 9 av de 14 frågorna under deliberation och alla förändringarna är i riktning mot en mer positiv inställning till invandring. För fråga nummer 11 (med formuleringen ”allmänt taget anpassar sig invandrare bra till det finländska samhället”) är förändringen för tiden mellan deliberation och tre veckor senare signifikant. Det betyder att individerna förändrar sin åsikt i denna sakfråga under de tre veckor som följer efter deliberationen. För tre av frågorna (fråga nummer 6, 8 och 10) går förändringen i motsatt riktning efter deliberationen, eftersom åsikterna blir mer negativa. Förändringen är dock inte signifikant. För alla övriga frågor fortsätter individerna att förändras i samma riktning som under deliberationen även efteråt.

Tabell 12. Åsiktsförändring hos gruppdeltagarna i fråga om de enskilda frågorna

	Före deliberation	Efter deliberation	3 veckor senare
1. Finland bör ta emot fler invandrare			
Medeltal (0–10) ¹	5,08	5,64***	5,85
2. Utlänningars inflyttning till Finland bör begränsas så länge vi har arbetslöshet i Finland			
Medeltal (0–10) ¹	5,0	4,60*	4,71
3. Tycker du att Finland blir ett sämre eller bättre land att leva i av att människor från andra länder kommer för att bo här?			
Medeltal (0–10) ¹	5,43	5,99***	6,09
4. Det är bra för Finlands ekonomi att människor från andra länder kommer för att bo här (%)			
Tar starkt avstånd	8,9	6,3	3,9
Tar avstånd	31,5	21,4	23,3
Instämmer	46,3	60,7	58,7
Instämmer starkt	13,3	11,7	14,1
Medeltal (0–4)	2,64	2,78	2,83
Sig.		**	
5. Invandrare tar jobb från infödda finländare (%)			
Tar starkt avstånd	19,5	23,3	18,8
Tar avstånd	51,7	50,0	57,0
Instämmer	22,4	22,8	18,8
Instämmer starkt	6,3	3,9	5,3
Medeltal (0–4)	2,16	2,07	2,11
Sig.			
6. Invandrare borde ha samma rätt till sociala förmåner som finländare även om de inte var finländska medborgare (%)			
Tar starkt avstånd	20,0	12,6	11,1
Tar avstånd	35,6	31,9	35,7
Instämmer	35,6	41,5	45,9
Instämmer starkt	8,8	14,0	7,2
Medeltal (0–4)	2,33	2,57	2,49
Sig.		***	
7. Staten och kommunerna använder för mycket pengar på att stöda invandrare (%)			
Tar starkt avstånd	12,3	15,0	11,2
Tar avstånd	39,2	46,1	50,0
Instämmer	29,4	27,2	31,1
Instämmer starkt	19,1	11,7	7,8
Medeltal (0–4)	2,55	2,35	2,35
Sig.		***	
8. Invandring utgör ett allvarligt hot mot vår nationella identitet (%)			
Tar starkt avstånd	39,0	39,5	39,0
Tar avstånd	33,7	42,4	44,4
Instämmer	19,5	14,1	14,6
Instämmer starkt	7,8	3,9	2,0
Medeltal (0–4)	1,96	1,82	1,8
Sig.		***	

9. Alla som vill komma till Finland för att bo och arbeta här ska få göra det (%)			
Tar starkt avstånd	10,8	9,3	6,3
Tar avstånd	30,9	25,9	29,1
Instämmer	37,3	45,9	44,2
Instämmer starkt	21,1	19,0	20,4
Medeltal (0-4)	2,69	2,75	2,79
Sig.			
10. Invandringspolitiken bör i första hand gynna kristna personer framom andra trosinriktningar (%)			
Tar starkt avstånd	35,1	42,9	38,6
Tar avstånd	40,6	33,2	43,0
Instämmer	16,3	19,0	13,5
Instämmer starkt	7,9	4,9	4,8
Medeltal (0-4)	1,97	1,86	1,85
Sig.		**	
11. Allmänt taget anpassar sig invandrare bra till det finländska samhället (%)			
Tar starkt avstånd	7,4	5,9	3,9
Tar avstånd	35,0	37,9	26,6
Instämmer	54,2	52,2	65,0
Instämmer starkt	3,4	3,9	4,4
Medeltal (0-4)	2,54	2,54	2,7
Sig.		***	
12. Jag skulle gärna ha en invandrare som arbetskamrat (%)			
Tar starkt avstånd	3,5	2,4	1,5
Tar avstånd	17,3	12,7	12,3
Instämmer	51,5	56,1	59,8
Instämmer starkt	27,7	28,8	26,5
Medeltal (0-4)	3,03	3,11	3,11
Sig.		*	
13. Jag skulle acceptera en invandrare som familjemedlem (%)			
Tar starkt avstånd	8,4	6,8	4,4
Tar avstånd	19,8	16,1	16,7
Instämmer	46,0	53,7	55,9
Instämmer starkt	25,7	23,4	23,0
Medeltal (0-4)	2,89	2,94	2,98
Sig.			
14. Jag skulle gärna ha invandrare som grannar (%)			
Tar starkt avstånd	3,0	2,4	1,9
Tar avstånd	15,4	10,7	11,2
Instämmer	53,7	58,0	55,8
Instämmer starkt	27,9	28,8	31,1
Medeltal (0-4)	3,06	3,13	3,16
Sig.			

Notera. Signifikantest med t-test indikerar att skillnaden från föregående tidpunkt är signifikant * p < 0,05, ** p < 0,01, *** p < 0,001.

¹ 0 = mycket dåligt förslag/ett sämre land, 5 = varken dåligt eller bra förslag/varken sämre eller bättre, 10 = mycket bra förslag/ett bättre land.

² 1 = tar starkt avstånd, 2 = tar avstånd, 3 = instämmer, 4 = instämmer starkt.

Fokus övergår nu till att analysera hur åsikterna förändras på gruppnivå. I analysen i tabell 13 ingår alla deltagare oberoende av vilken grupp de tillhört. Genom ett t-test av parvisa observationer analyseras om åsikterna efter deliberation (vid T4) är annorlunda än åsikterna före deliberation (vid T1). Resultatet från t-testet visar att deliberation har en effekt på åsikterna. Det finns en statistiskt signifikant förändring av deltagarnas åsikter före ($M=7,94$, $SD=3,11$) och efter deliberation ($M=8,56$, $SD=2,77$), $t(206)=-6,29$, $p < 0,0005$. Åsikterna mäts med en summavariabel som kan ha värdet 0–14, där 0 indikerar en maximalt negativ ståndpunkt medan 14 motsvarar en maximalt positiv ståndpunkt. Åsikterna blir överlag mer positiva i invandringsfrågan, vilket en jämförelse av medeltal innan och efter deliberation visar. Från ett medeltal på 7,94 vid tidpunkten innan deliberation så är medeltalet för åsikterna efter deliberation 8,56. Detta är en förändring på 0,61 och förändringen är statistiskt signifikant.

Tabell 13. Åsiktsförändring hos alla deltagare

Åsikten före deliberation	Åsikten efter deliberation	3 veckor efter	Förändring Före-efter	Förändring Efter-3 veckor	Förändring Före-3 veckor efter
7,94 (3,11)	8,56 (2,77)	8,67 (2,61)	0,61***	0,11	0,73***

Notera. Summavariabel med värdet 0–14 används. Signifikantest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant

*** $p < 0,001$. Standardavvikelse inom parentes.

Även om t-testet tyder på att det finns en åsiktsförändring som är signifikant, säger det inget om huruvida alla grupper förändras på samma sätt och vad förändringen beror på. Det är inte heller möjligt att säkerställa att åsikterna förändras enbart på grund av deliberation. Den första enkäten som undersöker åsikterna skickades ut i januari 2012. Deliberationen hölls 30.3 och 1.4 varefter åsikterna mättes igen i en andra enkät. Deltagarna hade vid tidpunkt T1 ingen vetskap om att en diskussion om invandring skulle ordnas senare, men de visste om att de deltog i en vetenskaplig undersökning där åsikterna om invandring bland befolkningen kartlades. Forskning tyder på att när deltagarna får vetskap om att de skall delta i en diskussion så blir de mer medvetna om ämnet, de blir mer uppmärksamma på medias rapportering om ämnet, läser på om ämnet och diskuterar ämnet (i detta fall invandring) med sin familj och sina arbetskollegor. En form av inre reflektion äger rum som får deltagarna att överväga sina åsikter utan att deliberera. Åsikterna kan därför hypotetiskt sett förändras också innan deliberationens början, dvs. i intervallet mellan inbjudan till deliberation och själva deliberationens början. Det går inte att kontrollera om så är fallet eftersom åsikterna inte mäts vid själva deliberationens början. Det är dock entydigt att deliberation leder till att åsikterna förändras och åsikterna fortsätter att förändras ännu tre veckor efter deliberationen - i samma riktning som under deliberationen. Det finns även

en signifikant åsiktsförändring då man jämför tidpunkten före deliberationen med uppföljningen tre veckor senare. Detta tyder på att deliberation (information och gruppdiskussion) har en inverkan på åsikterna. I detta fall blir åsikterna överlag mer positiva till invandring.

I experimentet finns två åsiktsenkla: ”åsiktsenkla: för invandring” och ”åsiktsenkla: mot invandring”. Eftersom experimentets uppläggning förutsätter deltagare med en tydlig åsikt om invandring utslöts personer med moderata åsikter. I ”åsiktsenkla: mot invandring” ingår personer vars värde på summavariabeln som mätte åsikten om invandring är $< 6,7$ och i ”åsiktsenkla: för invandring” ingår personer vars värde är $> 8,3$ på samma summavariabel. Finns det skillnader i hur åsikterna förändras i de två åsiktsenkla? Förändras personer med positiva åsikter om invandring annorlunda jämfört med personer med invandringskritiska åsikter?

Tabell 14. Åsiktsförändring i åsiktsenkla

	N	Före	Efter	3 veckor efter	Förändring Före-efter	Förändring Efter-3 v efter	Förändring Före-3 v efter
Invandringspositiva ("åsiktsenkla: för invandring")	121	10,26 (1,31)	10,42 (1,44)	10,40 (1,36)	0,16	-0,03	0,14
Invandringskritiska ("åsiktsenkla: mot invandring")	86	4,68 (1,63)	5,93 (1,93)	6,24 (1,90)	1,25***	0,31*	1,56***
Skillnad		5,58***	4,49***	4,16***			

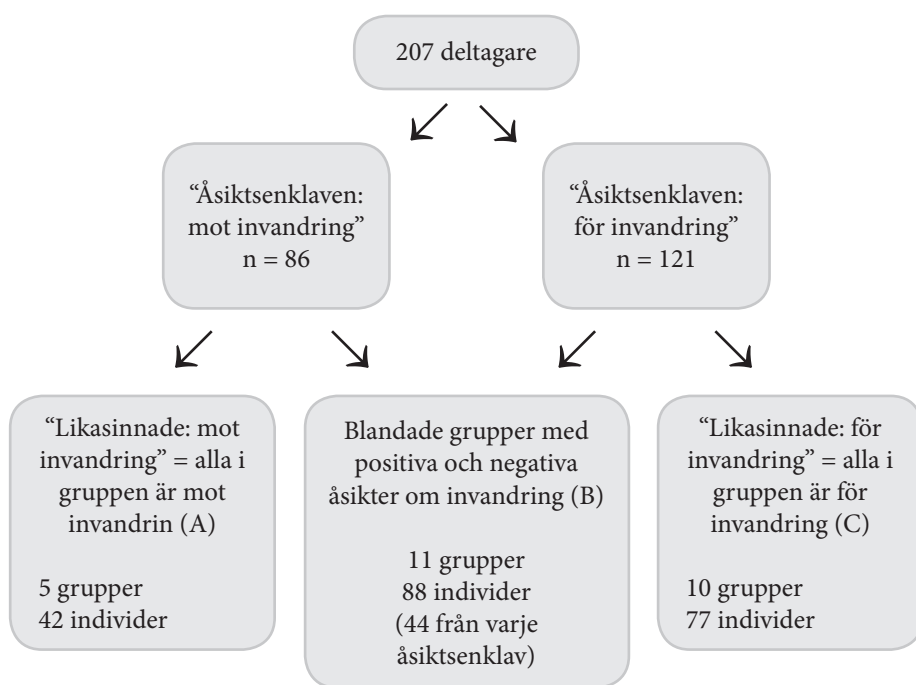
Notera. Summavariabel med värdet 0–14 används. Signifikantest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Standardavvikelse inom parentes.

När åsiktsenkla analyseras var för sig blir det tydligt att individer med en negativ åsikt om invandring förändras mera. De får en mer positiv åsikt om invandring och närmar sig individerna i ”åsiktsenkla: för invandring”. Individer som innan deliberation har en positiv åsikt om invandring har ingen statistiskt signifikant förändring. Även om deras initiala åsikt om invandring förstärks en aning är förändringen obetydlig.

Förändringen i ”åsiktsenkla: mot invandring” i positiv riktning är anmärkningsvärd. Efter deliberation fortsätter individerna i ”åsiktsenkla: mot invandring” att ytterligare förändras i samma riktning och tre veckor efter deliberation är deras åsikt ännu mer positiv. Detta stöder tidigare empirisk forskning som tyder på att deltagarna efter deliberation fortsätter att förändras i samma riktning som under deliberation. Förändringen i ”åsiktsenkla: för invandring” är inte statistiskt signifikant vid någondera tidpunkten, vilket gör att förändringen inte kan ses som systematisk.

Skillnaden mellan åsiktsenklaavarna minskar för varje tidpunkt, vilket beror på att "åsiktsenklaav: mot invandring" successivt får en mer positiv inställning till invandring. Jag vill dock betona att i dessa analyser är inte individuella förändringar synliga. Det kan fortfarande finnas en större förändring på individnivå än vad som är synligt på aggregerad nivå.

Analys av åsiktsenklaavarna är intressant eftersom det finns en skillnad mellan hur de två åsiktsenklaavarna förändras. I experimentets uppläggning ingår även två olika typer av grupper: likasinnade grupper där alla har samma åsikt och grupper där det finns olika åsikter. I figur 8 syns hur deltagarna är fördelade i analysenheter och grupper. Denna figur finns även i kapitel 4 (figur 7).

I experimentet finns tre olika typer av diskussionsgrupper: likasinnade grupper där alla deltagare initialt är negativa mot invandring (A i figuren), likasinnade grupper där alla deltagare initialt är positiva till invandring (C i figuren) och blandade grupper där deltagare med olika åsikter finns med (B i figuren). I analyserna delas den blandade

gruppen i två, beroende på om deltagaren i gruppen initialt är positiv eller negativ till invandring. Det finns därför fyra olika typer av analysenheter:

1. ”*Likasinnade: mot invandring*” som består av personer med invandringskritiska åsikter som diskuterar med andra invandringskritiska personer (A)
2. ”*Blandade: mot invandring*” som består av personer med invandringskritiska åsikter som ingår i en grupp där även personer med invandringspositiva åsikter ingår (B)
3. ”*Blandade: för invandring*” som består av personer med invandringspositiva åsikter som ingår i en grupp där även personer med invandringskritiska åsikter ingår (B)
4. ”*Likasinnade: för invandring*” som består av personer med positiva åsikter om invandring som diskuterar med andra personer som förhåller sig positiva till invandring (C)

I fortsättningen hänvisas i tabellerna till dessa grupper som ”*Likasinnade: mot invandring*”, ”*Blandade: mot invandring*”, ”*Blandade: för invandring*” och ”*Likasinnade: för invandring*”. I återstoden av detta kapitel kommer åsiktsförändring i de olika analysenheterna att jämföras. Även en jämförelse med kontrollgruppen görs för att kontrollera huruvida det verkligen är deliberationen som har en inverkan på åsikterna.

Förändras åsikter olika beroende på om diskussionen sker inom åsiktsenkla eller mellan åsiktsenkla? Deliberation mellan enkla kan likställas med deliberativa mini-demos, eftersom personer med olika åsikter möts i diskussionen. I experimentet är åsiktsläggen i grupperna lika stora och i varje blandad grupp ingår fyra personer med negativa åsikter och fyra personer med positiva åsikter om invandring. Deliberation inom enkla motsvarar däremot inte deliberativa mini-demos, eftersom endast likasinnade diskuterar och inklusion av olika åsikter inte eftersträvas. Deliberation inom enkla har inte undersökts systematiskt tidigare och experimentet erbjuder en ypperlig möjlighet att analysera vad som händer när likasinnade diskuterar jämfört med vad som händer i deliberativ mini-demos där olika åsikter möts.

I tabell 15 jämförs åsiktsförändring för de olika analysenheterna. Låt mig dock först jämföra initial åsikt för de olika analysenheterna. Det finns en skillnad i initial åsikt

mellan likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade, för båda åsiktsenkla. Individer med en negativ åsikt om invandring, som diskuterar i en grupp där olika åsikter finns representerade har en betydligt mer invandringskritisk åsikt vid deliberationens början, värdet på summavariabeln som mäter åsikten är 4,33, än vad individer med en negativ åsikt om invandring som diskuterade endast med likasinnade har. De har värdet 5,05 på summavariabeln vid deliberationens början. Skillnaden på 0,73 mellan dessa två grupper med en initialt negativ inställning mot invandring är signifikant. Det omvända förhållandet gäller individer med en positiv åsikt om invandring, som diskuterar med likasinnade. Deras initiala åsikt har värdet 10,44 på summavariabeln, jämfört med värdet 9,95 för individer med en positiv åsikt om invandring som diskuterar i en grupp där olika åsikter finns representerade. Skillnaden på 0,48 mellan dessa två grupper med en positiv inställning till invandring är signifikant. Om den ena gruppen (inom åsiktsenkla) initialt ligger ”mer extremt”, har den mindre utrymme och kanske mindre sannolikhet än den andra ”mindre extrema” att gå i en ännu mer extrem riktning. Eftersom deltagarna är slumpmässigt fördelade i likasinnade grupper och grupper med olika åsikter, borde det inte finnas någon stor skillnad i initial åsikt mellan likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade, inom respektive åsiktsenkla. Enligt Shadish et al. (2002, 250) kan ett initialt värde skilja sig åt mellan olika grupper även om slumpmässigt urval används. Detta beror på slumpen då vissa förhållanden helt enkelt finns mera

Tabell 15. Åsiktsförändring för de olika analysenheterna

	N	Före	Efter	3 veckor efter	Förändring Före-efter	Förändring Efter-3 v efter	Förändring Före-3 v efter
”Likasinnade: mot invandring”	42	5,05 (1,54)	5,73 (1,77)	6,15 (1,96)	0,67^{**}	0,42[*]	1,10^{***}
”Blandade: mot invandring”	44	4,33 (1,66)	6,12 (2,07)	6,32 (1,86)	1,80^{***}	0,20	1,99^{***}
Skillnad		0,73[*]	-0,39	-0,17			
”Likasinnade: för invandring”	77	10,44 (1,40)	10,73 (1,39)	10,60 (1,39)	0,29[*]	-0,12	0,16
”Blandade: för invandring”	44	9,95 (1,10)	9,90 (1,39)	10,04 (1,24)	-0,06	0,14	0,09
Skillnad		0,48[*]	0,83^{**}	0,56[*]			

Notera. Summavariabel med värdet 0–14 används. Signifikantst med t-test indikerar att skillnaden är signifikant

*p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse inom parentes.

representerade i den ena gruppen. Detta är något som sker i många experiment. Skillnaden här kan inte förklaras som något annat än slumpmässig och det är omöjligt att säga om och hur detta kan inverka på resultatet.

Hur förändras åsikterna inom de olika grupperna? Tre av grupperna har en åsiktsförändring som är signifikant, och alla förändringar är i samma riktning.¹³ Den största förändringen har deltagarna i gruppen ”Blandade: mot invandring”. De förändrar sin åsikt med 1,8 enheter, från värdet 4,33 till värdet 6,12 och får därmed en mer positiv åsikt om invandring. Deltagarna i gruppen ”Blandade: för invandring” förändrar inte sin åsikt trots att de diskuterar med individer som har en annan åsikt. *Åsikterna, i grupper där olika åsikter finns representerade, blir därmed inte mer moderata såsom Sunstein argumenterat att de borde bli. Förändringen är unilateral då endast personer med negativa åsikter fick mer moderata åsikter.*

Båda likasinnade grupperna har fått en mer positiv åsikt om invandring. Personer med negativa åsikter om invandring som diskuterar endast med likasinnade har efter deliberation en mer positiv åsikt om invandring. De polariseras inte såsom gruppolariseringsteorin anger, utan blir istället mer moderata. I gruppen ”Likasinnade: för invandring” där endast personer med positiva åsikter om invandring ingår, kan en liten förstärkning av den rådande åsikten skönjas, dvs. en liten polariseringseffekt kan noteras. Förändringen är dock relativt liten.

Vad beror det på att personer med en negativ åsikt om invandring via deliberativa samtal får en mer positiv inställning oberoende av med vem de diskuterar? Man kan anta att den politiskt korrekta åsikten är en liberal humanistisk inställning till invandring. Det är därför mer legitimt att ha en liberal ståndpunkt. Personer med en mer restriktiv inställning till invandring kan ha uteslutits ur diskussionen av liberala samtalsdeltagare genom att deras åsikter gavs negativa förklaringar och att deras åsikter ansågs basera sig på fördomar snarare än skäl. God stämning i samtalen skapades kanske av att deltagarna höll inne med en del av sina åsikter och genom att man distanserade sig från vissa oliktankande i samhället utanför (Kem Dahl Pho & Montgomery 2008, 306–307). Detta förklarar dock inte att likasinnade grupper, där samtalsdeltagarna har samma initialt negativa åsikt om invandring, också förändras i en mer liberal riktning.

¹³ En analys av åsiktsförändringen för de fyra analysenheterna finns också i Grönlund et al. (2015).

I likasinnade grupper borde den rådande majoritetsåsikten inte bli nedtryckt, eftersom den troligen delas av alla i gruppen. Frågeformulären är anonyma, vilket gör att socialt tryck i gruppen inte borde inverka på svaren i frågeformulären. Dessutom fortsätter åsikterna att förändras i samma riktning även efter deliberationen, vilket också motsäger att det skulle finnas socialt tryck att förändra åsikten i en given riktning i gruppen. En annan förklaring kan vara experimentets inramning. Experimentet ägde rum på ett universitets campus, vilket allmänt taget kan ses som en miljö för mer liberala åsikter. Ytterligare en förklaring kan vara att experimentsituationen gör att deltagarna omedvetet känner en förväntning på sig att förändra sitt beteende, eftersom de vet att de blir observerade. De kan därför bete sig annorlunda än de skulle ha gjort i en ”verklig” situation. Detta fenomen kallas Hawthorne-effekten och kan vara ett problem i många experiment som involverar människor. Den förklarar dock inte varför olika grupper förändras på olika sätt och varför åsikterna fortsätter att förändras efter deliberationen.

Resultaten tyder på att samtalsnormer, dvs. införandet av samtalsregler, har en inverkan på hur diskussionen artar sig och därigenom på hur åsikterna förändras (diskuteras även av Grönlund et al. 2015). Enligt deliberativ demokratiteori kommer argumenten att ”tvättas” i deliberation då endast bärkraftiga argument successivt får stöd i diskussionen. Argument som stödde invandring kan ha varit mer bärkraftiga och fått många deltagare att överväga sina initiala åsikter och därefter förändra dem. Även tre veckor efter deliberationen fortsatte åsikterna att förändras i samma riktning, vilket tyder på att deliberationen hade en genomgripande inverkan på åsikterna och att det fanns goda skäl som stödde en positiv åsikt om invandring. Det är intressant att även personer med en negativ åsikt om invandring som diskuterade med likasinnade fortsatte att få en mer positiv åsikt efter deliberationen. Om de hade varit under socialt tryck borde de ha förändrat sin åsikt tillbaka mot den initiala negativa åsikten en tid efter deliberation. Det kan ha funnits individer med en betydligt mer negativ åsikt än de själva hade i gruppen, och den mer liberala inställningen kan vara en reaktion mot de mest negativa åsikterna i gruppen. Deliberationen fick dem att inse att även andras åsikter kan basera sig på goda grunder.

Jämförelse med kontrollgruppens åsiktsförändring

Genom att jämföra deltagarnas åsikter med kontrollgruppens åsikter är det möjligt att kontrollera om det är deliberation som inverkar på åsiktsförändringen. Om deliberation inte har någon inverkan bör kontrollgruppens åsikter förändras på

samma sätt som deltagarnas. Åsiktsförändringen i kontrollgruppen är dock marginell och betydligt mindre än hos deltagarna i deliberationen. I hela kontrollgruppen ingår individer från både ”åsiktsenkla: för invandring” och ”åsiktsenkla: mot invandring”, vilket gör att förändringar inom åsiktsenkla:erna kan vara större än vad siffran för hela kontrollgruppen anger.

Tabell 16. Åsiktsförändring i kontrollgruppen

	Före (T1)	Efter (T4)	Förändring	N
Åsikt	6,98 (3,32)	7,00 (3,02)	0,02	369

Notera. Standardavvikelse inom parentes.

Resultatet antyder att kontrollgruppens åsikter förändras med 0,02 enheter. I jämförelse med de som delibererade är kontrollgruppens förändring helt obetydlig. Det bör noteras att kontrollgruppen har en mer kritisk åsikt om invandring vid den första tidpunkten än vad de som deltar i experimentet har. I tabell 17 analyseras kontrollgruppens åsiktsenkla:er var för sig då det kan ge tydligare resultat om åsiktsförändringen.

Tabell 17. Åsiktsförändring i kontrollgruppen enligt åsiktsenkla:

	Före (T1)	Efter (T4)	Förändring	N
Mot invandring	4,21 (1,76)	4,70 (2,02)	0,50***	194
För invandring	10,06 (1,34)	9,55 (1,54)	-0,51***	175
Skillnad	5,85***	4,84***		

Notera. Summavariabel med värdet 0–14 används. Signifikantest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Standardavvikelse inom parentes.

Kontrollgruppens åsikter förändras också. De i kontrollgruppen som är negativa till invandring får en mer positiv åsikt, trots att de inte delibererade, från värdet 4,21 på summavariabeln, som mäter åsikten om invandring, vid tidpunkt ett till värdet 4,70 på summavariabeln vid tidpunkt två. Nästan en identisk storleksförändring sker bland de med positiva åsikter om invandring, men här har åsikterna blivit mer negativa, från värdet 10,06 före till värdet 9,55 efter deliberation. Båda förändringarna är statistiskt signifikanta. Deltagarna i kontrollgruppen verkar ha påverkats av att fylla i tre frågeformulär. Under processens gång har de eventuellt reflekterat kring frågan om invandring och de kan ha diskuterat med vänner och familj. Både experiment- och kontrollgruppen valdes slumpmässigt bland de som hade anmält intresse att delta i diskussionen, vilket gör att självselektion inte kan förklara skillnaderna mellan de två grupperna.

Förflyttning mot mitten (på engelska *regression to the mean*) är en statistisk term som används för att beskriva hur en variabel som vid en första mätning kan ha ett extremt värde, vid nästa mätning har ett värde som är närmare mitten. Detta får naturlig variation mellan olika mätpunkter att se ut som verklig förändring. Detta fenomen är speciellt förekommande vid pretest-posttest-design. Det innebär att urvalspopulationen vid en andra mätning förflyttar sig närmare hela populationens medelvärde (Barnett et al. 2004). Detta kan vara en bidragande orsak till att kontrollgruppens åsikter förändras mot mitten. För att kontrollera om kontrollgruppens förändring skiljer sig från experimentgruppens förändring görs ett signifikanstest.

Tabell 18. Jämförelse mellan experiment- och kontrollgruppens åsiktsförändring

	N	Åsikt före	Åsiktsförändring
"Likasinnade: mot invandring"	42	5,05	0,67**
"Kontrollgrupp: mot invandring"	194	4,21	0,50***
Skillnad		0,84**	0,17
"Blandade: mot invandring"	44	4,33	1,80***
"Kontrollgrupp: mot invandring"	194	4,21	0,50***
Skillnad		0,12	1,30***
"Likasinnade: för invandring"	77	10,44	0,29*
"Kontrollgrupp: för invandring"	175	10,06	-0,51***
Skillnad		0,38*	0,80***
"Blandade: för invandring"	44	9,95	-0,06
"Kontrollgrupp: för invandring"	175	10,06	-0,51***
Skillnad		-0,11	0,45*

Notera. Summavariabel med värdet 0–14 används. För att testa signifikant förändring inom gruppen används t-test för beroende grupper, för att testa signifikant förändring mellan grupper används t-test för oberoende grupper. Samtliga signifikanstest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse inom parentes.

För att kunna påstå att det är deliberationen som har en inverkan på åsiktsförändringen bör skillnaden mellan experimentgruppens och kontrollgruppens åsiktsförändring vara statistiskt signifikant. Som framgår av tabell 18 är det fallet för alla, utom för "Likasinnade: mot invandring", den första jämförelsen i tabellen. Deras åsiktsförändring skiljer sig obetydligt från kontrollgruppens åsiktsförändring. En viktig iakttagelse är dock att det finns en signifikant skillnad mellan dessa två gruppers åsikt före deliberation. Kontrollgruppen har en betydligt mer negativ åsikt än experimentgruppen. I princip kan det innebära att kontrollgruppen har mera utrymme att förändras i positiv riktning än vad "Likasinnade: mot invandring" har. Trots detta förändras experimentgruppen mera än kontrollgruppen.

Gruppen ”Blandade: mot invandring” förändras betydligt mera än kontrollgruppen, se den andra jämförelsen i tabellen. Detta stöder antagandet att deliberation har en inverkan på åsikterna. Gruppen ”Likasinnade: för invandring” får en mer positiv åsikt, medan kontrollgruppens åsikt blir mer negativ, se den tredje jämförelsen i tabellen. Kontrollgruppen förändras mot mitten, medan experimentgruppen polariseras en aning. Det finns även en skillnad i initial åsikt. ”Likasinnade: för invandring” har en mer positiv åsikt om invandring än vad kontrollgruppen har. Experimentgruppen har därför mindre utrymme att förändras i positiv riktning, även om detta är vad som sker. ”Likasinnade: för invandring” förändras inte under deliberation och kontrollgruppens förändring är större än experimentgruppens, se den sista jämförelsen i tabellen. I detta fall är kontrollgruppens förändring större än vad experimentgruppens är. Det verkar ändå som om deliberation har en inverkan på åsikterna eftersom tre av fyra experimentgrupper förändras mera eller på annat sätt än kontrollgruppen.

Sista steget i analysen på aggregerad nivå är smågruppsnivån. Hur förändras de 26 smågrupperna där diskussionen äger rum? Enligt Sunsteins (2009, 15–17) teori om gruppolarisering bör grupperna polariseras, speciellt de grupper där endast likasinnade ingår. Medelvärdet på gruppens åsikt innan deliberation visar i vilken riktning förändringen skall gå. Enligt Sunsteins resonemang bör de grupper som har ett medelvärde som är högre än 7,5 på den 14-gradiga åsiktsskalan ha ett ännu högre värde efter deliberation. Om medelvärdet däremot är lägre än 7,5 på skalan bör gruppens åsikt efter deliberation vara ännu lägre, speciellt i likasinnade grupper.

Endast 35 procent av grupperna, dvs. 9 av 26 grupper, har en åsiktsförändring som är statistiskt signifikant. Av dessa 9 grupper polariseras endast fyra enligt Sunsteins definition. Det utgör 15 procent av alla grupper. Alla dessa fyra grupper polariseras i positiv riktning: två grupper där personer med olika åsikter diskuterar, samt två ”Likasinnade: för invandring” grupper där endast personer med en positiv åsikt om invandring diskuterar. Av alla de likasinnade grupperna polariseras endast två grupper, vilket utgör 13 procent. Inte i någon av grupperna ”Likasinnade: mot invandring” polariseras åsikterna efter deliberation. Gruppolarisering förekommer endast i enstaka grupper och likasinnade grupper polariseras inte mera än grupper där olika åsikterfinns representerade. Resultaten stöder inte gruppolariseringsteorin

Tabell 19. Åsiktsförändring i diskussionsgrupperna

Typ av grupp och gruppnummer	Åsikten före deliberation	Åsikten efter deliberation	Förändring
”BLANDADE GRUPPER”:			
Grupp 1	7,5	9,2	1,75**
Grupp 2	6,5	6,9	0,35
Grupp 3	6,7	6,5	-0,15
Grupp 4	7,3	8,6	1,37 [†]
Grupp 5	7,0	8,4	1,35*
Grupp 15	8,2	7,7	-0,46
Grupp 16	7,7	9,1	1,39 [†]
Grupp 17	6,8	7,6	0,78
Grupp 18	7,4	8,3	0,86
Grupp 19	6,5	7,9	1,44*
Grupp 20	6,9	7,8	0,88
ENKLAVGRUPPER:			
Grupp 6	10,4	10,5	0,11
Grupp 7	10,6	10,8	0,25
Grupp 8	10,8	10,8	-0,04
Grupp 9	10,4	10,8	0,33
Grupp 10	10,1	9,7	-0,43
Grupp 11	11,2	11,8	0,54
Grupp 21	10,6	11,2	0,57
Grupp 22	9,7	10,6	0,92**
Grupp 23	10,8	11,6	0,79 [†]
Grupp 24	9,9	9,8	-0,15
Grupp 12	5,1	5,6	0,57
Grupp 13	3,7	4,9	1,25 [†]
Grupp 14	5,9	5,9	0,0
Grupp 25	5,6	6,5	0,93 [†]
Grupp 26	4,9	5,6	0,73

Notera. Summavariabel med värdet 0–14 används. Signifikanstest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse inom parentes.

men det behövs analyser också på individnivå för att ytterligare klargöra hur mönstret för åsiktsförändringen ser ut. En individ som får en mer extrem åsikt kan ingå i samma grupp som en individ som får en mer moderat åsikt. I sådana fall tar förändringarna ut varandra på gruppnivå. Resultatet hittills tyder dock på att Sunsteins oro för att likasinnade grupper polariseras då de delibererar inte finner något empiriskt stöd.

5.2 Leder enklavdeliberation till att kognitiva feluppfattningar förstärks?

Det finns både teoretiska och empiriska belägg för att anta att kunskapen ökar som en följd av att delta i deliberation. När en politisk fråga diskuteras i grupp möts personer med olika kunskap och åsikter och det är rimligt att anta att de lär sig av varandra. I en diskussion där endast personer med samma typ av åsikter möts kan man istället förvänta sig att kunskapen inte ökar i lika stor grad eftersom reflektionen inte består i att väga olika åsikter mot varandra utan åsikterna stöder i huvudsak endast ena sidan. Den information som presenteras i en sådan grupp är partisk, eftersom den i huvudsak stöder endast den rådande åsikten.

I experimentet mäts kunskap med hjälp av 15 enkätfrågor, som kan delas in i tre delar. I första delen finns sex frågor om invandring där svaren återfinns i det informationsmaterial som presenterades i början av deliberationsdagen. Andra delen består av fyra frågor om invandring där svaren inte återfinns i informationsmaterialet. I del tre finns fem frågor som mäter allmän politisk kunskap. Samtliga 15 frågor finns utan inbördes ordning i två av frågeformulären. Det första frågeformuläret som karlägger kunskapsnivån fyllde deltagarna i vid deliberationens början och det andra fyllde de i efter deliberationsdagens slut. I analysen nedan analyseras kunskapsnivån för de 10 frågor som handlar om invandring. Siffrorna i tabell 20 anger andelen procentuellt rätta svar.

Tabell 20. Kunskapsökning för de olika analysenheterna

	N	Före (T3)	Efter (T4)	Förändring
Alla deltagare	207	43	63	20***
Likasinnade: mot invandring	42	43	62	19***
Blandade: mot invandring	44	37	59	22***
Skillnad		6	3	
Likasinnade: för invandring	77	46	65	19***
Blandade: för invandring	44	43	65	22***
Skillnad		3	0	

Notera. Siffran anger procent rätta svar på 10 frågor om invandring. Signifikanstest med t-test indikerar att skillnaden är signifikant * $p < 0,05$, ** $p < 0,01$, *** $p < 0,001$. Standardavvikelse inom parentes.

Alla grupper lär sig mycket. De ”blandade” grupperna har lite lägre kunskap före deliberation, men ökar sin kunskap aningen mera än de likasinnade grupperna. Detta gör att skillnaderna mellan grupperna minskar som ett resultat av deliberationen. Enligt teorin om gruppolarisering riskerar deltagarna i avsaknad av avvikande åsikter,

att bekräfta varandras kognitiva missuppfattningar. Om detta antagande är riktigt bör de likasinnade grupperna lära sig mindre än ”blandade” grupper. I en utförligare analys av kunskapsnivån konstaterar Grönlund et al. (2015) att kognitiva missuppfattningar inte ökade i någon av grupperna och att deltagarna inte heller i likasinnade grupper bekräftade varandras kognitiva missuppfattningar.

Analyserna på aggregerad nivå erbjuder inget stöd för teorin om gruppolarisering. Även i enklavdeliberation sker en likartad utveckling som i deliberativa mini-demos. De farhågor som riktats mot enklavdeliberation verkar inte besannas. Däremot har deliberation en inverkan på åsikterna. Personer med negativa åsikter om invandring modererades kraftigt i sina åsikter då de fick en mer positiv åsikt om invandring efter deliberation. Mönstret är detsamma både i likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade.

6. Analys av ”avvikande” individer

Med avvikande individer avses individer som har förändrat sina åsikter minst en standardavvikelse annorlunda än medelförändringen i deras respektive grupp. För att kunna förstå dynamiken i åsiktsbildning och åsiktsförändring är det nödvändigt att även förstå individuellt beteende (Gerber et al. 2014). Framförallt behöver vi förstå varför deltagare i deliberation förändrar sina åsikter på olika sätt – varför får vissa deltagare en mer extrem åsikt medan andra blir mer moderata? Varför förändrar en del deltagare sina åsikter mycket medan andra kanske inte förändrar sina åsikter alls? Detta är intressant ur analytisk och empirisk synvinkel men kan även ha en större normativ betydelse. Om det finns faktorer som kan förutspå hur åsikterna förändras, innebär det att åsiktsförändring kan utvärderas även på normativa grunder. I kapitel 4 under diskussionen om analysens beroende variabeln, identifierades individer med en avvikande åsiktsförändring. Som avvikande individer definierades de, vars åsikter förändrades minst en standardavvikelse annorlunda än medelförändringen i deras respektive analysenhet. Dessa individer kunde grupperas i fyra grupper, beroende på initial åsikt och åsiktsförändringens riktning.

Flera jämförelser mellan de fyra grupperna av avvikande individer kommer att göras. Först kommer jag att jämföra avvikande individer med individer med medelförändring. Sedan kommer jag att jämföra polariserade individer och mer moderata individer med varandra, dvs. grupp 1 + 4 jämförs med grupp 2 + 3. Därefter jämförs polariserade individer i olika riktning med varandra, grupp 1 med grupp 4, och mer moderata individer i olika riktning med varandra, grupp 2 med grupp 3. Slutligen jämförs alla fyra grupper med varandra.

	Positiv initial åsikt	Negativ initial åsikt
Positiv förändring	Förstärkt åsikt: för invandring (grupp 1)	Försvagad åsikt: mot invandring (grupp 2)
Negativ förändring	Försvagad åsikt: för invandring (grupp 3)	Förstärkt åsikt: mot invandring (grupp 4)

Analysernas utgångspunkt är att pröva huruvida det är individegenskaper eller gruppkontext som framkallar den förhållandevis extrema förändringen och om samma typ av avvikande individer liknar varandra. Signifikanstest görs för att säkerställa att det faktiskt finns en skillnad mellan grupperna och att dessa inte är slumpmässiga.

Polarisering anses till stor del bero på gruppegenskaper, dvs. med vem man diskuterar. Såsom diskuterats i tidigare kapitel i avhandlingen hävdar Sunstein (2002) att diskussion med endast likasinnade torde leda till att åsikterna polariseras. Underliggande orsaker till detta är att informationen i likasinnade grupper är partisk och att det kan finnas socialt tryck på enskilda deltagare är att förändras i majoritetens riktning. Särskilt individer med starka åsikter tenderar att argumentera mot och misskreditera information som utmanar deras inställning. Individer som förväntar sig att vara i majoritet tenderar att vara mer selektiva i sitt tänkande och kan komma att ignorera åsikter som inte stöder deras egen åsikt. Information som stöder den egna åsikten används däremot för att stärka tidigare övertygelser (se Sunstein 2002; Sunstein 2006; Vinokur & Burnstein 1978). Enligt deliberativ demokratiteori är det mera önskvärt och mera troligt att deltagarnas åsikter i en deliberation blir mer likartade genom att de närmar sig varandra åsiktmässigt. En moderering av åsikterna ses t.o.m. som det ideala utfallet av en del forskare. Enligt Barabas (2004, 689) torde även deltagare med starka åsikter överväga, för dem, nya åsikter när de möter individer med annorlunda åsikter. Det finns flera studier som tyder på att åsikterna blir mer lika varandra efter deliberation (Farrar et al. 2010; French & Laver 2009; Goodin & Niemeyer 2003; Lang 2007; Schweigert 2010).

Låt mig ännu upprepa avhandlingens forskningsfrågor innan jag övergår till den empiriska analysen:

1. Vilka är de individer vars åsikter förändras på ett avvikande sätt jämfört med aggregerad förändring?
2. Vad beror detta på?
 - a. Går förklaringarna att finna hos individerna, dvs. i deras egenskaper?
 - b. Har det att göra med kontextuella faktorer, främst gruppens sammansättning?

Jag utgår från förklaringar på individ- och gruppnivå och analyserar om det finns skillnader i individegenskaper och gruppkontext mellan de fyra grupperna av avvikande individer.

6.1 Åsiktsförändring för avvikande individer

Hur skiljer sig åsikterna för de avvikande individerna, vid tre på varandra följande tidpunkter? Kruskal Wallis signifikanstest tyder på att det finns signifikanta skillnader mellan grupperna vid alla tre tidpunkterna, $p < 0,001$. Efter att ha noterat signifikanta skillnader i åsikt mellan grupperna vill jag även kontrollera om det finns signifikanta skillnader vid olika tidpunkter inom varje grupp. Med hjälp av Friedmans test kan jag konstatera att det även finns signifikanta skillnader inom varje grupp vid olika tidpunkter: $p = 0,016$ för gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” och $p = 0,000$ för de resterande fyra grupperna. Efter dessa konstateranden är det intressant att undersöka mellan vilka tidpunkter de signifikanta skillanderna finns. Detta görs med hjälp av Wilcoxon's teckenrangtest och resultatet av denna signifikanstestning åskådliggörs i tabell 21. Signifikansen som utmärks i tabellen visar att det finns en signifikant skillnad inom respektive grupps åsiktsförändring. Signifikansen i tabellen belyser alltså inte skillnader mellan de olika grupperna, endast skillnader inom respektive grupp vid olika tidpunkter. Tidpunkt T1 har jämförts med T4 och T4 har jämförts med T5. Om endast deliberation (inklusive information) har en inverkan på åsikterna borde åsikterna inte förändras i någon märkbar grad mellan T4 och T5. Signifikansen som utmärks under T4 är skillnaden mellan åsikten vid T1 och T4 medan signifikansen som utmärks under T5 är skillnaden mellan T4 och T5. I nedersta raden utmärks förändring och signifikanta skillnader mellan T1 och T5.

Tabell 21. Åsiktsförändring vid olika tidpunkter för avvikande individer och övriga

	Förstärkt åsikt: mot invandring			Förstärkt åsikt: för invandring			Försvagad åsikt: för invandring			Försvagad åsikt: mot invandring			Medelförändring för övriga		
	T1	T4	T5	T1	T4	T5	T1	T4	T5	T1	T4	T5	T1	T4	T5
Åsikt	5,03	3,98 ***	4,76 **	9,77	11,50 ***	10,63 ***	10,73	9,25 ***	10,08 ***	4,22	7,76 ***	7,63	7,95	8,54 ***	8,67
Förändring T1-T5	-0,27			0,86**			-0,65**			3,41***			0,73***		

Notera. Skalan är 0–14. Wilcoxon's teckenrangtest används för att testa signifikanta skillnader mellan olika tidpunkter inom grupperna

† $p = 0,10$, * $p = 0,05$ ** $p = 0,01$ *** $p = 0,001$.

Förändring i deltagarnas åsikter från tidpunkten innan deliberation, T1, till tidpunkten efter deliberation, T4, indikerar att deliberation har en inverkan på åsikterna. I denna avhandling särskiljs inte diskussionsfasen från informationsfasen, istället ses deliberation som en process där alla element är inkluderade. Tre veckor efter deliberationen, vid T5, har de avvikande individerna återgått något till sin ursprungliga position. Motsvarande förändring finns inte hos individerna med medelförändring, eftersom de har fortsatt att förändras i samma riktning som deliberation gav upphov

till. Samma mönster kan skönjas även om man ser på medelförändring för de två åsiktsenklaorna separat. Åsikterna inom ”åsiktsenklaorna: för invandring” förändras inte vid någon tidpunkt medan åsikterna i ”åsiktsenklaorna: mot invandring” fortsätter att förändras i samma riktning även efter deliberation. Detta tyder på att deliberation inte nödvändigtvis ger upphov till mer stabila åsikter hos alla individer. De avvikande individernas åsikter verkar vara mindre stabila än majoritetens.

Gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” är intressant eftersom de har den största förändringen av alla mellan T1 och T5. Den största förändringen sker dock mellan T1 och T4 eftersom förändringen mellan T4 och T5 inte är statistiskt signifikant. Den generella trenden hos avvikarna verkar vara att åsiktsförändringen inte är bestående utan att åsikterna fortsätter att förändras efter deliberationen, men i motsatt riktning. För övriga, dvs. för individer med medelförändring förändras åsikterna inte i lika stor grad under deliberation, men deras åsikter fortsätter att förändras i samma riktning även efter deliberation.

Notera att de individer som försvagades i sina initiala åsikter inledningsvis har en mycket mer negativ eller mycket mer positiv åsikt jämfört med de individer som förstärktes i sin initiala åsikt. Även om individer polariseras och blir mer moderata i båda åsiktsenklaorna, stannar de kvar inom samma åsiktsenklaorna även efter att deras åsikter har förändrats. Gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” utgör ett litet undantag då deras åsikt förändras från 4,22 till 7,76 på skalan 0–14 efter deliberation. Skillnaden till gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” är dock fortfarande signifikant.

En förklaring till att en del individer förändrar sin åsikt relativt mycket under diskussionen kan vara att de påverkas av hela experimentsituationen. När experimenteffekten avtar hemma och de diskuterar med vänner och kollegor omprövar de sin åsikt igen och förändrar den en aning tillbaka mot den ursprungliga positionen. Faktum kvarstår dock att åsikten tre veckor efter deliberation fortfarande skiljer sig märkbart från åsikten innan deliberation. Hawthorne-effekten förklarar inte heller varför inte alla grupper förändras mellan T4 och T5. Gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” förändrar sin åsikt under deliberation men inte efteråt (vid T5), och individer med normalförändring har endast en marginell förändring efter deliberation. Om det funnits en Hawthorne-effekten borde alla grupperna ha förändrats på liknande sätt.

Om en individ förändrar sin åsikt för att anpassa sig till gruppen torde åsiktsförändringen inte vara så långvarig, utan snarare torde deras åsikter förändras igen en tid efter deliberationen (Farrar et al. 2009). Detta verkar vara fallet för merparten av individerna med en stor åsiktsförändring. Kan det ha funnits gruppsyck i grupperna som förändrade sin åsikt även vid T5 eller kan det vara så att de efter deliberationen har stött på ny information och nya argument som åter fått dem att omvärdera och reflektera över sina åsikter? Gruppolarisering anses till stor del bero på att informationen i gruppen är begränsad och snedvriden i majoritetens riktning. De individer som förstärkte sin initiala åsikt kan ha lyssnat mera på sådana argument och sådan information som stödde deras ursprungliga åsikt medan de avskrev sådan information som inte stödde den. Tillbaka i vardagen är de troligen mer lyhörda för rapportering och information om ämnet invandring vilket får dem att igen ifrågasätta sin egen åsikt och förändra den.

Vilken inverkan har gruppkontexten på åsikterna för polariserade och mer moderata individer? I tabell 22 är gruppkontexten det centrala och jag jämför om åsikterna skiljer sig mellan avvikande individer beroende på om de diskuterar med likasinnade eller med personer av olika åsikt. Generellt sett kan man anta att polariseringen är större i likasinnade grupper än i grupper där olika åsikter finns representerade. Mer moderata individer torde ha en större åsiktsförändring i grupper där olika åsikter finns representerade eftersom deras åsikt efter deliberation närmar sig individer med motsatt åsikt. I likasinnade grupper har de inte haft samma möjlighet att ta del av avvikande åsikter och argument. Det verkar finnas en skillnad i styrkan på åsiktsförändringen för de avvikande individerna beroende på med vem de har diskuterat. I tabell 22 jämförs medelförändringen för de olika grupperna av avvikande individer.

Tabell 22. Styrkan på åsiktsförändringen för de olika avvikargrupperna i två gruppkontexter

	Polariserade individer		Mer moderata individer	
	Förstärkt åsikt: mot invandring (N=14)	Förstärkt åsikt: för invandring (N=22)	Försvagad åsikt: mot invandring (N=13)	Försvagad åsikt: för invandring (N=17)
Likasinnad grupp	-1,63	1,72	3,43	-1,22
Blandad grupp	-0,60	1,75	3,6	-1,96

Polariserade individer

För gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” är styrkan på polariseringen mycket starkare i likasinnade (-1,63) än i ”blandade” grupper (-0,60). För gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” är styrkan på polariseringen densamma oberoende av i vilken typ av grupp de diskuterar (1,72 = 1,75). Det verkar alltså som att gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” får en starkare negativ åsikt då de diskuterar med andra invandringskritiska än då de diskuterar i grupper där olika åsikter finns representerade. Deliberation där olika åsikter finns representerade verkar delvis hämma styrkan i polarisering mot invandring. Detta gäller inte gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” eftersom de polariseras lika mycket oberoende av med vem de diskuterar.

Mer moderata individer

Individernas åsikter i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” förändras lika mycket oberoende av om de diskuterar endast med likasinnade eller med individer av motsatt åsikt. Gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” förändras däremot mera i grupper där olika åsikter finns representerade. Gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” har överlag en större åsiktsförändring än gruppen ”försvagad åsikt: för invandring”. Detta oavsett gruppkontext, dvs. oberoende av om gruppen består av likasinnade eller av individer med olika åsikter. Detta tyder på att de som är har en negativ inställning till invandring men som blir mer toleranta blir detta oberoende av om de delibererar endast med likasinnade eller i en grupp där olika åsikter finns representerade (3,43 = 3,6). De som har en positiv inställning till invandring men som får en mer kritisk inställning får detta ganska oberoende av vem de delibererar med; aningen mer om de delibererar i en grupp där olika åsikter finns representerade (-1,96 > -1,22).

När deltagarna tillfrågas om de själva anser att deras åsikter har förändrats svarar 18 procent av avvikarna att de anser att deras åsikt om invandring har förändrats under diskussionen. Motsvarande andel bland personer med normal förändring är 25 procent. Av de individer som polariserades anser 14 procent att deras åsikter förändrades under diskussionen medan 23 procent av de som blev mer moderata ansåg att deras åsikt förändrades. Över 60 procent i båda grupperna anser att de är säkrare på sin åsikt efter deliberation än de var innan. Även om detta är subjektiva mått så ger det en hänvisning om hur de själva anser att de påverkades under diskussionens gång.

6.2 Jämförelse mellan avvikande individer och individer med medelförändring

I detta kapitel görs olika jämförelser mellan avvikande individer och individer med medelförändring. Jag inleder med att jämföra de två åsiktsenkloaverna med varandra. Sedan övergår jag till att jämföra avvikande individer med individer med medelförändring inom respektive åsiktsenklov. Avslutningsvis gör jag en jämförelse mellan avvikande individer och individer med medelförändring. Analysernas utgångspunkt är att pröva huruvida det är individegenskaper eller gruppkontext som framkallar den förhållandevis extrema förändringen och om avvikande individer skiljer sig från individer med medelförändring. Signifikanstest görs för att säkerställa att det faktiskt finns en skillnad mellan grupperna och att dessa inte är slumpmässiga.

I normala fall används en signifikansnivå på 0,05. I detta fall finns ett ojämnt antal fall i grupperna vilket kan påverka signifikansnivån. Felmarginalen påverkas av antalet fall vilket kan leda till att en liten grupp kan få en stor felmarginal medan en stor grupp kan få en liten felmarginal. Kruskal Wallis' och Mann-Whitneys test justerar delvis för detta och är lämpliga att använda då man jämför en grupp som är normalfördelad med en grupp som inte är normalfördelad. Eftersom antalet fall är så få och felmarginalen varierar beroende på antalet fall så kan det finnas skäl att använda sig av en lägre signifikansnivå. Inom experimentell forskning är det inte ovanligt med 0,10 som kritiskt värde. Jag kommer därför att använda 0,10 som kritiskt värde och de signifikansnivåer som finns mellan 0,05 och 0,10 utmärks skilt i tabellerna. Eftersom de avvikande individerna kommer från båda åsiktsenkloaverna är det skäl att först kontrollera hur åsiktsenkloaverna skiljer sig från varandra. Jag inleder alltså analyserna med att analysera åsiktsenkloaverna som helhet.

Som framgår av tabell 23 är skillnaderna mellan de två åsiktsenkloaverna stora. Det finns kognitiva skillnader mellan åsiktsenkloaverna då andelen högutbildade och kunskapen om invandring vid deliberationens början är högre i ”åsiktsenkloaven: för invandring”. Detta tyder på att åsiktsenkloaverna i kognitiv bemärkelse inte är helt jämlika, eftersom individer i ”åsiktsenkloaven: för invandring” verkar ha bättre kognitiva förutsättningar. I ”åsiktsenkloaven: för invandring” är individerna yngre än i ”åsiktsenkloaven: mot invandring”. Individerna i ”åsiktsenkloaven: mot invandring” uppvisar lägre nivå av empati, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet och socialt förtroende. Eftersom individerna i ”åsiktsenkloaven: mot invandring” har en negativ inställning till invandrare kan man även anta att de förhåller sig mer skeptiska

Tabell 23. Jämförelse mellan åsiktsenkloaverna

	Åsiktsenkloaven: mot Invandring (N = 86)	Åsiktsenkloaven: för invandring (N = 121)
INDIVIDEGENSKAPER		
Ålder (medel)***	57	49
Andel män (%) ¹	49	47
Andel högutbildade (%) ^{1***}	24	53
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	24	26
Andel som diskuterar politik ofta (%) ¹	49	56
Kunskap om invandring*	40 (14,4)	45 (14)
Empati*	65 (11,8)	69 (11,8)
Subjektiv medborgarkompetens***	37 (18,2)	46 (20,5)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet***	40 (23)	56 (17,4)
Socialt förtroende***	58 (17,8)	68 (17)
Förståelse av avvikande åsikter	72 (14,7)	70 (16)
Talaktivitet[†]	12 (7,7)	13 (9,4)
Upplevelse av hur diskussionen fungerade:		
Positiv upplevelse	64 (9,5)	65 (12,1)
Upplevelse av grupptröck[‡]	30 (16,1)	26 (16,1)
Upplevelse av ömsesidighet	71 (13,2)	73 (15)
GRUPPKONTEXT		
Likasinnad grupp (%) ^{1*}	49	64
Andel som hade en invandrare i gruppen (%) ^{1*}	33	50

Notera. ¹Signifikanttest med Fishers exakta test (övriga: oberoende t-test).

[†]p < 0,10, * p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse inom parentes för de kontinuerliga variablerna.

och avståndstagande till människor de inte känner. Så verkar det också vara. De två åsiktsenkloaverna är till stor del varandras spegelbild. Individegenskaperna bidrar till att förklara varför man har en positiv eller negativ åsikt om invandring vid deliberationens början.

Det finns även skillnader mellan åsiktsenkloaverna vad gruppkontexten beträffar. Det finns fler individer som diskuterar i likasinnade grupper i ”åsiktsenkloaven: för invandring”. Detta beror på att färre individer med en negativ åsikt om invandring deltog i experimentet. Individerna i ”åsiktsenkloaven: för invandring” deltar mera aktivt i diskussionen men upplever grupptröck i större utsträckning. Fler individer i ”åsiktsenkloaven: för invandring” har en invandrare med i diskussionsgruppen. Detta är inte så förvånande eftersom man kan förvänta sig att invandrare i större utsträckning har positiva åsikter om invandring och därför i huvudsak återfinns i ”åsiktsenkloaven: för invandring”.

Eftersom det finns så stora skillnader mellan åsiktsenkloaverna kan skillnaderna mellan avvikande individer bero på att de återfinns i olika åsiktsenkloaver. Då jämförelser mellan avvikande individer görs så bör detta hållas i åtanke. Eftersom åsiktsenkloaverna skiljer sig så pass mycket från varandra kommer jag att granska om de avvikande individerna liknar övriga individer i sin åsiktsenkloav. Detta bidrar till att skapa en bild av hur de avvikande individerna från de två åsiktsenkloaverna ser ut. Om avvikarna inom respektive åsiktsenkloav liknar sin åsiktsenkloav kan ju en del av skillnaderna mellan avvikande individer förklaras av att de återfinns i olika åsiktsenkloaver. I tabell 24 görs en jämförelse mellan de avvikande individerna i ”åsiktsenkloaven: mot invandring” och övriga i samma åsiktsenkloav.

Tabell 24. Jämförelse mellan avvikande individer i ”åsiktsenkloaven: mot invandring” och övriga i samma åsiktsenkloav

	Individer med avvikande förändring i ”åsiktsenkloaven: mot invandring” (N = 27)	Övriga i ”åsiktsenkloaven: mot invandring” (N = 59)
INDIVIDEGENSKAPER		
Medelålder	59	56
Andel män (%) ¹	37	54
Andel högutbildade (%) ¹	19	27
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	26	24
Andel som diskuterar politik ofta (%) ¹	59	45
Kunskap om invandring	37 (14,1)	41 (14,6)
Empati	64 (11,4)	66 (12)
Subjektiv medborgarkompetens	39 (17,2)	35 (18,7)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet¹	33 (23)	43 (22,5)
Socialt förtroende¹	53 (20,4)	61 (16)
Förståelse av avvikande åsikter	71 (14,3)	72 (15)
Talaktivitet	11 (5,9)	12 (8,4)
Upplevelse av själva diskussionen:		
Positiv upplevelse	64 (13,5)	64 (7)
Upplevelse av grupstryck	32 (20,1)	29 (13,9)
Upplevelse av ömsesidighet	71 (16,1)	72 (11,8)
GRUPPKONTEXT		
Likasinnad grupp (%) ¹	41	53
Andel som hade en invandrare i gruppen (%) ¹	26	36

Notera. ¹Signifikantstest med Fishers exakta test (övriga: oberoende t-test). ¹p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse är inom parentes för de kontinuerliga variablerna. För kodning av variabler se Appendix A.

Avvikarna i ”åsiktsenkla ven: mot invandring” skiljer sig från de övriga i samma åsiktsenkla v endast vad gäller tilltron till det politiska systemets responsivitet och socialt förtroende. Individer med en avvikande åsiktsförändring, oberoende av riktning, har lägre tilltro till att det politiska systemet är mottagligt för deras åsikter och de har lägre socialt förtroende. I övrigt liknar de avvikande individerna de övriga i samma åsiktsenkla v.

I tabell 25 görs motsvarande jämförelse för individer med avvikande åsiktsförändring i ”åsiktsenkla ven: för invandring” och övriga i samma åsiktsenkla v. Avvikarna liknar de övriga i sin åsiktsenkla v och endast ålder och grupptyp skiljer dem åt – avvikarna är äldre än de övriga och diskuterade i högre grad i likasinnade grupper.

Tabell 25. Jämförelse mellan avvikande individer i ”åsiktsenkla ven: för invandring” och övriga i samma åsiktsenkla v

	Individer med avvikande förändring i ”åsiktsenkla ven: för invandring” (N = 39)	Övriga i ”åsiktsenkla ven: för invandring” (N = 82)
INDIVIDEGENSKAPER		
Medelålder***	57	46
Andel män (%) ¹	36	52
Andel högutbildade (%) ¹	51	54
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	26	26
Diskuterar ofta politik (%) ¹	56	57
Kunskap om invandring	45 (13,5)	44 (14,3)
Empati	69 (10,8)	69 (12,2)
Subjektiv medborgarkompetens	47 (22,6)	46 (19,5)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet	56 (17,4)	57 (17,5)
Socialt förtroende	69 (18,6)	68 (16,4)
Förståelse av avvikande åsikter	70 (18,7)	69 (14,7)
Talaktivitet	15 (10)	13 (9)
Upplevelse av själva diskussionen:		
Positiv upplevelse	64 (10,6)	65 (12,9)
Upplevelse av grupstryck	22 (16,2)	27 (15,9)
Upplevelse av ömsesidighet	76 (15,9)	72 (14,4)
GRUPPKONTEXT		
Likasinnad grupp (%) ^{1†}	72	60
Andel med en invandrare i gruppen (%) ¹	54	48

Notera. ¹Signifikantest med Fishers exakta test (övriga: oberoende t-test). [†]p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse inom parentes för de kontinuerliga variablerna. För kodning av variabler se Appendix A.

Eftersom avvikarna är ytterst lika individerna med medelförändring inom sin respektive åsiktsenkla och eftersom skillnaderna mellan åsiktsenkla är så stora måste detta tas i beaktande. Det finns annars en risk för att jämförelser mellan avvikande individer från de två åsiktsenkla inte belyser skillnader och/eller likheter mellan de avvikande individerna utan istället befäster skillnaderna som finns mellan åsiktsenkla. Därför är det inte helt ändamålsenligt att jämföra individer från olika åsiktsenkla med varandra. När polariserade individer jämförs med varandra och när modererade individer jämförs med varandra infinner sig problemet med olika enkla tillhörighet. I övrigt eftersträvar jag att undvika analyser och jämförelser där avvikande individer från olika åsiktsenkla jämförs med varandra. Avslutningsvis görs en jämförelse mellan avvikande individer och individer med medelförändring.

Tabell 26. Jämförelse mellan avvikande individer och individer med medelförändring

	Avvikande individer (N = 66)	Individer med medelförändring (N = 141)
INDIVIDEGENSKAPER		
Medelålder **	58 (15,6)	50 (17,5)
Andel män (%) ¹ *	36	53
Andel högutbildade (%) ¹	39	43
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	26	25
Diskuterar ofta politik (%) ¹	58	52
Kunskap om invandring	42 (14,3)	43 (14,5)
Empati	67 (11,3)	68 (12,2)
Subjektiv medborgarkompetens	44 (20,9)	42 (19,7)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet	46 (22,5)	51 (20,9)
Socialt förtroende	63 (20,8)	65 (16,4)
Förståelse av avvikande åsikter	71 (16,7)	71 (14,7)
Talaktivitet	13 (8,7)	12 (8,7)
Upplevelse av själva diskussionen:		
Positiv upplevelse	64 (11,8)	65 (10,8)
Upplevelse av grupstryck	26 (18,4)	28 (15,0)
Upplevelse av ömsesidighet	74 (16,0)	72 (13,4)
GRUPPKONTEXT		
Likasinnad grupp (%) ¹	59	57
Andel med en invandrare i gruppen (%) ¹	42	43

Notera. ¹Signifikantstest med Fishers exakta test (övriga: oberoende t-test). ¹p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Standardavvikelse inom parentes för de kontinuerliga variablerna. För kodning av variabler se Appendix A.

Det finns endast två signifikanta skillnader mellan avvikande individer och individer med medelförändring. De avvikande individerna är äldre och majoriteten av dem är kvinnor medan individer med medelförändring i större utsträckning består av män. Denna jämförelse är dock på en relativt hög aggregerad nivå, eftersom olika typer av avvikande individer ingår i gruppen avvikande individer. Polariserade individer och individer som fått mer moderata åsikter kan fortfarande skilja sig åt och skilja sig från individer med medelförändring. Detta kommer jag att analysera i följande steg.

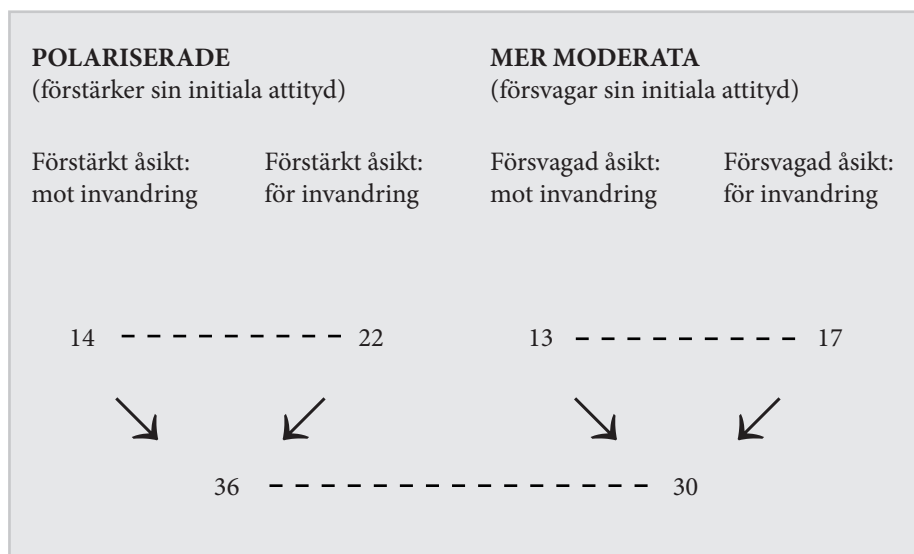
6.3 Jämförelse mellan olika typer av avvikande individer

Analysernas utgångspunkt är att pröva huruvida det är individegenskaper eller gruppkontext som framkallar den förhållandevis extrema åsiktsförändringen och om olika typer av avvikande individer skiljer sig från varandra. Signifikanstest görs för att säkerställa att det faktiskt finns en skillnad mellan grupperna och att dessa inte är slumpmässiga. Två typer av signifikanstest används. Vid tillräckligt stora grupper som har normalfördelning används oberoende t-test. De minsta grupperna i datamaterialet består dock av för få individer för att kunna anta att det finns en normalfördelning¹⁴. Detta gör att ett oberoende t-test inte är att rekommendera i det fallet. Istället används Kruskal Wallis' H-test och Mann-Whitneys U-test som är två icke parametriska test som inte förutsätter normalfördelning.

Polariserade och mer moderata individer har förändrat sina åsikter på motsatt sätt. Medan polariserade individer har blivit mer extrema i sin åsikt har de mer moderata blivit mindre extrema i sina åsikter. Kan man därav förvänta sig att polariserade individer liknar varandra och att mer moderata individer samtidigt liknar varandra? Finns det likheter mellan polariserade individer, trots att de har polariserats i olika riktning (mot invandring och för invandring)? Ur ett normativt perspektiv kan åsiktpolarisering ses som problematisk, eftersom den initiala åsikten förstärks, vilket gör det svårare att komma överens över åsiktsgränser. De mer moderata individerna från de två åsiktsenklaerna har däremot närmast sig varandra åsiktmässigt. Normativt sett kan deras åsiktsförändring uppfattas som mer önskvärd, eftersom det är lättare att nå konsensus och samförstånd om avståndet mellan olika åsikter inte är så stort. Är de modererade individerna lika varandra, oberoende av initial åsikt och i vilken riktning

¹⁴ Normalfördelningskurvor finns som bilaga

deras åsikt har förändrats? I de följande analyserna kommer jag att jämföra polariserade och mer moderata individer med varandra samt att jämföra polariserade i olika riktning med varandra och modererade i olika riktning med varandra.

Notera. De streckade linjerna indikerar var jämförelserna görs. Siffrorna anger antalet individer i de olika grupperna.

Figur 10. Schema för jämförelser mellan polariserade och mer moderata individer

Figur 10 åskådliggör de jämförelser mellan avvikande individer som är intressanta. De streckade linjerna anger mellan vilka grupper jämförelser görs. Först görs en jämförelse mellan polariserade och mer moderata individer. Om individegenskaper och gruppkontext förklarar varför en del individer polariseras medan andra blir mer moderata borde polariserade och mer moderata individer inte likna varandra. Med andra ord borde individegenskaper och gruppkontext skilja sig åt mellan polariserade och mer moderata individer. Om polariserade individer liknar varandra trots att deras åsikter förstärks i olika riktning, och mer moderata individer liknar varandra, torde det vara grundläggande personlighetsdrag som förklarar varför åsikten blir mer extrem eller mer moderat.

Inledningsvis görs en jämförelse mellan polariserade, mer moderata och individer med medelförändring.

Tabell 27. Skillnader och likheter mellan polariserade, mer moderata och individer med medelförändring

	Polariserade individer (N = 36)	Mer moderata individer (N = 30)	Individer med medelförändring (N = 141)
INDIVIDEGENSKAPER			
Medelålder**	55 (62)	61 (66)	50 (52)
Andel män (%)†	33	40	53
Andel högutbildade (%) ¹	33	45	43
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	33	17	25
Andel som ofta diskuterar politik (%) ¹	53	63	52
Kunskap om invandring	44 (50)	39 (40)	43 (40)
Empati	68 (67)	65 (67)	68 (67)
Subjektiv medborgarkompetens	46 (50)	42 (33)	42 (33)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet	47 (50)	45 (50)	51 (50)
Socialt förtroende	62 (70)	64 (70)	65 (67)
Förståelse av avvikande åsikter	72 (67)	69 (67)	71 (67)
Talaktivitet	14 (11)	13 (11)	12 (11)
Upplevelse av hur diskussionen fungerade:			
Positiv upplevelse	66 (67)	62 (66)	65 (66)
Upplevelse av grupstryck†	23 (22)	31 (33)	28 (33)
Upplevelse av ömsesidighet	76 (66)	71 (66)	72 (66)
GRUPPEGENSKAPER			
Likasinnad grupp (%) ¹	64	53	58
Andel som hade en invandrare i gruppen (%) ¹	39	47	43

Notera. Signifikantstest med Anova och Bonferroni Post Hoc-test, ¹Signifikantstest med Fishers exakta test ¹p < 0,10, *p < .05, **p < .01, ***p < .001. Medianen inom parentes för de kontinuerliga variablerna. För kodning av variabler se Appendix A.

Skillnaderna mellan grupperna är små. De enda signifikanta skillnaderna är ålder, kön och upplevt grupstryck¹⁵. När det gäller ålder finns det en signifikant skillnad mellan mer moderata individer och individer med medelförändring, $p < 0,006$. Individer med medelförändring har den lägsta medelåldern medan mer moderata individer är äldst. Medför ålder en större livserfarenhet som gör att man är bättre på att se saker ur olika perspektiv? En mer moderat åsikt innebär de facto att den initiala åsikten försvagas och att åsikten närmar sig mitten, vilket i sin tur kan tyda på att man överväger andras åsikter och inser att även individer med annorlunda åsikter kan ha goda skäl för sina åsikter. Andelen män och kvinnor är olika mellan alla tre grupperna, $p < 0,10$ för alla parvisa jämförelser. Polariserade individer är till övervägande del kvinnor, endast en

¹⁵ Signifikantstest har även gjorts med Kruskal-Wallis' H-test, Mann Whitneys U-test och Fishers exakta test med samma resultat. Jag har även testat medelvärden istället för andelar för de dikotoma variablerna (de med %) under individegenskaper, med samma resultat.

tredjedel av de som polariseras är män. Av de individer som blivit mer moderata är 40 procent män, medan majoriteten av individerna med medelförändring är män.

När det gäller gruppsyck finns det en skillnad mellan polariserade och mer moderata individer. De som polariseras anser i högre grad än de som blir mer moderata att det finns någon som dominerar i gruppen. I en Anova-analys där alla tre grupper jämförs med varandra är skillnaden signifikant, $p = 0,087$. I Bonferronis post hoc-test där parvisa jämförelser görs, är $p = 0,104$, vilket tyder på att skillnaderna kan vara små. Resultatet tyder dock på att gruppsyck kan ha fått polariserade individer att förändras i en mer extrem riktning än de annars skulle ha gjort.

Det är överraskande att det inte finns fler signifikanta skillnader med tanke på att de olika grupperna har förändrat sin åsikt i så olika grad och i olika riktning. Utgående från tidigare forskning om deliberation och gruppolarisering kunde man förvänta sig att individer som blir mer moderata skulle ha högre kunskap, mer empati, högre socialt förtroende och bättre förståelse för avvikande åsikter. Det kan ju dock finnas skillnader i hur deliberativt deras beteende i gruppen är (vilket jag kommer att observera i nästa kapitel). Individegenskaper och gruppkontext verkar inte på basis av denna jämförelse kunna förklara varför individers åsikter förändras i mindre eller större grad, eller i olika riktning.

Låt mig nu jämföra polariserade individer med varandra. Jag jämför gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” med gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring”. Av tabell 28 framgår att det finns stora skillnader mellan grupperna. Notera att denna jämförelse (liksom den i tabell 29 mellan mer modererata individer) indirekt även inbegriper en jämförelse mellan åsiktsenklaavarna. Resultaten kan därför, åtminstone delvis, bekräfta skillnaderna som finns mellan åsiktsenklaavarna. Noteras bör dock att skillnaderna mellan de polariserade individerna, trots att de hör hemma i olika åsiktsenklaaver, är mindre än skillnaderna mellan åsiktsenklaavarna generellt sett (se tabell 23). Detta tyder på att polariserade individer från olika åsiktsenklaaver liknar varandra mer än vad individer med medelförändring från åsiktsenklaavarna gör.

Bland kognitiva variabler är det endast kunskap om invandring som skiljer de två grupperna åt. Resultatet tyder på att individer med en negativ inställning till invandring har lägre kunskap om invandring än individer med en positiv inställning. Det finns inga skillnader i utbildning och ålder (som skiljde åsiktsenklaavarna åt). Däremot har de i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” lägre nivå av empati, lägre

Tabell 28. Jämförelse av polariserade individer i olika riktning

	Förstärkt åsikt: mot invandring (N = 14)	Förstärkt åsikt: för invandring (N = 22)
INDIVIDEGENSKAPER		
Medelålder	56 (61)	55 (62)
Andel män (%) ¹	29	36
Andel högutbildade (%) ¹	21	41
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	43	27
Andel som diskuterar politik ofta (%) ¹	50	55
Kunskap om invandring[†]	39 (40)	48 (50)
Empati*	63 (60)	72 (67)
Subjektiv medborgarkompetens	39 (33)	50 (50)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet**	33 (33)	56 (50)
Socialt förtroende*	50 (53)	69 (73)
Förståelse av avvikande åsikter[†]	67 (67)	74 (67)
Talaktivitet	11 (10)	15 (15)
Upplevelse av hur diskussionen fungerade:		
Positiv upplevelse	66 (66)	66 (67)
Upplevelse av grupstryck*	32 (36)	17 (14)
Upplevelse av ömsesidighet	72 (66)	79 (83)
GRUPPKONTEXT		
Likasinnad grupp (%)^{1†}	43	77
Andel som hade en invandrare i gruppen (%)^{1**}	7	59

Notera. ¹Signifikantstest med Fishers exacta test (övriga: Mann Whitneys U-test). [†]p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Medianen inom parentes för de kontinuerliga variablerna. För kodning av variabler se Appendix A. (Samma resultat vid testning av medelvärden istället för andelar för dikotoma variabler)

tilltro till det politiska systemets responsivitet, lägre socialt förtroende och mindreförståelse för avvikande åsikter. Eftersom de har fått en mer negativ inställning till invandring är det inte så förvånande att de har lägre värden på dessa variabler. De i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” upplever i högre grad att det finns någon som dominerar i gruppen, vilket tyder på att de kan ha blivit påverkade av andra individer i diskussionsgruppen. Nästan 60 procent av dem har en invandrare i sin diskussionsgrupp, medan endast 7 procent i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” har en invandrare i sin grupp. Detta tyder på att en invandrare i diskussionsgruppen då man diskuterar invandring kan bidra till att åsikterna blir mer positiva. Betydligt fler av de som polariserades i invandringsvänlig riktning gjorde det då de diskuterade med likasinnade. Detta mönster återfinns inte hos de som polariserades i invandringskritisk riktning. Det verkar vara lättare för individer med en positiv åsikt

att polariseras då de diskuterar med likasinnade, medan individer med en negativ åsikt polariseras aningen mera då de diskuterar med personer som är av annan åsikt.

Hur ser mönstret ut för mer moderata individer? I denna analys finns samma problematik som i föregående analys, eftersom de avvikande individerna som jämförs kommer från olika åsiktsenklafter, vilket gör att skillnaderna mellan individerna kan bero på skillnader som finns mellan åsiktsenklafterna.

Tabell 29. Jämförelse av mer moderata individer i olika riktning

	Försvagad åsikt: för invandring (N = 17)	Försvagad åsikt: mot invandring (N =13)
INDIVIDEGENSKAPER		
Medelålder	59 (66)	63 (66)
Andel män (%) ¹	35	46
Andel högutbildade* (%)¹	65	17
Andel med stort politiskt intresse (%) ¹	24	8
Andel som diskuterar politik ofta (%) ¹	59	69
Kunskap om invandring	42 (40)	35 (30)
Empati	66 (67)	64 (60)
Subjektiv medborgarkompetens	44 (50)	39 (33)
Tilltro till det politiska systemets responsivitet*	55 (67)	32 (33)
Socialt förtroende*	70 (73)	55 (57)
Förståelse av avvikande åsikter	65 (67)	75 (67)
Talaktivitet	15 (11)	11 (11)
Upplevelse av hur diskussionen fungerade:		
Positiv upplevelse	62 (66)	61 (66)
Upplevelse av grupstryck	30 (33)	33 (33)
Upplevelse av ömsesidighet	72 (66)	71 (66)
GRUPPKONTEXT		
Likasinnad grupp (%) ¹	65	39
Andel som hade en invandrare i gruppen (%) ¹	47	46

Notera. ¹Signifikantstest med Fishers exakta test (övriga Mann Whitneys U-test). ¹p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001. Medianen inom parentes för de kontinuerliga variablerna. För kodning av variabler se Appendix A. (Ingen förändrad signifikans vid testning av medelvärden istället för andelar under den kognitiva dimensionen förutom utbildning skala 1–8, p = 0,010).

Det finns fler likheter än skillnader mellan mer moderata individer i olika riktning. Båda grupperna av mer moderata individer har hög nivå av empati och förståelse för andras åsikter. Mer moderata individer från åsiktsenklaften för invandring, dvs. gruppen ”försvagad åsikt: för invandring”, har dock högresocialt förtroende, högre utbildningsnivå och större tillit till det politiska systemet än gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring”. Det faktum att individer med en positiv åsikt om invandring är högre utbildade och har högre nivå av socialt förtroende kommer inte som någon

stor överraskning eftersom dessa är välkända egenskaper hos individer med mer progressiva attityder; det fascinerande är att de har förändrat sin åsikt i mindre invandringsvänlig riktning. Som tidigare diskuterats ses mer moderata åsikter ofta som ett önskvärt resultat av deliberation, men när det kommer till frågor med en humanistisk eller humanitära dimension (t.ex. invandring) finns det en föreställning om att deliberation bör leda till en större känsla av gemenskap. Neblo (2007, 548) kallar detta progressiv avantgardism (*progressive vanguardism*): "On this understanding, deliberative democracy is intrinsically and primarily an emancipatory project with strong substantive content, more or less tracking leftist political concerns." Sett ur detta perspektiv bör individer med högre utbildning och mer progressiva åsikter absolut lyssna på invandringskritiska motargument men inte nödvändigtvis förändra sina åsikter i denna riktning. Trots att individerna i gruppen "försvagad åsikt: för invandring" inte har upplevt gruppträck, kan man utgående från antagandet om progressiv avantgardism fortfarande fråga sig om denna förändring kan ses som normativt önskvärd och uppfattas som deliberativ (se även Gerber et al. 2014). På samma sätt kan man också ifrågasätta den deliberativa kompetensen hos individerna i gruppen "försvagad åsikt: mot invandring". Deras låga utbildningsnivå väcker frågan om deras åsiktsförändring faktiskt skedde på grund av att de övervägde olika argument.

Vilka slutsatser kan dras så här långt? Det kan konstateras att mer moderata individer liknar varandra mera än vad polariserade individer gör. Polariserade individer i olika riktning skiljer sig från varandra både vad gäller individegenskaper och gruppkontext. Detta är kanske inte så överraskande med tanke på att ämnet som diskuterades är invandring. Har två individer initialt olika åsikter om invandring och sedan förstärks i den åsikten, förflyttar de sig än längre från varandra åsiktsmässigt. Det är inte så överraskande att de även skiljer sig åt vad gäller empati, nivå på förtroende och tilltro till det politiska systemet. Resultatet kan dock vara kontextbundet såtillvida att ett annat tema än invandring skulle kunna ge andra resultat. För att verkligen kunna dra slutsatser om huruvida polariserade individer har gemensamma egenskaper borde analysen replikerats (med ett annat tema). Utgående från de variabler som har analyserats här kan följande försiktiga slutsatser dras:

- Polariserade individer = Mer moderata individer (liknar varandra)
- ”Förstärkt åsikt: mot invandring” ≠ ”Förstärkt åsikt: för invandring”
(liknar inte varandra)
- ”Försvagad åsikt: mot invandring” = ”Försvagad åsikt: för invandring”
(liknar varandra)

Om de analyserade variablerna bidrar till att förklara varför individer påverkas olika av att delta i deliberation bör de 36 individer som har polariserats (förändrats på samma sätt) likna varandra. De 30 individer som har blivit mer moderata borde också likna varandra (förändrats på samma sätt) medan de individer som har polariserats inte borde likna de som har blivit mer moderata (genomgått olika förändringar). Resultatet av analyserna tyder dock på att polariserade och mer moderata individer liknar varandra. Samtidigt liknar polariserade individer inte varandra. Skillnaderna mellan grupperna ”förstärkt åsikt: mot invandring” och ”förstärkt åsikt: för invandring” är relativt stora och bekräftar de skillnader som finns mellan åsiktsenkla. Individer som blivit mer moderata liknar varandra mer än vad de polariserade individerna liknar varandra. Skillnaderna som finns mellan de två åsiktsenkla är dock påtagliga, eftersom avvikande individer från samma åsiktsenkla liknar varandra: ”förstärkt åsikt: mot invandring” liknar ”försvagad åsikt: mot invandring” och ”förstärkt åsikt: för invandring” liknar ”försvagad åsikt: för invandring”.

Resultatet tyder på att de individegenskaper och den gruppkontext som har analyserats inte självständigt kan förklara varför åsikter förändras i olika riktning i en deliberation. Jag gör inga anspråk på att ha analyserat alla tänkbara variabler som kan påverka, men utgående från deliberativ demokratiteori är de variabler som har analyserats relevanta. Två intressanta iakttagelser är värda att nämnas. Individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” anser mer än de andra att någon person dominerade i gruppen. Fanns det någon som dominerade eller upplevdes det endast så? Kanske hade de själva en dominerande roll och upplevde mothugg som tecken på att någon annan ville dominera? En annan iakttagelse är att det finns en så stor skillnad i utbildningsnivå mellan de mer moderata individerna i olika riktning. Individerna i gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” har betydligt högre utbildning än vad individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” har. Detta väcker en osäkerhet om huruvida de högre utbildade påverkade de lägre utbildade när de diskuterade i grupper där olika åsikter fanns representerade.

6.4 Jämförelse mellan två gruppkontexter

För att ytterligare kontrollera om individegenskaper eller gruppkontext har betydelse ska jag undersöka hur polariserade och mer moderata individer fördelar sig mellan de två gruppkontexterna, likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade. Logiken här är att om individegenskaper utgör den primära förklaringen till varför åsikter förändras i olika riktning så skall gruppkontext, dvs. vilken grupp man diskuterar i inte ha någon betydelse. Avvikarna skall i sådana fall ha samma beteende oberoende av i vilken grupp och med vem de har diskuterat. De avvikande individerna skall alltså med lika stor sannolikhet återfinnas i både likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade. Minns dock att det finns mera invandringspositiva individer i experimentet och därför även fler likasinnade invandringsvänliga grupper¹⁶.

Tabell 30. Avvikande individer i likasinnade grupper och i grupper där olika åsikter finns representerade

	Likasinnad grupp	”Blandad” grupp
Förstärkt åsikt: mot invandring, N = 14	6 (43 %)	8 (57 %)
Förstärkt åsikt: för invandring, N = 22	17 (77 %)	5 (23 %)
Försvagad åsikt: mot invandring, N = 13	5 (38 %)	8 (62 %)
Försvagad åsikt: för invandring, N = 17	11 (65 %)	6 (35 %)

Notera. Siffran anger absoluta antalet individer. Den relativa andelen finns inom parentes.

Av tabell 30 framgår hur avvikande individer är fördelade mellan likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade. Enligt Sunstein (2002) är gruppolarisering mera troligt i grupper där endast likasinnade diskuterar, medan risken inte är lika överhängande i grupper där olika åsikter finns representerade. Om Sunstein har rätt borde polariserade individer till största delen återfinnas i likasinnade grupper. För gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” verkar det inte ha någon betydelse med vem de delibererar. De återfinns till lika stor del i likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade (43 % \approx 57 %). Det tyder på att gruppkontexten inte har någon avgörande betydelse för hur deras åsikter förändras. För gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” verkar gruppkontexten ha betydelse. Det verkar vara lättare för dem att ytterligare stärka sin åsikt bland likasinnade (77 % > 23 %).

¹⁶ Det finns 10 likasinnade grupper för invandring (med totalt 77 individer) medan det endast finns 5 likasinnade grupper mot invandring (med totalt 42 personer).

För individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” verkar grupptyp ha en liten betydelse eftersom det verkar vara lättare för dem att försvaga sin åsikt i grupper där olika åsikter finns representerade (38 % < 62 %). Detta är i enlighet med de förväntningar som finns inom deliberativ demokratiteori. När individer diskuterar med andra som har en annan åsikt förändras deras åsikt ”mot mitten”. För individerna i gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” verkar gruppkontexten även kunna ha en viss betydelse (65 % > 35 %) men mönstret är det motsatta jämfört med gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring”. Det är överraskande att individer med en initialt positiv åsikt, som under deliberationen fick en mer negativ åsikt, i större utsträckning fick det när de diskuterade med positivt likasinnade – inte när de diskuterade med ”andra sidan”. Den positiva åsikten minskar alltså i större utsträckning bland likasinnade.

För de med en initialt negativ åsikt om invandring verkar det inte ha någon betydelse i vilken typ av grupp de diskuterar. De polariseras eller blir mer moderata i lika stor utsträckning, oberoende av om de diskuterar med likasinnade eller med andra. För de med en initialt positiv åsikt verkar det ha en viss betydelse eftersom de både polariseras och blir mer modererata då de diskuterar med likasinnade än vad de gör då de diskuterar med andra. På grund av det ojämlika antalet individer i de båda åsiktsenklaerna bör resonemangen ovan tas med en viss försiktighet.

6.5 Analys av alla fyra typer av avvikare

I denna sista medelvärdesanalys har alla fyra grupperna av avvikare inkluderats. Syftet med denna analys är att analysera om någon av grupperna skiljer sig från de andra och i så fall på vilket sätt. Kruskal Wallis’ H-test används för att testa om det finns signifikanta skillnader mellan grupperna för de kontinuerliga variablerna medan Fishers exakta signifikanstest används för att testa signifikansnivån för de dikotoma variablerna (som visar andel). Signifikansnivåerna är utmärkta vid variabelnamnet. Notera att denna signifikans bara visar om det finns skillnader mellan grupperna – inte mellan vilka grupper skillnaderna finns.

Kruskal Wallis’ H-test och Mann Whitneys U-test med bonferronikorrektion används vid parvisa signifikanstestningar. När flera parvisa jämförelser görs finns det en risk för multiplicitetsproblem, dvs. med fler jämförelser kommer en ökad risk för falskt positiva resultat. För att kompensera för detta sänks signifikansnivån. Det finns dock

flera problem med ett dylikt tillvägagångssätt. Det leder till en onödigt konservativ test och den statistiska styrkan reduceras när signifikans nivån sänks. För att minimera behovet av p-värdeskorrektion försöker man begränsa antalet analyser som görs. Här görs sex parvisa jämförelser eftersom alla grupper behöver jämföras med varandra. Med så många jämförelser kan Bonferronis test ses som alltför konservativt och strängt. Därför har jag valt att använda Conovers post hoc-test som är mer liberalt och bättre lämpat för att testa signifikanser för mer än fyra grupper (Conover 1999). Signifikanta skillnader mellan någon av grupperna syns i kolumnerna längst till höger i tabell 31.

Även om skillnaderna mellan grupperna till viss del reflekterar de skillnader som finns mellan åsiktsenkloven så är detta mönster inte entydigt. Grupp 1 och grupp 3 hör till ”åsiktsenkloven: mot invandring” medan grupp 2 och grupp 4 återfinns i ”åsiktsenkloven: för invandring”. Till viss del liknar grupp 1 och 3 varandra samtidigt som grupp 2 och 4 liknar varandra men detta mönster är inte systematiskt och genomgående. Jag kommer att diskutera signifikanta skillnader mellan grupperna, först fokuserar jag på skillnader i individegenskaper och sedan övergår jag till att diskutera gruppkontext. Slutligen kommer jag att beskriva varje avvikargrupp för sig.

Det finns signifikanta skillnader mellan grupperna när det gäller ålder. De individer som har blivit mer moderata, dvs. som har försvagats i sin initiala åsikt är äldre än de individer som har polariserats. Det verkar som om ålder kan medföra en viss färdighet att överväga avvikande åsikter och att äldre är mer beredda att förändra sina åsikter ”mot mitten”. Individer som följer medelförändringen i sin grupp är yngst med en medelålder på 50 år medan de som har förstärkts i sin initiala åsikt finns däremellan.

När det gäller kognitiva färdigheter, i detta fall mätt med hjälp av utbildning och kunskap om invandring före deliberation, har individerna från ”åsiktsenkloven: för invandring” generellt sett bättre kognitiva färdigheter. Individer i gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” har den högsta utbildningen av alla, 65 procent är högutbildade, medan individer i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” har lägst utbildning, då endast 17 procent är högutbildade. Skillnaden mellan dessa två grupper med försvagade åsikter är slående. Individer i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” har också låg utbildning i jämförelse med de övriga, endast 21 procent är högutbildade. Kunskap om invandring vid deliberationens början följer delvis samma mönster. Gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” har högst kunskap om invandring, följt

Tabell 31. Jämförelse mellan polariserade och mer moderata individer i båda åsiktsenklaverna

	(1) Förstärkt åsikt: mot invandring N = 14	(2) Förstärkt åsikt: för invandring N = 22	(3) Försvagad åsikt: mot invandring N = 13	(4) Försvagad åsikt: för invandring N = 17	(5) Individer med medelförändring N = 141									
						2	2	1	1	1	2	3	4	
						1	2	3	4	5	1	2	3	4
INDIVIDEGENSKAPER														
Medelålder*	56 (61)	55 (62)	63 (66)	59 (66)	50 (52)	†							**	*
Andel män (%) ¹	29	36	46	35	53									
Andel högutbildade* (%) ¹	21	41	17	65	43			*						
Stort politiskt intresse (%) ¹	43	27	8	24	25									
Diskuterar politik ofta (%) ¹	50	55	69	59	52									
Kunskap om invandring*	39 (40)	48 (50)	35 (30)	42 (40)	43 (40)	†	**				†			
Empatif	63 (60)	72 (67)	64 (60)	66 (67)	68 (67)	*	†							
Subjektiv medborgarkompetens	39 (33)	50 (50)	39 (33)	44 (50)	42 (33)									
Tilltro till det politiska systemets responsivitet**	33 (33)	56 (50)	32 (33)	55 (67)	51 (50)	**	**	**	**	**	**	**	**	**
Socialt förtroende**	50 (53)	69 (73)	55 (57)	70 (73)	65 (67)	**	*	**	*	*	*	*	†	
Förståelse av avvikande åsikter	67 (67)	74 (67)	75 (67)	65 (67)	71 (67)									
Talaktivitet	11 (10)	15 (15)	11 (11)	15 (11)	12 (11)									
UPPLEVELSE AV HUR DISKUSSIONEN FUNGERARDE:														
Positiv upplevelse	66 (66)	66 (67)	61 (66)	62 (66)	65 (66)									
Upplevelse av gruppträck*	32 (36)	17 (14)	33 (28)	30 (33)	28 (33)	**	*		*			**		
Upplevelse av ömsesidighet	72 (66)	79 (83)	71 (66)	72 (66)	72 (66)									
GRUPPKONTEXT														
Likasinnad grupp (%)	43	77	39	65	57									
Andel som hade en invandrare i gruppen* (%) ¹	7	59	46	47	43	**					†		*	

Notera. ¹Signifikantst med Fishers exakta test (övriga: Kruskal Wallis' H-test). *p < 0,10, **p < 0,05, ***p < 0,001. Kolumnerna till höger visar var det finns signifikanta skillnader vid parvisa jämförelser (Conovers post hoc-test). Vid medelvärdet finns medianen inom parentes. För kodning av variabler se Appendix A.

av individer med medelförändring. Både mer moderata och polariserade individer i ”åsiktsenkla: mot invandring” har betydligt lägre kunskap om invandring vid deliberationens början. Detta tyder på att individer med en initialt positiv åsikt om invandring har bättre kognitiva färdigheter vid deliberationens början än vad individer med en initialt negativ åsikt har. Detta oberoende av om individen polariseras eller blir mer moderat efter en deliberation.

Individer i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” har högre nivå av empati än de övriga grupperna. Detta har antagligen att göra med sakfrågan som diskuterades. Man kan förvänta sig att individer som är positiva till invandring också känner stark empati.

Skillnaderna mellan åsiktsenkla blir tydligt när tilltron till det politiska systemets responsivitet och socialt förtroende för de olika grupperna analyseras. De avvikande individerna i ”åsiktsenkla: för invandring” har högre nivåer medan de avvikande individerna i ”åsiktsenkla: mot invandring” har lägre nivåer oberoende av om de polariseras eller blir mer moderat. Detta kan bero på temat för deliberationen, dvs. invandringsfrågan. Det förefaller logiskt att positiva åsikter om invandring sammanfaller med högre socialt förtroende och en större tilltro till att det politiska systemet är responsivt för medborgarnas krav.

En tydlig effekt kan urskiljas. Individer i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” har mycket sällan en invandrare i sin diskussionsgrupp. Endast en av 14 individer (7 procent) som polariserades mot invandring diskuterade med en invandrare, medan 13 av 22 (59 procent) individer som polariserades för invandring hade en invandrare i diskussionsgruppen. Närvaron av en invandrare i diskussionsgruppen verkar ha en signifikant betydelse för hur åsikterna förändras. Detta resultat är i enlighet med de argument som framförts inom kvinnoforskningen och som hävdar att den fysiska närvaron av mindre privilegierade eller marginaliserade grupper inte bara inverkar på demokratin utan också har en direkt inverkan på utfallet. Perspektiv hör samman med vilken utsiktsplats man har och olika grupper har olika perspektiv som inte kan inkluderas och diskuteras om de inte deltar i diskussionen. Perspektiv kan inte övervägas lika lätt som intressen (Phillips 1995; 2000). Enligt teorin om social identitet tenderar medlemmarna i en grupp att fokusera på sina likheter, dvs. stärka gruppidentiteten, och samtidigt exkludera och sätta negativa etiketter på de grupper

som befinner sig utanför. På engelska används benämningen *in-group identity*. En fysisk närvaro verkar vara en viktig faktor för att minska sådana tendenser (Hogg 1993).

Individer i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” har mer än andra upplevt att det funnits någon som dominerat i gruppen. Eftersom majoriteten av gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” diskuterade i likasinnade grupper (77 procent) väcker det frågan om huruvida deras åsiktsförändring verkligen skedde på grundval av bättre argument eller om det fanns ett socialt tryck i gruppen att förändra åsikten i positiv riktning.

Låt mig även gå igenom resultatet för varje avvikargrupp och diskutera vad som kännetecknar varje grupp. Jag börjar med gruppen ”**förstärkt åsikt: mot invandring**”. De som blev mycket mer negativa till invandring efter deliberation är till största delen kvinnor och har relativt låg utbildning. Drygt 40 procent har stort politiskt intresse och hälften av dem säger sig diskutera politik ofta. Deras kunskap om invandring vid deliberationens början ligger på en medelnivå. De har låga nivåer av empati, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet och socialt förtroende. De har positiva upplevelser av deliberationen och har upplevt relativt lite gruppsyck. Troligen har de inte haft en invandrare som deltagare i diskussionsgruppen. Det som särskiljer dessa från de övriga är framförallt deras låga utbildningsnivå och att de verkar känna mindre empati och har lägre förtroende för andra människor än vad de med en positiv åsikt om invandring har.

Gruppen ”**förstärkt åsikt: för invandring**” består också till största delen av kvinnor då endast 36 procent är män. De har i motsats till den förra gruppen hög utbildning och mycket kunskap om invandring vid deliberationens början. Även om relativt få av dem uppger att de har stort politiskt intresse är andelen som diskuterar politik ofta relativt hög. Deras invandringspositiva åsikt reflekteras på den affektiva dimensionen i och med att de har hög empati, högt socialt förtroende, hög subjektiv medborgarkompetens och stor tilltro till det politiska systemets responsivitet. De säger sig också förstå att det finns goda skäl för andras åsikter. De har troligen haft en invandrare i diskussionsgruppen. Även om de har positiva upplevelser av diskussionen, har de upplevt att det funnits någon som dominerat för mycket i gruppen. Det som särskiljer dessa från de övriga är deras höga utbildning och att de, jämfört med alla övriga, har den högsta kunskapen om invandring vid deliberationens början. Innebär detta att de var inflytelserika i gruppen och delade med sig av sin kunskap till de andra deltagarna? Eller innebär det att de dominerade i gruppen eftersom de hade mer

kunskap än andra? De skiljer sig även från de övriga på grund av sin höga empatinivå. Hög nivå av empati hos den grupp som förhåller sig mest positiv till invandring är inte så förvånande då man kan anta att hög empati korrelerar med en positiv åsikt om invandring.

Gruppen ”**försvagad åsikt: mot invandring**” har en relativt hög medelålder och nästan hälften av individerna i gruppen är män. Denna grupp har lägst utbildning och minst kunskap om invandring vid deliberationens början av alla avvikare. Endast 8 procent uppger att de har ett stort politiskt intresse men 69 procent diskuterar politik ofta. Det är anmärkningsvärt att skillnaden mellan de som har stort politiskt intresse och de som diskuterar politik ofta är så stor. Eftersom 69 procent, dvs. nästan 7 av 10, diskuterar politik ofta kan man anta att denna grupp avvikare, trots sin låga utbildningsnivå, har god förmåga att debattera och argumentera i en deliberation, eftersom de verkar ha tidigare erfarenhet av politiska diskussioner. De har lika låga nivåer av empati, socialt förtroende, subjektiv medborgarkompetens och tilltro till det politiska systemets responsivitet som de som förstärktes mot invandring. Nästan hälften av dem har haft en invandrare i diskussionsgruppen.

Den sista gruppen avvikare är ”**försvagad åsikt: för invandring**”. Deras medelålder är 59 år och endast 35 procent av dem är män. Denna grupp av avvikare har den högsta utbildningen av alla då 65 procent av dem är högutbildade. Deras kunskap om invandring vid deliberationens början är relativt hög. 24 procent uppger att de har ett stort politiskt intresse medan 59 % säger sig diskutera politik ofta. De har lite lägre empati än gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” men högre än de med en initialt negativ åsikt om invandring. De har relativt högt socialt förtroende, hög subjektiv medborgarkompetens och stor tilltro till det politiska systemets responsivitet. De upplevde diskussionen som positiv och knappt hälften av dem hade en invandrare i diskussionsgruppen.

Skillnaderna i utbildningsnivå mellan avvikargrupperna återspeglar skillnaderna som finns mellan åsiktsenkloster. Avvikarna från ”åsiktsenkloster: mot invandring” har lägre utbildning och lägre kunskapsnivå, oberoende av i vilken riktning deras åsikt har förändrats. Individerna i gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” utmärker sig eftersom de har betydligt högre utbildning än alla de övriga medan gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” har den lägsta utbildningen av alla. Där dessa två grupper av individer har diskuterat tillsammans är det befogat att igen fråga sig om de varit jämlika i diskussionen eller om de högre utbildade dominerat på bekostnad av de

låg utbildade och fått dem att förändra sin åsikt. Har individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” trots sin låga utbildning, men tack vare sin tidigare erfarenhet av att diskutera politik, god förmåga att deliberera (vilket deras åsiktsförändring tyder på) eller har de påverkats av individer med bättre förutsättningar (vilket deras utbildningsnivå tyder på)? Socialt tryck i gruppen kan medföra att individer med högre social status påverkar de övriga och får dem att förändras i deras riktning oberoende av argumentens tyngd. Åsiktsförändringen vid T5 talar dock emot antagandet om socialt tryck. Om det funnits socialt tryck borde de som var utsatta för det ha förändrat sin åsikt tillbaka mot sin ursprungliga position efter deliberationen men så är inte fallet för individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring”. Kanske hade individer med högre utbildning mer övertygande och giltiga argument som fick andra att förändras i deras riktning?

Sammantaget kan man säga att relativt få av de analyserade variablerna bidrar till att förklarar varför åsikterna förändras i så olika riktning för olika individer. Kognitiva variabler (utbildning och kunskap) bidrar till att förklara varför avvikande individer med en initialt positiv åsikt polariseras eller blir mer moderata i sina åsikter. Högre utbildade verkar i större utsträckning bli mer moderata, medan individer med högre kunskap om invandring i större utsträckning polariseras. Affektiva variabler, såsom empati och socialt förtroende, förklarar varför individen initialt har en positiv eller negativ åsikt om invandring men de förklarar inte så mycket varför åsikterna polariseras eller blir mer moderata i olika riktning. Gruppkontexten bidrar med en del förklaringar: en invandrare i gruppen hämmar en negativ polarisering medan grupptryck kan ha bidragit till en positiv polarisering.

För att ge ytterligare klarhet i vilka variabler som kan förklara varför åsikter polariseras eller blir mer moderata i deliberation gör jag en regressionsanalys där de olika variablernas självständiga inverkan analyseras. Syftet är inte att hitta en modell med så hög förklaringsgrad som möjligt utan att kontrollera olika variablers självständiga effekt. Trots detta bör de variabler som ingår i analysen var väl avvägda så att modellen inte överbelastas. Jag har därför kontrollerat huruvida multikollinariet föreligger och inga av variablerna korrelerar för mycket. Samtliga har ett värde under 0,500 (Pearsons korrelationskoefficient). Med en multinominell regression analyseras vilken självständig inverkan de olika variablerna har på hur åsikterna förändras. Som beroende variabel fungerar de fem grupperna: ”förstärkt åsikt: för invandring”, ”förstärkt åsikt: mot invandring”, ”försvagad åsikt: mot invandring”, ”försvagad åsikt: för invandring” och individer med medelförändring (dessa är referenskategori).

Vilka variabler skall inkluderas i regressionsanalysen? Detta är en avvägning som inte har något entydigt svar. För att den statistiska modellen inte skall bli överdeterminerad strävar jag efter att inkludera endast de mest relevanta variablerna. Jag är medveten om att det finns många olika sätt att välja variabler till en regressionsanalys. Då det primära syftet är att testa olika variablers självständiga förklaringskraft gjorde jag först en inledande regressionsanalys för att utröna vilka variabler som är relevanta att inkludera i en slutlig analys. I denna inledande analys inkluderade jag alla 17 variablerna och valde sedan de variabler som hade signifikanta värden generellt sett eller i en enskild modell (dvs. i någon av de fyra avvikargrupperna).

Inledningsvis inkluderas fyra variabler som hade signifikanta värden i den inledande regressionsanalysen: ålder, kön, utbildning och politiskt intresse. Ålder och kön är av tradition viktiga bakgrundsvariabler vid analyser av politiskt deltagande och deliberation, och bör därför finnas med som kontrollvariabler. Utbildning är teoretiskt sett intressant eftersom tidigare forskning tyder på att utbildning har en inverkan på både åsiktsförändring och förmågan att deliberera. Medelvärdesanalyserna tyder också på att utbildning har en inverkan. Politiskt intresse är centralt i analyser av politiskt deltagande överlag och inkluderas ofta i empiriska analyser av deliberation. Politiskt intresse och diskuterar politik fångar delvis upp samma dimension eftersom en individ som inte är intresserad av politik knappast heller diskuterar politik i vardagen medan stort politiskt intresse även torde innebära större erfarenhet av att diskutera politik. Det är därför väl motiverat att inkludera endast den ena av dessa variabler och eftersom politiskt intresse hade en signifikant inverkan i den inledande analysen inkluderas den.

Även följande fem variabler hade signifikanta värden: socialt förtroende, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet, förståelse för avvikande åsikter och gruppsyck. Empati och socialt förtroende kan delvis fånga upp samma dimension. Även om de inte korrelerar så torde en individ med hög empati också ha högt socialt förtroende. Empati innebär att kunna sätta sig in i en annan människas situation och har man tillit till andra människor torde man även lättare kunna förstå deras perspektiv. Både empati och socialt förtroende är centrala teoretiskt sett – i denna analys inkluderas socialt förtroende eftersom den variabeln var signifikant för de förstärkt invandringsfientliga. Upplevelse av gruppsyck har även varit signifikant i medelvärdesanalyserna och utgående från experimentets design är upplevelse av gruppsyck en central variabel.

Tabell 32. Multinomial regression

	Förstärkt åsikt: mot inv.			Förstärkt åsikt: för inv.			Försvagad åsikt: mot inv.			Försvagad åsikt: för inv.		
	B	SE	EXP (B)	B	SE	EXP (B)	B	SE	EXP (B)	B	SE	EXP (B)
INDIVIDEGENSKAPER												
Ålder	-0,004	0,022	0,996	0,032^f	0,017	1,032	0,043^f	0,023	1,043	0,048*	0,021	1,050
Kön (0 = kvinna, 1 = man)	-2,270*	0,974	0,103	-1,372*	0,616	0,253	-0,991	0,747	0,371	-0,465	0,658	0,628
Utbildning (0-8)	-0,356^f	0,213	0,701	-0,275^f	0,152	0,759	-0,427*	0,203	0,653	0,380*	0,189	1,462
Politiskt intresse (0-3)	2,303**	0,807	10,000	-0,479	0,456	0,619	0,267	0,594	1,306	-0,240	0,541	0,786
Subjektiv medborgarkompetens (0-3)	0,455	0,815	1,577	1,550**	0,561	4,712	0,812	0,723	2,253	0,106	0,567	1,112
Tilltro till pol. systemets responsivitet (0-3)	-1,604*	0,648	0,201	0,232	0,496	1,261	-0,982^f	0,549	0,375	0,510	0,541	1,666
Socialt förtroende (0-10)	-0,465*	0,224	0,628	0,054	0,167	1,055	-0,189	0,215	0,827	0,107	0,185	1,113
Förståelse av avvikande åsikter (0-3)	-0,361	1,003	0,697	1,257*	0,639	3,514	1,511*	0,756	4,531	-0,482	0,657	0,618
Upplevt gruptryck (0-3)	0,530	0,781	1,698	-1,740*	0,670	0,176	0,268	0,706	1,307	0,287	0,589	1,333
GRUPPEGENSKAPER												
Invandrare i gruppen (0 = nej, 1 = ja)	-3,620**	1,391	0,027	1,043^f	0,552	2,837	-0,376	0,764	0,687	0,541	0,567	1,718
Gruppkontext (0 = likasinnad, 1 = blandad)	0,763	0,757	2,145	-1,137^f	0,638	0,321	0,597	0,716	1,816	-0,065	0,583	0,937
Intercept	-0,137			-5,209			-5,414			-7,248		
Nägelkerke = 0,483												
N = 207												

Notera. Individer med medelförändring utgör referenskategori. För kodning av oberoende variabler se appendix.
^fp<0,10, *p<0,05, **p<0,01, ***p<0,001.

För att analysera gruppegenskaper inkluderas två signifikanta variabler: invandrare i gruppen samt likasinnad grupp. I medelvärdesanalyserna visade sig en invandrare i diskussionsgruppen ha en betydelse för hur åsikterna förändras, vilket gör det befogat att inkludera variabeln i regressionsanalysen. Huruvida gruppen bestod av likasinnade individer eller av individer med olika åsikt är en central variabel i antagandena om gruppolarisering, vilket gör det nödvändigt att inkludera denna variabel.

Resultaten från regressionsanalysen ger en relativt bra bild av de olika avvikarna och bekräftar resultaten från medelvärdesanalyserna. Låt mig åter gå igenom varje avvikargrupp för sig, så som jag gjorde för medelvärdesanalysen.

Individen i gruppen ”**förstärkt åsikt: mot invandring**” (polariserades) är mera troligt en kvinna, har låg utbildning men högt politiskt intresse. Tilltron till det politiska systemets responsivitet är låg, förtroendet för andra människor är lågt och i diskussionsgruppen har det inte funnits en invandrare med. I gruppen ”**förstärkt åsikt: för invandring**” (polariserades) ingår i större utsträckning äldre kvinnor med en relativt låg utbildning. Individerna i denna grupp har hög tilltro till sin egen medborgarkompetens och förstår att även

avvikande åsikter kan ha goda grunder. Troligen har de haft en invandrare i diskussionsgruppen, diskuterat i en likasinnad grupp och upplevt gruppträck i ganska stor utsträckning.

Individerna i gruppen ”**försvagad åsikt: mot invandring**” (modererades) är också äldre, har låg utbildning och låg tilltro till det politiska systemets responsivitet. De har dock god förståelse även för avvikande åsikter, vilket är ett viktigt element i en deliberativ diskussion. I gruppen ”**försvagad åsikt: för invandring**” (modererades) är individerna också äldre men med en högre utbildning än de övriga.

Både polariserade och mer moderata individer är övervägande kvinnor. Speciellt för de individer som har polariserats är den övervägande andelen kvinnor statistiskt signifikant. I övrigt är de avvikande individerna också äldre än individer med medelförändring. Hög utbildning ökar sannolikheten för att få en försvagad invandringsvänlig åsikt, vilket innebär att individer med hög utbildning i ”**åsiktsenkla: för invandring**” mera troligt blir mer moderata än polariserats. De som polariserats, oberoende av riktning, har lägre utbildning än individer med medelförändring. En hög subjektiv medborgarkompetens verkar öka sannolikheten för att förstärka en invandringsvänlig åsikt medan låg tilltro till det politiska

systemets responsivitet ökar sannolikheten för att bli en avvikare i ”åsiktsenkla-ven: mot invandring”. Individer som fick en mer positiv åsikt om invandring (genom att polariseras eller bli mer moderat) uppvisar stor förståelse för avvikande åsikter.

6.6 Kunskapsförändring

Finns det någon skillnad i kunskapsnivåerna före och efter deliberation för de olika grupperna? Signifikansen i tabellen anger huruvida det finns en signifikant skillnad inom gruppen före och efter deliberation. De polariserade och mer moderata individerna från ”åsiktsenkla-ven: mot invandring” har lägre kunskap om invandring vid deliberationens början. Som framgår av tabell 30 är skillnaderna signifikanta. Deliberation leder dock till att skillnaderna mellan grupperna jämnas ut. Efter deliberation är skillnaderna mellan grupperna betydligt mindre än de var före. Efter deliberation är det gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” som fortfarande har lägre kunskap om invandring än de övriga och skillnaden är signifikant (framgår inte av tabellen nedan). Individer med medelförändring har den högsta kunskapen efter deliberation och skillnaden till gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” är signifikant.

Tabell 33. Kunskapsökning för de olika grupperna

	Förstärkt åsikt: mot invandring		Förstärkt åsikt: för invandring		Försvagad åsikt: mot invandring		Försvagad åsikt: för invandring		Individer med medelförändring	
	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter	Före	Efter
Kunskap om invandring	39	59 **	48	62 ***	35	52 *	42	64 ***	43	65 ***

Notera. Skala 0–100 procent rätta svar. Wilcoxon's teckenrangtest, *p = 0,05 **p = 0,01 ***p = 0,001

Eftersom även de två polariserade grupperna lär sig mycket finns det inte mycket stöd för Sunsteins antagande om att feluppfattningar förstärks när likasinnade diskuterar. Som framgår av tabell 33 ökade även likasinnade grupper sin kunskap, och som framgår här ökar även polariserade individer sin kunskap. Sunstein (2006, 57-59) hävdar att individer i grupper som delibererar inte nödvändigtvis lyckas lära sig av varandra. Relevant kunskap tenderas att ignoreras eller nedvärderas, eftersom information som alla gruppmedlemmarna känner till på förhand får en betydligt större genomslagskraft, än vad information som endast några få känner till får. I grupper bestående av likasinnade individer förstärker individerna varandras fördomar, vilket leder till att felaktiga uppfattningar förstärks. Så verkar det dock inte vara, eftersom kunskapen ökar i alla typer av grupper.

6.7 Sammanfattning

Fyra grupper av avvikare har identifierats och analyserats i detta kapitel. De två grupper som polariserades i sin åsikt: gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” och gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring”, och de två grupper som fick en mer moderat åsikt: gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” och gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring”. De individer som polariserades, men i olika riktning, liknar inte varandra speciellt mycket. Detta resultat stöds av alla de gjorda analyserna. De som blev mer moderata, i endera riktningen, liknar varandra till viss del och även denna slutledning får stöd i de gjorda analyserna. Vad är det då som gör att vissa individer förändrar sina åsikter mera än andra? Vad är det som gör att åsikterna förändras i olika riktning?

De som förändrar sina åsikter i större grad, dvs. avvikarna, är övervägande kvinnor. Både polariserade och mer moderata individer är i huvudsak kvinnor medan männen är i majoritet bland de individer som förändrades enligt, eller nära, medeltalet. Detta innebär att kvinnornas åsikter förändrades i större grad än männens. Tyder detta på att kvinnor har lättare att komma överens i deliberativa diskussioner? Avvikarna förändrades mycket under deliberationen men tre veckor efteråt förändrades de delvis tillbaka mot sin ursprungliga åsikt. Detta kan tyda på socialt tryck i grupperna eller på ny information och nya argument som fick dem att på nytt överväga sin åsikt. Det är omöjligt att säga huruvida kvinnornas åsikter förändrades på grund av styrkan i bättre argument eller av andra orsaker men det är intressant att majoriteten av de med en stor åsiktsförändring är kvinnor. Individer med medelförändring fortsatte att förändras i samma riktning som deliberationen gav upphov till, vilket gör avvikarnas åsikter mindre stabila.

De avvikande individerna är också äldre än individer med medelförändring. Speciellt de som fick mer moderata åsikter har en högre medelålder än de övriga. En mer moderat åsikt medför bättre förutsättningar att komma överens och att nå konsensus. Ålder verkar medföra större vilja och/eller förmåga att närma sig individer med annan åsikt. Ålder verkar även medföra mer instabila åsikter, vilket kan bero på att man insett att politiken och samhällsliga frågor är både komplexa och mångfacetterade.

I experimentet fanns individer med en initialt positiv eller negativ åsikt om invandring. Vad är det då som förklarar varför individernas åsikter förstärks eller försvagas i en deliberation? Jag kommer först att diskutera vad som förklarar förstärkning eller

försvagning av åsikterna i ”åsiktsenkla ven: för invandring” och därefter övergår jag till att diskutera samma sak för ”åsiktsenkla ven: mot invandring”.

För de individer som hade en positiv åsikt om invandring vid deliberationens början, dvs. som ingick i ”åsiktsenkla ven: för invandring”, verkar hög utbildning leda till att åsikterna blir mer moderata snarare än polariseras, även om åsikterna blir mer moderata i en mindre invandringsvänlig riktning. Lägre utbildning leder därmed till att åsikterna förstärks, dvs. polariseras. Det finns även andra faktorer som förklarar varför åsikterna förstärks, snarare än försvagas, för invandring. Hög kunskap om invandring vid deliberationens början ökar sannolikheten för att åsikterna förstärks. Detsamma gäller om en individ har stor empati och hög subjektiv medborgarkompetens. Detta är föga överraskande då empati kan ses som en viktig egenskap för en positiv inställning till invandring. Det som är mer överraskande är att en stor förståelse för och respekt för andras åsikter snarare leder till att åsikten förstärks än försvagas. En invandrare i diskussionsgruppen leder också mera troligt till att man förstärks och polariseras i sina åsikter. Med andra ord följande variabler bidrar till ”förstärkt åsikt: för invandring”: låg utbildning (i förhållande till de andra i samma åsiktsenkla v), hög kunskap om invandring, stor empati, förståelse för andras åsikter, inklusionen av en invandrare i diskussionsgruppen, förståelse för vad som händer i politiken och tro på den egna förmågan att kunna påverka politiken och beslutsfattandet. En individ med hög utbildning tenderar däremot att bli mer moderat och få en mer negativ inställning till invandring. Slutligen verkar det ha funnits grupptröck som fått individer att polariseras, speciellt i likasinnade grupper.

För de som hade en negativ åsikt om invandring vid deliberationens början och återfinns i ”åsiktsenkla ven: mot invandring” verkar högre ålder leda till att åsikterna blir mer moderata. Likaså leder en förståelse och respekt för andras åsikter till att åsikterna blir mer moderata, snarare än polariserade. Individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” har den högsta förståelsen för avvikande åsikter, jämfört med övriga grupper. Förekomsten av ett eller flera av följande kännetecken verkar dock göra att åsikten polariseras i invandringskritisk riktning: kvinna, högt politiskt intresse, låg tilltro till det politiska systemets responsivitet och låg nivå av socialt förtroende. Även om individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” också har låg tilltro till det politiska systemets responsivitet och låg nivå av socialt förtroende, har gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” lägre nivåer. Även frånvaron av en invandrare i diskussionsgruppen verkar leda till att åsikterna förstärks i en mer invandringskritisk riktning.

Regressionsanalysen visar att både individegenskaper och gruppkontext självständigt bidrar till att förklara varför åsikterna polariseras hos en del individer. Gruppkontexten verkar dock inte förklara varför en del individer får mer moderata åsikter. Individegenskaper bidrar till att förklara varför åsikterna försvagas, men inte i lika stor grad som de bidrar till att förklara varför åsikterna förstärks.

Även om bilden av avvikarna har klarnat något så är det fortfarande oklart hur de beter sig i diskussionen. Med hjälp av transkriberingar av diskussionerna kommer jag i följande kapitel att analysera hur olika typer av individer beter sig i gruppen. Finns det skillnader i beteende i deliberationen mellan olika typer av avvikare?

7. Analys av samtalen

I föregående kapitel analyserades huruvida individegenskaper och gruppkontext kan förklara varför individers åsikter polariseras eller blir mer moderata i en deliberation. För att bättre förstå hur individer påverkas av deliberation och varför deras åsikter förändras så olika kan man även se på hur individer betar sig i diskussionen. Deliberation handlar till stor del om social interaktion. En statistisk analys av på förhand bestämda variabler är många gånger inte tillräcklig för att få en helhets förståelse av deliberationen. Jämfört med det stora antalet kvantitativa studier finns det förhållandevis få studier som med en kvalitativ utgångspunkt granskar vad som faktiskt sker i gruppen. Denna avhandling har en *mixed methods design*, vilket innebär att två olika typer av datamaterial används för att undersöka ett fenomen. I tidigare kapitel har jag använt enkäter, ifyllda av deltagarna vid olika tidpunkter, för att statistiskt analysera individegenskaper och gruppkontext. I detta kapitel använder jag transkriberingar av samtalen i grupperna. Med hjälp av dessa transkriberingar är det möjligt att analysera hur olika typer av individer betar sig i diskussionen. Denna samtalsanalys utgör ingen självständig analys utan skall ses som en kompletterande analys till de analyser som gjorts i avhandlingen. Syftet med samtalsanalysen är inte att analysera om diskussionerna är deliberativa, utan att undersöka hur olika (avvikande) individer betar sig i gruppen. En metod som ofta används i samtalsanalyser är *Discourse Quality Index* (DQI), med vars hjälp man kan undersöka hur deliberativa diskussionerna är. Jag är bekant med DQI men eftersom jag inte är intresserad av kvaliteten på diskussionerna, utan vill komplettera mina tidigare gjorda analyser av avvikande individer, fokuserar jag enbart på en del av de indikatorer som används i DQI för att analysera deliberativ kvalitet. Jag är intresserad av att komplettera avhandlingens övriga analyser och kommer att analysera aktivitet i diskussionen, dominans och respekt mellan deltagarna och i hur stor grad deltagarna kan framföra rationella argument. En utförligare diskussion av dessa indikatorer kommer att föras. Jag kommer att välja ut en del av samtalen, eftersom det vore en separat avhandling att analysera samtalen i sin helhet, och jag kommer i mycket grova drag att analysera hur olika typer av individer betar sig i gruppen utgående från dessa indikatorer.

7.1 Analys av deliberativa samtal

Som forskare är det möjligt att analysera om olika deliberativa element är närvarande i diskussionen men det är inte möjligt att slutligt avgöra huruvida deliberation faktiskt förekommer. Även under ideala förhållanden är deliberation något som förekommer relativt sällan. Mycket annat sker i grupperna som inte kan kvalificeras som deliberation – deliberation i verkligheten är ett mycket mer komplext fenomen än vad forskare tidigare ansett (Bächtiger et al. 2010, 2–3).

Under 2000-talet har det utvecklats flera olika mätinstrument och metoder för att analysera politiska samtal och deliberativa processer. Det mest omfattande och mest kända mätinstrumentet är DQI (*Discourse Quality Index*) som utvecklats av Steiner et al. (2003). DQI introducerades år 2003 som ett mätinstrument för att analysera parlamentariska debatter. DQI bestod ursprungligen av sju indikatorer: deltagande, grad av berättigande, berättigandets syfte, respekt gentemot grupp, respekt gentemot andras yrkanden, respekt gentemot motargument, och konstruktiv politik (som handlar om viljan att hitta en lösning). Syftet med DQI är att mäta hur deliberativ diskussionen är på en skala från ingen deliberation till ideal deliberation. Analysenheten är en taltur och endast relevanta delar kodas. För att vara relevant skall talturen bestå av ett yrkande, dvs. ett förslag på vad som borde eller inte borde göras (Steenbergen et al. 2003). Om diskussionen finns transkriberad kan DQI användas för att göra kvantitativa innehållsanalyser på individnivå. Under senare år har DQI modifierats i olika grad för olika ändamål och kategorierna har omformulerats för att bättre passa olika typer av deliberation, ex. medborgardeliberation. Det ursprungliga DQI, numera kallat DQI 1, har till största delen sina rötter i Habermas teoretiska antaganden medan det vidareutvecklade mätinstrumentet, kallat DQI 2, har sina rötter i typ II deliberation (se kapitel 2) där även andra former av politisk kommunikation (förutom rationalitet) ingår. DQI 2 har en bredare och mer empirisk utgångspunkt och är bättre anpassat för att analysera medborgardeliberation. Indikatorer som ingår i DQI 2 är jämlikt deltagande, respekt, interaktivitet, reflektion, berättande (*Storytelling*) och deliberativa förhandlingar (*Deliberative Negotiations*). I DQI 2 ingår även en indikator för aggregerad deliberativ kvalitet där gränsvärden för hög och låg deliberativ kvalitet har identifierats, genom att översätta individuellt beteende till tre olika typer av diskurser (som alla representerar olika deliberativ kvalitet). En svaghet med DQI är att det saknas tydliga gränsvärden för att bedöma deliberationens kvalitet men i DQI 2 identifieras mer tydliga gränsvärden för de olika indikatorerna (Bächtiger & Parkinson under utgivning).

Jennstål (2012) använder fyra olika indikatorer för att mäta deliberativt beteende på individnivå: argumentation (*reason-giving*), ett öppet sinne (*open-minded*), inre reflektion (*moral reasoning*) och respekt för andra. Avsaknad av någon av dessa egenskaper gör enligt Jennstål inte att beteendet kan klassificeras som ”lägre grad av deliberativt beteende” utan antingen är beteendet deliberativt (och alla egenskaper är representerade) eller så är beteendet inte deliberativt. Till skillnad från DQI där endast yrkanden analyseras har Jennstål valt att analysera beteendet som helhet även om de indikatorer hon använder till stora delar utgår från DQI. Argumentation innebär att ge skäl för sina argument och handlar om att tydligt förklara sina ståndpunkter så att en kritisk diskussion om för- och nackdelar kan föras. De framlagda argumenten måste kunna utvärderas och övervägas av alla som deltar i diskussionen. Inre reflektion inbegriper personliga reflektioner och att tänka igenom frågor som handlar om moral, etik och sociala normer. Det handlar om att deltagarna i diskussionen bör tänka igenom olika synvinklar och vilka konsekvenser deras argument kan medföra för olika parter. Jennstål mäter olika typer av deliberativt beteende, medan DQI mäter hur deliberativt beteendet är.

Stromer-Galley (2007) har utvecklat ett annat kodningsschema för att mäta deliberationens kvalitet. Kodningen följer till stora delar Neuendorffs (2002) riktlinjer för kvantitativ innehållsanalys. Stromer-Galley har delvis influerats av DQI men Stromer-Galley har även influerat DQI 2. Stromer-Galley använder sex olika indikatorer för att analysera deliberativt beteende: rationalitet (*reasoned opinion expression*), *sourcing* (dvs. grunden för argumenten såsom bakgrundsinformation, personliga erfarenheter osv.), oenighet, jämlikhet och ämnesrelevans (*topic*), dvs. huruvida gruppen håller sig till temat. Ifall gruppen diskuterar väldigt många underteman kan det innebära att de inte utforskar något i grunden. Den sjätte och sista indikatorn är *engagement* vilket i stort sett är det samma som ömsesidigt samspel, dvs. frågan om huruvida deltagarna talar i tur och ordning och om de hänvisar till varandras påståenden och argument.

En annan studie värd att nämna är Dutwin (2003). Han analyserar jämlikhet och rationalitet utgående från tre variabler: talaktivitet, antalet diskussionsämnen och antalet rationella argument varje deltagare för fram. Han analyserar inte graden av berättigande utan endast hur många argument varje deltagare för fram. När det gäller rationalitet kommer jag att använda mig av samma utgångspunkter i min analys, eftersom jag är intresserad av om det finns skillnader mellan olika typer av avvikare när det gäller viljan och förmågan att föra fram rationella argument. Jag är inte

intresserad av att mäta graden av rationalitet i varje argument utan endast huruvida argumentet är rationellt eller inte.

Enligt El-Shinnawy och Vinze (1998) kan en auktoritär person, som vill påverka och influera andra, få de andra i gruppen att förändras i hans eller hennes åsiktsriktning och en polarisering sker. Det som sker på gruppnivå kan inte separeras från de personer som utgör gruppen. Det finns dock processer som sker just på grund av att dessa individer är med i gruppen men som inte kan förklaras utifrån var och en av dem.

Jag har influerats av samtliga nämnda studier men inget av tillvägagångssätten kan direkt tillämpas för mitt syfte. DQI är för omfattande för mitt syfte och en komplett DQI-analys skulle utgöra en egen avhandling i sig. Jag har valt att fokusera på tre dimensioner som återfinns i DQI även om min operationalisering av dem är förenklad. Jag har endast två kategorier per variabel, till skillnad från den skala som ursprungligen ingår i DQI. Jag gör därför inga anspråk på att använda DQI, eller någon annans kodningsschema, och min analys här skall inte ses som någon regelrätt innehållsanalys av samtalen. Syftet med min analys är att belysa olika individers beteende genom att se på hur de betedde sig i diskussionen. För att analysera individuellt beteende kommer jag att fokusera på hur varje deltagare beter sig på följande tre dimensioner: (1) jämlikhet och inklusion, (2) dominans och (3) rationalitet.

Tabell 34. Indikatorer för att analysera gruppdiskussionen

	VARIABEL	ETIKETT	NOTERA
(I) JÄMLIKHET och INKLUSION	Inlägg	Relativa mängden inlägg en individ presterat i sin grupp	
	Talaktivitet	Relativa mängden tal som en individ producerat i sin grupp om man inte räknar med moderatorn	Denna variabel har funnits med i mina tidigare analyser, men inte på denna analysnivå
(II) DOMINANS	Avbrytande	Hur mycket avbryter man eller talar i mun på någon annan	
	Ohövlighet	Om man uppträder respektlöst mot andra deltagare eller grupper, sätter etiketter på folk och nedvärderar andra.	Kodas endast huruvida diskussionsdeltagaren uppträder respektlöst – mot vem eller på vilket sätt analyseras inte
(III) RATIONALITET	Antal argument	Hur många argument (underbyggda ståndpunkter) man presenterar	Kodas endast huruvida diskussionsdeltagaren för fram ett argument – argumentet analyseras inte

Logiken är ju att deliberativa normer och regler skall motverka polariseringstendenser. Visserligen är detta framtaget främst för gruppnivå men kan ändå i rent analytiskt syfte överföras till individer också: givet att det finns individer vilka ändå polariseras trots regler och normer (vilket har påvisats empiriskt i tidigare kapitel) är det relevant att undersöka dessa individers samtalsaktivitet. Uppfyller deras egna talaktivitet de saker

som ingår i de deliberativa normerna: jämlikt deltagande, respektfullt beteende och framförande av rationella argument, eller finns det tecken på att deras egen aktivitet inte uppfyller normerna vilket i så fall kunde vara en ledtråd till varför dessa individer trots allt polariseras?

(I) Jämlikhet

Jämlikhet är ett viktigt element i deliberativ demokratiteori. I teorikapitlet i denna avhandling diskuteras jämlikhet som ett av fyra normativa ideal, som är viktiga i de flesta diskussioner och definitioner av deliberativ demokratiteori. Jämlikhet handlar om att varje deltagare skall kunna delta på lika villkor i diskussionen. Habermas (1996) betonar att varje medborgare bör kunna föra fram sina argument i diskussionen. Enligt deliberativ demokratiteori bör det alltså finnas ett jämlikt deltagande i diskussionen där alla som deltar i diskussionen skall ha möjlighet att uttrycka sin åsikt (Benhabib 1996; Cohen 1997; Guttman & Thompson 1996; Mansbridge 1983). Ingen deltagare bör dominera diskussionen eller tysta ner andra. Lika möjligheter att delta ökar sannolikheten att olika perspektiv kommer fram (Burkhalter et al. 2002; Stromer-Galley 2007, 6;). Ett jämlikt deltagande förutsätter att ingen person eller grupp dominerar diskussionen, även om personer och grupper inte har lika utgångspunkter att delta i diskussionen (Thompson 2008, 507). Enligt Sanders (1997) kan en deliberation där vissa medborgare är exkluderade eller inte får komma till tals inte anses vara jämlik enligt någon standard.

Det är utmanande att mäta jämlikhet i diskussionen. Skall man mäta huruvida alla deltagare pratar lika mycket eller skall man mäta hur ofta de pratar? Vissa deltagare kan prata mycket men bidra lite till diskussionen, medan andra kan prata lite men bidra med kritiska inblickar som verkligen för diskussionen framåt (Stromer-Galley 2007, 11). I enlighet med Bächtiger et al. (2010) och Stromer-Galley (2007) har jag valt att mäta jämlikhet genom att mäta deltagarfrekvensen (relativ mängd inlägg) och deltagarvolymen (relativ mängd talaktivitet).

Dutwin (2003, 243–244) diskuterar att individer med starkare åsikter är mer benägna att göra sina åsikter kända för de andra i gruppen samtidigt som de är mer delaktiga i diskussionen. Jag förväntar mig att individer vars åsikter har polariserats tar mera plats i diskussionen genom att prata mera och oftare, medan mer moderata individer är bättre på att lyssna och överväga andras argument men inte nödvändigtvis pratar mera eller oftare än andra.

(II) Dominans

Denna dimension mäter hur dominerande olika individer är i gruppen. Det ursprungliga DQI mäter jämlikhet i deltagande genom att mäta avbrott som stör diskussionen. Ett sådant avbrott är när individer avbryter varandra (Bächtiger et al. 2010). Att avbryta andra kan även vara ett tecken på att man vill dominera diskussionen. Respekt återfinns som en deliberativ standard i DQI. Respekt innebär att värdesätta andra och ha en positiv inställning till deras argument och behov. Respekt är mera än att vara hövlig. Det handlar om att kunna engagera sig även med sådana personer som man är oenig med. Det behöver inte innebära att man förändrar sin egen åsikt men att man är villig att komma överens också med sådana personer som inte delar ens åsikter (Bächtiger & Parkinson under utgivning).

I DQI skiljs mellan respekt gentemot grupp och respekt gentemot andras yrkanden och motargument. Jag har valt att inte särskilja gentemot vem eller vad man visar respekt utan om man är respektfull eller inte generellt sett (i likhet med Jennstål 2012). Att vara respektlös innebär att vara ohövlig mot en annan individ, ett annat argument eller en annan grupp. Som respektlöst räknas även om talaren nedvärderar andras åsikter och argument, talar illa om någon person eller talar illa om någon annan gruppstillhörighet, t.ex. ”de där ryssarna...”, påstår att någon annan har fel, tilldelar stereotyper, sätter etiketter på folk eller är sarkastisk. Ett respektlöst uttalande går hand i hand med negativa känslor. Wojcieszak (2011, 609) har påvisat att individer med starkare åsikter tenderar att argumentera mot och ifrågasätta information som strider mot deras åsikt, vilket kan medföra att de är mindre respektfulla för åsikter som avviker från deras egna. Jag förväntar mig att polariserade individer uppträder mera respektlöst än andra medan mer moderata individer uppträder mer respektfullt än andra. I de tidigare gjorda analyserna visade det sig att gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” i högre grad än andra upplevde att någon dominerade diskussionen. Är det upplevd dominans eller verklig dominans? Detta analyseras också i den kommande analysen.

(III) Rationalitet

Rationalitet och framförandet av rationella argument är ett av de grundläggande elementen i deliberativ demokrati. Därför vore det svårt att helt kringgå detta när deliberativa samtal analyseras. Även om mitt syfte inte är att analysera om och hur deliberativ diskussionen är så kommer jag att se i grova drag på hur rationella diskussionsdeltagarna är. En rationell diskussion bygger på att underbyggda argument

förs fram och att deltagarna i diskussionen förklarar och motiverar varför de har en viss åsikt eller en särskild ståndpunkt (Stromer-Galley 2007, 4). Vad som är ett bra eller dåligt argument kan inte bestämmas på förhand utan det kan endast avgöras av deltagarna i diskussionen. DQI analyserar hur bra en talare är att berättiga sin åsikt (se Grad av berättigande i DQI). Jag har dock valt att inte analysera hur bra en talare är att argumentera och framföra underbyggda skäl för sina argument. Istället är jag intresserad av att fånga upp huruvida personen i fråga försöker argumentera och förklara sin åsikt (se även Stromer-Galley 2007; Dutwin 2003).

Forskare anser att deliberation uppmuntrar individer att ta andra individers åsikter i beaktande samtidigt som de överväger sina egna åsikter, vilket leder till att individerna blir mer . Jag förväntar mig att mer moderata individer presenterar fler rationella argument än andra eftersom deras åsiktsförändring kan tyda på att deras beteende också är mer deliberativt än de övrigas.

Även om jag inte använder DQI (eller något annat kodningsschema) i sin helhet så använder jag den operationalisering av begreppen jämlikhet, respekt och rationalitet som ingår i DQI. Jag har även inspirerats av såväl Stromer-Galley, Jennstål och Dutwin. Syftet med att koda diskussionerna här är att få en tilläggsbild av deltagarnas beteende i diskussionen. Jag är inte ute efter att analysera om och hur deliberativa diskussionerna är. Mätinstrumentet DQI analyserar endast talakter som innehåller ett yrkande men jag kommer att analysera beteendet som helhet. Jag kommer därför att koda alla inlägg, inte bara debattinlägg. Jag gör inga anspråk på att förklara individernas beteende utan dessa analyser skall ses som en grov uppskattning av hur olika individer beter sig i gruppen.

7.2 Analys av olika individers beteende i gruppdiskussionen

Diskussionen ägde rum i små grupper som bestod av 6–9 deltagare per grupp. Deltagarna hade ingen kunskap om experimentets design och syften och visste följaktligen inget om att gruppammansättningen manipulerats så att en del av smågrupperna bestod av personer med liknande åsikter medan andra bestod av personer med olika åsikter. Deltagarna visste alltså inte om de andra i gruppen delade deras åsikt eller inte.

Av 26 diskussionsgrupper var 11 grupper åsiktsheterogena. Enligt Karpowitz och Mendelberg (2007, 648) bör deliberation vara en kommunikativ process där

individerna måste ta hänsyn till behov och perspektiv som skiljer sig från deras egna. I likasinnade grupper torde argumenten och perspektiven vara snedvridna eftersom individerna i huvudsak representerar endast en typ av åsikter. Enligt Karpowitz et al. (2009) är det tveksamt om enklavdeliberation är förenligt med grundidén om deliberativa mini-demos, även om de erkänner att enklavdeliberation kan ha vissa fördelar. I experimentet som analyseras här följde de likasinnade grupperna samma normer och samtalsregler som generellt sett återfinns i de flesta deliberativa mini-demos. Av de 15 likasinnade diskussionsgrupperna hade 10 grupper positiva åsikter om invandring medan 5 grupper bestod av individer med negativa åsikter om invandring. Analyserna i förra kapitlet visade att det finns polariserade och mer moderata individer i alla typer av grupper. I tabell 33 finns alla diskussionsgrupper listade, inklusive den totala andelen avvikare i gruppen samt vilka typer av avvikare som ingår i gruppen. Endast grupp nummer 5 saknar individer med en avvikande åsiktsförändring. I denna grupp förändrades alla deltagare i enlighet med medelvärdet. I de övriga grupperna är andelen avvikare mellan 22,5 procent och 62,5 procent.

För att kunna analysera om detta är fallet använder jag mig av transkriberingar av samtalen. Det bästa vore naturligtvis att analysera alla gruppers samtal i sin helhet men eftersom samtalen behöver kodas innan de analyseras skulle detta bli alltför resurskrävande. Syftet med denna analys är inte heller att presentera en genomgående analys av samtalen utan att skapa en bild av hur polariserade och mer moderata individer betar sig i gruppen. Hur väljer jag då vilka grupper som skall analyseras? Det finns många olika sätt att göra urval. Slumpmässigt urval, ofta i kombination med stratifierat urval, rekommenderas ofta som urvalsmetod eftersom de resulterar i bättre miniatyrkopior av populationen (Esaiasson et al. 2007, 196). Då ett mindre antal fall skall väljas ut kan det dock vara bättre att använda strategiska urval. Vid strategiska urval väljs ett litet antal fall som kan ge bästa möjliga information om ett givet fenomen. Urvalet görs av forskaren med utgångspunkt i den eller de forskningsfrågor som är centrala i undersökningen (Teddle & Yu 2007, 77). Maxwell (1997, 87) definierar strategiska urval så här: "...particular settings, persons, or events are deliberately selected for the important information they can provide that cannot be gotten as well from other choices". Strategiska urval kallas även icke-slumpmässiga urval och används oftare i kvalitativ forskning än i kvantitativ forskning. Urvalet görs utgående från ett specifikt syfte snarare än slumpmässigt. Genom att använda strategiska urval vill man identifiera enheter som är representativa eller typiska för en viss typ av fall, och kunna jämföra olika typer av fall med varandra. Strategiska urval

Tabell 35. Andel avvikare per diskussionsgrupp

Gruppenummer och grupptyp	Total andel avvikare i gruppen (%)	Typ av avvikare och deras antal	Övrigt
1 – blandad grupp	25	2 polariserade (förstärkt åsikt: för invandring)	
2 – blandad grupp	37,5	3 modererade (försvagad åsikt: för invandring)	
3 – blandad grupp	37,5	2 polariserade (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: för invandring)	
4 – blandad grupp	50	1 polariserad (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 polariserad (förstärkt åsikt: för invandring) 2 modererade (försvagad åsikt: mot invandring)	
5 – blandad grupp	0		
15 – blandad grupp (svensk grupp)	37,5	2 polariserade (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: för invandring)	Ingen invandrare i gruppen. Totalt 1354 inlägg
16 – blandad grupp	12,5	1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	
17 – blandad grupp	37,5	2 polariserade (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	
18 – blandad grupp	12,5	1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	
19 – blandad grupp	62,5	1 polariserad (förstärkt åsikt: mot invandring) 2 polariserade (förstärkt åsikt: för invandring) 2 modererade (försvagad åsikt: mot invandrings)	
20 – blandad grupp	25	1 modererad (försvagad åsikt: för invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	
6 – Likasinnade: för invandring	28,6	2 modererade (försvagad åsikt: för invandring)	
7 – Likasinnade: för invandring	28,6	1 polariserad (förstärkt åsikt: för invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: för invandring)	
8 – Likasinnade: för invandring	62,5	1 polariserad (förstärkt åsikt: för invandring) 4 modererade (försvagad åsikt: för invandring)	
9 – Likasinnade: för invandring	25	2 polariserade (förstärkt åsikt: för invandring)	
10 – Likasinnade: för invandring	37,5	1 polariserad (förstärkt åsikt: för invandring) 2 modererade (försvagad åsikt: för invandring)	
11 – Likasinnade: för invandring	16,7	1 polariserad (förstärkt åsikt: för invandring)	
21 – Likasinnade: för invandring	22,2	2 polariserade (förstärkt åsikt: för invandring)	
22 – Likasinnade: för invandring	37,5	3 polariserade (förstärkt åsikt: för invandring)	Invandrare med i gruppen. Totalt 238 inlägg.

23 – Likasinnade: för invandring	50	3 polariserade (förstärkt åsikt: för invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: för invandring)	Stundtals en del hopp i bandet vilket gör att delar saknas.
24 – Likasinnade: för invandring	50	1 polariserad (förstärkt åsikt: för invandring) 3 modererade (försvagad åsikt: för invandring)	Ingen invandrare i gruppen. Totalt 514 inlägg.
12 – Likasinnade: mot invandring	22,2	1 polariserad (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	
13 – Likasinnade: mot invandring	25	2 modererade (försvagad åsikt: mot invandring)	
14 – Likasinnade: mot invandring	22,2	2 polariserade (förstärkt åsikt: mot invandring)	
25 – Likasinnade: mot invandring	25	1 polariserad (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	Ingen invandrare i gruppen. Totalt 435 inlägg.
26 – Likasinnade: mot invandring	37,5	2 polariserade (förstärkt åsikt: mot invandring) 1 modererad (försvagad åsikt: mot invandring)	Endast halva diskussionen har kunnat transkriberas pga tekniska problem med inbandningen.

leder till att man får mera djupgående kunskap från några noggrant utvalda fall, medan slumpmässigt urval ger bredare kunskap från ett större antal fall som är representativa för populationen (Teddlie & Yu 2007, 77–83). Syftet med att analysera samtalen är att få mera kunskap om olika typer av individer, vilket gör att strategiskt urval är bättre lämpat än slumpmässigt urval när det gäller att välja enheter till analysen.

Tre kriterier styr urvalet. För det första bör det finnas både avvikande individer och individer med medelförändring i gruppen. För att kunna avgöra om avvikande individer har ett annorlunda beteende behöver de kunna jämföras med individer med medelförändring. För det andra bör de grupper som inkluderas i analysen ha ungefär lika stor andel avvikande individer. Om andelen avvikare i alla analyserade grupper är ungefär lika stort kan grupperna jämföras med varandra. För det tredje bör gruppkontexten vara så olika varandra som möjligt så att både likasinnade grupper och grupper där olika åsikter finns representerade ingår. Med utgångspunkt i dessa tre kriterier har jag valt en ”blandad” grupp (nr 15), en ”likasinnade: för invandring” (nr 24) och en ”likasinnade: mot invandring” (nr 25). I analyserna på individnivå framkom det att individer i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” upplevde att det fanns grupptryk i betydligt större utsträckning än vad övriga gjorde. För att ytterligare försöka klargöra detta har jag därför valt att addera ytterligare en ”likasinnade: för invandring” grupp (nr 22) där tre individer från gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” ingår. De valda grupperna är färgade i tabell 35 (för en urvalsmetod som påminner om denna se Bächtiger & Gerber 2014).

Det ideala vore naturligtvis att koda dessa fyra gruppers samtal i sin helhet. Det vore dock alltför resurskrävande att koda så många inlägg och det torde inte heller behövas för att få en bild av olika individers beteende. Vilka inlägg skall då inkluderas? Ett möjligt tillvägagångssätt är att välja ut och analysera en viss samtalssekvens i grupperna, t.ex. en halv timme in i diskussionen analyseras 20 minuter av diskussionen i alla analyserade grupper. Ett problem med detta tillvägagångssätt är att en grupp genomgår fem olika faser (se Nijstad & Van Knippenberg 2012, 400–401) och inget garanterar att olika grupper befinner sig i samma fas vid samma tidpunkt. Likasinnade grupper kan eventuellt ha en kortare initialfas eftersom individerna i de grupperna tycker mera lika än individerna i grupper där olika åsikter finns representerade. Enligt Esaiasson et al. (2007, 195) är slumpmässigt urval det bästa alternativet när man inte kan inkludera samtliga analysenheter i sin undersökning. Ett korrekt genomfört slumpmässigt urval resulterar i en bra miniatyrkopia av den större populationen. Det mindre urvalet kommer med slumpens hjälp att bli representativt för den större populationen. Det totala antalet inlägg för de fyra grupperna som skall analyseras är 2541 inlägg. Jag använder obundet slumpmässigt urval för att välja ut 25 procent av inläggen i var och en av dessa fyra grupper. Detta tillvägagångssätt gör att alla talare torde bli inkluderade liksom diskussionens olika faser. 25 procent garanterar ett tillräckligt stort urval och innebär att totalt 637 inlägg inkluderas.

Dessa 637 inlägg analyserades och kodades men slumpen gjorde att moderatorns taltur ibland inkluderades i de slumpmässigt valda inläggen. Totalt inkluderades 57 inlägg av moderatorer bland de slumpmässigt valda inläggen men dessa inlägg exkluderades ur själva analysen. Antalet inlägg som inkluderades i analysen är således 580 inlägg.

När det gäller dimensionen jämlikhet har jag använt relativa antalet inlägg och relativa mängden talaktivitet som en individ presterat i sin grupp. För denna dimension har jag kunnat använda totalpopulationen i de fyra grupperna och totalt 32 individer ingår i analysen. Den relativa mängden talaktivitet har analyserats för olika typer av avvikande individer tidigare, men här analyseras variabeln på en lägre aggregerad nivå. För dimensionerna dominans och rationalitet har jag kodat 25 procent av inläggen i de fyra grupperna. Inläggen har valts slumpmässigt så att olika individer och olika delar av diskussionen ingår.

Låt mig upprepa förväntningarna på de avvikande individerna. Jag förväntar mig att individer vars åsikter har polariserats tar mera plats i diskussionen genom att prata

Tabell 36. Kvantitativ innehållsanalys av beteende i gruppen

	(1) Förstärkt åsiikt: mot invandring	(2) Förstärkt åsiikt: för invandring	(3) Försvagad åsiikt: för invandring	(4) Försvagad åsiikt: mot invandring	(5) ”Medel- förändring”	Signifikanta skillnader mellan grupperna
(I) Jämlikhet						
Inlägg (%)	17,0	10,4	14,4	15,1	11,6	
Talaktivitet (%)	16,0	11,0	17,2	12,0	12,0	
N, antal individer	3	4	4	1	20	
(II) Dominans						
Avbryter (%)[†]	25,9	4,0	29,6	16,7	27,9	2-1* 2-3** 2-5**
Respektlös (%)[†]	13,0	4,0	8,3	33,3	12,9	1-4 [†] 2-4* 3-4** 5-4*
(III) Rationalitet						
Underbyggda argument (%)^{***}	43,1	68,0	48,1	58,3	34,2	1-2* 3-2 [†] 1-5 [†] 2-5*** 3-5** 4-5 [†]
N, kodade inlägg för II och III.	116	25	108	12	319	

Notera. Signifikantest med Kruskal Wallis' H-test och parvisa jämförelser med Mann Whitneys U-test:

[†]p < 0,10, *p < 0,05, **p < 0,01, ***p < 0,001.

mera och oftare, medan mer moderata individer är bättre på att lyssna och överväga andras argument men inte nödvändigtvis pratar mera eller oftare än andra. Jag förväntar mig att polariserade individer uppträder mera respektlöst än andra medan mer moderata individer uppträder mer respektfullt än andra. Jag förväntar mig även att mer moderata individer presenterar fler rationella argument än andra.

I tabell 35 framgår att individer med avvikande åsiktsförändring inte är mer eller mindre aktiva i diskussionen än individer med medelförändring. Detta stöder tidigare analyser på aggregerad nivå (se kapitel 6) där jag jämfört avvikande grupper med varandra. Huruvida en individ behåller fast vid sin initiala åsikt eller närmar sig individer med motsatt åsikt har ingen betydelse för hur inkluderad och hur mycketplats individen tar i diskussionen i gruppen. Även om de olika avvikargrupperna har olika utbildningsnivå inverkar det inte på hur mycket de deltar i diskussionen.

Jag förväntade mig att polariserade individer uppträder mera respektlöst än andra medan mer moderata individer uppträder mer respektfullt än andra. Mönstret verkar dock delvis vara det motsatta då gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” uppträder mer respektlöst än de båda grupperna av polariserade individer. Individer med förstärkt eller försvagad invandringskritisk åsikt, dvs. avvikande individer från ”åsiktsenklaven: mot invandring”, verkar uppträda mer respektlöst än motsvarande individer från ”åsiktsenklaven: för invandring”. Detta innebär att de i större utsträckning än andra nedvärderade andra deltagare eller andra grupper, satte etiketter på folk och talade illa om andra.

Individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” utmärker sig genom att de mycket sällan avbryter en annan talare. Endast i fyra procent av fallen har en individ i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” avbrutit någon annan i diskussionen. Denna grupp upplevde grupstryck i högre grad än vad övriga gjorde och sett till denna analys kan det ha funnits andra som dominerade diskussionen. Skillnaderna i avbrytande är signifikanta till alla andra grupper utom till gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring”. Individerna i den gruppen avbröt också andra relativt sällan.

Jag förväntade mig att mer moderata individer presenterar fler rationella argument än andra. Så verkar det delvis vara eftersom mer moderata individer framför fler underbyggda argument än både individer med medelförändring och gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring”. Flest underbyggda argument framfördes dock av gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring”, så mönstret är inte entydigt. Avvikande individer presenterar fler underbyggda argument än vad individerna med medelförändring gör. Även om individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” hade lägst utbildning av alla, verkar de trots detta kunna framföra fler underbyggda argument än de med högre utbildning.

Individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” upplevde mer än andra att det fanns någon som dominerade i gruppen. Det är svårt att kunna säga vad detta beror på och om det fanns någon som dominerade. De avbröt dock relativt lite och uppträdde respektfullt för det mesta. Kanske upplevde de att andra avbröt dem i högre grad och att andra uppträdde mer respektlöst mot dem än vad de gjorde mot andra, vilket fick dem att känna att någon dominerade i gruppen. Det är dock inte möjligt att entydigt dra några slutsatser om detta.

För att förtydliga om det finns skillnader och likheter mellan polariserade, dvs. förstärkta i sin åsikt, och mer moderata, dvs. försvagade i sin åsikt, gör jag en jämförelse mellan polariserade, mer moderata och individer med medelförändring.

Som framgår i tabell 37 avbryter polariserade individer inte andra mera än vad övriga gör. Inte heller uppträder polariserade individer mer respektlöst än vad övriga gör. Skillnaderna som fanns mellan de olika grupperna på dominans dimensionen försvinner när man analyserar alla polariserade som en grupp och alla som blev mer moderata som en grupp. Den enda skillnaden finns i andelen framförda underbyggda argument där både polariserade och mer moderata individer för fram fler underbyggda argument än vad individer med medelförändring gör.

Tabell 37. Kvantitativ innehållsanalys av beteende i gruppen för polariserade, mer moderata och individer med medelförändring

	Polariserade	Mer moderata	Individer med medelförändring	Signifikanta skillnader mellan grupperna
(I) Jämlikhet				
Inlägg (%)	13,2	14,6	11,6	
Talaktivitet (%)	13,2	16,1	12,0	
(II) Dominans				
Avbryter (%)	22,0	28,3	27,9	
Respektlös (%)	10,8	10,8	12,9	
(III) Rationalitet				
Underbyggda argument (%)**	47,5	49,2	34,2	Polariserade-medel * Mer moderata-medel*
N (kodade inlägg för II och III)	141	120	319	

Notera. Signifikanstest med envägs Anova, med Bonferronis post hoc-test: *p < 0,10, **p < 0,05, ***p < 0,01, ****p < 0,001.

Frågeställningen för denna analys är om polariserade och mer moderata individer har ett annorlunda beteende i sin diskussionsgrupp än vad individer med medelförändring har. Jag förväntade mig att individer vars åsikter har polariserats tar mera plats i diskussionen genom att prata mera och oftare, medan mer moderata individer är bättre på att lyssna och överväga andras argument men inte nödvändigtvis pratar mera eller oftare än andra. Det finns inga skillnader mellan polariserade och modererade individer när det gäller hur mycket de pratar eller hur många inlägg de presenterar i gruppen. Polariserade individer tar alltså inte mera plats i diskussionen än övriga. Modererade individer talar inte mera eller mindre än andra.

Generellt sett verkar de avvikande individerna, dvs. polariserade och mer moderata individer, avbryta andra i diskussionen i mindre grad än vad individer med

medelförändring gör. Den största skillnaden är dock att de avvikande individerna presenterar fler underbyggda argument än vad individer med medelförändring gör. Detta tyder på att både polariserade och mer moderata individer har ett beteende som kan ses som förhållandevis deliberativt. Deliberativt beteende är ett svårt begrepp eftersom det inte finns någon entydig definition, men att inte avbryta andra och att presentera underbyggda argument kan tolkas som en del av ett deliberativt beteende. Det är inte möjligt att uttala sig om huruvida de också lyssnade aktivt och övervägde andras argument. Kanske kan man anta att den som inte avbryter andra är bättre på att lyssna än den som avbryter.

7.3 Kodningens reliabilitet

Vid innehållsanalyser används ofta reliabilitetstest som en slags bedömning av studiens kvalitet och noggrannhet. Man mäter hur bra två olika kodningar av samma datamaterial stämmer överens och slutsatserna man drar av samstämmigheten är ett mått på reliabilitet. Möjligheten att replikera är den viktigaste aspekten av reliabilitet (Krippendorff 2004, 215). Ett reliabilitetstest kan göras på två sätt. Den som kodat materialet kan efter en tid själv koda en del av materialet på nytt och överensstämmelsen mellan dessa två kodningar är ett mått på intrakodarreliabilitet. Ett annat sätt är att använda sig av interkodarreliabilitet som innebär att någon annan person omkodar en del av materialet. Reliabiliteten undersöks genom att analysera hur väl de två kodningarna stämmer överens med varandra. Ju högre samstämmighet, desto bättre reliabilitet (Esaïasson et al. 2007, 235). Interreliabilitet anses generellt sett vara mera utmanande och därmed också ett bättre mått på kodningens kvalitet. Jag använder både inter- och intrakodarreliabilitet för att mäta studiens reliabilitet.

Det finns olika sätt att välja ut den del av materialet som skall reliabilitet testas. Den vanligaste metoden är att slumpmässigt välja ut 10–20 procent av hela urvalet. En annan metod är att välja reliabilitets urvalet så att variationen maximeras (Neuendorf 2011, 283). Jag kombinerade dessa två metoder då jag slumpmässigt valde en del av diskussionen i varje grupp och strävade efter att få så stor variation som möjligt vad gäller olika talare och olika variabelvärden.

En viktig del av reliabilitetskodning är att utbilda den eller de som skall koda materialet. Detta gör att personer som skall koda samma material blir bekanta med materialet och kodningsschemat. I större projekt utvecklar man även kodningsschemat under kodar utbildningen men i mindre projekt är detta ofta svårt på grund av begränsade

personresurser. Det är dock viktigt att introducera tydliga kodningsinstruktioner till den eller de som skall koda materialet (Neuendorf et al. 2010, 751–752; Neuendorf 2011). Genom att bygga upp och genomföra en läroprocess kring kodningen torde också reliabiliteten bli högre. I denna studie begränsades interkodarreliabiliteten till en genomgång av kodningsschemat och sedan en omkodning av en del av materialet. Detta skedde cirka en månad efter att den primära kodningen hade gjorts¹⁷. Drygt 15 procent av de kodade debattinläggen inkluderas i interkodarreliabilitetstestet. I intrakodarreliabilitetstestet inkluderas motsvarande mängd debattinlägg, drygt 15 procent (men inte samma debattinlägg som vid interkodarreliabilitetstestet), och detta test gjordes sex månader efter den primära kodningen.

För att testa reliabilitet bör man testa såväl överensstämmelse som slumpens inverkan. Speciellt vid dikotoma variabler bör man testa för slumpens inverkan eftersom det finns en 50 procents chans att få rätt svar med hjälp av slumpen. Vid dikotoma variabler kan det uppstå problem med att uppnå acceptabla reliabilitetsvärden om någondera av variabelvärdena förekommer endast vid få tillfällen. Statistiska metoder är generellt sett känsliga för data som inte är normalfördelade och detta gäller även för de statistiska metoder som används för att testa reliabilitet (Neuendorf 2011, 283–284). Eftersom endast dikotoma variabler används i denna analys så bör man vara medveten om att det kan inverka på de statistiska resultaten.

Det finns inga absoluta gränsvärden för god reliabilitet vilket beror på att innehållsanalyser ofta utförs i olika kontexter och med olika utgångspunkter. Det finns inte heller någon konsensus kring vilka statistiska metoder man bör använda. Holstis koefficient används ofta som ett mått på interkodarreliabilitet, den anger enkel samstämmighet och är ett mått på hur väl två kodningar stämmer överens med varandra. För att även ta slumpen i beaktande bör även andra statistiska mått användas. Cohens kappa används av många som ett komplement till Holstis koefficient, eftersom

¹⁷ Personen som deltog i interkodarreliabilitetsarbetet var bekant med deliberativ demokratiteori och innehållsanalys sedan tidigare.

Tabell 38. Inter- och intrakodarreliabilitetstest

	Avbryter	Respektlös	Underbyggda argument
INTERKODARRELIABILITET			
Holstis koefficient	0,90	0,878	0,80
Cohens kappa	0,741	0,203 ¹	0,598
N = 90			
INTRAKODARRELIABILITET			
Holstis koefficient	0,944	0,922	0,889
Cohens kappa	0,842	0,323 ¹	0,777
N = 90			

Notera. ¹= variabeln respekt är dikotom med ett dominerande värde, medan det andra värdet är sällsynt förekommande. Detta orsakar problem med Cohens kappa-värdet (se Neuendorf 2011)

Cohens kappa även kontrollerar för slumpens inverkan på samstämmigheten mellan två kodningar. Värdena på Cohens kappa kan dock vara låga om en variabels värden har en ojämn distribution där ett av värdena förekommer mycket sällan. Det finns inga tydliga gränsvärden men generellt sett ses en kodningsöverensstämmelse på över 80 procent i de flesta fall som pålitlig. För Cohens kappa rekommenderar många forskare minst 0,60 även om en del helst ser ett värde på över 0,80 för god reliabilitet (Neuendorf 2011, 283–284, Krippendorff 2004, 241). Enligt Landis och Koch (1977) skall Cohens kappa-värde tolkas på följande sätt: > 0,20 = svag, 0,21–0,40 = måttlig, 0,41–0,60 = tillfredsställande, 0,61–0,80 = mycket god och 0,81–1,00 = perfekt samstämmighet. Enligt Banerjee et al. (1999) är en vedertagen tolkning att värden över 0,75 skall tolkas som perfekt samstämmighet, värden under 0,40 skall ses som svaga och värden mellan 0,40 och 0,75 tyder på en tillfredsställande till god samstämmighet.

I reliabilitetstestet i tabell 38 redovisas både inter- och intrakodarreliabilitet. I interkodarreliabilitetstestet ingår 90 debattinlägg från tre olika grupper (grupp 15, 22 och 23). Det bör sägas att diskussionen i grupp 15 var svår att koda eftersom diskussionen i denna grupp var så ostrukturerad och deltagarna ofta talade i mun på varandra, talade i ofullständiga meningar eller avbröt varandra. Interkodartestet tyder också på att grupp 15 är speciellt svår att koda. Om man i analyserna exkluderade denna grupp och endast inkluderade grupp 22 och grupp 23 skulle Holstis koefficient, dvs. den enkla samstämmigheten vara 95 procent för variabeln avbryter, 80 procent för rationalitet och 100 procent för variabeln respekt. Cohens kappa kan vara missvisande för dikotoma variabler. Som framgår av tabellen ovan så är Cohens kappa-värdet lågt för variabeln respekt trots att den enkla samstämmigheten (Holsti) är 87,8 procent. Orsaken till detta beror på att variabeln respekt är dikotom med *ett*

dominerande värde. Det var väldigt få debattinlägg som var respektlösa, vilket gör att det värdet förekommer väldigt sällan, medan värdet för respekt förekommer i merparten av fallen. Cohens Kappa är mycket känsligt för det faktum att en variation är liten. Krippendorff (2011, 103) diskuterar detta problem och föreslår att data väljs så att det blir så diversifierat som möjligt eftersom minimal variation på en variabel gör att man inte kan dra några slutsatser om reliabilitet. I denna studie var data genomgående detsamma, dvs. det fanns mycket få respektlösa debattinlägg medan de flesta var respektfulla.

Intrakodarreliabilitetstestet gjordes sex månader efter den primära kodningen och innehåller debattinlägg från alla fyra grupper som kodades primärt. Holstis koefficient som anger enkel samstämmighet är aningen högre än för interkodarreliabilitetstestet och varierar mellan 88,9–94,4 procent. Cohens kappa-värde är 0,842 för variabeln avbryter föregående talare och 0,777 för variabeln rationalitet som anger huruvida argumentet var underbyggt. För variabeln respekt återfinns samma problem som för interreliabilitetskodningen. Eftersom värdena på den dikotoma variabeln inte är normalfördelade utan snedvridna i det ena värdets riktning så blir Cohens kappa-värde missvisande.

Cohens kappa är mer konservativt än Holstis koefficient vilket gör att kappa-värdena därför oftast är lägre än vad Holstiskoefficient anger. Samstämmigheten överlag varierar mellan 80–94,4 procent vilket bör anses som tämligen bra. Utgående från värdena för Cohens kappa kan reliabiliteten ses som god. Orsaken till en bristande reliabilitet tenderar att finnas i metodologiska brister, dåliga operationaliseringar, bristande data och begränsad kodarutbildning (Neuendorf 2011). I detta fall hade värdena säkerligen varit lite högre om regelrätt kodarutbildning funnits. Intrakodarreliabiliteten tyder på att data materialet kan ha sina brister. Jag har kodat samma material två gånger, med sex månaders intervall, och samstämmigheten varierar mellan 88,9 och 94,4 procent. Transkriberingarna var otydliga så tillvida att det inte framgick om en talare avbröt den föregående talaren eller om den föregående talaren inte avslutade sin mening. För att verkligen kunna avgöra nyansskillnader borde man ha lyssnat till de inspelade samtalen. Reliabiliteten, både interkodar- och intrakodarreliabiliteten, kan dock anses vara god och det finns ingen orsak att förhålla sig kritisk till kodningen.

8. Konklusioner

I denna avhandling har jag granskat åsikter, individegenskaper, gruppkontext och beteende i deliberationen för att ta reda på om de individer som inte förändrades i enlighet med medelvärdet också avvek på annat sätt än i åsikterna. Avhandlingen har en något ovanlig utgångspunkt, fokus har varit på individnivån och specifikt på individer med en avvikande åsiktsförändring. I detta avslutande kapitel skall jag sammanfatta och diskutera avhandlingens mest centrala resultat och jag utgår från de frågeställningar som nämndes redan i inledningen. Jag diskuterar först resultaten på aggregerad nivå och övergår sedan till att mer utförligt diskutera resultaten på individnivå. Därefter reflekterar jag över avhandlingens bidrag till forskningsområdet, både ur en empirisk och en normativ synvinkel. Jag kommer även att diskutera avhandlingens begränsningar och diskutera vilken roll deliberativa mini-demos kunde ha i representativ demokrati.

8.1 Vilka är de ”avvikande” individerna?

På aggregerad nivå förändrades åsikterna i en mer liberal riktning då åsikterna om invandring blev mer positiva. Den största förändringen skedde för individer med en initialt negativ åsikt om invandring. Det är anmärkningsvärt att individer med en initialt negativ åsikt fick en mer positiv åsikt om invandring, även när de diskuterade endast med individer som hade likartade negativa åsikter om invandring. Resultaten på aggregerad nivå ger inte något entydigt stöd för Sunsteins tes om gruppolarisering, eftersom endast individer som initialt hade en positiv åsikt om invandring och som diskuterade med likasinnade polariserades en aning. Det verkar alltså inte som om åsikterna polariseras i någon större utsträckning när likasinnade diskuterar. En deliberativ diskussion där deltagarna uppmanas att vara öppna för att överväga andras åsikter verkar inte utgöra grogrund för gruppolarisering. I medborgardiskussionen som har analyserats i avhandlingen fanns både facilitatorer och samtalsnormer, som betonade att deltagarna skall visa hänsyn mot varandra, respektera allas åsikter och vara fria att uttrycka sina egna åsikter. Detta kan ha bidragit till frånvaron av gruppolarisering. Resultaten på aggregerad nivå tyder på förändring, men vilka är de individer vars åsikter inte förändrades i enlighet med gruppens medelvärde och vad kan detta bero på?

Låt mig återgå till det syfte och de frågeställningar som har genomsyrat avhandlingen. Syftet var att öka kunskapen om hur och varför åsikterna förändras i en deliberation, och mer specifikt att analysera avvikande individer vars åsikter skiljer sig från medelförändringen. Den första frågeställningen var:

Vilka är de individer vars åsikter förändras på ett avvikande sätt jämfört med aggregerad förändring?

Alla individer påverkades inte på samma sätt av att delta i deliberation. Genom att se på medelförändring framträder ett mönster av vad som sker med individens åsikter i en deliberation, men medelförändring säger inte allt. Utgående från aggregerad förändring har jag identifierat individer som har förändrat sina åsikter mera än medeltalet. Jag utgick från medelförändringen i de fyra analysenheter. En standardavvikelse användes som gränsdragning och de individer som förändrade sina åsikter en standardavvikelse eller mera från medelförändringen i sina analysenheter definierades som avvikande individer. Genom att även ta hänsyn till åsiktsförändringens riktning, dvs. om inställningen till invandring blev mer positiv eller mer negativ kunde olika grupper av avvikande individer identifieras. Avvikande individer fanns i båda åsiktsenklaerna och i både likasinnade grupper och grupper där olika åsikter fanns representerade. Jag kunde identifiera individer vars åsikter har polariserats och individer vars åsikter har blivit mer moderata. För att ytterligare klargöra vad som kännetecknar individer vars åsikter polariseras eller blir mer moderata, analyserade jag tre faktorer: individegenskaper, gruppkontext och beteende i deliberationen. Detta leder mig över till andra forskningsfrågan:

Vad beror detta på?

a) Går förklaringar att finna hos individerna, dvs. i deras egenskaper?

b) Har det att göra med kontextuella faktorer, främst gruppens sammansättning?

I tabell 38 finns en sammanfattning över utfallet gällande individegenskaper, gruppkontext och beteende i diskussionen för olika typer av individer. Låt mig börja med en allmän reflektion utgående från sammanfattningen i tabell 38. Varför polariseras eller modereras individers åsikter? Polarisering verkar till största delen bero på individegenskaper. Många av värdena på egenskaperna är dock olika beroende på i vilken riktning åsikterna har polariserats. Gruppkontext bidrar lite, och på samma sätt är värdena olika beroende på i vilken riktning åsikterna har polariserats. En invandrare i diskussionsgruppen bidrar till positivt polariserade åsikter medan

frånvaron av en invandrare i diskussionsgruppen gör att åsikterna mera troligt polariseras i riktning mot invandring. För faktorn beteende i diskussionen kan jag bara se ett mönster för gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring”, de har ett bättre beteende än de övriga avvikande individerna. Mer moderata åsikter verkar i sin tur bara kunna förklaras av individegenskaper. Jag hade på förhand definierat vissa förväntningar på individer som polariseras eller som blir mer moderata, och jag kommer nu att diskutera huruvida dessa förväntningar infriades. Det är viktigt att komma ihåg att analyserna i avhandlingen har relativt lågt N. Det gör att jag inte kommer att kunna säga något absolut om varför åsikter förändras, men jag kommer att dra försiktiga slutsatser där det finns ett mönster.

Jag förväntade mig, på basis av tidigare forskning, att utbildning, kunskap, politiskt intresse och tidigare erfarenhet av att diskutera politik innebär högre demokratiska värderingar och därmed större tolerans för andras åsikter, vilket gör att högutbildade deltagare får mer moderata åsikter när de konfronteras med andras synpunkter och motargument. Kvinnor har större sannolikhet att polariseras medan äldre individer mera troligt blir mer moderata. En del intressanta iakttagelser kan göras vad gäller utbildning. Hög utbildning tenderar leda till mer moderata åsikter men i en överraskande riktning, eftersom en del högutbildade med en initialt positiv åsikt fick en mer negativ åsikt om invandring efter deliberation. Detta skedde också övervägande efter att de hade diskuterat med likasinnade, dvs. med andra positivt inställda till invandring. Låg utbildning verkar bidra till att åsikter polariseras, både i form av stärkta attityder för och stärkta attityder mot invandring. Utbildning förklarar inte varför åsikter blir mer moderata men kan i viss mån förklara varför åsikter polariseras. Mönstret är dock långt ifrån entydigt. Däremot förklarar utbildning och kunskap om invandring vilken initial åsikt om invandring man har: högutbildade verkar vara mer positivt inställda till invandring än vad lågutbildade är.

Jag förväntade mig att höga värden på empati, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet, socialt förtroende och förståelse för andras åsikter bidrar till att åsikten blir mer moderat snarare än polariseras. Individer som kan se saker ur andras synvinkel, tror att de kan påverka, har högt förtroende för andra och god uppfattning om sin egen förmåga torde vara mer öppna för att överväga åsikter som skiljer sig från de egna. Dessa förväntningar uppfylldes inte: det fanns inga skillnader mellan mer moderata och polariserade individer. Skillnaderna fanns återigen till största delen mellan åsiktsenkla. Individer med en initialt positiv inställning till invandring hade högre värden medan individer med en initialt negativ

inställning till invandring hade låga värden på variablerna. Sakfrågans natur bidrar troligen till att förklara detta. Individer med en positiv inställning till invandring har troligen högre nivå av empati och socialt förtroende, eftersom dessa egenskaper är nära förknippade med en mer humanitär inställning till invandring. Eventuellt kunde politiskt intresse och subjektiv medborgarkompetens ses som likartade variabler, eftersom båda mäter förståelse av politik. Ett högt politiskt intresse indikerar att man följer med vad som händer i politiken och hög subjektiv medborgarkompetens innebär att man tror sig veta mer om politik än de flesta och förstår sig på det som pågår i politiken. I sådant fall kan man hävda att god medvetenhet om politik kan bidra till att åsikterna polariseras.

Tabell 39. En sammanfattande jämförelse mellan olika typer av avvikande individer

	Indivegenskaper	Gruppkontext	Beteende i diskussionen	
POLARISERADE INDIVIDER	Förstärkt åsikt: för invandring	- Äldre - Kvinna - Lägre utbildning - Högre kunskap om invandring - Hög empati - Hög subjektiv medborgarkompetens - God förståelse för avvikande åsikter - Upplevt grupstryck	- Har ofta en invandrare i gruppen - Polariseras mera i likasinnade grupper	- Avbryter sällan - Presenterar störst andel underbyggda argument av alla grupper
	Förstärkt åsikt: mot invandring	- Kvinna - Låg utbildning - Högt politiskt intresse - Låg tilltro till det politiska systemets responsivitet - Lågt socialt förtroende	- Ingen invandrare i diskussionsgruppen	
MER MODERATA INDIVIDER	Försvagad åsikt: för invandring	- Äldre - Hög utbildning		
	Försvagad åsikt: mot invandring	- Äldre - Låg utbildning - Låg tilltro till det politiska systemets responsivitet - God förståelse för avvikande åsikter		

Jag förväntade mig att individer med god kognitiv och affektiv förmåga är mer aktiva i diskussionen och talar mera än individer med sämre förutsättningar. Det fanns dock inga skillnader mellan de olika grupperna av avvikande individer vad gäller talaktivitet i diskussionen. Jämlikhet och inklusion är viktiga element i alla demokratiteorier. I deliberativ demokrati handlar jämlikhet till stor del om att alla deltagare skall ha lika möjligheter att bidra till deliberationen. Enligt Thompson (2008) ger ojämlika resurser troligen upphov till ojämlikt deltagande i deliberativa forum. Resultaten i denna avhandling är inte helt entydiga. Å ena sidan verkar olika kognitiva färdigheter och olika individegenskaper inte ge upphov till ojämlikt deltagande, eftersom det inte fanns skillnader i talaktivitet mellan olika typer av avvikande individer. Å andra sidan var individer med en initialt positiv åsikt om invandring aningen mer aktiva

i diskussionen än individer med en initialt negativ åsikt. Individer med en initialt positiv åsikt om invandring hade även högre utbildning och högre kunskap om invandring vid deliberationens början. Individer med en initialt positiv åsikt hade även högre nivåer av empati, subjektiv medborgarkompetens, tilltro till det politiska systemets responsivitet och högre socialt förtroende, vilket även kan bidra till ett bra självförtroende som är en fördel då man ska presentera argument och delta i en diskussion. Några tydliga kognitiva och affektiva skillnader fanns dock inte mellan polariserade och mer moderata individer, vilket tyder på att samma kognitiva och affektiva variabler förklarar både varför åsikter polariseras och varför de blir mer moderata i deliberation.

Jag förväntade mig att gruppträck kan förekomma i alla typer av grupper. I likasinnade grupper kan det finnas ett upplevt tryck på att förstärka den rådande åsikten, medan det i grupper med olika åsikter kan finnas ett tryck på att närma sig varandra åsiktsmässigt. I den ena polariserade gruppen var det upplevda gruppträcket större än i de andra grupperna. Individerna i denna grupp polariserades mera i likasinnade grupper samtidigt som de upplevde gruppträck i större utsträckning.

Förutom individegenskaper analyserades gruppkontext, bl.a. om diskussionen fördes med likasinnade eller i en grupp där olika åsikter fanns representerade, och huruvida närvaron av en invandrare i diskussionsgruppen hade någon inverkan på hur åsikterna förändrades. Jag förväntade mig att deltagare med god kognitiv och affektiv förmåga närmar sig individer av annan åsikt speciellt i grupper där olika åsikter finns representerade. På motsatt sätt förväntade jag mig att deltagare med sämre kognitiva och affektiva förutsättningar kan komma att polariseras i sina åsikter, speciellt i enklavgrupper. Som jag redan har konstaterat verkar individer med en initialt negativ åsikt om invandring ha sämre kognitiva och affektiva förutsättningar än individer med en initialt positiv åsikt om invandring. De polariserades även starkare då de diskuterade med likasinnade än vad de gjorde då de diskuterade i grupper där olika åsikter fanns representerade, medan individer med en initialt positiv åsikt modererades starkare då de diskuterade i grupper där olika åsikter fanns representerade. Ser man till antalet individer framträder ett annat mönster. Fler individer med en initialt positiv åsikt polariserades och modererades i likasinnade grupper medan gruppstyp inte verkar ha någon betydelse för individer med en initialt negativ åsikt. De polariserades och modererades i lika stor utsträckning oberoende av om de diskuterade med likasinnade eller med individer av annan åsikt. En intressant iakttagelse är att individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” mycket sällan

hade en invandrare i sin diskussionsgrupp. Endast en av 14 personer (7 procent) i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” mötte en invandrare i diskussionen, medan 13 av 22 personer (59 procent) av individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” hade en invandrare i sin diskussionsgrupp. Detta tyder på att närvaron av en invandrare i diskussionsgruppen kan ha en stor effekt på hur åsikterna förändras. Inom andra forskningstraditioner, t.ex. feminismen, har det tidigare framförts krav på att alla grupper i samhället bör vara närvarande och delaktiga i beslutsfattandet och detta resultat understöder dessa krav. Om berörda grupper inte är inkluderade kan deras synvinklar inte tas i beaktande. För att citera Phillips (1995, 13): ”when policies are worked out *for* rather than *with* a politically excluded constituency, they are unlikely to engage all relevant concerns”. Om vissa grupper i samhället är exkluderade från deliberationen i fråga kommer deras perspektiv troligen att saknas också i det slutliga resultatet. Detta försvagar både processens och resultatets legitimitet. Det verkar även vara så att en invandrare i diskussionsgruppen väcker empati hos deltagarna, eftersom inställningen till invandring blev mer positiva då en invandrare fanns med. Morrell (2010) verkar ha rätt när han påstår att deliberation kan fungera som en empatiskapande process där medborgare bättre förstår hur andra människor har det.

Hade individerna med avvikande åsiktsförändring också ett avvikande beteende i diskussionen? Jag förväntade mig att individer vars åsikter har polariserats tar mera plats i diskussionen genom att de pratar mera och oftare, medan mer moderata individer är bättre på att lyssna och överväga andras argument, men inte nödvändigtvis pratar mera eller oftare än andra. Det fanns dock inga sådana skillnader mellan polariserade och mer moderata individer. Det fanns inte några systematiska skillnader mellan olika typer av individer när det gäller hur aktiva de var i diskussionen. En polariserad åsikt medför inte *per se* att man framförde fler argument, gjorde fler inlägg eller tog mer aktiv del i diskussionen. Troligen finns det en stor individuell variation i talaktivitet mellan olika individer men den variationen torde inte bero på de individegenskaper och den gruppkontext som har analyserats i denna studie.

Jag förväntade mig att polariserade individer uppträder mera respektlöst än andra medan mer moderata individer uppträder mer respektfullt än andra. Individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” avbröt i lägre grad än de övriga, medan individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” uppträdde mer respektlöst än de övriga. Polariserade individer uppträdde alltså inte mer respektlöst än andra, och mer moderata individer uppträdde inte mer respektfullt än andra. Det verkar

snarare vara så att mer moderata individer uppträder mer respektlöst än polariserade individer. Min analys säger tyvärr inget om mot vem eller vad de uppträdde respektlöst. Kanske reagerade de på de polariserade individernas måhända starka uttalanden för eller mot invandring på ett mindre respektfullt sätt?

Slutligen förväntade jag mig att mer moderata individer presenterar fler rationella argument än andra. Individerna i gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring” framförde den största andelen rationella och underbyggda argument, medan individer med medelförändring presenterade minst andel rationella argument. Förväntningen infriades inte då ena gruppen av polariserade individer framförde flest andel rationella argument. En intressant iakttagelse är att individerna i gruppen ”försvagad åsikt: mot invandring” inte framförde mindre andel rationella argument än de flesta andra – trots att de hade lägst utbildning av alla. Kritikernas påstående om att högutbildade har en fördel i deliberativa diskussioner, eftersom de är bättre på att framföra rationella argument, verkar inte få understöd här. För att verkligen kunna dra några långtgående slutsatser borde dock en mer utförlig samtalsanalys göras.

Det finns inget entydigt resultat som kan förklara varför individers åsikter polariseras eller blir mer moderata när de deltar i deliberation. Samma individegenskaper förklarar till stor del både polarisering och moderering av åsikter. Detta tyder på att polarisering och moderering av åsikter inte nödvändigtvis alltid sker i enlighet med förväntningar, utan att det hela är mycket mer komplext än vad man först kan anta. Även om en systematisk gruppolarisering inte konstaterades på aggregerad nivå, fanns det åsiktpolarisering på individnivå med individer som förstärktes i sin inställning för eller mot invandring. Analyser på makronivå är alltså inte tillräckliga om man vill försöka förstå hur och varför individers åsikter förändras. Som sådan utmanar studien de konventionella tolkningarna av åsiktpolarisering och åsiktsmoderering: varken moderering eller polarisering är bra eller dåligt; snarare är det vägarna dit och orsakerna bakom som är intressanta. Resultatet tyder också på att både polarisering och moderering kan ha deliberativa dimensioner. Även om resultaten inte är entydiga pekar de ändå på att större fokus borde sättas på att analysera den deliberativa processen där åsikter formas och förändras för att öka vår förståelse av åsiktpolarisering.

8.2 Från empirisk forskning till deliberativ demokratiteori

Avhandlingens resultat ger i första hand ett bidrag till diskussionen om åsiktsförändring som ett resultat av deliberation. Åsiktsförändring har analyserats i en mängd studier

och är en av de mest analyserade effekterna av deliberation. De flesta studier saknar dock en analys på individnivå av varför åsikter förändras. Även om jag inte fann några entydiga orsaker till varför åsikter polariseras eller blir mer moderata i deliberation tyder resultaten på att större fokus borde sättas på att analysera processen genom vilken åsikter förändras. Analyser som endast fokuserar på att analysera *om* åsikter förändras är otillräckliga, eftersom man också borde undersöka *varför* åsikter förändras. Analyser på aggregerad nivå är nödvändiga men inte tillräckliga för att analysera dessa mekanismer bakom åsiktsförändring. Större fokus borde sättas på att analysera individnivån för att verkligen få kunskap om hur och varför åsikter förändras.

Vad har avhandlingen lärt oss om polarisering och moderering av åsikter? Många forskare (inklusive Sunstein) menar att individer med låg utbildning, låg kunskap, liten tilltro till det politiska systemets responsivitet och lågt förtroende fjärrar sig från politiken och är mer benägna att polariseras och att individer med hög utbildning, kunskap, tilltro till systemets responsivitet och högt förtroende inte borde vara lika mottagliga för polarisering. Mera deliberativ kapacitet kan göra att en individ inte är lika mottaglig för extrema åsikter medan gruppsytryck kan få individens åsikter att polariseras. Denna avhandling har dock visat att det inte är så enkelt. Mönstret är mer komplext, eftersom många faktorer spelar in. Åsiktspolarisering kan dock leda till problem på samhällsnivå om grupperna blir mer extrema. Det blir svårare att komma överens då åsiktslägren polariseras långt ifrån varandra. Polariserade åsikter kan på sikt göra samhällsklimatet hårdare och debatten tuffare och det blir svårare att fatta politiska beslut. Mer moderata åsikter innebär att olika åsiktsläger närmar sig varandra och det blir lättare att komma överens och nå samförstånd. På så sätt kan moderering av åsikter anses vara en förutsättning för att nå konsensus, eftersom polarisering gör det svårare att hitta gemensamma lösningar.

Det väcker en del intressanta, och relevanta för deliberativ demokratiteori, frågor att vissa välutbildade, kunniga och empatiska individer med högt förtroende för andra modererar sina åsikter mot en mer invandringskritisk position. Å ena sidan, är mer moderata åsikter baserade på kunskap och etiska grunder normativt önskvärdt, men samtidigt kan denna åsiktsförändring ifrågasättas eftersom åsikterna förändrades i en mer invandringskritisk riktning. Individer med mer progressiva åsikter bör definitivt lyssna på invandringskritiska argument, men inte nödvändigtvis förändra sina åsikter i denna riktning, eftersom en humanitär inställning bör ha mer övertygande kapacitet genom att argument för invandring är mer försvarbara än argument mot invandring.

Det faktum att den aggregerade åsiktsförändringen var i en mer liberal riktning tyder också på att argument som stödde invandring hade mera bärkraft i diskussionen. Individerna bytte ändå inte åsiktsläger eftersom de efter deliberation fortfarande hade en övervägande positiv åsikt om invandring (trots att den var betydligt mer negativ än innan).

Vid en första anblick kan de individer som polariserades mot invandring (förstärkt åsikt: mot invandring) passa bra in i den konventionella synen som finns om polarisering: deras utbildningsnivå och deras initiala kunskap om invandring var lägre jämfört med övriga. De lärde sig dock relativt mycket under diskussionen och kunskapsskillnaderna mellan dem och andra grupper jämnades ut. Dessutom fanns det varken upplevt gruppträck eller skillnader i empati och förståelse mellan dem och andra grupper. Under sådana omständigheter kan det vara svårt att avfärda polarisering som enbart en problematisk sak. De individer som polariserades för invandring (förstärkt åsikt: för invandring) är också intressanta: inte bara var deras utbildningsnivå och deras initiala kunskap om invandring högre jämfört med de som polariserades i motsatt riktning, de hade också den högsta andelen invandrare i diskussionsgruppen. Trots att de upplevde lite mer gruppträck än de andra grupperna, är det svårt att enbart se denna åsiktpolarisering som problematisk. God förståelse för andras åsikter verkar leda till att åsikterna om invandring blir mer positiva, även om god förståelse för andras åsikter inte nödvändigtvis innebär att man åsiktsmässigt närmar sig de med en annan åsikt. Hög utbildning verkar inte vara en förutsättning för att kunna presentera underbyggda argument, en god kunskap om sakfrågan man diskuterar kan även ha betydelse.

Även om avhandlingens resultat i första hand ger ett bidrag till den empiriska forskningen om deliberativ demokrati, kan de även säga något om både enklavdeliberation och deliberativ demokratiteori. Låt mig först diskutera vad avhandlingen lärt oss om enklavdeliberation. I ljuset av mina resultat verkar individer som diskuterar i likasinnade grupper inte polariseras i någon större utsträckning än individer som diskuterar i grupper där olika åsikter finns representerade. En förklaring till detta kan finnas i den deliberativa diskussionens natur. Deliberativa normer gör att inte alla argument har samma bärkraft och deltagarna tvingas presentera sådana argument som andra kan understöda. Eftersom den aggregerade förändringen var i en mer liberal riktning tyder det på att argument som stödde invandring hade mer bärkraft och var mer övertygande. Eftersom gruppdeltagarna i likasinnade grupper inte på förhand visste om att de diskuterade i en grupp där de andra gruppmedlemmarna

delade deras åsikt så kan de ha framfört mera ”rumsrena” argument och sådana argument som också skulle tilltala individer med en annan initial åsikt. Detta kan naturligtvis ha dämpat polariseringstendenserna (se även Grönlund et al. 2015).

På individnivå framträder en mer nyanserad bild än vad aggregerad nivå ger. För de avvikande individerna med en initialt positiv åsikt verkade grupp typ ha en viss betydelse. *Det var lättare för de individer som polariserades för invandring, dvs. gruppen ”förstärkt åsikt: för invandring”, att göra detta bland likasinnade.* Även gruppen ”försvagad åsikt: för invandring” fick en mer moderat åsikt i huvudsak när de diskuterade med likasinnade. Det är överraskande att individer med en initialt positiv åsikt fick en betydligt mer negativ åsikt när de diskuterade med likasinnade, dvs. med andra som hade en initialt positiv åsikt. För de avvikande individerna med en initialt negativ inställning till invandring verkade grupp typ inte ha någon betydelse. Det bör dock nämnas att det fanns fler individer med en positiv åsikt i experimentet och därav fler ”likasinnade: för invandring” grupper. Detta kan bidra till skillnader i gruppkontext mellan åsiktsenkla verna men det förklarar inte skillnader inom åsiktsenkla verna.

Om man tar styrkan i polarisering och moderering i beaktande så framträder ett annat mönster. Individer i gruppen ”förstärkt åsikt: mot invandring” verkade få en starkare negativ åsikt då de diskuterade med likasinnade än då de diskuterade i grupper där olika åsikter fanns representerade. *Deliberation där olika åsikter fanns representerade verkar delvis hämma styrkan i polarisering mot invandring.* Detsamma gäller inte för de som polariserades för invandring. För dem var det ingen skillnad i styrkan på polariseringen om de diskuterade med likasinnade eller i grupper där olika åsikter fanns representerade. De polariserades i samma grad oberoende av med vem de diskuterade. När det gäller mer moderata individer så är mönstret det omvända. En del av de mer moderata individerna förändrades mera då de diskuterade i grupper där olika åsikter fanns representerade.

Utan att ta ställning till om Sunstein (2002; 2009) har rätt eller fel i sina antaganden om polarisering så kan jag utgående från min studie konstatera att det inte verkar som om diskussion med likasinnade leder till åsikts polarisering i någon större omfattning än i grupper med blandade åsikter, varken på aggregerad eller individnivå. I likasinnade grupper verkar åsikterna modereras i lika stor utsträckning som de polariseras. Medborgardiskussionen om invandring var ett vetenskapligt experiment och hade inget syfte att ha någon inverkan på beslutsfattande och den förda politiken. I de

fall där deliberativa mini-demos har en direkt inverkan på beslutsfattandet kan det sociala trycket på deltagarna i gruppdiskussionerna vara starkare, och åsikterna kan förändras på annat sätt än i detta experiment.

I teorikapitlet fäste jag uppmärksamhet vid fyra normativa deliberativa ideal: inklusion, jämlikhet, argumentation och reflektion. Jag vill nu återknyta till den teoretiska diskussionen. Inklusion och politisk jämlikhet handlar till stor del om två saker: fysisk närvaro och röst. Självselektion kan undergräva jämlikhet, eftersom samma individer som tidigare har engagerat sig är mer troliga att delta. Användningen av slumpmässigt urval kan främja jämlikhet, eftersom individer och grupper som tidigare inte engagerat sig kan komma att delta. Kritiker hävdar dock att individer med högre socioekonomisk status dominerar en deliberativ diskussion, eftersom de är mera troliga att vilja delta och har bättre individuella förutsättningar att presentera och överväga argument i diskussionen. Äldre män verkar vara överrepresenterade också i den deliberativa diskussion som har analyserats i denna avhandling. Än mer alarmerande är den stora skillnaden i utbildningsnivå mellan de som deltog och befolkningen i övrigt. Högutbildade är överrepresenterade i experimentgruppen, medan lågutbildade är underrepresenterade. Individerna som deltog i diskussionen hade även större vana att diskutera politik och samhällsfrågor med andra, jämfört med befolkningen i övrigt. Detta är problematiskt, eftersom det kan skapa problem att generalisera resultaten och det får även återverkningar på vems röst som hörs. Fysisk närvaro i deliberation är viktig, eftersom grupper som är exkluderade från deltagande inte kan föra fram sina perspektiv och behov i diskussionen, och de beslut som fattas tar troligen inte deras synvinklar i beaktande. Enklavdeliberation når per definition inte upp till kravet på inklusion, men kan trots det ha en viktig roll som en del av ett större sammanhang. Eftersom farhågorna med polariserade åsikter som ett resultat av enklavdeliberation inte verkade besannas, kunde kommande forskning ytterligare undersöka hur enklavdeliberation kunde användas för att utveckla demokratin.

Den andra aspekten av inklusion handlar om ett jämlikt deltagande i diskussionen. Jag kan inte dra några långtgående slutsatser om detta, då jag inte har analyserat diskussionerna som sådana. Kognitiva färdigheter verkar dock ha en viss inverkan på hur aktiv en individ är i diskussionen, vilket innebär att deltagandet i diskussionen inte var helt jämlikt. Å andra sidan verkar kognitiva färdigheter inte ha någon avgörande inverkan på hur individers åsikter och kunskap förändras i deliberation. Sett till talaktivitet verkar deltagandet vara jämlikt i både åsiktsheterogena och likasinnade grupper.

En svår fråga för deliberativa mini-demos är legitimitet och mera specifikt svårighet att utkräva ansvar. Ett sätt att utvärdera legitimitet och bedöma möjligheten att utkräva ansvar är att se på *input*, i första hand vem som deltar. I idealfallet skulle alla medborgare som berörs av ett beslut ges möjlighet att delta i den process som leder fram till beslutet. På grund av att vi medborgare är så många och utspridda är det knappast möjligt att i praktiken kunna samla alla på en plats. Än mindre skulle de som samlas kunna deliberera tillsammans. Ett slumpmässigt urval ger alla samma möjlighet att bli vald och kan på så vis ses som rättvist och legitimt i viss mån. På basis av resultaten i denna avhandling verkar olika initial åsikt vara en bra indikator för att inkludera olika typer av individer. Individer med motsatt initial åsikt om invandring skiljde sig också vad gällde individegenskaper såsom utbildning, empati, tilltro till det politiska systemets responsivitet och socialt förtroende. Ett annat sätt att bedöma legitimitet är att se på *output*, dvs. deliberationens slutresultat. Problemet att ingen kan hållas ansvarig för slutresultatet gör det svårt att utvärdera legitimiteten i medborgardeliberation utgående från resultatet. Denna avhandling visar hur viktigt det är att analysera hur och varför åsikter förändras, inte endast om de förändras. Eftersom polarisering och moderering av åsikter till stor del förklaras av samma faktorer, vilka dock kan anta olika värden, är det viktigt att se på orsakerna bakom polarisering eller moderering. Legitimitet behöver därför också bedömas utgående från processen. Processen torde uppnå högre legitimitet om reflektion och argumentation varit centrala element i diskussionen.

Både polariserade och mer moderata individer upplevde att det fanns en hög nivå av ömsesidighet i diskussionen. Detta tyder på att deltagarna upplevde att deras åsikter togs i beaktande och att de såg ett värde i åsikter som avvek från deras egna. Oberoende av om åsikterna polariserades eller blev mer moderata upplevde de också att det var lätt för dem att föra fram sina åsikter i diskussionen (positiv upplevelse av diskussionen). Deltagarna verkade generellt sett uppfatta diskussionen som inkluderande och i enlighet med deliberativa principer. Jag kan inte säga något om huruvida diskussionen faktiskt var deliberativ, men deltagarnas upplevelse av diskussionen ger en fingervisning om hur det kunde ha varit. Enligt Knight och Johnson (2011) kan reflektion medföra att åsikten blir klarare och att individen bättre förstår varför han eller hon tycker som han eller hon gör. Även om det inte är möjligt att kunna avgöra hur mycket olika individer har reflekterat över varandras argument och ståndpunkter verkar både polariserade och mer moderata individer ha liknande upplevelser av diskussioner. Kan man därav anta att reflektion bidragit till

både polarisering och moderering? Individer med låg utbildning presenterade största andelen underbyggda argument, vilket innebär att högutbildade inte nödvändigtvis har en fördel i deliberativa diskussioner. Att kunna föra fram rationella argument innebär dock inte per automatik att man är mottaglig för andras argument. Kanske kan man förstärka sina initiala åsikter genom att man själv tvingas formulera dem i rationella termer. Man lyssnar alltså mer till sig själv än till andra och blir därför mer, inte mindre, övertygad.

8.3 Studiens begränsningar och framtida forskning

Naturligtvis har denna studie flera begränsningar. Detta torde gälla de flesta studier eftersom de val man gör, både teoretiskt och metodologiskt, innebär att man samtidigt väljer bort något annat. Denna avhandling bygger på en fallstudie vilket begränsar hur mycket resultaten kan generaliseras till andra kontexter. Det finns även en tydlig skillnad mellan deliberation med facilitatorer i ett välorganiserat sammanhang och deliberativa diskussioner som förekommer spontant mellan medborgare i civilsamhället. Den externa validiteten torde vara svag men det är nödvändigtvis inte heller avsikten att dra slutsatser om medborgardeliberation i civilsamhället. Det primära syftet har varit att öka kunskapen om hur och varför individernas åsikter förändras i en deliberation.

Även om jag har tagit många faktorer som kan tänkas påverka åsikterna i beaktande, är min lista långt ifrån uttömmande. Mera omfattande analyser av diskussionerna kunde ge mera information om vad som verkligen händer i grupperna. Gerber et al. (2014) har analyserat samtalen i en gränsöverskridande deliberativ opinionsundersökning (Europolis) och konstaterar att åsiktsförändring också beror på deliberationens kvalitet. Framtida forskning kommer att behöva ta en djupare titt på vad som faktiskt pågår under diskussionerna, en faktor som till stor del utelämnats i denna studie. I nästan alla studier med före-efter design antar man att diskussionerna var deliberativa. För att verkligen förstå varför medborgarna förändrar sin åsikt i den ena eller andra riktningen behövs systematisk forskning som kan se på detta ur olika synvinklar. Utan denna forskning är det svårt att göra uttalanden om en normativt önskvärd åsiktsförändring. Temat för medborgardeliberationen i min studie var invandring och sakfrågans natur kan naturligtvis ha påverkat resultatet. Om sakfrågan varit en annan hade eventuellt resultatet också varit annorlunda. Det är dock svårt att säga hur stor inverkan själva sakfrågan har och om det är möjligt att generalisera

resultaten till andra sakfrågor. Åsiktsförändring är kontextberoende och t.ex. i USA där sakfrågor tenderar att vara mycket mer polariserade än här, kan det också finnas andra förväntningar på åsiktsförändring och åsiktpolarisering.

Parkinson (2006, 80) frågar sig om medborgare som befinner sig i en position där deras beslut kommer att ha en inverkan gör att de tar sin roll mera seriöst. Tidigare forskning tyder på att så är fallet och att beslutsorienterad diskussion skiljer sig från andra typer av diskussion. I experimentet som har analyserats i denna avhandling fanns inget sådant incitament, förutom att deltagarna skulle rösta inom gruppen om huruvida invandringen borde ökas, minskas eller bibehållas på samma nivå. Experimentet hade ingen policyinverkan och deltagarna förväntades inte fatta något beslut eller komma överens om eventuella rekommendationer till beslutsfattare. Detta kan ha påverkat diskussionen och resultaten och gör det svårare att generalisera resultaten från denna avhandling till andra kontexter.

Rosenberg (2007, 345–357) hävdar att de individuella skillnader som finns bland befolkningen gör att många medborgare saknar förmågan att resonera och argumentera, och de kan inte tänka i systematiska banor och reflektera över egna och andras värderingar. Det finns därför en variation i hur bra utrustade medborgarna är att delta i deliberation och detta gör att deltagande inte blir jämlikt. Ojämligheterna anses bero på individernas olika kapacitet och inte på kontexten. Rosenberg har en poäng när han betonar betydelsen av att ta dessa individuella skillnader i beaktande vid planeringen av en deliberativ händelse. Han betonar även att en deliberation bör fokusera på att utbilda individen och att utveckla de färdigheter som behövs för deliberation. Det räcker inte med att skapa förutsättningar utan man måste se till att det krävs att deltagarna verkligen sätter sig in i andras situation och deltar i att fatta beslut som gynnar det gemensamma bästa. Enligt Rosenberg bör vi även inse att det finns ett behov av att skapa sådana kontexter som främjar känslomässig inlevelse, personligt engagemang, utveckling och känslomässiga band till samhället och att anamma en mer nyanserad syn på hur kommunikationen skall se ut. Genom att deltagarna kan dela känslor och personliga berättelser och erfarenheter med varandra skapas förtroende och empati, som är viktiga element i en deliberativ diskussion. Rosenberg betonar att deliberation skall fostra och främja lärande och utveckling, och att det finns ett gemensamt bästa som medborgarna skapar tillsammans. Jennstål och Niemeyer (2014) är delvis inne på samma linje. De diskuterar ojämlikhet mellan medborgare utgående från olika personlighetstyper och anser att den deliberativa processen inte i tillräcklig grad tar hänsyn till att deltagarna har olika personlighet.

De har analyserat personlighetens inverkan på villigheten att delta och på beteendet och anser att personlighet har betydelse för båda dessa. Individer intar olika roller i en deliberation, och dessa roller samverkar på olika sätt med varandra. En utmaning då en deliberativ händelse planeras är att ta hänsyn till olika personlighetstyper för att se till att alla kan bidra på ett jämlikt sätt. Istället för att utgå ifrån att individer har olika deliberativ kapacitet borde man utgå ifrån att olika personlighetstyper bidrar på olika sätt och planera deliberationen så att alla kan bidra utgående från sin personlighetstyp. T.ex. pratar vissa individer mera medan andra troligen reflekterar mera och i en deliberation bör det finnas utrymme för alla att använda sin kompetens på bästa sätt.

Jag kan bara spekulera om hur mycket personlighet och personlighetsdrag spelar in i mitt fall. Det fanns inte data för att analysera personlighetens inverkan och därför kan jag inte uttala mig om detta. Eftersom jag inte hittade några entydiga förklaringar till varför individer polariseras eller modereras i deliberation, kan olika personlighet ha haft en inverkan. Utgående från Jennstål och Niemeyers (2014) forskning kan man anta att olika personlighetstyper beter sig på olika sätt i en deliberation. Kan det vara så att vissa personlighetstyper är mer benägna att polariseras, medan andra mera troligt blir mer moderata i deliberation? I kommande forskning kunde det vara intressant att inkludera även personlighetsfaktorer för att analysera hur olika personligheter beter sig i och påverkas av deliberation.

8.4 Vilken roll kunde medborgardeliberation ha i det demokratiska beslutsfattandet?

I ljuset av tidigare forskning och avhandlingens resultat kommer jag i detta avsnitt att reflektera över deliberativa mini-demos roll och plats i demokratin. Diskussioner där personer med olika åsikter möts är centrala i nästan alla definitioner av deliberativ demokrati. Den mest förekommande formen av deliberation är den som sker mellan politiker. I det politiska arbetet är deliberativa samtal en av de centrala arbetsmetoderna. På senare tid har även medborgardeliberation fått en alltmer framträdande roll och metoder för att involvera medborgarna i beslutsfattandet och för att öka dialogen mellan medborgare och beslutsfattare har utvecklats och prövats. Vad som saknas i många av våra politiska institutioner är en möjlighet för medborgarna att delta i och påverka beslutsfattandet. Demokratiska innovationer, med syftet att öka och fördjupa medborgardeltagande i politiskt beslutsfattande, borde därför

utvärderas utgående från hur mycket inflytande medborgarna i praktiken har på beslutsfattandet. I det demokratiska beslutsfattandet kan man skilja mellan beredning av beslut, beslutsfattande och uppföljning av beslut. Om medborgarna endast får delta i uppföljningen av beslut kan det uppstå en situation där medborgarna känner sig åsidosatta och exkluderade från verkligt beslutsfattande, eftersom besluten redan är fattade när de får möjlighet att bidra. Kanske kunde de känna sig mer inkluderade om de i större omfattning fick delta i beredning av beslut. I representativ demokrati är det politikerna som i sista hand fattar beslut, men det torde finnas möjlighet att utveckla medborgarnas deltagande i de olika skedena av det demokratiska beslutsfattandet. De individer som deltog i medborgardiskussionen om invandring hade övervägande positiva upplevelser av diskussionen, vilket tyder på att det finns ett visst incitament för medborgare att delta. Svårigheten är, och var det också för experimentet som analyserats i avhandlingen, att få medborgare att delta första gången. Okunskap om vad dylika diskussioner är leder inte till något större intresse att delta.

Forskning om deliberativa mini-demos visar tydligt att medborgare har kapacitet att ta ett verkligt ansvar i det demokratiska beslutsfattandet förutsatt att möjligheter till det ges. Med makt kommer ansvar och det behöver därför finnas en möjlighet för medborgarna att överväga sina och andras åsikter och kunna ta andras åsikter och behov i beaktande, också sådana åsikter som inte överensstämmer med deras egna. Beslut som fattas för det gemensamma bästa bör basera sig på genomtänkta och kunskapsbaserade åsikter. Om kunskapsökning och åsiktsförändring är ett uttryck för kapacitet att delta, vilket det delvis kan vara då det visar att deltagarna har lärt sig av varandra och övervägt åsikter, tyder min studie på att det finns förutsättningar att utveckla möjligheterna till deltagande. När medborgare involveras i deliberation borde den ordnas så nära det verkliga beslutsfattandet som möjligt så att medborgarna får deliberera om politiska sakfrågor som berör dem, istället för att processen enbart syftar till att främja deltagande eller endast har akademiskt intresse. Om fördelarna endast är att de som deltar blir mer upplysta, förändrar sina preferenser och i efterhand är tillfredsställda med resultatet så är frågan vilken funktion dylika mini-demos fyller i samhället. På senare tid har forskningen alltmer fokuserat på hur deliberativa mini-demos kunde institutionaliseras och få en tydligare roll i det demokratiska beslutsfattandet. När deliberativa mini-demos är en del av en större demokratisk process ökar den demokratiska legitimiteten i politiskt beslutsfattande. Experimentet i min studie hade ingen policy inverkan, vilket inte heller var avsikten men i enlighet med Smith & Wales (2000, 62) anser jag att deliberativa mini-demos inte bör vara

isolerade händelser utan en del av en större demokratisk process. Som ett minimum bör de ses som ett komplement till existerande representativa institutioner och som ett sätt att föra in genomtänkta medborgarperspektiv i beslutsprocessen.

Ur medborgarens synvinkel är det viktigt att löften om medbestämmande och inflytande infrias, annars kan cynism och missnöje öka. Deliberativa mini-demos roll i den representativa demokratin är fortfarande oklar. Eftersom deltagarna inte kan utkrävas på ansvar på samma sätt som valda politiker uppstår legitimitetsproblem då de som inte deltagit i deliberationen förväntas följa de beslut som endast ett fåtal slumpmässigt valda deltagare fattat. Om det beslut ett deliberativt mini-demos har fattat visar sig vara ödesdigert kan medborgarna inte avsättas. För att kunna utkräva ansvar av de medborgare som deltar i ett deliberativt mini-demos kunde deltagarna i ett mini-demos väljas genom val på liknande sätt som våra parlamentariker väljs, men det skulle i sin tur göra att mini-demos liknar de representativa institutionerna.

Forskarna skiljer sig åt när det gäller hur kritiska de är till den rådande politiska ordningen och vilken roll medborgardeliberation borde ha i det demokratiska systemet. Teoretiker har ofta misslyckats med att i tillräcklig grad bemöta frågan om institutionell design. En del forskare förespråkar mera deliberation i civilsamhället och anser att det är både möjligt och önskvärt. Deliberativa institutioner som är för nära knutna till staten löper risk att systematiskt utnyttjas av starka aktörer. Därför borde deliberativa institutioner utvecklas i civilsamhället oberoende av statsmakten. Dessa forskare vill se en koppling till det politiska systemet så att den allmänna opinionen kan överföras till makt-havarna (se t.ex. Dryzek 2000; Gastil 2008). Andra forskare anser att medborgardeliberation borde institutionaliseras i högre grad och att vi borde skapa nya institutioner som klarar av medborgardeliberation. Det behövs nya forum där medborgarna kan föra en öppen politisk dialog (se t.ex. Ackerman & Fishkin 2002; Barber 1984; Fishkin 2009). Det behövs olika typer av möten mellan medborgare och beslutsfattare, inte bara deliberativa möten, för att göra demokratin levande. Deliberativa mini-demos kan vara en metod för att öka rättvisan i de politiska beslut som fattas. Även om polariserade åsikter kan göra det svårare att komma överens visar min studie att individer med polariserade åsikter lär sig i deliberation och kan presentera underbyggda argument.

Jag anser i enlighet med Setälä (2011) att ett deliberativt mini-demos kunde tillsättas för en fråga på dagordningen om tillräckligt många medborgare krävde det, så som fallet är med folkomröstningar idag. Detta skulle garantera att medborgarna själva

kunde kräva att få delta i beslutsfattandet i specifika frågor där deras röst saknas. Även om en del individer polariseras i sina åsikter i deliberation verkar grupper polariseras i mindre utsträckning. Det behövs dock fler empiriska försök och mer forskning om situationer där en grupp av medborgare har ett verkligt inflytande på beslutsfattandet. I en dylik situation torde medborgarna ha större incitament att ta andras åsikter och behov i beaktande men också att föra fram sina egna argument på ett adekvat sätt.

Forskning visar tydligt att deltagarnas åsikter förändras när de deltar i deliberation. Även då de deltar i diskussioner med endast likasinnade förändras deras åsikter. Detta kan bero på att en stor del av befolkningen i många fall antingen inte tänkt igenom frågan ordentligt eller har bristfällig information som gör att deras åsikt blir mera ett tyckande än en genomtänkt åsikt baserad på övervägda argument för och emot. I komplexa frågor, som t.ex. den om kommunsammanslagningar är det svårt för gemene man att få adekvat information. Samtidigt visar forskning att medborgarna har förutsättningar för att deliberera och fatta beslut även om komplicerade frågor (se t.ex. Andersen & Hansen 2007; Fishkin 2009). Om man i en fråga som kommunsammanslagningar vill höra medborgarnas åsikt bör det ske efter att medborgarna (i ett deliberativt mini-demos) fått adekvat information, haft möjlighet att överväga olika argument och diskuterat med varandra. Man kunde även ta exempel från Brittiska Columbia i Kanada där slumpmässigt valda medborgare delibererade om huruvida valsystemet skulle förändras. Myndigheterna gav medborgarsamlingen tid, resurser och möjlighet för deltagarna att lära sig mer om ämnet och diskutera med varandra och övriga medborgare. Medborgarsamlingen gavs även ansvar att fatta beslut i frågan och resultatet prövades sedan i en folkomröstning. Skulle vi medborgare vara beredda att respektera det beslut som fattades av ett deliberativt mini-demos i frågan om en kommunsammanslagning? Det förutsätter naturligtvis att även medborgare utanför deliberationen fått vara delaktiga i processen, att processen är transparent och att det finns en stor dos offentlighet som gör att beslutet kan granskas även av de som inte deltog i deliberationen.

I och med den nya kommunkartan som håller på att växa fram i Finland och de utmaningar det innebär för den lokala demokratin kunde medborgardeliberation stärka medborgarnas röst och roll i det demokratiska beslutsfattandet. Medborgardiskussioner kunde även institutionaliseras och ha en roll i beslutsfattandet då kommunernas storlek växer. I nya stora kommuner kunde deliberativa mini-demos inrättas på lokal och regional nivå. Dessa mini-demos kunde sedan föra ett visst

geografiskt områdes talan eller fatta beslut i vissa specifika politiska frågor. Denna typ av medborgarinflytande kunde stärka den lokala demokratin i stora kommuner och bidra med kunskap om lokala förhållanden i beslutsfattandet. Ett deliberativt mini-demos kunde vara en institutionaliserad del av beslutsfattandet och medlemskapet kunde vara öppet för alla och rotera mellan intresserade medborgare. Framtidens utmaning är inte endast hur vi skall bredda demokratin och öka deltagandet utan även hur vi kan fördjupa demokratin och ”skapa” medborgare med kunskap om politiska frågor och med mer genomtänkta och kunskapsbaserade åsikter. Deliberativa mini-demos är en metod där medborgare som inte tidigare engagerat sig kan inkluderas och där medborgarna kan fatta gemensamma beslut baserade på information, eftertanke och åsiktsutbyte. I ett deliberativt mini-demos definieras jämlikhet ofta utgående från att alla medborgare har samma möjlighet att bli vald att delta. Det faktum att endast ett fåtal medborgare i slutändan kan delta kan öka motivationen för dem som blir utvalda att delta, genom att de kan känna sig just utvalda. Ett deliberativt mini-demos kan vara en bra metod för att öka motivationen för medborgare att delta i den politiska processen. Deliberativa mini-demos kunde ha en betydligt mer central roll och åtnjuta större legitimitet om de hade en tydligare formell roll i det demokratiska beslutsfattandet.

8.5 Avslutande reflektioner

Denna avhandling kan i första hand ses som ett bidrag till diskussionen om hur man ser på polarisering och moderering av åsikter, men den ger även insikter i diskussionen om deliberativa mini-demos och deliberativ demokratiteori. Om det finns en normativt önskvärd åsiktsförändring har den ansetts vara i mer moderata åsikters riktning, eftersom mer moderata åsikter är en förutsättning för att nå konsensus medan polariserade åsikter innebär större meningsskiljaktigheter. Den här avhandlingen har dock visat att polariserade åsikter också kan innehålla vissa deliberativa element, bl.a. framförde polariserade individer en stor andel rationella argument, och bilden är inte så entydig som den konventionella synen vill påvisa. Avhandlingens resultat tyder på att det inte finns någon entydig förklaring till varför åsikterna förändras i den ena eller andra riktningen i deliberation utan att det istället är många olika faktorer som bidrar. De viktigaste insikterna avhandlingen ger är att det inte är givet på förhand hur en viss typ av individer påverkas av deliberation. Det finns inget direkt samband mellan individegenskaper och huruvida en individ benhårt håller fast vid sin åsikt eller är beredd att förändra den i ljuset av ny information och

nya argument. Olika individuella förutsättningar bestämmer inte om åsikter förstärks eller försvagas, inte heller verkar olika individuella förutsättningar inverka på hur man betar sig mot andra i en deliberativ diskussion. Avhandlingen har också visat att enklavdeliberation inte behöver utgöra grogrund för extremisering och polarisering av åsikter. Deliberation där endast individer med likartade åsikter deltar behöver inte leda till att åsikterna polariseras i någon större omfattning än deliberation där individer med olika åsikter deltar. Detta innebär att många av de farhågor som diskuterats i samband med enklavdeliberation inte behöver besannas.

Forskningsområdet präglas till stor del idag av fallstudier och begreppslika diskussioner. Enskilda studier kan ge intressanta bidrag till forskningen om deliberativ demokrati, men för att utveckla forskningsområdet behövs mer systematiska jämförelser mellan olika typer av institutionell design. Inverkar den institutionella designen på deliberationens kvalitet, på deliberationens effekter och på deliberationens roll i det demokratiska beslutsfattandet? Forskning på mikronivå är intressant eftersom deliberation i huvudsak sker på individ och gruppnivå och forskning behövs för att ytterligare klarlägga deliberationens inverkan på olika individer och hur olika typer av individer bidrar till deliberation. Även om deliberativ demokratiteori på sätt och vis handlar om grupper, sker deliberation i smågrupper bestående av (väldigt få) individer och därmed är det viktigt att förstå mekanismerna på individnivå.

Det vore motiverat att i kommande forskning reflektera över användningen av ”nya” metoder som kunde användas för att analysera medborgardeliberation och hur dessa metoder kunde användas för att berika forskningen. I denna avhandling har en *mixed methods design* använts och kombinationen mellan kvantitativa och kvalitativa metoder är mycket användbar inom den empiriska forskningen om deliberativ demokrati. Det finns även metoder inom andra vetenskapsområden som kunde vara intressanta att inkorporera. Den empiriska forskningen har varit bred och omfattande och ökat kunskapen om vad som händer när medborgare delibererar om politiska sakfrågor. Eftersom deliberativ demokrati har många beröringspunkter med andra forskningsområden, t.ex. forskning i politiskt beteende, socialpsykologi, politisk kommunikation och offentlig förvaltning, har deliberativ demokrati också påverkats av andra forskningsområden. Detta medför en risk för att deliberationsbegreppet urvattnas och blir för brett (concept stretching). Man bör därför vara tydlig med att särskilja deliberation från andra typer av kommunikation. Forskningen om deliberativ demokrati har på senare tid alltmer fokuserat på makroprocesser, dvs. deliberativa system och hur medborgardeliberation kunde bli en del av det demokratiska systemet.

Innan medborgardeliberation kan bli en del av ett större deliberativt system bör det dock vara klart vad medborgardeliberation kan åstadkomma.

Vad innebär då resultaten från denna avhandling för deliberativ demokratiteori? Åsiktsförändring utgör en av de mest analyserade effekterna av deliberation, och åsiktsförändring ses av många forskare som ett av de viktigaste elementen i deliberativ demokrati (se t.ex. Fishkin 1995; 2009). Utgångspunkten är att medborgare ofta är dåligt informerade om politiska sakfrågor, att ny information och att få diskutera den med andra gör att deltagarna får incitament att överväga sina åsikter. Denna avhandling visar tydligt att man också bör undersöka varför åsikterna förändras, inte bara att de gör det. Åsikter bör grunda sig på kunskap, rationella argument, avsaknad av grupptryck och vissa etiska aspekter (såsom empati och förståelse). Ur denna synvinkel är resultaten intressanta eftersom polarisering och moderering inte skiljde sig åt på epistemiska grunder (alla lärde sig, och de med låg initial kunskap lärde sig ännu mer), gruppegenskaper hade liten betydelse, och nivåerna av empati och förståelse skilde sig inte mellan grupperna. Detta ger stöd till de forskare som hävdar att även polarisering av åsikter kan vara normativt önskvärd då den reflekterar ett förtydligande av åsikterna genom att deltagarna bättre förstår vad de verkligen tycker (Knight & Johnson 2011; Warren & Mansbridge 2013). Gruppolarisering är inte ett konstant tillstånd utan kan öka eller minska beroende på omständigheter och kontext. Deliberativa samtalsnormer och facilitatorer verkar vara två omständigheter som minskar en eventuell polarisering.

Ett demokratiskt samhälle präglas av en livlig diskussionskultur där politiska beslut prövas genom debatt. Diskussion och debatt om politiska sakfrågor bidrar till att fatta rättvisa och legitima beslut. Medborgarna bör inte vara utestängda från denna diskussion, utan de bör inkluderas och ges möjlighet att delta. Medborgarinflytande är dock mera än medborgardeltagande. Medborgarinflytande bör medföra vissa befogenheter som gör att medborgarna också upplever att deras åsikt och deltagande är viktigt. Utan inflytande är det svårt att kunna förvänta sig att medborgarna tar ansvar. Kritiker anser att medborgarna varken har tid eller lust att vara med och diskutera politiska sakfrågor och delta i beslutsfattandet. När medborgarna tillfrågas om de skulle vilja delta i politiska diskussioner svarar nästan 60 % nej (enligt nationella valundersökningen 2011). Det är dock svårt för den som aldrig har deltagit tidigare att svara ja på frågan, eftersom han eller hon inte riktigt vet vad det innebär. Då är det bättre att fråga dem som har deltagit om de skulle vilja delta igen. Av dem som deltog i medborgardiskussionen om invandring svarade 87 % att de skulle vilja delta i dylika

diskussioner. Medborgardeliberation utgör ingen ”snabb-fix” eller mirakelmedicin för att förbättra demokratin men det är en metod där medborgarna tillsammans kan utöva sitt medborgarskap. Det krävs politiskt mod för att våga börja testa nya modeller, och finländsk demokrati har goda förutsättningar för att kunna utvecklas i flera riktningar samtidigt.

English Summary

The title of the thesis is ”*Deliberation and opinion change – a study of individual prerequisites and group context*”. It is a study about citizen deliberation and its aim is to shed light on how and why individual opinions change as a result of such a process. The main focus of the thesis is the development of opinions at the individual level, with a special focus on individuals with a deviant opinion change. Deviant individuals are defined as individuals who change minds more than the average in their group, whereby one standard deviation is used as a point of demarcation. By combining initial opinion and the direction of opinion change four groups of deviant individuals are identified.

	Positive initial opinion	Negative initial opinion
Change in positive direction	Polarization toward anti-immigration positions	Moderation toward pro-immigration positions
Change in negative direction	Moderation toward anti-immigration positions	Polarization toward pro-immigration positions

In 2012 an experiment in enclave deliberation was organized in the city of Turku, Finland. The deliberation topic was immigration, a salient and widely debated issue in Finland. The purpose of the experiment was to compare deliberation in two settings: 1) deliberation in like-minded groups (i.e. enclaves) and 2) deliberation in groups consisting of people with clearly different opinions. The participants were randomly assigned to like-minded groups, mixed groups and a control group. The first two groups were part of the deliberation while the control group only filled in three mail-in surveys. The experiment was not completely randomized because stratification was used to form two opinion enclaves. Respondents with negative attitudes to immigration formed the con enclave and respondents with positive attitudes formed the pro enclave¹⁸.

The deliberation took place during one weekend and each participant took part one day. The participants were provided with unbiased and basic facts about immigration and every group had a facilitator. Rules of discussion were handed out to the participants. The rules emphasized respect for other’s opinions, the importance of justifying

¹⁸ Attitudes about immigration were measured on a 14 point scale and those whose value for the sum variable was >8.3 were included in the pro enclave and those whose value was <6.7 were included in the con enclave.

one's opinions, giving reasons and keeping an open mind towards other and other's arguments and attitudes. This was one of the first experiments applying deliberative norms to enclave deliberation. It is therefore possible to compare a typical mini-public design, where different opinions are included, with an enclave design where only like-minded discuss. Analysis are carried out both at the aggregate and the individual level in order to gain better understanding of how and why opinions change in deliberation.

One problem facing deliberative democracy is that the implementation of the theory faces a lot of challenges. This should not be the problem for normative theory since they present an ideal model which cannot be refuted by empirical facts. Deliberative democrats have come to regard deliberative mini-publics as a way to realize democratic deliberation in reality and as a method to improve democratic procedures more generally. Even if different mini-publics differ in many respects the procedures are largely the same. They all rely on small-group deliberation where randomly assigned lay citizens meet in small groups do discuss a political issue. The citizens get information about the issue, listen to and question experts and stakeholders, discuss in small groups to finally make a decision, as a common statement or by voting. The outcome is often communicated to the public and to politicians and decision-makers (Dahl 1989, 520–522); Fishkin 1995; Goodin & Dryzek 2006, 220; Grönlund et al. 2010).

Research aim and research questions

The aim of this thesis is to increase our knowledge about how and why opinions change in deliberation. More specifically, the aim is to analyze individuals with a deviant opinion change compared to mean change.

The following two research questions permeate the thesis:

1. *Who are the individuals with a deviant opinion change compared to the aggregate change?*
2. *What explains their deviant opinion change?*
 - a. *Can explanations be found in the individuals, i.e. individual prerequisites?*
 - b. *Does it have to do with contextual factors, mainly the composition of the group?*

This thesis has a mixed methods research design, including both a quantitative and a qualitative approach. Quantitative analysis are carried out to examine opinion change at the aggregate and individual level, and to identify individuals with a deviant opinion change. Individual prerequisites and group context are analyzed in order to search for explanations to the variation in opinion change at the individual level. The qualitative approach is introduced to gain a better understanding of the factors that lead to opinion change. By using transcriptions of the discussions a discourse analysis (in a limited version) is carried out.

Outline of theory

Deliberative democracy

Despite some conceptual differences deliberative theorists converge on an ideal, namely that decision-making should be preceded by a process including exchange of arguments that potentially leads to the transformation of preferences (Cooke 2000, 947-948, Andersen & Hansen 2007, 539, Dryzek 2000, 1). Arguments should be weighed according to their merits and deliberation is expected to filter participants' values (Elster 1998). The expectation is that arguments relating to pure and narrow self-interest are difficult to defend in a deliberative context. In this way democratic deliberation is said to encourage mutual understanding and respect (Smith & Wales 2000, 53-54).

Theories of deliberative democracy contain many empirical assumptions about opinion formation. A central tenet is that deliberation changes opinions and increases knowledge (Chambers 2003). Learning often serves as a strong stimulus for opinion change, since citizens are often not adequately informed about a wide array of social and political issues they have not had to seriously address before (Fishkin 2009; Muhlberger & Weber 2006). The findings are mixed in terms of the extent of opinion change in the aggregate. However, there might be opinion changes on the individual level with movements in different directions that go undetected at the aggregate level (Barabas 2004; Andersen & Hansen 2007). To understand the dynamics of opinion formation and opinion change, it is necessary to also analyze the individual level. Opinion change can never in itself be a qualitative criterion of deliberation. The process through which these changes emerged has to be carefully examined, as opinion changes can also be signs of manipulation or group conformity (Andersen & Hansen 2007, 539).

Deliberative democracy takes a great effort in opposing inequality and promoting political equality. Through random selection and learning, inequalities among participants in deliberative forums are recognized. Some researchers contend that democratic equality is better achieved if marginalized groups deliberate in their own enclaves since high status individuals are likely to dominate the deliberative discussion.

Enclave deliberation

Enclave deliberation is primarily an empirical phenomenon and is seldom considered to be deliberative, since only people with like-minded opinions are included in the discussion. Many discussions in civil society takes place in the form of enclaves, because people tend to be attracted to people with similar views while avoiding to discuss politics with people who disagree with them. Hence enclave deliberation is much more likely to be found in “free” discussions among citizens (especially on-line), discussions within parties or even in contexts such as EU politics. Much of the research on enclave deliberation is derived from social psychological experiments, suggesting that opinions polarize when like-minded people talk together. However, these experiments differ a great deal from deliberative experiments, since deliberative norms are generally absent in social psychological experiments. In this thesis I have an exceptional opportunity to analyze if deliberative norms hinder polarization tendencies.

The concept of polarization is mainly used at the aggregate level and group polarization is probably the most analyzed effect of enclave deliberation. According to Sunstein (2002: 176) “group polarization means that members of a deliberating group predictably move toward a more extreme point in the direction indicated by the members’ predeliberation tendencies”. He emphasizes that extreme movements are more likely in likeminded groups. In this thesis I am elaborating with the concept at an individual level. Polarization is used to indicate that individuals move towards a more extreme point by strengthening their initial opinion.

Two underlying causes for group polarization are discussed in the literature: informational and normative influence. Underlying causes for opinions becoming more extreme is assumed to be biased assimilation of information and biases in the argument pool. In a like-minded group, discussion generates potent information and arguments predominantly in one direction and group members repeat and validate each other’s ideas. In unbalanced groups, the arguments will be skewed towards one certain side

of the debate. Participants with predispositions in a given direction see contradictory evidence as less convincing. People who expect to be in a majority are more biased in their thinking and may enter a debate ready to ignore opposing views. Supportive evidence, on the other hand, is used to reinforce existing prior beliefs. In the literature this is referred to as informational influence (Vinokur & Burnstein 1978; Myers & Lamm 1975; Myers 1982; Brauer et al. 1995; Sunstein 2002; 2006)., Normative influence refers to the tendency to conform to the expectations of others. Individuals want to win social acceptance from other members of the group and they may try to adjust their opinions according to the view, which seems to dominate the group. Individuals can also polarize when they realize that others share their opinions to a greater extent than they had thought (Asch 1951; Myers & Lamm 1975; Isenberg 1986; Kaplan & Miller 1987; Brauer et al. 1995, 1015; Sunstein 2006, 68).

Deliberative democracy is much more open for the possibility that participants in deliberation may adopt more moderate views. Moderation is even seen as the ideal outcome by many scholars. Deliberation encourages open-mindedness in a context where people with diverse opinions meet and discuss. The participants should be ready to relax strongly held views for the sake of achieving consensus (Barabas, 2004: 689). There are some differences between deliberative theory and the assumptions about enclave deliberation. This is summarized in the following table.

	Deliberation	Enclave deliberation
Theoretical basis	Mainly normative theory, but also empirical influences	Social psychological, empirical
Expectations on opinion change	Citizens' opinions are more similar after deliberation Greater coherence More considered opinions	Polarized opinions in the initial direction of the predeliberation median Greater differences More extreme opinions
Explanations for opinion change	The force of the better argument: stronger arguments get more support and bad arguments are filtered out in the discussion.	More information and arguments in the direction of the majority. Social influence and group pressure. Absence of counterarguments.
Fears	The majority can override and neglect minorities. Individuals with higher socioeconomical status and more political sophistication are more influential.	The majority can override and neglect minorities. Individuals with higher socioeconomical status and more political sophistication are more influential. Good arguments are overlooked. Bad decisions are made.

Polarization is usually considered as a suspicious outcome (Sunstein 2002, 2006) while moderation is normally seen as a desirable outcome (Farrar et al. 2010; Schweigert 2010; French & Laver 2010). Recent lines of theorizing put a question

mark on this interpretation arguing that polarization may not be a bad thing (Knight & Johnson 2011; Warren & Mansbridge 2013). To date we know very little what drives polarization and moderation.

Main results

At the *aggregate level* no systematic patterns of group polarization was found. Opinions became more permissive towards immigration. Surprisingly individuals with an initial negative opinion became more progressive also when discussing with like-minded. Individuals with an initial positive opinion on immigration polarized slightly when discussing with like-minded participants. A deliberative discussion where participants are encouraged to be open-minded towards other and other's arguments do not seem to foster group polarization.

The main focus of the empirical analysis was the development of opinions on the individual level and a more complex pattern emerges when analyzing the individual level. In order to analyze the causes behind opinion polarization and moderation three factors were examined: individual prerequisites, group context and individual behavior.

1) Individual prerequisites

The following variables were examined: age, gender, education, knowledge about immigration, political interest, experience of political discussions, empathy, internal and external efficacy, social trust, understanding of different opinions, speech activity and individuals' sense of group pressure.

Some interesting observations can be made regarding education. High education seems to contribute to moderation, but in a surprising direction, as some highly educated with an initial positive opinion got a more negative opinion towards immigration after deliberation. This also occurred predominantly after they had discussed with like-minded. However, also low education seems to contribute to moderation. Education does not unambiguously explain why opinions get more moderate, but may to some extent explain why opinions polarized. Low education seems to contribute to polarization in a more distinct manner, since polarized individuals are more likely to be a woman and have low education.

Empathy, internal and external efficacy and social trust can partly explain polarization but differently depending on the direction of change. High values of these factors are more likely if opinions polarize in a pro-immigrant direction and low values occur if opinions polarize in against-immigrant direction. The character of the topic probably partly explains this. Individuals with a positive view of immigration are more likely to have higher levels of empathy and social trust, as these characteristics are closely associated with a more humanitarian approach. Good understanding of other's opinions seem to lead to more permissive attitudes (both for polarization and moderation). However, high political interest and high internal efficacy can to some extent be said to explain the same underlying trait. Political interest indicates that one follows what happens in politics and internal efficacy implies good knowledge about how politics work. High values of these variables might contribute to polarization.

It was expected that group pressure can occur in all types of groups. In like-minded groups, there might be a pressure to go to the extremes, while in groups with different opinions there might be a pressure to move towards the middle. One of the polarized groups (pro-immigrant direction) was more prone to polarize when talking to like-minded and they also experienced group pressure to a greater extent than the others. This suggests there might have been some individual(s) dominating the discussion. Thus it is not possible to conclude that this actually was the case.

2) *Group context*

In addition to individual prerequisites, group context was examined by analyzing if the discussion group consisted of like-minded or mixed opinions and if an immigrant was a participant in the discussion group. One notable observation is that the presence of an immigrant in the discussion group might have an important effect on how opinions change. Low physical presence of immigrants explains polarization in anti-immigrant directions while physical presence explains polarization in pro-immigrant directions. This finding is in accordance with longstanding claims that the *physical presence* of less privileged or marginalized groups is not only a democratic predicament but matters for outcomes as well (Philips 1995).

For individuals with an initial positive opinion group type seems to have an impact. They are more prone to polarize when talking to like-minded. Taking the strength of polarization and moderation into account a different pattern becomes visible. The

strength of polarization is stronger in like-minded groups. Deliberation in mixed groups seems to partially inhibit the strength of polarization in ant-immigrant direction.

3) *Behavior*

Did polarized and moderated individuals behave differently in the discussion? In the discourse analysis I focused on three dimensions: equality, dominance and rationality.

There were no differences between the various groups of deviant individuals with regard to speech activity in the discussion, suggesting that polarized and moderated individuals could present their arguments to similar extent. Contrary to what could be expected, polarized individuals did not behave disrespectful and moderated individuals did not behave more respectful than others. As a matter of fact moderated individuals seemed to behave less respectful than polarized individuals. Unfortunately the analysis cannot say anything about towards who or towards what they behaved disrespectfully. Maybe they reacted against strong statements for or against immigration made by polarized individuals, in a less respectful way?

Polarized individuals presented the largest proportion of rational arguments, although this pattern only occurs for one of the polarized groups. An interesting observation is that individuals in the group "moderation toward pro-immigrant direction" did not present a smaller proportion of rational arguments - even though they had the lowest education of all. Critical claims that high educated individuals have an advantage in deliberative discussions, because they have better abilities to present rational arguments do not gain support in this analysis.

It is important to remember that the analysis in this thesis are based on a relatively small-N, namely a total of 66 individuals. The discourse analysis was only done for four groups and for 25 % of the arguments (chosen by random) in each group. This implies that the results should not be seen as fully conclusive. In the following table the results are summarised.

Conclusions

This thesis contributes to the discussion about opinion change in deliberation. Opinion change has been analyzed in numerous studies and is one of the most analyzed effects of deliberation. However, most studies lack a more thorough

	Individual prerequisites	Group context	Behavior	
POLARIZATION	Polarization toward pro-immigration positions (N=22)	- Older - Women - Low education - High knowledge about immigration - High empathy - High internal efficacy - Good understanding of others' opinions - Perceived group pressure	- Immigrant in the discussion group - Polarized more often in like-minded groups	- Seldom interrupt - Most proportion of justified arguments
	Polarization toward anti-immigration positions (N=14)	- Woman - Low education - High political interest - Low external efficacy - Low social trust	- No immigrant in the discussion group	
MODERATION	Moderation toward anti-immigration positions (N=17)	- Older - High education		
	Moderation toward pro-immigration positions (N=13)	- Older - Low education - Low external efficacy - Good understanding of others' opinions		- More disrespectful behavior

analysis of why opinions change. Although I did not find any clear explanations to polarization and moderation more focus should be put on analyzing the deliberative process. Analyses that only focus on how opinions change without considering procedural effects are. Analyses at the aggregate level are necessary but not sufficient to analyze opinion change. Greater emphasis should be put on analyzing individual level changes in order to understand the mechanisms behind opinion change and behind polarization in a more in-depth fashion. Even if deliberative democracy theory mostly make statements about groups, and deliberation are carried out in groups: the groups are usually small, consisting of (quite few and potentially influential) individuals which makes it important to also understand mechanisms at the individual level as well.

According to the results in this thesis, discussion with like-minded does not generate polarization to any greater extent than discussion in groups with different opinions, neither at the aggregate nor the individual level. However, when polarisation does happen, the strength of polarization might be stronger in like-minded groups, as for the group "Polarization toward anti-immigration positions". The citizen deliberation event that was analyzed in this thesis was a pure scientific experiment and had no impact on policy and decision-making. If there is a direct impact on decision-making the social pressure would probably be stronger. Thus, enclave deliberation is not automatically conducive to the extremisation and polarization of opinions. This

means that many of the concerns raised about enclave deliberation do not occur if deliberative norms are introduced. Not all arguments have the same weight; and to gain support for their viewpoints and positions, participants must present arguments that others can accept. The aggregate change in a more liberal direction indicates that arguments in favour of immigration were more visible and more convincing. The participants in like-minded groups did not know in advance that the other group members shared their opinion. Therefore they might have presented more moderate arguments and arguments that would appeal to more generalizable principles. This may have stifled polarization trends.

The thesis can also contribute to the discussion on how polarization and moderation of opinions is perceived. If there is a normatively desirable direction of opinion change it has been in a moderate direction, as more moderate opinions are a prerequisite for achieving consensus, while polarization per definition implies increased disagreement. This thesis shows that there is no such thing as a desirable direction of change. The paths leading to change need to be examined before making statements about the direction of change.

Litteraturförteckning

- Ackerman, B. & Fishkin, J. S. 2002. "Deliberation Day", *The Journal of Political Philosophy*, 10, 129–152.
- Ackerman, B. & Fishkin, J. S. 2004. *Deliberation Day*. New Haven & London: Yale University Press.
- Adams, B.E. 2014. "Working through disagreement in deliberative forums", *The Social Science Journal*.
- Aldred, J. & Jacobs, M. 2000. "Citizens and wetlands: evaluating the Ely citizens' jury", *Ecological Economics*, 34, 217–232.
- Alford, C. F. 1994. *Group Psychology and Political Theory*. New Haven: Yale University Press.
- Andersen, V. & Hansen, K. 2007. "How deliberation makes better citizens: The Danish Deliberative Poll on the euro", *European Journal of Political Research*, 46, 531–556.
- Andersson, G. 2003. *Metaanalys. Metoder, tillämpningar och kontroverser*. Studentlitteratur: Lund.
- Angelöw, B. & Jonsson, T. 1990. *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Aronsson, Å. *SPSS. En introduktion till basmodulen*. 1999. Lund: Studentlitteratur.
- Asch, S. E. 1951. "Effects of group pressure upon the modification and distortion of judgments", i Guetzkow, red., *Groups, leadership and men*. Pittsburgh: Carnegie Press.
- Aveyard, Helen. 2007. *Doing a Literature Review in Health and Social Care: A Practical Guide*. Buckingham: Open Press University.
- Baccaro, L., Bächtiger, A. & Deville, M. 2014. "Small Differences That Matter: The Impact of Discussion Modalities on Deliberative Outcomes", *British Journal of Political Science*, forthcoming.
- Bales, R. F. 1950. *Interaction process analysis*. Cambridge, MA: Addison-Wesley.

- Banerjee, M., Capozzoli, M., McSweeney, L. & Sinha, D. 1999. "Beyond Kappa: A review of Interrater agreement measures", *The Canadian Journal of Statistics*, 27, 3–23.
- Barabas, J. 2004. "How Deliberation Affects Policy Opinions", *American Political Science Review*, 98, 687–701.
- Barber, B. 1984. *Strong democracy*. Berkeley & Los Angeles: University of California Press.
- Baren, J. & Nathanson P. 2005. "Recruitment and Communication Process for Participation in the 2005 AEM Consensus Conference on the Ethical Conduct of Resuscitation Research: Methodology, Challenges, Lessons Learned". *Academic Emergency Medicine*, 12, 1027–1030.
- Barnett, A. G., van der Pols, J. C. & Dobson, A. J. 2005. "Regression to the mean: what it is and how to deal with it", *International Journal of Epidemiology*, 34, 215–220.
- Bazeley, P. & Jackson, K. 2013. *Qualitative Data Analysis with NVivo* (2. uppl.). London: SAGE Publications Ltd.
- Benhabib, S. 1996. *Democracy and difference: Contesting the boundaries of the political*. Princeton: Princeton University Press.
- Bengtsson, Å. 2007. *Politiskt deltagande*. Lund: Studentlitteratur.
- Birch, A. H. 1993 (2001, 2007). *The Concepts & Theories of Modern Democracy*. New York: Routledge.
- Blais, A. 2007. Turnout in Elections, i Dalton, R. J. och Klingemann, H-D., red., *The Oxford Handbook of Political Behavior*, 621–635. Oxford: Oxford University Press.
- Blais, A., Carty, K. R. & Fournier, P. 2008. "Do citizens' assemblies make reasoned choices?", i Warren, M. E. & Pearse, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. New York: Cambridge University Press.
- Bohman, J. 1996. *Public Deliberation. Pluralism, Complexity and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Boström, B-O. 1988. *Samtal om demokrati*. Göteborg: Doxa.

- Brady, H. E. & Collier, D. 2004. *Rethinking Social Inquiry: Diverse Tools, Shared Standards*. Rowman & Littlefield: Lanham.
- Brauer, M., Judd, C. M. & Gliner, M. D. 1995. "The Effects of Repeated Expressions on Attitude Polarization During Group Discussions", *Journal of Personality and Social Psychology*, 68, 1014–1029.
- Brown, M. 2006. "Survey Article: Citizen Panels and the Concept of Representation", *The Journal of Political Philosophy*, 14, 203–225.
- Brown, M. B. 2009. *Science in Democracy. Expertise, institutions, and Representation*. USA: The MIT Press.
- Burkhalter, S., Gastil, J. & Kelshaw, T. 2002. "A conceptual definition and theoretical model of public deliberation in small face-to-face groups", *Communication Theory* 12(4), 398–422.
- Burnham, P., Lutz, K. G., Grant, W. & Layton–Henry, Z. 2008. *Research Methods in Politics*. (2. uppl.). New York: Palgrave Macmillan.
- Bächtiger, A. 2005. *The Real World of Deliberation. A Comparative Study of its Favorable Conditions in Legislatures*. Bern: Paul Haupt.
- Bächtiger, A. & Steiner, J. 2005. "Introduction", *Acta Politica*, 40, 153–168.
- Bächtiger, A., Spörndli, M., Steenbergen, M.R. & Steiner, J. 2005. "The Deliberative Dimensions of Legislatures", *Acta Politica*, 40, 225–238.
- Bächtiger, A. & Hangartner, D. 2010. "When Deliberative Theory Meets Empirical Political Science: Theoretical and Methodological Challenges in Political Deliberation", *Political Studies*, 58, 609–629.
- Bächtiger, A., Niemeyer, S., Neblo, M., Steenbergen, M. R. & Steiner, J. 2010. "Disentangling Diveristy in Deliberative Democracy: Competing Theories, Their Blind Spots and Complementarities", *The Journal of Political Philosophy*, 18, 32–63.

- Bächtiger, A. & Gerber, M. 2014. "Gentlemanly Conversation or Vigorous Contestation?: An Exploratory Analysis of Communication Modes in a Transnational Deliberative Poll (Europolis), i Grönlund, K., Bächtiger, A. & Setälä, M., red., *Deliberative mini-publics – involving citizens in the democratic process*. Colchester: ECPR Press.
- Bächtiger, A. & Parkinson, J. (Under utgivning). *Mapping and Measuring Deliberation. Micro and macro knowledge of deliberative quality, dynamics and contexts*. Oxford: Oxford University Press.
- Bäck, M. 2011. *Socialt kapital och politiskt deltagande i Europa*. Åbo: Åbo Akademis Förlag.
- Caluwaerts, D. 2010. "Deliberating across Linguistic Divides: The case of Belgium", Konferenspaper presenterat vid 2010 ECPR Joint Sessions.
- Caluwaerts, D. 2012. *Confrontation and Communication. Deliberative Democracy in Divided Belgium*. Brussels: P.I.E. Peter Lang.
- Caramani, Daniele. 2009. *Introduction to the Comparative Method with Boolean algebra*. Sage Publications: London.
- Carson, L., Hendriks, C., Palmer, J., White, S. & Blackadder, J. 2003. "Consult your community. A handbook, A guide to using citizens' juries". Konferensrapport presenterad vid PlanningNSW, Australia.
- Carson, L. 2006. "Improving Public Deliberative Practice: A Comparative Analysis of Two Italian Citizens' Jury Projects in 2006", *Journal of Public Deliberation*, 2, 1–18.
- Chambers, S. 2003. "Deliberative Democracy Theory", *Annual Review of Political Science*, 6, 307–326.
- Chambers, S. 2005. "Measuring Publicity's Effect: Reconciling Empirical Research and Normative Theory", *Acta Politica*, 40, 255–266.
- Chambers, S. 2009. "Rhetoric and the Public Sphere: Has Deliberative Democracy Abandoned Mass Democracy?", *Political Theory*, 37, 323–350.

- Cheyne, C. & Comrie, M. 2002. "Enhanced legitimacy for local authority decision making: challenges, setbacks and innovation, *Policy & Politics*, 30, 469–482.
- Chiou-Fen L. et al. 2007. "Using a Citizen Consensus Conference to Revise the Code of Ethics for Nurses in Taiwan", *Journal of Nursing Scholarship*, First Quarter 2007, 95–101.
- Citizens Jury Handbook. 2004. The Jefferson Center.
- Cohen, J. 1989. "Deliberation and Democratic Legitimacy", i Hamlin, A.P. & Pettit, P., red., *The Good Polity*. Oxford: Blackwell.
- Cohen, J. 1997. "Deliberation and Democratic Legitimacy", i Bohman, J. & Rehg, W., red., *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. Cambridge: The MIT Press.
- Cohen, J. 1998. "Democracy and Liberty", i Elster, J., red., *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Conover, W.J. 1999. *Practical nonparametric Statistics*. (3. uppl.). New York: Wiley.
- Converse, P. E. 1964 (2006). "The nature of belief systems in mass public", *Critical review: A Journal of Politics and Society*, 18, 1–74.
- Cooke, M. 2000. "Five Arguments for Deliberative Democracy", *Political Studies*, 48, 947–969.
- Cooper, A., Nazzari, V., Kon Kam King, J. & Pettigrew, A. 2013. "Speaking Rights: Youth Empowerment Through a Participatory Approach", *International Journal of Child, Youth and Family Studies*, 3, 489–501.
- Cousineau, D. & Chartier, S. 2010. "Outliers detection and treatment: a review", *International Journal of Psychological Research*, 3(1), 58–67.
- Craig, S. C., Niemi, R. G. & Silver, G. E. 1990. "Political Efficacy and Trust: A Report on the NES Pilot Study Items", *Political Behaviour*, 12, 289–314.
- Creswell, J. W. & Plano Clark, V.L. 2011. *Designing and Conducting Mixed Methods Research*. (2. uppl.). California: SAGE Publications.
- Creswell, J. W. 2014. *Research Design*. (4. uppl.). Thousands Oaks: SAGE Publications.

- Crosby, N. & Nethercut, D. 2005. "Citizens Juries: Creating a Trustworthy Voice of the People", i Gastil, J. & Levine, P., red., *The Deliberative Democracy Handbook. Strategies for Effective Civic Engagement in the 21st Century*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Curato, N. 2015. "Deliberative capacity as an indicator of democratic quality: The case of the Philippines", *International Political Science Review*, 36(1), 99–116.
- Cutler, F., Johnston R., Carty K.R., Blais, A. & Fournier, P. 2008. "Deliberation, information, and trust: the British Columbia Citizens' Assembly as agenda setter", i Warren, M. & Pearce, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dahl, R. 1989. *Demokratin och dess antagonister*. Stockholm: Ordfront & DemokratiAkademin.
- Dahl, R. 1989. *Democracy and Its Critics*. New Haven & London: Yale University Press.
- Dalton, R. 2006. *Citizen Politics: Public Opinion and Political parties in Advanced Industrial Democracies*. Washington DC: CQ Press.
- Dalton, R., Scarrow, S. & Cain, B. 2003. "New forms of Democracy? Reform and Transformation of Democratic Institutions", i Cain, B, Russell, J, Dalton & Scarrow, S., red., *Democracy Transformed? Expanding Political Opportunities in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Davis, R. 1999. *The Web of Politics: The Internet's Impact on the American Political System*. New York: Oxford University Press.
- Della Porta, D. & Keating, M. 2008. *Approaches and Methodologies In the Social Sciences. A Pluralist Perspective*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Delli Carpini, M., Cook, F.L. & Jacobs, L.R. 2004. "Public Deliberation, Discursive Participation, and Citizen Engagement: A Review of the Empirical Literature", *Annual Review of Political Science*, 7, 315–344.
- Denver, D., Hands, G. & Jones, B. 1995. "Fishkin and the deliberative poll: Lessons from a study of the Granada 500 television program", *Political Communication*, 12, 147–156.

- Dewey, J. 1997. *Demokrati och utbildning*. Bokförlaget Daidalos AB.
- Doheny, S. & O'Neill, C. 2010. "Becoming Deliberative Citizens: The Moral Learning Process of the Citizen Juror", *Political Studies*, 58, 630–648.
- Downs, A. 1957. *An Economic Theory of Democracy*. New York: Harper and Row Publishers.
- Druckman, J. N., Green, D. P., Kuklinski, J. H. & Lupia, A., red. 2011. *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Dryzek, J. S. 2000. *Deliberative Democracy and Beyond: Liberals, Critics, Contestations*. Oxford: Oxford University Press.
- Dryzek, J. S. 2005. "Deliberative Democracy in Divided Societies: Alternatives to Agonism and Analgesia", *Political Theory*, 33, 218–242.
- Dryzek, J.S. (with Niemeyer, S.) 2010. *Foundations and Frontiers of Deliberative Governance*. New York: Oxford University Press.
- Dutwin, D. 2003. "The Character of Deliberation: Equality, Argument, and the Formation of Public Opinion", *International Journal of Public Opinion Research*, 15, 239–264.
- Easton, D. 1965 (1979). *A systems analysis of political life*. Chicago: University of Chicago Press.
- Egger, M. & Smith, G.D. 2001. "Principles of and Procedures for Systematic Reviews", i Egger, M., Smith, G.D. & Altman, D., red., *Systematic Reviews in Health Care: Meta-Analysis in Context*. (2. uppl.).
- El-Shinnawy, M. & Vinze, A. S. 1998. "Polarization and Persuasive Argumentation: A Study of Decision Making in Group Settings", *MIS Quarterly*, 22, 165–198.
- Elstub, S. 2010. "The Third Generation of Deliberative Democracy", *Political Studies Review*, 8, 291–307.

- Elstub, S. 2014. "Deliberative Pragmatic Equilibrium Review: A Framework for Comparing Institutional Devices and their Enactment of Deliberative Democracy in the UK", *The British Journal of Politics and International Relations*, 16, 386–409.
- Elster, J. 1998. "Introduction", i Elster, J., red., *Deliberative Democracy*. Cambridge: Cambridge University press.
- Esaiasson, P. 2008. "När fungerar den vertikala samtalsdemokratin?", i Hermansson, J., Karlsson, C. och Montgomery, H., red., *Samtalets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Esaiasson, P. & Westholm, A. 2006. "Deltagandets mekanismer", i Esaiasson, P. & Westholm, A., red., *Deltagandets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Esaiasson, P., Gilljam, M., Oscarsson, H. & Wängnerud, L. 2007. *Metodpraktikan. Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. (3. uppl.). Stockholm: Norstedts Juridik.
- Farrar, C., Green, D. P., Green, J.E., Nickerson, D.W. & Shewfelt, S. 2009. "Does Discussion Group Composition Affect Policy Preferences? Results from Three Randomized Experiments", *Political Psychology*, 30, 615–647.
- Farrar, C., Fishkin, J. S., Green, D. P., List, C., Luskin, R. C. & Paluck, E. 2010. "Disaggregating Deliberation's Effects: An Experiment within a Deliberative Poll", *British Journal of Political Science*, 40, 333–347.
- Ferejohn, J. 2008. "Conclusion: The Citizens' Assembly model", i Warren, M. & Pearse, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Fink, A. 2005. *Conducting Research Literature Reviews: From the Internet to Paper*. (2. uppl.). Thousand Oaks, California: Sage Publications.
- Fishkin, J. S. 1995. *The Voice of the People*. New Haven and London: Yale University Press.
- Fishkin, J. S. & Laslett, P. 2002. "Introduction", *The Journal of Political Philosophy*, 10, 125–128.
- Fishkin, J. S. & Rosell, S. 2004. "Choice Dialogues and Deliberative Polls: Two Approaches to Deliberative Democracy". Rapport utgiven av ChoiceDialogues.

- Fishkin, J. S. & Luskin, R. C. 2005. "Experimenting with a Democratic Ideal: Deliberative Polling and Public Opinion", *Acta Politica*, 40, 284–298.
- Fishkin, J. S. 2006. "The Televised Deliberative Poll: An Experiment in Democracy", *The Annals of the American Academy*, 546 (July), 132–140.
- Fishkin, J.S. 2009. *When the People Speak. Deliberative Democracy & Public Consultation*. Oxford: Oxford University Press.
- Fishkin, J. S., Luskin, R. C., O'Flynn, I. & Russell, D. 2009. "Deliberating across Deep Divides". Forskningsrapport.
- Fishkin, J. S., He, B. & Siu, R. C. 2010. "Deliberative democracy in an Unlikely Place: Deliberative Polling in China", *British Journal of Political Science*, 40, 435–448.
- Fishkin, J. S. 2012. "Deliberative polling: reflections on an ideal made practical", I Geissel, B. & Newton, K., red., *Evaluating Democratic Innovations. Curing the democratic malaise?*. London och New York: Routledge.
- Font, J. & Blanco, I. 2007. "Procedural legitimacy and political trust: The case of citizen juries in Spain", *European Journal of Political Research*, 46, 557–589.
- French, D. & Laver, M. 2009. "Participation, Bias, Durable Opinion Shifts and Sabotage through Withdrawal in Citizens' Juries", *Political Studies*, 57, 422–450.
- Friese, S. 2012. *Qualitative Data Analysis with ATLAS.ti*. London: SAGE Publications Ltd.
- Fung, A. 2007. "Minipublics: Deliberative Designs and Their Consequences", i Rosenberg, S., red., *Can the People Govern?* New York: Palgrave Macmillan.
- Gastil, J., Deess, P. & Weiser, P. 2002. "Civic Awakening in the Jury Room: A Test of the Connection between Jury Deliberation and Political Participation", *Journal of Politics*, 64, 585–595.
- Gastil, J. & Levine, P., red., *The Deliberative Democracy Handbook: Strategies for Effective Civic Engagement in the 21st Century*. San Francisco: Jossey-Bass.
- Gastil, J. & Weiser, P. J. 2006. "Jury Service as an Invitation to Citizenship: Assessing the Civic Value of Institutionalized Deliberation", *The Policy Studies Journal*, 34,

605–627.

- Gastil, J. 2008. *Political Communication and Deliberation*. USA: Sage Publications.
- Gastil, J., Black, L. W., Deess, E. P. & Leichter, J. 2008. “From Group Member to Democratic Citizen: How Deliberating with Fellow Jurors Reshapes Civic Attitudes”, *Human Communication Research*, 34, 137–169.
- Gastil, J., Black, L. & Moscovitz, K. 2008b. “Ideology, Attitude Change, and Deliberation in Small Face-to-Face Groups”, *Political Communication*, 25, 23–46.
- Geenens, R. 2007. “The Deliberative Model of Democracy: Two Critical Remarks”. *Ratio Juris*, 29, 355–377.
- Geissel, B. 2008. “*Why Democratize Democracy? On the Evaluation of Democratic Innovations*”. Paper presenterat vid DEMOS–ACT.
- Geissel, B & Newton, K. (red.). 2012. *Evaluating Democratic Innovations. Curing the Democratic Malaise?*. Cornwall: Routledge.
- Gencer Kasap, D. 2013. “Methodological Approaches for the Analysis of Online Public Discussions in the Context of Deliberation Principles”, *Journal of Social Sciences*, 28, 223–237.
- George, A. L. & Bennett, A. 2004. *Case Studies and Theory Development in the Social Sciences*. Cambridge: MIT Press.
- Gerber, M. 2014. ”Equal Partners in Dialogue? Participation Equality in a Transnational Deliberative Poll (Europolis)”, *Political Studies*.
- Gerber, M., Bächtiger, A., Fiket, I., Steenbergen, M. & Steiner, J. 2014. ”Deliberative and non-deliberative Persuasion: Mechanisms of Opinion Formation in Europolis”, *European Union Politics*, 15, 410–429.
- Gilljam, M. 2003. “Deltagardemokrati med förhinder”, i Gilljam, M. & Hermansson, J., red., *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Gilljam, M. & Hermansson, J. 2003. “Demokratins ideal möter verkligheten”, i Gilljam, M. & Hermansson, J., red., *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.

- Glesne, C. & Peshkin, A. 1992. *Becoming Qualitative Researchers. An introduction*. New York: Longman.
- Goodin, R. E. & Niemeyer, S. 2003. "When Does Deliberation Begin? Internal Reflection versus Public Discussion in Deliberative Democracy", *Political Studies*, 51, 627–649.
- Goodin, R.E. 2003. *Reflective Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Goodin, R. E. & Dryzek, J. S. 2006. "Deliberative Impacts: The Macro–Political Uptake of Mini–Publics", *Politics & Society*, 34, 219–244.
- Goodin, R. E. 2008. *Innovating Democracy. Democratic Theory and Practice After the Deliberative Turn*. Oxford: Oxford University Press.
- Grönlund, K., Strandberg, K. & Himmelroos, S. 2009. "The Challenge deliberative democracy online – A comparison of face–to–face and virtual experiments in citizen deliberation", *Information Polity*, 14, 187–201.
- Grönlund, K., Setälä, M. & Herne K. 2010. "Deliberation and Civic Virtue: lessons from a Citizen Deliberation Experiment", *European Political Science Review*, 2, 95–117.
- Grönlund, K., Bächtiger, A. & Setälä, M., red. 2014. *Deliberative Mini-publics. Involving Citizens in the Democratic Process*. Colchester: ECPR Press.
- Grönlund, K., Setälä, M. & Herne, K. 2015. "Does Enclave Deliberation Polarize Opinions?", *Political Behavior*.
- Guttman, N. 2007. "Bringing the Mountain to the Public: Dilemmas and Contradictions in the Procedures of Public Deliberation Initiatives that Aim to Get "Ordinary Citizens" to Deliberate Policy Issues", *Communication Theory*, 17, 411–438.
- Gutmann, A. & Thompson, D. 2002. "Deliberative Democracy Beyond Process", *The Journal of Political Philosophy*, 10, 153–174.
- Gutmann, A. & Thompson, D. 1996. *Democracy and Disagreement. Why moral conflict cannot be avoided in politics, and what to do about it*. Cambridge: The Belknap Press of Harvard University Press.

- Haavisto, I. 2012. "Ovi raottuu – Suomalaisten maahanmuuttoasenteet 2012", Rapport från Eva-analys. Kan laddas ner på www.eva.fi
- Habermas, J. 1962 (1989). *Structural transformation of the public sphere: an inquiry into a category of bourgeois society*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. 1981 (1984). *Theory of Communicative Action, Volume 1: Reason and the Rationalization of Society*. Cambridge: Polity Press.
- Habermas, J. 1991. *Diskurs, rätt och demokrati*. Daidalos.
- Habermas, J. 1996. *Between Facts and Norms. Contributions to a Discourse theory of Law and Democracy*. Cambridge: The MIT Press.
- Habermas, J. 1998. *The Inclusion of the Other: Studies in Political Theory*. Cambridge: MIT Press.
- Habermas, J. 2005 "Concluding Comments on Empirical Approaches to Deliberative Politics", *Acta Politica*, 40, 384–392.
- Hall, T. E., Wilson, P. & Newman, J. 2011. "Evaluating the Short- and Long-term Effects of a Modified Deliberative Poll on Idahoans' Attitudes and Civic Engagement Related to Energy Options", *Journal of Public Deliberation*, 7, 1–30.
- Halvorse, K. 1992. *Samhällsvetenskaplig metod*. Lund: Studentlitteratur.
- Hameiri, B., Porat, R., Bar-Tal, D., Bieler, A. & Halperin, E. "Paradoxical thinking as a new avenue of intervention to promote peace", *PNAS Early Edition*.
- Hansen, K. M. 2004. *Deliberative Democracy and Opinion Formation*. Publicerad doktorsavhandling. Odense: University Press of Southern Denmark.
- He, B. & Thogersen, S. 2010. "Giving the People a voice? Experiments with consultative authoritarian institutions in China", *Journal of Contemporary China*, 19, 675–692.

- He, B. 2014. "From Village Election to Village deliberation in Rural China: Case Study of a Deliberative Democracy Experiment", *Journal of Chinese Political Science*, 19, 133–150.
- Held, D. 1987. *Models of Democracy*. Cambridge: Polity Press.
- Hendriks, C., Dryzek, J. & Hunold, C. 2007. "Turning Up the Heat: Partisanship in Deliberative Innovation", *Political studies*, 55, 362–383.
- Hermansson, J., Karlsson C. & Montgomery, H. 2008. "Om samtalets politiska betydelse", i Hermansson, J., Karlsson C. & Montgomery, H., red., *Samtalets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Herne, K. & Setälä, M. 2005. "Deliberatiivisen demokratian ihanteet ja kokeilut", *Politiikka*, 47, 175–208.
- Hewstone, M., Stroebe, W. & Jonas, K. 2012. *An Introduction to Social Psychology*. (5. uppl.). West Sussex: BPS Blackwell.
- Hibbing, J. & Theiss–Morse, E. 2002. *Stealth Democracy: American's Beliefs about How Government Should Work*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hickerson, A. & Gastil, J. 2008. "Assessing the difference critique of deliberation: Gender, emotion and the jury experience", *Communication Theory*, 18, 281–303.
- Himmelroos, S. 2012. *Det demokratiska samtalet. En studie av deliberativ demokrati i ett medborgarforum*. Publicerad doktorsavhandling. Åbo: Åbo Akademi University Press.
- Himmelroos, S. & Christensen, H. S. 2013. "Deliberation and Opinion Change: Evidence from a Deliberative Mini-public in Finland", *Scandinavian Political Studies*, 37, 41–60.
- Hjerm, M. & Lindgren, S. 2010. *Introduktion till samhällsvetenskaplig analys*. Malmö: Gleerups.
- Hogg, M. A., Turner, J. C. & Davidson, B. 1990. "Polarized Norms and Social Frames of reference: A Test of the Self-Categorization Theory of Group Polarization", *Basic and Applied Social Psychology*, 11, 77–100.

- Hogg, M. A. 1993. "Group Cohesiveness: A Critical Review and Some New Directions", *European Review of Social Psychology*, 4, 85–111.
- Holbrook, A. L. 2011. "Attitude Change Experiments in Political Science", i Druckman, J. N., Green, D. P., Kuklinski, J. H. & Lupia, A., red., *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holme, I. M. & Solvang, B. K. 1997. *Forskningsmetodik. Om kvalitativa och kvantitativa metoder*. Lund: Studentlitteratur.
- Huitema, D., Kerkhof, M. & Pesch, U. 2007. "The nature of the beast: are citizens' juries deliberative or pluralist?", *Policy Sci*, 40, 287–311.
- Huitema, D., Cornelisse, C. & Ottow, B. 2010. "Is the jury still out? Toward greater insight in policy learning in participatory decision processes – the case of dutch citizens' juries on water management in the Rhine Basin", *Ecology and Society*, 15.
- Isenberg, D.J. 1986. "Group Polarization: A Critical Review and Meta-Analysis", *Journal of Personality and Social Psychology*, 50 (6), 1141–1151.
- Isernia, P. & Smets, K. 2014. "Revealing preferences: Does deliberation increase ideological awareness among the less well educated?", *European Journal of Political Research*, 53, 520–540.
- Isernia, P. & Fishkin, J.S. 2014. "The EuroPolis Deliberative Poll", *European Union Politics*, 0(0), 1–17.
- Iyengar, S. 2011. "Laboratory Experiments in Political Science", i Druckman, J. N., Green, D. P., Kuklinski, J. H. & Lupia, A., red., *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacobs, L. R., Cook, F. L. & Delli Carpini, M. X. 2009. *Talking together. Public Deliberation and Political Participation in America*. Chicago och London: The University of Chicago Press.
- James, M. R. 2008. "Descriptive representation in the British Columbia Citizens' Assembly", i Warren, M. & Pearse, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Jensen, M. K. 1991. *Kvalitativa metoder för samhälls- och beteendevetare*. Lund: Studentlitteratur.
- Jennstål, J. 2012. *Traits & Talks. Lessons about Personality and Deliberation from the Negotiations between Nelson Mandela and F W de Klerk*. Publicerad doktorsavhandling. Västerås: Edita Västra Aros.
- Jennstål, J. & Niemeyer, S. 2014. "The Deliberative Citizen: The role of personality and context in deliberative behaviour". Konferenspaper presenterat på XVII Nordic Political Science Congress 2014.
- Jern, A., Chang, K. K. & Kemp, C. 2014. "Belief Polarization Is Not Always Irrational", *Psychological Review*, 121, 206–224.
- Jodal, O. 2003. "Fem frågetecken för den deliberativa teorin", i Gilljam, M. & Hermansson, J., red., *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Jodal, O. 2008. "Kan det deliberativa samtalet minska egenintresset?", i Hermansson, J., Karlsson, C. & Montgomery, H., red., *Samtalets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Jonsson, M.E. & Åström, J. 2014. "The Challenges for Online Deliberation Research: A Literature Review", *International Journal of E-Politics*, 5(1), 1–15.
- Kameda, T. 1991. "Procedural Influence in Small-Group Decision Making: Deliberation Style and Assigned Decision Rule", *Journal of Personality and Social Psychology*, 61 (2), 245–256.
- Kaplan, M.F & Miller, C.E. 1987. "Group Decision Making and Normative Versus Informational Influence: Effects of Type of Issue and Assigned Decision Rule", *Journal of Personality and Social Psychology*, 53 (2), 306–313.
- Karpowitz, C. F. & Mansbridge, J. 2005. "Disagreement and Consensus: The need for Dynamic Updating in Public Deliberation", *Journal of Public Deliberation*, 1, 1–17.
- Karpowitz, C. F. & Mendelberg, T. 2007. "Groups and Deliberation", *Swiss Political Science Review*, 13 (4), 645–662.
- Karpowitz, C. F., Raphael, C. & Hammond IV, A. S. 2009. "Deliberative Democracy and Inequality: Two Cheers for Enclave Deliberation among the Disempowered", *Politics & Society*, 37, 576–615.

- Karpowitz, C. F. & Mendelberg, T. 2011. "An Experimental Approach to Citizen Deliberation", i Druckman, J. N., Green, D. P., Kuklinski, J. H. & Lupia, A., red., *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Karpowitz, C. F., Mendelberg, T. & Shaker, L. 2012. "Gender Inequality in Deliberative Participation", *American Political Science Review*, 106, 533–547.
- Karvonen, L. 2009. *The Personalisation of Politics. A Study of Parliamentary Democracies*. Essex: ECPR Press.
- Kasap, D. G. 2013. "Methodological Approaches for the Analysis of Online Public Discussions in the Context of Deliberation Principles", *Journal of Social Sciences*, 28, 223–237.
- Kies, R. & Nanz, P., red. 2013. *Is Europe Listening to Us? Successes and Failures of EU Citizen Consultations*. Farnham: Ashgate.
- King, G., Keohane, R. O. & Verba, S. 1994. *Designing Social Inquiry: Scientific Inference in Quality Research*. Princeton: Princeton University Press.
- Knight, J. & Johnson, J. 1994. "Aggregation and deliberation: On the possibility of democratic legitimacy", *Political Theory*, 22, 277–296.
- Krippendorff, K. 2004. *Content Analysis: An Introduction to its Methodology*. (2. uppl.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Krippendorff, K. 2011. "Agreement and Information in the Reliability of Coding", *Communication Methods and Measures*, 5, 93–112.
- Krizan, Z. & Baron, R. S. "Group polarization and choice–dilemmas: How important is self–categorization?", *European Journal of Social Psychology*, 37, 191–201.
- Kuper, R. 1997. "Deliberating Waste: The Hertfordshire Citizens' Jury", *Local Environment*, 2, 139–153.
- Lafont, C. 2006. "Is the Ideal of a Deliberative Democracy Coherent?", i Besson, S. & Martí, J. L., red., *Deliberative democracy and its Discontentes*. Hampshire: Ashgate.

- Lafont, C. 2015. "Deliberation, Participation, and Democratic Legitimacy: Should Deliberative Mini-publics Shape Public Policy?", *The Journal of Political Philosophy*, 23 (1), 40–63.
- Lamm, H., Trommsdorff, G. & Rost-Schaude, E. 1973. "Group-induced Extremization: Review of Evidence and a Minority-change Explanation", *Psychological Reports*, 33, 471–484.
- Lamm, H. & Sauer, C. 1974. "Discussion-Induced Shift toward Higher Demands in Negotiation", *European Journal of Social Psychology*, 4, 85–88.
- Landwehr, C. 2015. "Denocratic Meta-Deliberation: Towards Reflective Institutional Design", *Political Studies*, 63, 38–54.
- Lang, A. 2007. "But Is It for Real? The British Columbia Citizens' Assembly as a Model of State-Sponsored Citizen Empowerment", *Politics & Society*, 35, 35–69.
- Lang, A. 2008. "Agenda-setting in deliberative forums: expert influence and citizen autonomy in the British Columbia Citizens' Assembly", i Warren, M & Pearse, H, red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leduc, L. 2009. "The failure of electoral reform proposals in Canada", *Political Science*, 61, 21–40.
- Lindell, M. 2011. *Från deliberativa ideal till demokratisk verksamhet – en metastudie av den empiriska forskningen om deliberative mini-demos*. Opublicerad licentiatavhandling, Åbo Akademi.
- Linell, P. 1994. *Transkription av tal och samtal: teori och praktik*. Linköping: Linköpings universitet.
- Lord, C.G., Ross, L. & Lepper, M.R. "Biased Assimilation and Attitude Polarization: The Effects of Prior Theories on Subsequently Considered Evidence", *Journal of Personality and Social Psychology*, 37 (11), 2098–2109.
- Lukensmeyer, C., Goldman, J. & Brigham, S. 2005. "A Town Meeting for the Twenty-First Century", i Gastil, J. & Levine, P., red., *The Deliberative Democracy Handbook. Strategies for Effective Civic Engagement in the 21st Century*. San Francisco: Jossey-Bass.

- Luskin, R. C., Fishkin, J. S. & Jowell, R. 2002. "Considered Opinions: Deliberative Polling in Britain", *British Journal of Political Science*, 32, 455–487.
- Luskin, R. C., Fishkin, J. S. & Han, K. S. 2007. "Deliberation and Net Attitude Change". Konferenspapper presenterat vid ECPR General Conference 2007.
- Luskin, R. C., Fishkin, J. S. & Han, K. S. 2007. "Consensus and Polarization in Small Group Deliberations". Konferenspapper presenterat vid the American Political Science Association 2007.
- Mackie, D.M. 1986. "Social Identification Effects in Group Polarization", *Journal of Personality and Social Psychology*, 50 (4), 720–728.
- Mackie, G. 2006. "Does democratic deliberation change minds?", *Politics, Philosophy & Economics*, 5, 279–303.
- Manin, B. 2002. *Den representativa demokratins principer*. Stockholm: SNS Förlag.
- Manosevitch, E., Steinfeld, N. & Lev-On, A. 2014. "Promoting online deliberation quality: cognitive cues matter", *Information, Communication & Society*, 17 (10), 1177–1195.
- Mansbridge, J. 1980 (1983). *Beyond Adversary Democracy*. Chicago and London: The University of Chicago press.
- Mansbridge, J. 1994. "Using Power/ Fighting Power", *Constellations*, 1(1), 53–73.
- Mansbridge, J., Hartz-Karp, J., Amengual, M. & Gastil, J. 2006. "Norms of Deliberation: An Inductive Study", *Journal of Public Deliberation*, 2, 1–47.
- Mansbridge, J. 2007. "Deliberative Democracy or Democratic Deliberation", i Rosenberg, S., red., *Can the People Govern?* New York: Palgrave Macmillan.
- Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S., Estlund, D., Føllesdal, A., Fung, A., Lafont, C., Manin, B. & Martí, J. L. 2010. "The Place of Self-Interest and the Role of Power in Deliberative Democracy", *The Journal of Political Philosophy*, 18, 64–100.

- Mansbridge, J., Bohman, J., Chambers, S., Christiano, T., Fung, A., Parkinson, J., Thompson, D. F. & Warren, M. 2012. "A systemic approach to deliberative democracy", i Parkinson, J. & Mansbridge, J., red., *Deliberative Systems*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Maxwell, J. (1997). Designing a qualitative study. I Bickman, L. & Rog, D.J., red., *Handbook of applied social research methods*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- McDermott, R. 2011. "Internal and External Validity", i Druckman, J. N., Green, D. P., Kuklinski, J. H. & Lupia, A., red., *Cambridge Handbook of Experimental Political Science*. Cambridge: Cambridge University Press.
- McNabb, D. E. 2010. *Research Methods for Political Science. Quantitative and Qualitative Approaches*. (2. uppl.). USA: M.E. Sharpe.
- Mendelberg, T. 2002. "The Deliberative Citizen: Theory and Evidence", *Political Decision Making, Deliberation and Participation*, 6, 151–193.
- Mendelberg, T & Oleske, J. 2000. "Race and Public Deliberation", *Political Communication*, 17, 169–191.
- Mercier, H. & Landemore, H. 2012. "Reasoning Is for Arguing: Understanding the Successes and Failures of Deliberation", *Political Psychology*, 33, 243–258.
- Merkle, D. 1996. "The National Issues Convention Deliberative Poll", *Public Opinion Quarterly*, 60, 588–619.
- Mill, J. S. 1862 (2001). *Considerations of Representative Government*. London: Electric Book Co.
- Mill, J. S. 1988. *On Liberty*. Harmondsworth: Penguin.
- Miller, J. 1991. "Reaction time analysis with outlier exclusion: Bias varies with sample size", *The Quarterly Journal of Experimental Psychology*, 43(4), 907–912.
- Miller, A.G., McHoskey, J.W., Bane, C.M. & Dowd, T.G. 1993. "The Attitude Polarization Phenomenon: Role of Response Measure, Attitude Extremity, and Behavioral Consequences of Reported Attitude Change", *Journal of Personality and Social Psychology*, 64 (4), 561–574.

- Morrell, M. E. 2003. "Survey and Experimental Evidence for a Reliable and Valid Measure of Internal Political Efficacy", *The Public Opinion Quarterly*, 67, 589–602.
- Morrell, M. E. 2005. "Deliberation, Democratic Decision-making and Internal Political Efficacy", *Political Behavior*, 27, 49–69.
- Morrell, M. E. 2010. *Empathy and Democracy. Feeling, Thinking, and Deliberation*. Pennsylvania: Pennsylvania State University Press.
- Morton, R. B. & Williams, K. C. 2010. *Experimental Political Science and the Study of Causality. From Nature to the Lab*. New York: Cambridge University Press.
- Moscovici, S. 1980. "Toward a theory of conversion behavior", i Berkowitz, L., red., *Advances in experimental social psychology* 13, 209–239.
- Moscovici, S. 1985. "Innovation and minority influence", I Lindzey, G. & Aronson, E., red., *The Handbook of Social Psychology*, 2, 347–412. New York: Random House.
- Moscovici, S. & Zavalloni, M. 1969. "The Group as a Polarizer of Attitudes", *Journal of Personality and Social Psychology*, 12, 125–135.
- Muhlberger, P. & Weber, L.M. 2006. "Lessons from the Virtual Agora Project: The Effects of Agency, Identity, Information and Deliberation on Political Knowledge", *Journal of Public Deliberation*, 2, 1–35.
- Mutz, D. 2006. *Hearing the Other Side. Deliberative versus Participatory Democracy*. New York: Cambridge University Press.
- Mutz, D. 2008. "Is Deliberative Democracy a Falsifiable Theory?", *Annual Review of Political Science*, 11, 521–538.
- Myers, D. G. & Bishop, G. D. 1970. "Discussion Effects on Racial Attitudes", *Science*, 169, 778–779.
- Myers, D. G & Bach, P. J. 1974. "Discussion Effects on Militarism-Pacifism: A Test of the Group Polarization Hypothesis", *Journal of Personality and Social Psychology*, 30, 741–747.
- Myers, D. G. & Lamm, H. 1975. "The Polarizing Effect of Group Discussion", *American Scientist*, 63, 297–303.

- Myers, D. G. & Lamm, H. 1976. "The Group Polarization Phenomenon", *Psychology Bulletin*, 83, 602–607.
- Myers, D.G. 1982. "Polarizing Effects of Social Interaction", i Brandstätter, H., Davis, J. H. & Stocker-Kreichgauer, G., red., *Group Decision Making*. London: Academic press.
- Myung–Sik K. 2002. "Cloning and Deliberation: Korean Consensus Conference", *Developing World Bioethics*, 2, 159–172.
- Neblo, M. 2005. "Thinking through Democracy: Between the Theory and Practice of Deliberative Politics", *Acta Politica*, 40, 169–181.
- Neblo, M., Esterling, K. M., Kennedy, R. P., Lazer, D. M.J. & Sokhey, A. E. 2010. "Who Wants to Deliberate – And Why?", *American Political Science Review*, 104, 566–583.
- Neuendorf, K.A., Gore, T.D., Dalessandro, A., Janstova, P. & Snyder–Suhy, S. 2010. "Shaken and Stirred: A Content Analysis of Women 's Portrayals in James Bond Films", *Sex Roles*, 62, 747–761.
- Neuendorf, K.A. 2011. "Content Analysis – A Methodological Primer for Gender Research", *Sex Roles*, 64, 276–289.
- Newton, K. E. 2007. "Social and Political trust", i Dalton, R. S. & Klingemann, H-E., red., *The Oxford Handbook on Political Behavior*. Oxford: Oxford University Press.
- Niemeyer, S. 2004. "Deliberation in the Wilderness: Displacing Symbolic Politics", *Environmental Politics*, 13, 347–372.
- Nijstad, B.A. & van Knippenberg, D. 2012. "Group Dynamics", i Hewstone, M., Stroebe, W. & Jonas, K., red., *Introduction to social psychology (5. Uppl.)*. Oxford: Blackwell.
- Nilsson, B. & Waldemarson, A-K. 1994. *Kommunikation. Samspel mellan människor*. Lund: Studentlitteratur.
- Noell–Neumann, E. 1984 (1993). *The Spiral of Silence*. Chicago och London: The University of Chicago Press.

- Norris, P. 2001. *Digital Divide? Civic Engagement, Information Poverty & the Internet Worldwide*. New York: Cambridge University Press.
- O'Flynn, I. 2006. *Deliberative Democracy and Divided Societies*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- O'Flynn, I. 2010. "Deliberative Democracy, the Public Interest and the Consociational Model", *Political Studies*, 58, 572–589.
- Okoli, C. & Schabram, K. 2010. "A Guide to Conducting a Systematic Literature Review of Information Systems Research". Sprouts: Working Papers on Information Systems, 10. <http://sprouts.aisnet.org/10-20>.
- Olsen, E.D.H. & Trenz, H-J. 2014. "From Citizens' Deliberation to Popular Will Formation? Generating Democratic Legitimacy in Transnational Deliberative Polling", *Political Studies*, 62, 117–133.
- Oscarsson, H. 2003. "Demokratitrender", i Oscarsson, H., red., *Demokratitrender*. SOM-institutet, bokserien nr 32.
- Page, B. I. 1996. *Who deliberates? Mass media in modern democracy*. Chicago: University of Chicago Press.
- Papadopoulos, Y. & Warin, P. 2007. "Major findings and paths for research: A concluding note", *European Journal of Political Research*, 46, 591–605.
- Papadopoulos, Y. & Warin, P. 2007. "Are innovative, participatory and deliberative procedures in policy making democratic effective?", *European Journal of Political Research*, 46, 445–472.
- Parkinson, J. 2006. *Deliberating in the Real World. Problems of Legitimacy in Deliberative Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Parkinson, J. & Mansbridge, J. 2012. *Deliberative Systems*. (Theories of Institutional Design). Cambridge: Cambridge University Press.
- Pateman, C. 1970. *Participation and Democratic Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Pearse, H. 2008. "Institutional design and citizen deliberation", i Warren, M. E. & Pearse, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. New York: Cambridge University Press.
- Peters, B. Guy. 1998. *Comparative politics: Theory and methods*. Macmillian Press: Basingstoke.
- Petersson, O. 2009a. *Opinionsbildning*. Stockholm: SNS Förlag.
- Petersson, O. 2009b. *Vår demokrati*. Stockholm: SNS Förlag.
- Philips, A: 1995. *The Politics of Presence*. Oxford: Clarendon Press.
- Phillips, A. 2000. "Democracy and the representation of Difference and The Politics of Presence: Problems and Developments", *GEP Text Series*, No. 4.
- Plano Clark, V. L. & Creswell, J. W. 2008. *The Mixed Methods Reader*. California: SAGE Publications.
- Pomerantz, E. M., Chaiken, S. & Tordesillas, R. S. 1995. "Attitude Strength and Resistance Processes," *Journal of Personality and Social Psychology*, 69, 408–419.
- Premfors, R. & Roth, K. 2004. "En demokratisyn och ett forskningsfält", i Premfors, R. & Roth, K., red., *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Putnam, R. 1993. *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. Princeton: Princeton University Press.
- Putnam, R.D. 2000. *Bowling Alone. The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster.
- Ragin, Charles C. 2000. *Fuzzy-Set Social Science*. University of Chicago Press: Chicago.
- Ramsay, Alexandra. 2007. "Rapport om hur projektet Europeiska medborgarråd genomfördes i Finland 15.1–31.5.2007". Rapport utgiven av Svenska studiecentralen.

- Ratner, R.S. 2008. "Communicative rationality in the Citizens' Assembly and referendum processes", i Warren, M. & Pearce, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rawls, J. 1971. *A Theory of Justice*. Oxford: Clarendon press.
- Rawls, J. 1993. *Political Liberalism*. New York: Columbia University Press.
- Rawls, J. 1997. "The Idea of Public Reason", i Bohman, J. & Rehg, W., red., *Deliberative Democracy: Essays on Reason and Politics*. Cambridge: The MIT Press.
- Reinikainen, J. & Reitberger, M. 2004. "Kritiken av deliberativ demokrati", i Premfors, R. & Roth, K., red., *Deliberativ demokrati*. Lund: Studentlitteratur.
- Reykowski, J. 2006. "Deliberative Democracy and "Human Nature": An Empirical Approach", *Political Psychology*, 27 (3), 323–346.
- Robinson, C. 2010. "Cross-cutting Messages and Political Tolerance: An Experiment Using Evangelical Protestants", *Political Behaviour*, 32, 495–515.
- Rodrigo, M. F. & Ato, M. "Testing the Group Polarization Hypothesis by Using Logit Models", *European Journal of Social Psychology*, 32, 3–18.
- Rosenberg, S. 2005. "The Empirical Study of Deliberative Democracy: Setting a Research Agenda", *Acta Politica*, 40, 212–224.
- Rosenberg, S. 2007. "Rethinking Democratic Deliberation: The Limits and Potential of Citizen Participation", *Polity*, 39 (3), 335–360.
- Rosenberg, S., red. 2007b. *Deliberation, Participation and Democracy. Can the People Govern?*. Hampshire and New York: Palgrave Macmillan.
- Rosenthal, Robert. 1979. "The "file drawer problem" and tolerance for null results. *Psychological Bulletin*, 86, 638–641.
- Rothstein, B. 2003. *Sociala fällor och tillitens problem*. Stockholm: SNS Förlag.
- Ryfe, D. M. 2005. "Does Deliberative Democracy Work?", *Annual Review of Political Science*, 8, 49–71.

- Sanders, D. 2012. "The Effects of Deliberative Polling in an EU-wide Experiment: Five Mechanisms in Search of an Explanation", *British Journal of Political Science*, 42, 617–640.
- Sanders, L. M. 1997. "Against Deliberation", *Political Theory* 25.
- Sartori, G. 1987. *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham, New Jersey: Chatham House Publishers, Inc.
- Savolainen, Jukka. 1994. "The Rationality of Drawing Big Conclusions Based on Small Samples – In Defense of Mill Methods", *Social Forces*, 72, 1217–1224.
- Schkade, D., Sunstein, C. R. & Hastie, R. 2007. "What Happened on Deliberation Day?", *California Law Review*, 95, 915–940.
- Schkade, D., Sunstein, C. R. & Hastie, R. 2010. "When Deliberation Produces Extremism", *Critical Review: A Journal of Politics and Society*, 22, 227–252.
- Schneiderhan, E. & Khan, S. 2008. "Reasons and Inclusion: The Foundation of Deliberation". *Sociological Theory*, 26, 1–24.
- Schweigert, F. J. 2010. "Strengthening Citizenship Through Deliberative Polling", *Journal of Community Practice*, 18, 19–39.
- Shadish, W.R., Cook, T.D. & Campbell, D.T. 2002. *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Belmont: Wadsworth Cengage Learning.
- Setälä, M., Grönlund, K. & Herne, K. 2007. "Kohti valistunutta kansalaismielipidettä? Kansalaiskeskustelukokeilu Turussa syksyllä 2006", *Oikeus*, 36, 231–240.
- Setälä, M., Grönlund, K. & Herne, K. 2010. "Citizen Deliberation on Nuclear Power: A Comparison of Two Decision-Making Methods", *Political Studies*, 58, 688–714.
- Shadish, W. R., Cook, T. D. & Campbell, D. T. 2002. *Experimental and Quasi-Experimental Designs for Generalized Causal Inference*. Belmont, CA: Wadsworth Cengage Learning.
- Shapiro, I. 2003. "Optimal Deliberation?", i Fishkin, J. S. & Laslett, P., red., *Debating Deliberative Democracy*. Malden, Oxford och Victoria: Blackwell Publishing.

- Smets, K. & Isernia, P. 2014. "The role of deliberation in attitude change: A empirical assessment of three theoretical mechanisms", *European Union Politics*, 0(0), 1–21.
- Smith, G. 2005. *Power Beyond the Ballot. 57 Democratic Innovations from Around the World*. Rapport utgiven av Power Inquiry.
- Smith, G. 2009. *Democratic Innovations. Designing Institutions for Citizen Participation*. (Theories of Institutional Design). Cambridge: Cambridge University Press.
- Smith, G. & Wales, C. 2000. "Citizens' Juries and Deliberative Democracy", *Political Studies*, 48, 51–63.
- SOU 2000:1. En uthållig demokrati! Politik för folkstyrelse på 2000-talet. Statens offentliga utredningar 2000:1
- Spång, M. 2005. *Det moderna demokratiidealet*. Lund: Studentlitteratur.
- Steenbergen, M.R., Bächtiger, A., Spörndli, M. & Steiner, J. 2003. "Measuring Political Deliberation: A Discourse Quality Index", *Comparative European Politics*, 1, 21–48.
- Steiner, J., Bächtiger, A., Spörndli, M. & Steenberger M. R. 2004. *Deliberative Politics in Action. Analysing Parliamentary Discourse*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Sturgis, P., Roberts, C. & Allum, N. 2005. "A Different Take On the Deliberative Poll. Information, deliberation and attitude constraint", *Public Opinion Quarterly*, 69, 30–65.
- Suiter, J., Farrell, D. M. & O'Malley, E. 2014. "When do deliberative citizens change their opinion? Evidence from the Irish Citizens' Assembly", *International Political Science Review*, publicerad endast online tillsvidare, 1–15.
- Sunstein, C. R. 2002. "The Law of Group Polarization", *The Journal of Political Philosophy*, 10, 175–195.
- Sunstein, C. R. 2006. *Infotopia*. New York: Oxford University Press.
- Sunstein, C. R. 2009. *Going to Extremes. How Like Minds Unite and Divide*. New York: Oxford University Press.

- Tabachnick, B. G. & Fidell, L. S. 2007. *Using Multivariate Statistics*. (5. uppl.). USA: Pearson.
- Teddle, C. & Yu, F. 2007. "Mixed methods sampling: A typology with examples", *Journal of Mixed Methods Research*, 1(1), 77–100.
- Teorell, J. 2003. "Demokrati och deltagande. Tre ideal i teorin och praktiken", i Gilljam, M. & Hermansson, J., red., *Demokratins mekanismer*. Malmö: Liber.
- Teorell, J. 2008. "Samtalsdemokrati med förhinder", i Hermansson, J., Karlsson, C. & Montgomery, H., red., *Samtalets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Theodorsson, A. 2004. "Deliberativt deltagande och dess effekter", i Premfors, R & Roth, K., red., *Deliberativ demokrati*. Studentlitteratur.
- Thompson, D. F. 2008. "Deliberative Democratic Theory and Empirical Political Science", *Annual Review of Political Science*, 11, 497–520.
- Thompson, D. 2008b. "Who should govern who governs? The role of citizens in reforming the electoral system", i Warren, M & Pearse, H, red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Thompson, N & Bell, D. R. 2006. "Articulating political knowledge in deliberation", *Contemporary Politics*, 12, 287–300.
- Uslaner, E. 2001. "Producing and Consuming Trust", *Political Science Quarterly*, 115, 569–590.
- Uslaner, E. M. 2002. *The Moral Foundations of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Verba, S., Schlozman, K. L. & Brady, H. E. 1995. *Voice and Equality – Civic Voluntarism and American Politics*. Cambridge: Harvard University Press.
- Vinokur, A. & Burnstein, E. 1978. "Depolarization of Attitudes in Groups", *Journal of Personality and Social Psychology*, 36, 872–885.
- Walter, H. 2012. "Social Cognitive Neuroscience of Empathy: Concepts, Circuits, and Genes", *Emotion Review*, 4, 9–17.

- Ward, H., Norval, A., Landman, T. & Pretty, J. 2003. "Open Citizens' Juries and the Politics of Sustainability", *Political Studies*, 51, 282–299.
- Ward, I. 2008. "An Experiment in Political Communication: The British Columbia Citizens' Assembly on Electoral Reform", *Australian Journal of Political Science*, 43, 301–315.
- Warren, M. 2003. "A Second Transformation of Democracy?", i Cain, B., Russell, J., Dalton & Scarrow, S., red., *Democracy Transformed? Expanding Political Opportunities in Advanced Industrial Democracies*. Oxford: Oxford University Press.
- Warren, M. E. 2008. "Citizen representatives", i Warren, M. E. & Pearse, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. New York: Cambridge University Press.
- Warren, M. E. & Pearse, H. 2008. "Introduction: democratic renewal and deliberative democracy", i Warren, M. E. & Pearse, H., red., *Designing Deliberative Democracy. The British Columbia Citizens' Assembly*. New York: Cambridge University Press.
- Warren, M. E. & Mansbridge, J. 2013. "Deliberative Negotiation", i Mansbridge, J. & Martin, C.J., red., *Negotiation Agreement in Politics*. Task Force Report by the American Science Political Association.
- Wigblad, R. 1995. *Karta over vetenskapliga samband*. Lund: Studentlitteratur.
- Wiklund, H. 2002. *Arenas for Democratic Deliberation. Decision-Making in an Infrastructure Project in Sweden*. Jönköping: Jönköping International Business School.
- Witschge, T. 2002. "Online Deliberation: Possibilities of the Internet for Deliberative Democracy". Konferenspaper inskickat till Euricom Colloquium. Electronic Networks & Democratic Engagement.
- Wojcieszak, M. 2011. "Deliberation and Attitude Polarization", *Journal of Communication*, 61, 596–617.
- Wojcieszak, M. 2011b. "Pulling Toward or Pulling Away: Deliberation, Disagreement, and Opinion Extremity in Political Participation", *Social Science Quarterly*, 92 (1), 206–225.

- Wojcieszak, M. & Price, V. 2010. "Bridging the Divide or Intensifying the Conflict? How Disagreement Affects Strong Predilections about Sexual Minorities", *Political Psychology*, 31, 315–339.
- Wojcieszak, M. & Price, V. 2012. "Facts Versus Perceptions: Who Reports Disagreement During Deliberation and Are the Reports Accurate?", *Political Communication*, 29, 299–318.
- Wood, W., Lundgren, S., Ouellette, J.A., Busceme, S. & Blackstone, T. 1994. "Minority Influence: A Meta-Analytic Review of Social Influence Processes", *Psychological Bulletin*, 115 (3), 323–345.
- Young, I. 1996. *Inclusion and Democracy*. New York: Oxford University Press.
- Zaller, J. R. 1992. *The Nature and Origins of Mass Opinion*. Cambridge: Cambridge University Press.

Internetkällor:

Center for Deliberative Democracy:

<http://cdd.stanford.edu/>

The consensus conference:

<http://www.tekno.dk> (The Danish Board of Technology)

Danish-style, Citizen-based Deliberative Consensus conferences on science and technology policy worldwide:

<http://www.loka.org>

European Citizens Consultations:

www.european-citizen-consultations.eu och

www.ssc.fi/eccfinland/eec_2009

European Citizens' Deliberation, Method Description (2007), King Badouin Foundation: <http://www.kbs-frb.be/publications.aspx?id=218174&LangType=1033>

European Citizens' Perspectives on the Future of Europe:

www.european-citizens-consultations.eu och

<http://www.kbs-frb.be/publications.aspx?id=193718&LangType=1033>

Suomen kansalaisten näkökulma Euroopan tulevaisuuteen 24-25.3.2007:

<http://www.ssc.fi/ECCFinland>

Tankesmedjan MAGMAs och Taloustutkimus enkät om invandring 2009.

www.magma.fi

Tomorrow's Europe, den första EU-täckande Deliberative Poll®:

<http://www.tomorrowseurope.eu>

America Speaks:

www.americaspeaks.org

The Jefferson Center:

<http://www.jefferson-center.org>

Appendix A. Kodning av variabler

VARIABLER I MEDEL-VÄRDESANALYSERNA	Frågans formulering	Kodning	VALID N	Min	Max	Medeltal	Std. avvikelse
Åsikt om invandring (summv variabel)	14 frågor om invandring	Skala 0–14 där 0 = maximalt negativ åsikt och 14 = maximalt positiv åsikt	207	0,3	13,3	7,94	3,11
Ålder	Vilket år är du född?	Ålder i år	207	19	78	52,5	17,27
Kön	Är du man/kvinna?	1 = Man, 2 = Kvinna	207	1	2	1,52	0,50
Utbildning	Vilken är den högsta utbildningsnivå som du har slutfört?	1 = Grundskolans lågstadium, folkskola, 2 = Grundskolans högstadium, mellanskola, 3 = Yrkesinriktad grundexamen, yrkesexamen, 4 = Studentexamen, 5 = Yrkesinstitutexamen, specialyrkesexamen, 6 = Högre institutexamen, yrkeshögskoleexamen, lägre högskoleexamen, 7 = Högre högskoleexamen, 8 = Licentiat- eller doktorsexamen	206	1	8	4,75	1,86
Andel högtbildade (dikotom variabel)		1 = låg utbildning (utbildningskategorierna 1–5), 2 = hög utbildning (utbildningskategorierna 6–8)	206	1	2	1,41	0,49
Politiskt intresse	Hur intresserad är du av politik?	Skala 0–100: 100 = mycket intresserad, 67 = ganska intresserad, 33 = bara lite intresserad, 0 = inte alls intresserad.	207	0	1	71	21
Andel stort politiskt intresse (dikotom variabel)		1 = litet politiskt intresse (bara lite intresserad eller inte alls intresserad), 2 = stort politiskt intresse (mycket eller ganska intresserad)	207	1	2	1,25	0,44
Kunskap om invandring	10 frågor om invandring (se appendix B)	Procent rätta svar (0–100%)	207	10	80	42,6	14,4
Diskuterar politik	Hur ofta diskuterar du politik och samhällsfrågor med andra människor?	Skala 0–100: 100 = (nästan) dagligen, 75 = ofta, 50 = ibland, 25 = sällan, 0 = aldrig	205	25	1	66	22
Andel diskuterar ofta politik (dikotom variabel)		1 = lite (ibland, sällan, aldrig), 2 = ofta (dagligen eller ofta)	205	1	2	1,54	0,50
Empati (summv variabel)	(1) Innan jag kritiserar någon försöker jag föreställa mig hur det skulle kännas att vara i den personens situation. (2) Jag tror att allt har två sidor och jag försöker se saker från båda sidor. (3) Om någon behandlas orättvist, känner jag medlidande med personen. (4) Om jag är säker på att jag har rätt slöser jag inte tid på att lyssna på andra människors synpunkter. (5) Det är ibland svårt för mig att se saker ur andra människors perspektiv.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av samma åsikt, 67 = av samma åsikt, 33 = av annan åsikt, 0 = starkt av annan åsikt.	207	40	100	67,6	11,92

Subjektiv medborgarkompetens (summaxvariabel)	(1) Ibland framstår politik som så komplicerat, att jag inte riktigt förstår vad som pågår. (2) Jag vet mer om politik än de flesta andra.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av annan åsikt, 67 = av annan åsikt, 33 = av samma åsikt, 0 = starkt av samma åsikt.	206	0	100	42.3	20.13
Tilltro till det politiska systemets responsivitet och förmåga att leverera politik som tillfredsställer medborgarna (summaxvariabel)	(1) Politikerna bryr sig inte om vad vanliga medborgare tycker. (2) Jag har inte något att säga till om vad gäller vilka beslut landets regering och riksdag fattar.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av annan åsikt, 67 = av annan åsikt, 33 = av samma åsikt, 0 = starkt av samma åsikt.	206	0	100	49.5	21.53
Socialt förtroende (summaxvariabel)	(1) Skulle du säga att man i allmänhet kan lita på de flesta människor eller att man inte kan vara nog försiktig när man har med andra människor att göra. (2) Tror du att de flesta människor skulle försöka utnyttja dig om de fick chansen eller skulle de försöka vara ärliga och rättvisa? (3) Skulle du säga att människor för det mesta försöker vara hjälpsamma mot andra eller att de främst tänker på sig själva?	Skala 0–100 med 10 värden där 0 = jag har ingen tillit alls och 100 = jag har fullständig tillit.	206	10	100	64.0	17.98
Förstår avvikande åsikter	De personer som har en annan åsikt än mig om invandring kan ha goda grunder för sin åsikt.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av samma åsikt, 67 = av samma åsikt, 33 = av annan åsikt, 0 = starkt av annan åsikt.	203	33	100	70.5	15.48
Talaktivitet	Relativa mängden prat som en individ producerat i sin grupp om man inte räknar med moderatorn.	Procent (%)	207	0.23	35.78	12.68	8.72
Invandrare i gruppen	Det fanns en invandrare i diskussionsgruppen.	0 = nej 1 = ja					
Positiv upplevelse av diskussionen (summaxvariabel)	(1) Att diskutera i grupp var en angenäm upplevelse. (2) Det var lätt för mig att föra fram mina egna åsikter i diskussionen. (3) Jag skulle gärna delta i en liknande diskussion igen.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av samma åsikt, 67 = av samma åsikt, 33 = av annan åsikt, 0 = starkt av annan åsikt.	207	33	89	64.6	11.09
Upplevt grupstryck (summaxvariabel)	(1) Vissa deltagare dominerade diskussionen för mycket. (2) Andra deltagare avbröt mig när jag skulle prata. (3) Jag tyckte det var jobbigt att lyssna till åsikter som inte stämmer överens med mina egna.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av annan åsikt, 67 = av annan åsikt, 33 = av samma åsikt, 0 = starkt av samma åsikt.	207	0	83	27.5	16.17

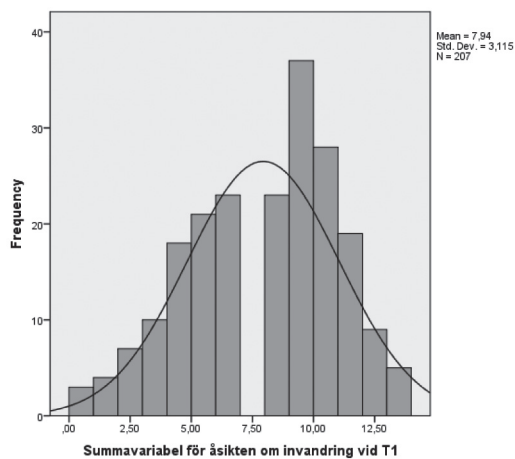
Det fanns ömsesidighet (summavariabel)	(1) De andra deltagarna tog min åsikt i beaktande under diskussionen. (2) Diskussionen visade att även åsikter som avviker från mina egna kan vara välgrundade.	Skala 0–100 med fyra kategorier: 100 = starkt av samma åsikt, 67 = av samma åsikt, 33 = av annan åsikt, 0 = starkt av annan åsikt.	207	33	100	72.4	14.27
Likasinnad grupp	Andel individer som deltog i en likasinnad grupp	Procent (%)	207			57,5	
VARIABLER I REGRESSIONSANALYSEN							
Ålder		Medelålder					
Kön		0 = kvinna, 1 = man					
Utbildning		Skala 0–8 som ovan					
Politiskt intresse		Skala 0–3 där 0 = inte alls intresserad, 1 = bara lite intresserad, 2 = ganska intresserad, 3 = mycket intresserad					
Kunskap om invandring		0–10 där 0 = inga rätta svar och 10 = allt rätt					
Diskuterar politik		Skala 0–3 där 0 = aldrig och 3 = diskuterar ofta					
Empati		Skala 0–3 där 0 = låg empati och 3 = hög empati					
Subjektiv medborgarkompetens		Skala 0–3 där 0 = låg tilltro och 3 = hög tilltro					
Tilltro till det politiska systemets responsivitet		Skala 0–3 där 0 = låg tilltro och 3 = hög tilltro					
Socialt förtroende		Skala 0–10 där 0 = lägst förtroende och 10 = högst förtroende					
Förstår avvikande åsikter		Skala 0–3 där 0 = förstår inte alls och 3 = förstår helt					
Talaktivitet		Procentuell andel					
Positiv upplevelse av diskussionen		Skala 0–3 där 0 = negativ upplevelse och 3 = positiv upplevelse					
Invandrare i gruppen		0 = nej, 1 = ja					
Upplevt grupstryck		Skala 0–3 där 0 = mycket upplevt grupstryck och 3 = inget upplevt grupstryck					
Gruppkontext		0 = likasinnad, 1 = blandad					
Ömsesidighet		Skala 0–3 där 0 = ingen ömsesidighet och 3 = maximal ömsesidighet					
Gruppkontext		0=likasinnad, 1= blandad					

Appendix B. Kunskapsfrågor om invandring

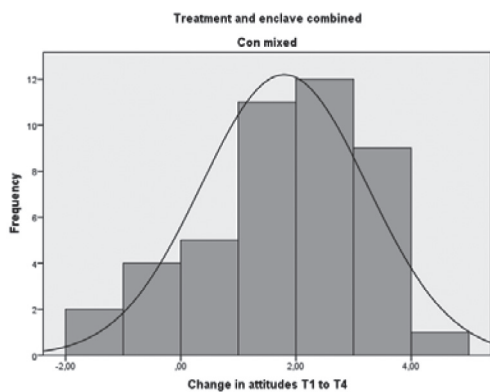
1. Finland har förbundit sig att årligen ta emot s.k. kvotflyktingar, som FN:s flyktingorganisation beviljat flyktingstatus. Vem fastställer storleken på Finlands flyktingkvot?
2. Hur stor är Finlands flyktingkvot för tillfället?
3. Den totala arbetslöshetsgraden i Finland var enligt Statistikcentralen i genomsnitt 7,8 procent år 2011. Hur stor uppskattar du att arbetslöshetsgraden var bland invandrare under samma tid?
4. Vilken är den vanligaste orsaken till ansökan om uppehållstillstånd i Finland?
5. Vem beslutar om beviljandet av uppehållstillstånd i Finland?
6. Från vilken världsdel har flest invandrare kommit till Finland?
7. Hur stor andel av personer bosatta i Finland är födda utomlands?
8. I Åbo bor det, enligt Statistikcentralen, för närvarande 178 630 personer. Uppskatta hur många av dessa som har ett annat modersmål än finska eller svenska.
9. Ifall en invandrare är arbetslös efter att ha beviljats uppehållstillstånd betalas ett integrationsstöd, som motsvarar arbetsmarknadsstödet, till honom/henne. Hur stort uppskattar du att integrationsstödet i genomsnitt varit per månad år 2011?
10. År 2010 dömdes i Finlands tingsrätter 59 438 personer bosatta i Finland. Hur stor andel av de dömda var i Finland bosatta utländska medborgare?

Appendix C. Normalfördelningskurvor för experimentpopulationen och för de fyra analysenheterna

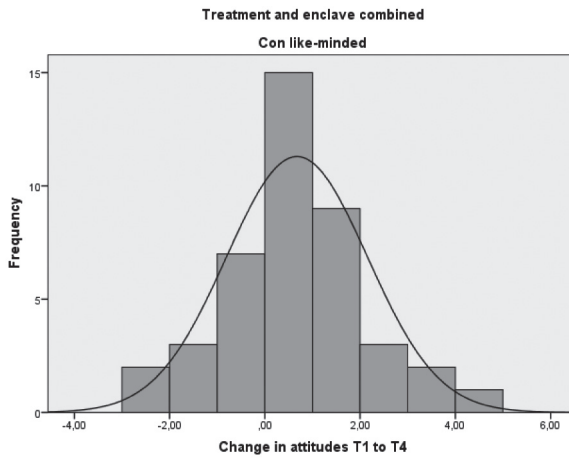
Hela experimentpopulationen:

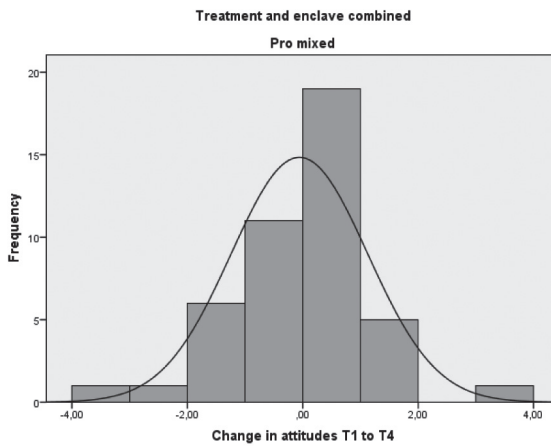
Enklaven mot invandring, blandad grupp:

Enklaven mot invandring, likasinnad grupp:

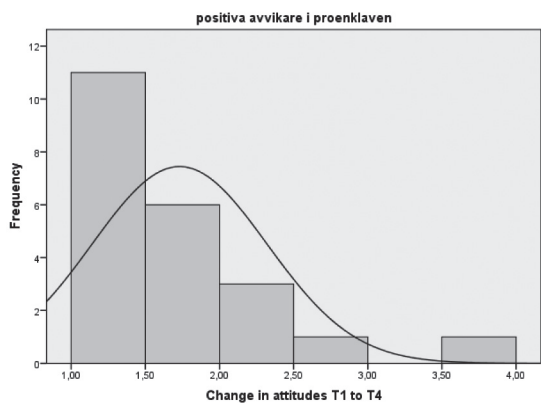
Enklaven för invandring, blandad grupp:

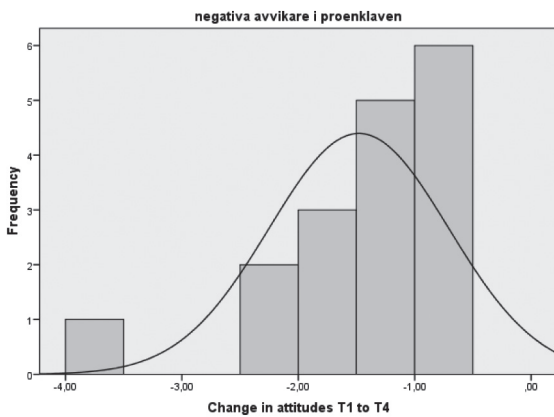
Enklaven för invandring, likasinnad grupp:

Appendix D. Normalfördelningskurvor för de fyra avvikargrupperna

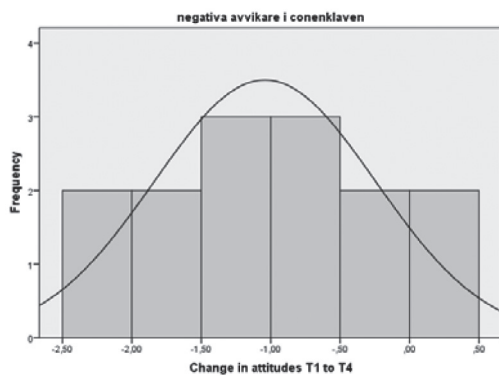
Förstärkt invandringsvänliga

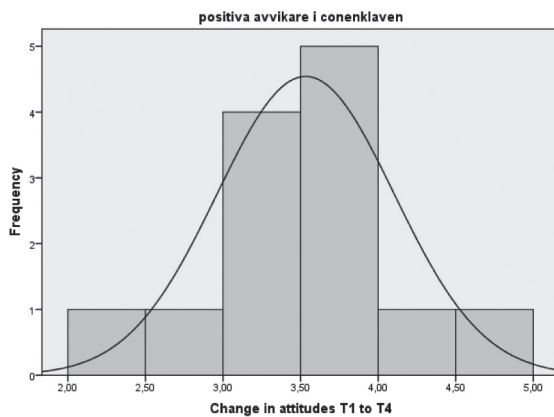
Försvagat invandringsvänliga

Förstärkt invandringsfientliga

Försvagat invandringsfientliga:

Marina Lindell

Deliberation och åsiktsförändring

En studie av individegenskaper och gruppkontext

Vardagliga samtal mellan medborgare om politiska sakfrågor är viktiga, men arrangerade politiska samtal har fått en alltmer central roll i demokratiteori och praktik. I en deliberation förväntas bättre argument vinna över sämre argument, eftersom bättre argument har större bärkraft och successivt får mera stöd i diskussionen. Ett demokratiskt samtal förutsätter att det finns olika åsikter, men det finns många samtal där detta inte uppfylls. Diskussioner med personer som delar ens åsikt leder inte nödvändigtvis till någon större förståelse för åsikter som avviker från de egna. När personer som tycker lika diskuterar med varandra tenderar de att bekräfta varandras åsikter och åsikterna riskerar även att bli mer extrema än de var innan diskussionen. Jag är intresserad av att förklara varför individers åsikter förändras i olika grad och i olika riktning, när de deltar i demokratiska samtal. Varför blir vissa mer polariserade i sina åsikter medan andra blir mer moderata, när de har lyssnat till samma argument? Det finns många olika faktorer som kan ha en inverkan på hur åsikterna förändras i grupp. Här analyseras en medborgardiskussion om invandring och jag analyserar tre typer av faktorer: individegenskaper, gruppkontext och individens beteende i diskussionen.

